M. ALİ BİRAND

12 EYLÜL SAAT: 04.00

12 EYLÜL
SAAT: 04.00

M. ALİ BİRAND

12 EYLÜL SAAT: 04.00

KARACAN

Yayın hakkı/Copyright © 1984:
M. Ali Birand /KARACAN YAYINLARI A.Ş.
Kapak düzeni: Erkal Yavi
Düzelti: Serra Tüzün
Ofset hazırlama: KARACAN YAYINLARI
Baskı: Cenkler Matbaacılık

"Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dünkü, bugünkü ve yarınki üyelerine..."

M.A. BİRAND
12 Eylül 1984

"EFENDİLER,

Kumandanlar, askerlik vazifesi ve icabatını düşünürken ve tatbik ederken, dimağını siyasi mülahazaların tesirinde bulundurmaktan kaçınmalıdırlar. Siyasi cihetin icabatını düşünen başka vazifedarlar olduğunu unutmamalıdırlar... Memleketin genel hayatında orduyu siyasetten tecrit etmek ilkesi, cumhuriyetin daima sözünü ettiği bir esas noktadır. Şimdiye kadar takip edilen bu yolda, cumhuriyet orduları, vatanın emin ve metin hâmisi olarak, hürmet ve kuvvet mevkiinde kalmışlardır."

M. Kemal Atatürk

"Egemenlik, kayıtsız şartsız Türk Milleti'nindir.

Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ, kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz."

1961 Anayasası 4'üncü Maddesi

"Türkiye zaman zaman restorasyon (onarım) dönemlerine girer. O dönemlere girildi mi ordu müdahale eder, bir süre kalır ve ayrılır. Bir süre geçer ve biz politikacılar işleri yine bozarız, yine ordu müdahale eder. Bu böyle gidecektir ve bu onarım dönemleri de gitgide sıklaşacaktır."

İsmet İnönü
12 Mart 1970

Madde 35- ***"Silahlı Kuvvetler'in vazifesi, Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır."***

Türk Silahlı Kuvvetleri
İç Hizmet Kanunu

"Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur."

Kenan Evren
Orgeneral
Devlet Başkanı
Genelkurmay ve
Milli Güvenlik Konseyi Başkanı

12 Eylül 1980

"Evlatlarım,

Hiçbir zaman asker olduğunuzu unutmayın.

Bu yaşlarda sakın ola ki, politika ile uğraşmayın... Ne zaman ki bir ordu politikanın içine girmiştir, o ordu yavaş yavaş disiplinini kaybetmeye ve yavaş yavaş çökmeye başlamıştır... Onun içindir ki, bizim yaptığımız harekâtı kendinize sakın ola ki, misal olarak almayınız ve sakın ola ki, politikaya karışmayınız..."

Kenan Evren
Devlet Başkanı
Harp Okulu'ndaki konuşmasından

30 Eylül 1980

NEDEN YAZDIM

Çağdaş dünyada sorunlarını askeri yönetimlerle çözebilmiş hiçbir ülke gösterilemez. Askeri yönetimler, belki belirli bazı sorunları halledermiş gibi görünürse de, daha yeni sorunlar ortaya çıkarırlar.

Türkiye'mizde her on yılda bir askeri müdahale yapılagelmektedir.

Acaba sorunlarımızı çözebildik mi?

Türkiye'de temel sorun, rejim sorunudur. Üstün irade kimin olacak, bu irade nasıl gerçekleşecek, iktidarlar nasıl gelip gideceklerdir?

Üçüncü defadır yaşadığımız askeri müdahalelerin sürekli çözüm getiremeyeceğini askerlerimiz de söylemekte ve bunun için de belirli bir süre sonra yönetimi sivillere bırakmaktadırlar.

Ancak artık yolun sonuna gelinmiştir.

Müdahaleye alışan, kendini millet iradesinin üstünde görme eğilimine giren bir ordu, içinden çürür; hele Türkiye gibi bir ülke için bu olasılık çok daha tehlikeli sonuçlar doğurabilir.

Artık millet iradesiyle seçilmiş meclislerimizin dokunulmazlığına inanmalı, bunu korumalı ve en önemlisi, koruyamayanı oylarımızla değiştirip, genç demokrasimize sahip çıkmalıyız.

★ ★ ★

12 Eylül müdahalesinden sonra Türkiye için yeni bir dönem açılmıştır.

Acaba bu nasıl bir dönem olmuştur?

Acaba 12 Eylül öncesindeki durum tam anlamıyla değerlendirilebilmiş midir?

★ ★ ★

12 Eylül öncesindeki gelişmelerin tüm sorumluluğunu eski politikacılara yükleyip, derine inmeden, o dönemdeki

olayların gerçek nedenlerini ve boyutlarını incelemeden basit sonuçlara varmamız, ileride aynı durumlarla karşılaşmamıza ve o zaman da yanlış değerlendirmeler yapmamıza yol açabilir.

Unutmayalım ki, Türk toplumu bir bütündür. Eski politikacılar belki hata etmişlerdir; ancak, acaba tüm sorumluluk sadece politikacılara mı yüklenmelidir?

Türk siyasi hayatının önyargıları, dış koşullar ve Anadolu' yu bölmek isteyen dış güçlerin tuzakları, 12 Eylül öncesindeki durumu hiç etkilememiş midir?

Yeni politikacılarımız da, bu toplumun içinden çıkan, hemen hemen aynı çevresel sorunlarla yetişmiş, aynı düşünce ve yaklaşımlarla yoğrulmuş insanlar değiller midir? Nasıl Türk toplumunun bir parçası olan askeri, gazetecisi veya üniversitelisini diğerlerinden soyutlayıp "Bunlar daha iyi düşünüp, daha iyi bilirler" diyemezsek, politikacılarımızı da Türk toplumunun içinden çekip soyutlayamaz, hele eskilerle yenilerin birbirlerinden çok farklı olduklarını veya olabileceklerini söyleyemeyiz.

Dün eline tabancayı alıp hunhar şekilde cinayet işleyebilen genç adamın bugün topluma kazandırıldığını nasıl iddia edebiliriz? Bu gencin binbir sosyal, maddi ve manevi, sorunlarından hangi birini halledebildik ki, aynı teröristi yarın karşımızda görmeyeceğimizden emin olabiliyoruz?

12 Eylül öncesi dönemi, ancak, Türk toplumunun sosyal, ekonomik, politik sorunlarını ve geleneklerini, alışkanlıklarını, güçlükleri aşmak için kullandığı yöntemleri, heyecanlarını inceledikten sonra, Türkiye'yi gerçekten yöneten asker-sivil gruplar (bürokrat-üniversiteli-politikacı) arasındaki dengeleri ve anlayış hatta yaklaşım farklılıklarını, nihayet ülkemizi çok kolaylıkla etkileyen dış etkenleri göz önünde tutarak inceleyebiliriz.

"Uzlaşma ortamı kalmamıştı" diyoruz.

Sorarım sizlere, kaçta kaçımız diyaloğu severiz? Uzlaşıdan yanayızdır? Hoşgörülü; insan haklarına, çağdaş batı dünyasındaki gibi öncelik veren, başkalarının düşüncesine saygı gösteren, sorunları sertliğe başvurmadan çözmekten yanayızdır? Ne kadarımız gerçek bir demokrosiye inanır, uygar ve birbirinin hakkına saygılıdır?

Neresinden bakarsak bakalım, Türk toplumu, oluşum içinde, genç, değer yargıları sürekli değişen ve milyonlarca

sorunla dolu bir toplumdur.

Bu sorunlara da ancak biz çözüm getirebiliriz.

Artık, sistemlerin içinde belki de en fazla özveride bulunulmasını gerektiren genç demokrasimize sahip çıkma vaktimiz gelmiştir. Türkiye yeni bir yol kazasını kaldıramayacak bir aşamaya ulaşmıştır. Türkiye'miz ve Türk toplumumuz, bazılarının ileri sürdüğü gibi **"güdülmesi gereken"** veya daha diplomatik deyimle **"güçlü bir lider arayan"** bir ülke olmaktan çoktan çıkmıştır. Bu niteliğini de son dört yılda defalarca göstermiştir.

* * *

12 Eylül öncesinin kapsamlı incelemesini değişik açılardan bilim adamları ve tarihçiler yazacaktır.

Bu kitap, olayların tüm ayrıntılarını eksiksiz biçimde vermekten çok, 1977-1980 dönemindeki gelişmelerin ana çatısını, bugünün bilinen koşulları içinde gerçeğe en yakın şekilde kurmak, kilit rol oynayan kişilerin düşünce ve hislerini gerçeğe en yakın biçimde yansıtabilmek ve ileride aynı dönemi daha ayrıntılı şekilde incelemek isteyecek tarihçi veya ilgililere temel bilgi sağlayabilmek için yazılmıştır. Yoksa, şu veya bu parti liderinin işlevlerini veya askeri darbenin haklı veya gerekli olup olmadığını incelemek, bu kitabın işlevi değildir.

Bu kitaptaki gelişmeler, ikili veya çok taraflı görüşmelere, olayların direkt içinde bulunan sivil veya asker yetkiliyle yapılan konuşmalara, eğer bilgi, birinci elden elde edilemediyse, o kişilerin en yakınlarıyla yapılan görüşmelere dayanılarak, iç ve dış olayları kapsayan açık ve kapalı 1250 doküman, zabıt, makale incelenerek aktarılmıştır.

Kitabın içindeki bilgilerin doğruluğunu, diyalogların gerçeği yansıtıp yansıtmadığını tam saptayabilmek için de, kitap, olayların başından sonuna kadar içinde yaşamış en üst düzey dört yetkilinin görüşüne sunulmuş, içindeki veriler onlara kontrol ettirilmiş, gerekliyse bu kişilerin görüşleri de alınıp dipnotlarına eklenmiştir.

Kusur veya eksiklerimiz varsa affeyleyin.

* * *

Üç yıllık çalışmalarım sırasında, bana güvenerek en duyarlı konuları dahi açık şekilde anlatan, belge, zabıt gösteren, kişisel görüşlerini veya anılarını aktaran asker, politikacı,

üniversiteli, bürokrat, gazeteci dostlarıma, kitabın yayını için içtenlik ve heyecanla çaba gösteren Karacan Yayınları'nın tüm mensuplarına ve bu defa büyük içtenlik ve sabırla beni destekleyen biricik dostum ve eşim Cemre'ye teşekkür borçluyum.

(İstanbul, 12 Eylül 1984)

İÇİNDEKİLER

I. AYRIM: Anılar 27
1. Bölüm: İçine kapalı bir kutu: Türk Ordusu 36
2. Bölüm: Orduda ki huzursuzluk, milliyetçi cepheler sırasında başlamıştı (1975-77) 43
3. Bölüm: Evren, beklenmedik biçimde Kara Kuvvetleri Komutanı oluyor 47
4. Bölüm: Ecevit sağ darbe bekliyor ve... 53
II. AYRIM: Ecevit'e bağlanan umutlar kısa sürede dağıldı 59
1. Bölüm: 1978'de ilk karargâh incelemesi: Müdahale gerekli mi? 62
III. AYRIM: Dönüm noktası: K.Maraş olayları 67
1. Bölüm: Ecevit kontrolü kaybediyor 71
2. Bölüm: Komutanlar Ecevit hükümetini bırakıyorlar 86
3. Bölüm: Amerika'nın yolladığı sinyaller 92
4. Bölüm: Bölünme orduya da sıçrıyor 106
IV. AYRIM: Karar üst kademede veriliyor 111
1. Bölüm: Darbeden ilk kuşkulanan: Sükan.....115
V. AYRIM: Uyarı mektubu 131
1. Bölüm: Korutürk desteğini vermiyor 137
2. Bölüm: Uyarı mektubu ortada kalıyor.....154
3. Bölüm: Komutanlar müdahalenin nasıl yapılacağını tartışıyorlar 167
4. Bölüm: Cumhurbaşkanlığı bunalımı başlıyor ..174
5. Bölüm: Batı sabırsızlıkla müdahaleyi bekliyor 184
VI. AYRIM: Komutanlar ilk müdahale gününü kararlaştırıyor 199
VII. AYRIM: Liderlerin son uzlaşma çabaları.....215
VIII. AYRIM: Son Emir: " müdahale tarihi 12 Eylül" 243
IX. AYRIM: 12'ye 12 gün kala 257
X. AYRIM: 11 Eylül 1980 267
XI. AYRIM: 12 Eylül 1980 283
XII. AYRIM: Hazırlıksız bir müdahale olduğu ortaya çıkıyor.....293
EPİLOG ..317

I. AYRIM
Anılar

YIL: 1963
YER: ANKARA

Askeri Yargıtay Başkanı Tümgeneral Rıza Tunç, 27 Mayıs sonrasında Milli Birlik Grubu ordu içinde sempatisini yitirdikten sonra da sürekli şekilde politik çalışmalara katılan askerlerden biriydi.

Milli Birlik Grubu'nun etkisini yitirmesinden sonra, en güçlü gruplaşmalardan biri Silahlı Birlikler Grubu olmuştur. Tunç da bu gruba dahildi.

Tuğamiral Fahri Çoker de aynı dönemlerin başsavcısıydı. Bir gün Tunç'un odasına girdiğinde, YargıtayBaşkanı'nı, karşısında genç bir Kurmay Albay ile konuşurken buldu.

— Rahatsız etmeyeyim komutanım.

Tunç'un 27 Mayıs öncesinde olsun, sonrasında olsun sürekli toplantılar yaptığını bilen Çoker çekinmişti.

— Hayır hayır, Çoker gel, dedi Tunç. Sana birini tanıştırmak isterim...

Karşısındaki yumuşak ifadeli, son derece saygılı Kurmay Albay'ı işaret etti:

— Çoker, bu adama dikkat et. Bu, ilerinin büyük adamı olacaktır. Okullar Dairesi Başkanı, Kurmay Albay Kenan Evren.

YIL: 1972
YER: Genelkurmay Başkanlığı - ANKARA

5 Eylül günü Genelkurmay Başkanı Gürler'in yanında bir ziyaretçisi vardı. İçeri emir subayı girdi:

— Komutanım, Korgeneral Kenan Evren, göreve başlaması münasebetiyle ziyaretinize geldi.

Gürler'in bu ziyaretten memnun olduğu gözlerinin içinin gülmesinden belliydi.

— Gelsin bakalım. Hemen içeri alın, dedi.

Kapı açılıp kapandı ve Evren rüzgâr gibi içeri girdi, sert bir selam çaktı.

— Sayın Genelkurmay Başkanım, Kara Kuvvetleri Denetleme Kurulu Başkanlığı görevine başlıyorum.

Evren'in bu atamadan hiç memnun olmadığı, Denetleme Kurulu'nu emekliye giden bir yer diye nitelediği tüm tutumuyla belliydi.

Gürler âdeta şaşırmıştı.

— Yahu Kenan ne oluyorsun, nedir bu kırgınlık? Hangi iş emeklilik yeridir? Baturalp oradan emekli oldu,diye sen de mi oradan emekliye ayrılacaksın yani. Otur bakalım bir defa... Ben seni mahsus seçtim. Çok önemli bir yerdir ve daha ilerlemen için bu atamayı yaptım.

YIL: 1976
YER: ANKARA

Atamalar açıklanmıştı ve Ankara'daki geleneksel devir-teslim, vedalaşma törenleri yapılıyordu.

Ege Ordusu'nun başına da, yeni orgeneralliğe terfi eden Kenan Evren atanmıştı.

1974 Kıbrıs krizinden sonra kurulan Ege Ordusu, o tarihlerde henüz komutası altındaki asker sayısı 15 bini geçmeyen bir karargâhtı.

Org. Kenan Evren vedalaşmaya gelen arkadaşları ve birlikte çalıştığı diğer komutanlarla sohbet ederken hissiyatını hiç saklamadı:

— Eh bu bizim artık son tayinimiz sayılır. Ege'den emekli oluruz. Belki de İzmir'e yerleşir kalırım.

YIL: 1977
YER: ANKARA

Çankaya Köşkü'nde, Devlet Başkanı Korutürk, karşısındaki,dönemin Genelkurmay Başkanı Sancar'a sinirli şekilde itiraz ediyordu:

— Hayır, bunu yapamazsınız. Ordunun geleneğini bozmaya hiçbirimizin hakkı yok. Sırası gelen en kıdemli olanını önereceksin. Ersöz Paşa Kara Kuvvetleri Komutanı olmalıdır.

Konu, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na kimin atanacağı idi.

Dönemin Kuvvet Komutanı Ersun emekli oluyordu ve yerine birinin atanması gerekliydi. 1. Ordu Komutanı Adnan Ersöz'ün terfi sırasıydı. Ancak Sancar, Orgeneral Ali Fethi

Esener'i öneriyordu.

— Başkasını yaparsan kararnameyi imzalamam, diyen Korutürk de direniyordu.

Ve bu direnme 31 Ağustos gecesine kadar sürdü.

Korutürk'ün ısrarı sırasında üç ordunun komutanları da, bir biri ardı sıra yaş haddini geçirdiklerinden emekliye sevk edilmek zorunda kaldılar.

31 Ağustos gecesi imzalanan atanma emrinin üzerindeki isim Org. Kenan Evren'e aitti.

Korutürk'ün o sırada yanında bulunan biri, Devlet Başkanı'na şunları söyledi:

— Kenan Paşa'nın diğerleriyle arasında tam bir yıllık terfi farkı vardı. Hiç beklemediği bir şey gerçekleşmiş oldu.

Gerçekten, emekliliği bekleyen Evren için Kara Kuvvetleri Komutanlığı tam bir sürpriz idi... Zira, hemen ardından Genelkurmay Başkanlığı'nın geldiğini biliyordu.

YIL: 1978
YER: ANKARA

Sonbaharda, Genelkurmay Başkanı üç kişilik özel bir ekip kurdurdu. İkinci Başkan'ın emrindeki bu gruptan bir karargâh etüdü isteniyordu:

"Bu aşamada Silahlı Kuvvetler'in müdahalesine gerek var mıdır? Varsa böyle bir müdahalenin temeli ne olabilir?"

YIL: 1979
YER: DİYARBAKIR

Sıkıyönetim ile terör mücadelelerinin tam içine giren orduda birden sıkışma başlamıştı. Tüm çabalara rağmen terörle başa çıkılamıyordu. Aralarında yaptıkları bir dertleşme toplantısında bir kolordu komutanı herkesin kafasından geçeni söyleyiverdi:

— Ben Muğlalı Mustafa olmak istemem: Bugünkü teröristi ezip geçerim, ancak yarın bunlar beni sorumlu tutar, Faik Türün gibi hırpalarlar. Bize kim sahip çıkar.

Önce Savarona'ya sabotaj, ardından Fevzi Çakmak gemisindeki olay... Kara Harp Okulu'ndaki tutuklamalar üzerine Genelkurmay'da alarm zilleri çaldı: "Ülkedeki bölünmeler orduya da sıçramaya başlamıştı. Derhal önlem alınmalı!"

YIL: 1979 (Şubat)
YER: ANKARA

1979 Şubat'ında Genelkurmay Başkanı, CHP Genel Sekreter Yardımcısı Orhan Eyüboğlu'nu davet etti:

— Cumhurbaşkanlığı'na adaylığınızı koymayı düşünür müsünüz?

Eyüboğlu, bundan onur duyacağını ancak partisinde bu yönde bir eğilim olmadığını söyledi.

Evren, bu defa "İleride bir devlet görevi almayı düşünür müsünüz?" dedi.

— Ülkenin düze çıkması için üzerime düşecek her görevi seve seve üstlenirim.

Bu görüşme CHP lideri Ecevit'e hiçbir zaman duyurulmadı.

YIL: 1979
YER: İSTANBUL

Ecevit, 20 Eylül 1979 günü istifa eden Başbakan Yardımcısı Faruk Sükan ile yaptığı görüşmeden hemen sonra aceleyle İstanbul'a gitti. Florya köşkünde bulunan Cumhurbaşkanı Korutürk de bazı randevularını iptal etmiş, Başbakan'ı kabul etmişti. Ecevit çok kaygılıydı:

— Sükan, ordunun bir darbe hazırlığı içinde olduğunu ve bu nedenle de sorumluluk mevkiinde bulunmamak için istifa ettiğini söyledi. Sizin böyle bir durumdan haberiniz var mı?

— Kesinlikle bilmiyorum. Eğer bir darbe olursa da ben buna karşı vaziyet alırım.

YIL: 1979 (13 Aralık)
YER: İSTANBUL

1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Org. Necdet Üruğ'un Selimiye Kışlası'ndaki odası olağanüstü günlerin havasındaydı.

Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları bazı kolordu komutanları bir araya gelmişlerdi.

Dışarıda bulunanların, içeride konuşulanlardan haberi yoktu. Bilinen, Genelkurmay Başkanı'nın 1. Ordu'yu ziyaret ettiğiydi. O kadar.

Epey uzun süren konuşmalardan sonra, Evren ayağa

kalktı.

Tüm komutanlar Genelkurmay Başkanı'nı selamladı. "Vatan için hayırlı olsun" sözü duyuldu.

— Hepimiz için hayırlı olsun, diye bir başkası ekledi.

Cumhurbaşkanı eliyle Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne bir uyarı mektubu verilmesi kararlaştırılmıştı.

Mektup ile hiçbir şeyin değişmeyeceğini ve sonunda ordunun müdahale edeceğini salonda bulunan herkes biliyordu.

Türkiye'nin tarihinde yeni bir dönemin açıldığını herkes hissediyordu.

İstanbul'da o gün açıkça söylenmemesine rağmen "yönetime el koyma" kararı alınmıştı...

YIL: 1979
YER: ANKARA (Cumhurbaşkanlığı Köşkü)

27 Aralık 1979 günü Cumhurbaşkanı Korutürk, Genelkurmay Başkanı Evren'i dinliyordu. Her hafta perşembe günü yapılan olağan görüşmeydi. Ancak Genelkurmay Başkanı'nın bu defa söyledikleri hiç hoşuna gitmemişti.

— Sayın Cumhurbaşkanım, bazı arkadaşlar bu mektubun 12 Mart'taki gibi radyodan okutulmasını, yumruğumuzu vurmamızı önerdiler. Ancak biz size getirmeyi ve sizin takdirinize bırakmayı daha doğru bulduk.

— İyi ki, radyoya vermediniz. O yolu seçseydiniz ben de bu makamı bırakıp hemen giderdim.

YIL: 1979
YER: ANKARA (Köşk)

31 Aralık 1979 günü 16.00'da tüm kuvvet komutanları, Cumhurbaşkanı'nın daveti üzerine, kimsenin dikkatini çekmeyecek şekilde Muhafız Alayı'nın kapısından Köşk'e gelmişlerdi. Konu, uyarı mektubu idi. Korutürk, acaba beklenen desteği verecek miydi? Cumhurbaşkanı net konuştu:

— ...Bence bir müdahale için hazırlıksızsınız. Ancak bunu mutlaka yapmak istiyor ve beni engel olarak görüyorsanız, hemen istifa ederim.

YIL: 1980
YER: ANKARA

Evren, günlük anılarını yazdığı kırmızı kaplı defterine, 3 Ocak Perşembe tarihini düştü ve eski Türkçe şunları not etti:

"17.00'de Cumhurbaşkanı'na normal haftalık ziyaretimi yaptım. Cumhurbaşkanı, Demirel'in, mektubu alınca çok üzüldüğünü söyledi ve ayrılmayı düşünüyor, dedi. Ben de, bunu hükümet değişsin, bir hükümet krizi yaratılsın, diye vermediğimizi, be-tahsis bu hükümete vermediğimizi belirttim..."

YIL: 1980
YER: ANKARA

7 Ocak günü Başbakan Demirel, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarıyla, uyarı mektubunun ne anlama geldiğini görüşebilmek için toplantı yapıyordu.

Silahlı Kuvvetler'in yasalardaki değişiklik önerileri, alınmasını istedikleri önlemler 6 sayfalık bir belge haline getirilmişti. Başbakan bunları okudu, başını salladı:

— Ben bunların hepsini yapamam. Öyle istekleriniz var ki, bu rejim içinde yapılamaz. İstiklal Mahkemeleri, Tunceli Kanunları dönemine girilemez... Bazı şeyler var ki, bu Anayasa'yı değiştirseniz dahi benden isteyemezsiniz. Yapabileceklerimi ise yaparım.

YIL: 1980
YER: İSTANBUL

Genelkurmay Başkanı Evren, 24 Mayıs 1980 günü not defterine şunları yazdı:

"I. Ordu / Selimiye: Bugün görüştüğüm kolordu komutanları ve Akademiler Komutanları, artık müdahale etmekten başka çare kalmadı, dediler."

YIL: 1980
YER: ANKARA

17 Haziran 1980 günü, Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları ve İkinci Başkan'ı çağırdı. Ve HAREKÂT emrini uzattı:

"BÜTÜN ORDU KOMUTANLARINA; BAYRAK PLANI' NIN UYGULANMAYA GİRİŞ GÜNÜ 11 TEMMUZ, SAATİ DE 04.00'DIR"

YIL: 1980 (Haziran)
YER: WASHİNGTON US Armed Forces (ABD Silahlı Kuvvetleri Dergisi)

Türkiye'deki gelişmeler öyle bir noktaya gelmiştir ki,

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesinden başka bir çıkış noktası görülmemektedir... Türk Silahlı Kuvvetleri müdahale edecek, ancak gelişmeleri uzun vadede ordu da düzeltemeyecektir."

YIL: 1980
YER: ANKARA

24 Temmuz 1980 günü, Ecevit ile Demirel siyasi hayatlarının son görüşmelerini yapıyorlardı. Bu son ümit toplantısıydı. İki lider de askeri kanatta yapılan hazırlıklardan habersizdi. Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil sözü açtı:

— Cenaze başında suçlu arama zamanı da gelip geçti... Şimdi mutlaka bir şeyler yapmak lazım. Buna da siz ikiniz kadirsiniz?

Ecevit: Süleyman Bey, gelin, sınırlı bir program üzerinde seçime kadar yürüyecek, süresi sınırlı bir hükümet kuralım... Uzlaşma karşılıklı ödünle gerçekleşir ve ülkeyi ancak böyle kurtarabiliriz.

Demirel: Hemen çözülmesi gereken konu, komutanların önerdikleri yasa değişiklikleridir. Bu konuda işbirliği yapabilirsek yapalım. Yapamayacaksak seçime gidelim. Hakem millettir.

Son umut toplantısı sonuçsuz bitti.

YIL: 1980
YER: ANKARA

9 Ağustos 1980 günü Askeri Şûra toplantısı bitmiş ve atamalar yapılmıştı. Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu emekliye ayrılmış, Org. Saltık Ege Ordusu Komutanlığı'na atanmıştı. Genelkurmay Başkanı, odasındaki kuvvet komutanları ve yeni İkinci Başkan Org. Öztorun'a kararını açıkladı.

— Müdahale tarihi 12 Eylül'dür. Hemen hazırlıkları tamamlayın.

YIL: 1980
YER: ANKARA

12 Eylül akşamı ABD Başkanı Carter, Washington'daki Kennedy Center'de "Damdaki Kemancı" müzikalini seyrediyordu. Oyunun yarısında, locanın hemen dışındaki telefonu sinyal verdi. Beyaz Saray santrali, Dışişleri Bakanı Muskie'in Başkan ile görüşmek istediğini söyledi ve bağlantıyı kurdu:

— Mr. President, Türk Ordusu'nun komuta heyeti Ankara'da yönetime el koydu. Herhangi bir kaygıya gerek yok. Kimlerin müdahale etmesi gerekiyorsa, onlar müdahale etti.

Carter teşekkür etti, iyi geceler diledi ve Damdaki Kemancı'ya döndü.

YIL: 1980
YER: ANKARA

18 Eylül günü tüm sıkıyönetim komutanları, ve MGK, Devlet Başkanı Evren ile toplantıya girmişlerdi. Feyzioğlu'nun Başbakanlık denemesi tepkiyle karşılanınca, Evren "Benim bu siyasilerden sıtkım sıyrıldı" demiş ve başka bir hükümet şekli arayışına girmişti.

Devlet Başkanı toplantının sonunda sordu:

— Başbakan sivil mi, asker mi olsun?

Çoğu kimse "Siz olun" deyince de dayanamadı.

— Bir insanda da belirli bir yük kaldırma gücü vardır. Bunun altından kalkılmaz. Bu görevi de üstleneyim ve Cemal Gürsel gibi kalpten mi gideyim?

YIL: 1980
YER: ANKARA

20 Eylül günü Milli Güvenlik Konseyi'nin 5 üyesi, ihtisas komisyonlarıyla ilk defa toplanmıştı. Amaç, "nasıl bir Türkiye kurulacağı" hakkında komisyonlara talimat vermekti.

Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Nurettin Ersin, en son konuşan ve MGK'nin isteklerini özetleyen komutandı:

— ...ATATÜRKÇÜLÜK. İdeolojiniz bu olmalıdır. Ülkedeki birlik ve beraberliği sağlayabilmenin tek yolu Atatürkçülüğü canlandırabilmektir. Bunun için de mesela Atatürk'ün Nutuk'unu bastırıp bütün okullara yollayalım ve mecburi ders koyalım.

1. Bölüm:
İçine kapalı bir kutu: Türk Ordusu

Şöyle bir düşünün; orduyu, kendi askerimizi gerçekten tanıyor musunuz? Nasıl yaşar, ne hisseder, görüşleri nelerdir? Nelere önem verir?

Ailesinde asker olanlarımız dışında, 45 milyonluk Türk toplumunun acaba kaçta kaçı orduyu tam anlamıyla anlar? Erliğini veya yedek subaylığını yapmış olanlarımızın dahi, profesyonel askerimiz hakkındaki bilgisi basit yakıştırmaların dışına çıkar mı?

Kaçta kaçımız, ordunun gerçek sorunlarını, gerçek gücünü bilir?

Daha kısa bir süre öncesine kadar, Meclislerden Milli Savunma bütçesi geçerken **"Aman fazla gürültü çıkarmayalım"** denirdi.

Ordu, Türk toplumu için âdeta bir tabudur. Hakkında sadece iyi şeyler söylenmesi, hiçbir eleştiride bulunulmaması gereken bir kurumdur. Oysa bu ordu, bizim ordumuzdur. Bizim vergilerimizle yaşar ve esas görevi de bizi dış saldırılara karşı korumaktır. Tüm sevapları, hataları, zayıflıkları, güçlü yanlarıyla, bu ülkenin en disiplinli, en iyi organize edilmiş kurumlarından biridir. Üstelik, 1960'tan bu yana da yönetime üç defa müdahale ederek direkt olarak günlük yaşantımızı etkileyen bir güçtür.

Türk askeri gerçekte yapıcı eleştiriye açıktır. Onu tabu-dokunulmazlığı olan bir kurum durumuna yine bizler sokmuşuzdur. Kimimiz sempatik görünmek, kimimiz sinirlenmelerinden çekindiğimizden orduyu sırçalı bir köşke koymuş ve dışarı çıkmasın da ne olursa olsun, düşüncesiyle sadece sevaplarını övmüş, hatalarını görmemezlikten gelmişizdir. Ancak, zorunlu olarak oluşan bu içekapalılık her bakımdan zarar vermiştir.

Gereğinden fazla içine kapalı ordunun gerçek hissiyatını iyi anlayamayan politikacı, adımlarını atarken dikkatli olamamış, kendini topluma tam anlatamayan ordu da sorunlarını

hiçbir zaman yeterince 45 milyona yansıtamamıştır.

Sivil-asker arasındaki bu uçurum bugün de vardır, korkarım yarın da sürecektir.

Kimdir benim askerim? Nasıl yetişir, ne düşünür, temel görüşleri nelerdir?

Çok derinlere inmeden, hele sosyolojik bir incelemeye dalmadan baktığımız zaman, Türk askerinin en belirgin niteliği sivillere oranla kendini Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçek koruyucusu olarak görmesidir.

Türk Ordusu'nun belkemiğini 40-50 bin kişilik subay-astsubay oluşturur. Orgeneraline kadar genişleyen bu toplumun diğer önemli bir inancı da **"Sivillerin arasında, kendi görüşüne göre, ülkeyi Atatürk ilkelerinden sapmadan en iyi biçimde yönetecek kişilerin iş başına gelmediği"** fikridir.

İşte bu iki inanç ve kendini sorunları çözmekte daha üstün görmesi, Türk Ordusu'nun 1960'tan bu yana siyasi yaşama üç defa müdahale etmesine yol açmıştır...

Bu fikirler subaylarda, kışla veya askeri okula girdiği günden itibaren oluşmaya başlar ve orgeneralliğe çıktığı döneme kadar daha da gelişir.

Türk Ordusu'nun profesyonel kadrolarının temel eğitimi üç unsur üzerine oluşturulur:

— **DİSİPLİN:** Türk askeri için her şeyin başında disiplin gelir. Disiplin demek de, rütbeye saygı ve tereddütsüz itaattir. Bir üstün söylediği, kişisel görüşüne göre ters veya yanlış olsa dahi, verilen emir yerine getirilir.

Birkaç örneğiyle sınırlanmış olmasına rağmen, 27 Mayıs 1960 müdahalesinin ordu içinde açtığı ve bugün dahi, aralarında acıyla anılan yara, işte bu rütbe disiplinin bozulmasındandır. Bir generalin bir yüzbaşıdan emir alabilmesi, Türk askerinin anlayışının tamamen dışındaki bir olaydı ve Milli Birlik Komitesi'nin kısa sürede gücünü yitirmesinin başlıca nedenlerinden biriydi.

Disipline verilen ağırlık doğal olarak, askerin sivilde görülen bir kararı uygulamadaki esnekliğini kaybetmesine de yol açar. Hatalı dahi olsa verilen emrin geri alınmaması veya uygulama sırasında değişiklik yapılmaması askeri okulların verdiği başlıca ilkelerden biridir.

— **VATAN SEVGİSİ:** Aslında her Türk'te vardır. Hepimiz vatanımızı severiz, ancak Türk askerlerinin sevgisi bir başkadır. Eğitimin ilk yıllarından başlayıp emekliliğine kadar, subay

için bir tek amaç vardır: Vatan için canını vermek. Bu olgu öylesine işlenir ve günlük hayatına öylesine sokulur ki, bir subay kendisini vatana karşı herkesten çok daha katıksız sevgi dolu, özveri dolu kişi olarak görür. Subayın yetişmesindeki bu "vatan sevgisi" unsuru, eğitimin en önemli ve sürekli noktalarından biridir. Bazılarında bu hissin âdeta hastalık aşamasına vardığı, kendisinden başka kimsenin vatanı onun kadar sevmeyeceği inancına kapıldığı ve MİLLİYETÇİLİĞİ tekelinde tutma eğiliminin ağır bastığı da görülür.

— **ATATÜRK İLKELERİ:** Nihayet üçüncü temel eğitimi oluşturur. Bunların başında da **LAİKLİK** gelir. Türk subayı için Atatürk'ün en büyük niteliği, kayıtsız şartsız din ile devleti birbirinden ayırmış ve Türkiye'yi çağdaş medeniyete doğru yönlendirmiş olmasıdır. Diğer en duyarlı olduğu nokta, ülkenin parçalanmasına yol açabilecek BÖLÜCÜLÜK akımlarıdır.

Sivil kesimlerinde de bu ilkeler öğretilir. Ancak ordudaki benimseme, eğitimde bu noktaya verilen ağırlık nedeniyle bambaşkadır.

Bütün bu üç temel ilkenin yanı sıra, bir de iç hizmet yönetmeliğiyle **"İç ve dış düşmanlara karşı Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma ve kollama görevi"** en ayrıntılı şekilde öğretilince, askeri okuldan çıkan teğmen kendini ülkenin Cumhurbaşkanı, gerçek sahibi olarak görür. Bu hisleri, politikacıların, onların anlayışına ters düşen tutumları eklenince daha da kabarır.

Anahtar işte budur.

Türk askeri de, sivili gibi eksiklikleri, fazlalıkları, hataları ve sevaplarıyla bu ülkenin çocuğudur. Aldığı eğitimle yoğrulmuş, kendine özgü görüşleri olan, toplumumuzun bir başka kesitinden daha mükemmel veya daha bilgili, daha üstün değildir. Türk toplumumun âdeta bir aynasıdır.

Üstünlüğü, daha önce de belirttiğim gibi, Türk toplumunun disiplinli ve iyi organize tek kesimi olmasından gelmektedir.

Türk halkının da askerine karşı, dünyanın başka ülkelerinde kolay bulunmayacak bir güveni, hatta hayranlığı vardır. Sokaktaki adam,diye nitelediğimiz toplumun geniş kesitinde izlenen bu sevgi, genellikle askerin disiplinine duyulan hayranlıktan gelir. Verdiği sözde duran, haksızlıkları kabul etmeyen bir insan olarak gördüğü askerine, devletin koruyucusu

gözüyle bakar. Bu hissini de açıkça askere hissettirir, gösterir. Oysa dünyanın başka ülkelerinde ordu devletin bir parçasıdır. Türkiye'de tam tersine... Tarihsel nedenlerle yerleşmiş, âdeta gelenekselleşmiş bir histir bu.

Okuldan, sivillerde olmayan değişik temel bir eğitimle çıkan ve toplumun hemen güvenini ve sevgisini hisseden teğmenin hayatı da ilginç geçer...

Toplumun çok az bir bölümü gibi ülkenin çeşitli yörelerini dolaşır. Doğudan başlayarak ülkenin en ulaşılması güç yerlerinde dahi görev yapan asker, Türk halkıyla da en çok iç içe yaşayan, onunla teması en fazla (özellikle politikacılara oranla) olan kişidir. Hele şehirlerde yaşayanlarımızla karşılaştırıldığında asker, ülkenin sadece bir tek kesimiyle değil; zengini, fakiri, doğulusu, batılısıyla karşılaşır.

Üstelik pek de kolay olmayan koşullarda yaşar. Son yıllarda daha iyileşmesine rağmen, belirli bir rütbeye gelene kadar subay güç dönemlerden geçer. Zaten yönetimi ne zaman ele geçirse, kendi gibi Türk toplumunun tüm kesimlerinin de aynı koşullardan geçmesini öngören kanunlar çıkararak, bu konudaki duyarlılığını belli etmiştir.

ASKER SOLA KARŞIDIR

Subay genelde sola, ancak özellikle de Komünizme karşıdır. Sosyal adaletten yanadır. Genelde halkın çektiğini daha yakından gördüğünden dolayı, gelirin mümkün olduğunca eşit dağıtılmasını, haksızlıkların mümkün olduğunca engellenmesini arzular. Ancak, bu hedeflere nasıl varılacağı konusunda değişik hatta bazen çelişik fikirleri vardır.

Komünizm ile Sosyalizm veya ortanın solunun birbirinden hangi çizgide tam olarak ayrıldığını da net biçimde ayıramadığı (toplumun diğer bazı kesimleri gibi) sık sık görülür.

Ordunun alt tabakalarındaki subay, Komünizmi, bölücülük saydığı ve milliyetçiliğin karşıtı olarak nitelendirdiği için reddeder. Üst rütbelere doğru çıktıkça, Komünizme karşı koymanın, batı içinde kalmanın, özellikle NATO'nun bir gereksinmesi olduğu, milli varlığı korumanın tek yolu sayılması gerektiği inancına ulaşır. Bugün Türk Ordusu'nun en yüksek noktalarında bulunan generaller, örneğin Anayasadaki 141-142. maddelerin Komünizmin Türkiye'ye, dolayısıyla batı kampına yayılmaması için bir güvence olduğuna inanırlar ve açıkça söylerler.

Her ne kadar "Orduya politika girmez, subay için ideoloji yok, vatan vardır" denirse densin, asker de insandır ve her insan gibi çeşitli ideolojilerin var olduğu bir ortamda yaşar ve bazılarına sempati duyar. Üst rütbelere çıkıldıkça genellikle milliyetçilik diye nitelendirilen orta sağ arasında dağılınılır. Alt rütbelerde ise orta sol eğilim daha yaygındır.

Örneğin, Ecevit'e sempati duyan asker sayısı (özellikle 74-79 döneminde) oldukça genişti. Aynı şekilde Türkeş'in ileri sürdüğü fikirler de son yıllarda epey taraftar bulmaya başlamıştı. Ancak belirli bir parti veya ideolojiye açıkça sempati duymak, genç askerin ileride terfisini dahi etkileyebilecek tehlikelerle doludur. Bütün bu eğilimlerin buluştuğu tek nokta ise Atatürk ilkeleridir.

ATATÜRK İLKELERİNİ NASIL YORUMLUYOR

Acaba asker Atatürk ilkelerinden gerçekten ne anlar? Atatürkçülüğü, geçen süre içinde bir ideolojiye çevirmeye çalışmasına rağmen, bu kavram hakkında hangi asker ile konuşsanız biraz başka yorum duyarsınız. Zira kesin bir tanımı yapılmamış, daha doğrusu yapılamamıştır. Bunun başlıca nedeni de, askerin somut şeylerden hoşlanması, soyut kavramlarla karşılaşınca ister istemez kendi yorumunu yapmak zorunda kalmasıdır. Asker, Atatürk'ün komutanlığını çok iyi bilir. Kendisi gibi Atatürk'ün de sorunları sebep-sonuç ilişkisi içinde değerlendirdiğini gayet iyi anlar, ancak daha ilerisine gidildiğinde zorlanır. Hele Atatürk'ün belirli temel politikalarının dışına çıkılıp, her sorunun Atatürkçülükle çözümlenmesine girildiğinde, bu zorlama daha da artar.

Askerin dünya görüşü aslında dardır. İçlerinde dünya çapında beyinlere rastlarsınız, en çetin diplomatik görüşleri diplomatlardan daha esnek şekilde yürütecek generallerle karşılaşırsınız, son derece geniş dil bilgisi ve dünya sorunlarına hâkimiyetiyle sivriliveren, değme ekonomiste ders verecek çapta olanları görürsünüz. Ancak bunlar genellikle azınlıktadır. Özünde Türk askeri için, Türkiye dünyanın merkezidir. Somut, askeri konuların dışına çıkıp, ülkenin son derece çetrefil sosyo-ekonomik ve politik sorunlarını çözme durumunda kaldığında, gerçekleri pek dikkate alamayan kararlar verme durumuna düşer. Nasıl ki, disiplininden ve yaşadığı hayatın kendine verdiği deneylerden yararlandığında bazı sorunları çok daha isabetli şekilde çözebiliyor ise,

aynı oranda başarısız olduğu siyasi, ekonomik konular da çoktur. Kısacası, Türk toplumunun bir aynasıdır.

Bunu da son derece normal karşılamak gerekir. Zira askerlik mesleği için yetiştirilmiştir. Politikacılık için değil.

Asker kadar, toplum ile, iç içe yaşamasından dolayı, çevresinden çok çabuk etkilenen bir başka kesim yok denilebilir. Toplumu en iyi dinlemeleri gereken, gazeteciler ve politikacılar bile ülkedeki belirli bir oluşumu daha geç algılarlar. Asker, sadece gazetede okuduğu veya TV'de gördüğüyle değil, her gün çıktığı pazardaki satıcıdan, manava kasaba kadar, bindiği dolmuştan, birliğindeki erin söylediklerine kadar son derece geniş bir algılama ve gelişmeleri izleme olanağına sahiptir. Bunları da daima bir üstüne yansıtır. Her ordu komutanının, en küçük tabura kadar bir istihbarat subayı vardır. 1960'tan itibaren oluşturulan bu yöntem, ilk başlarda dış güçlere karşı kurulmuştu. Ancak zamanla ve ordu politikaya kaydıkça ister istemez toplumun nabzını dinlemek için de kullanılır olmuştur. Toplanan bilgiler de Genelkurmay'a yansıtılır.

Nasıl asker ile toplum arasında bir karşılıklı etkileşim olgusu varsa, Genelkurmay ile ordular ve kolordular arasında da aynı sistem çalışır. Belirli kuvvet dengeleri, danışma geleneği ve yöntemleri vardır.

Ordunun hükümetlerle ilişkisi de gariptir. Dünyanın başkaca hiçbir yerinde görülmeyen bir düzen hâkimdir. Örneğin dünyada ordu, seçimle başa gelen yani milli iradenin sembolü sayılan Başbakan'a (Başkanlık sistemiyse, Devlet Başkanı'na), Milli Savunma Bakanı aracılığıyla bağlıdır. Yani, ordunun sivil patronu önce Savunma Bakanı, ardından da Başbakan'dır. Bizde yasalara göre böyledir. Ancak uygulamada durum değişir.

Ordunun gerçek patronu Genelkurmay Başkanı'dır. Ve şeklen, sembolik olarak da Devlet Başkanı'na bağlıdır. Savunma Bakanı'nın bütün bu çalışma düzeninde fazla yeri yoktur. Başbakan ise, siyasi kararları veren kişidir.

1960 müdahalesiyle başlayan ve her geçen yıl gelişen bu yaklaşım, güç dengesinin orduya kaymasının başlıca nedenlerinden biridir.

Ordunun Genelkurmay aracılığıyla kurduğu hükümet ilişkisi, Milli Güvenlik Konseyi toplantıları ve Dışişleri'yle ortak konularda çalışma zorunluluğundan doğan temaslardan ileri

gitmez. Bu açıdan Türk Ordusu'nun Avrupa demokrasilerinde görülmeyen bir bağımsızlığı vardır, demek yanlış olmaz.

Türk siyasi yaşantısının son yirmi yıl içinde en önemli faktörlerinden biri durumuna giren ordunun bu ağırlığı zaman zaman unutulur. Her unutuluşta da bir müdahale ile karşı karşıya kalınır. Oysa bu insanlar içimizde yaşarlar, birbirleriyle açıkça görüşür ve nabız yoklarlar.

Askerler arası danışmaların da kendine özgü bir sistematiği vardır.

Genelde her ne kadar hepimizin yaptığı gibi "Yahu ne var ne yok?.. Olur mu kardeşim böyle şey!" diye girişiliveren konuşmalar yapılırsa da, Genelkurmay Başkanı ve diğer yüksek rütbeli komutanlar geldiğinde yöntem değişir. Komutanlar bu görüşmelerini genellikle bir tatbikata, törene veya bir ziyarete rastlatırlar. İş bittikten sonra, komutanlar bir başka odaya geçerler ve ülke sorunları açılır. İşte orada, her komutan, kendi çevresinin hissiyatını Genelkurmay Başkanı'na veya kuvvet komutanına aktarır. Bu diyalogda olsun, daha alt düzeyde komutan-subay ilişkilerinde olsun, askerin dikkat ettiği kişi daima komutandır. Komutan ne kadar açılınmasını istiyorsa o kadar ileri gidilir. Yoksa sorulmadan ortaya atılıp fikir ileri sürmek hiç de iyi gözle görülmeyen bir unsurdur. Komutan, subayının suratından da memnun olup olmadığını anlar. Verilen bir emir veya bir olayın ertesinde subayın, hatta erin bakışı birçok komutanın en önemli istihbarat kaynağıdır.

İşte böyle yetişen, böyle düşünen, böyle yaşayan bir ordumuz var. Sevapları, günahlarıyla bizim ordumuz.

Bu ordu 12 Eylül 1980 günü Türkiye'de yönetime el koydu.

Koruyucusu olduğuna inandığı Türkiye'yi, sivil kadroların kendi inançlarına ve Atatürk ilkelerine uygun biçimde yönetemediği görüşüyle müdahale etti.

Ancak bu defaki, bundan öncekilere benzemeyecekti. "Bir daha müdahaleye gerek kalmasın" diye, Türkiye'nin sadece devlet yapısı değil, toplumu, düşüncesi, eğitimi, sosyal, ekonomik ve politik yaklaşımlarıyla temel yapısı yeniden oluşturulmak için gelinmişti. Son bir defa düzenleme yapılmalı ve bu da kalıcı olmalıydı. Âdeta bir model oluşturulmalı, ortada dolaşan ideolojiler yerine ATATÜRK ideolojisi yerleştirilmeliydi.

2. Bölüm:
Ordudaki huzursuzluk, milliyetçi cephelerle başlamıştı (1975-77)

Askerler bugün 27 Mayıs müdahalesi hakkında pek iyi konuşmazlar. Hiç değilse, konuşmamayı tercih ederler. Rütbeler arasındaki hiyerarşinin bozulması, ardından ordu içindeki ikilikler ve nihayet ihtilalin kendi çocuklarını yemek zorunda kalması, herkesin gözünde birer kötü anıdır... Ve bir daha aynı durumun tekrarlanmaması için çaba gösterirler.

→12 Mart (1970) müdahalesi ise, etkin olamadan işin peşinin bırakılması açısından pek iyi görülmez. Bu iki müdahale, bugünkü askerin benimsediği müdahaleler değildir ve daha önemlisi, her ikisinde de başlatılan işler yarıda kalmıştır.

12 Mart'tan sonra siyasi hayata dönüldüğünde, sahnede birdenbire yeni aktörler belirivermişti: **Bülent Ecevit** ve **Süleyman Demirel**'in yanı sıra **Necmettin Erbakan** ve **Alparslan Türkeş** ilk defa politik hayata ağırlıklı şekilde çıkıyorlardı.

Ordunun başında da, Genelkurmay Başkanı **Semih Sancar** vardı.

Sancar'ın en büyük özelliği, 12 Mart denemesinden sonra orduyu tamamen politikanın dışına çekmek, en ufak bir kıpırdanmaya yol açabilecek veya bu havayı verebilecek gelişmeye göz yummamak idi. Yüksek komuta heyetinde olsun, onun hemen altındaki rütbelerde olsun siyaset konuşmaya iyi bakılmaz olmuştu.

İşte böyle bir ortamda, 1973 seçimleri yapıldı ve son derece uzun pazarlıklardan sonra da, CHP-MSP koalisyonu kuruldu. Ordu bu gelişmeden -Erbakan'ın hükümete girmesinden- hiç memnun olmamış ancak, sivil hayata yeni dönüldüğü bir sırada, elinde baskı yapma olanağı kalmadığından sesini çıkaramamıştı. Üstelik 12 Mart'ın açtığı yaralar da henüz kapanmamıştı.

CHP-MSP hükümetinin kurulmasından kısa bir süre sonra patlayıveren Kıbrıs krizi, zaten tüm gözleri başka bir yöne çevirivermişti. Harekâtın iyi veya kötü şekilde sürmesi orduyu yeterli oranda meşgul ediyordu ki, CHP-MSP koalisyonu

bozuldu ve **MİLLİYETÇİ CEPHELER** (MC) dönemi başladı.

Askerin önemli bir bölümünün bugün dahi tekrarladığı ve affedilmeyecek bir hata, diye nitelediği tek hareket, CHP-MSP koalisyonunun ilan ettiği genel af idi. "Bizim, güçlükle tutup içeri soktuğumuz anarşistleri serbest bıraktılar. Bu kabul edilemez" diyen generallere göre, ileriki yıllardaki anarşist eylemlerin çekirdeği işte bu aftan kaynaklanıyordu. (1)

Ordudaki genel kanıya göre, 12 Mart'ın gerçek işlevini yerine getirememesinin yanı sıra, açıklanan af ve ortaya çıkan yeni koalisyon biçimi, işleri iyileştirmekten çok, bozacak nitelikteydi.

MC'LER BAŞLAYINCA...

1975 yılında Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti (AP-MSP-MHP) kurulduğunda iç ve dış ilişkilerde böylesine büyük değişikliklerle karşılaşabileceği umulmuyordu.

Ancak 75-77 döneminin sonuna doğru, hem içeride hem de dışarıda bambaşka bir manzara ortaya çıkmaya başladı. Durum, ne 27 Mayıs müdahalesine yol açan ve üniversiteden kaynaklanan, ancak sokak yürüyüşlerinden ileri gitmeyen gösterilerle, ne de 12 Mart'ın gerekçesi olarak öne sürülen ve sayıları yüzü geçmeyen yine genç üniversiteli, silahlı eylemcinin girişimleriyle karşılaştırılabilecek gibi değildi. Ülke âdeta sihirli bir el tarafından sarılıvermiş ve kamplara ayrılmıştı. Bir yanda milliyetçiliği tekeline alıp, karşısındaki herkesi solcu diye niteleyen, kendi içinde bölünmüş bir koalisyon hükümeti, öte yandan daha 1973'te 2 milyar dolarlık rezervini nereye sarf edebileceğini hesaplayamazken şimdi büyük bir döviz darboğazına düşen ekonomik hayat, enflasyon ve giderek artan bir terör.

→ 12 Mart sonrasının en ilginç değişimi **ERBAKAN** idi.

Ardında yüzde 8'lik bir oranı geçmeyen oy potansiyeline rağmen, Türk siyasi hayatının anahtarı olabilen Erbakan, aslında hiç de küçümsenmeyecek bir partiyi, MSP'yi temsil ediyordu. MSP'nin sorunlarından biri de Erbakan gibi bir lideri olmasıydı. Bu partinin görüşlerini kabul edelim veya etmeyelim, toplumun bir kesiminin sözcüsüydü ve milli ira-

---

(1) Bilindiği gibi, o dönemdeki af kanununda Anayasa Mahkemesi bir değişiklik yapmak zorunda kalmış ve bu nedenle affın kapsamını genişletmişti. Hükümetin tasarısı teröristleri kapsamına almamıştı.

deye inanılıyorsa, MSP'ye de söz hakkı tanımak gerekiyordu. Ancak, Erbakan'ın zaman zaman ciddiyet dışı tutumları, garip ve kaypak yaklaşımları bu partiye prestij kaybettirdi.

Erbakan'lı ilk Milliyetçi Cephe Koalisyonu çok başlı ve dizginsiz bir yönetim görüntüsü verdi. Erbakan'ın kendine özgü bir ekonomi politikası vardı. Demirel'in bir başka yaklaşımı... Erbakan'ın dış politikaya yaklaşımı tamamen Ortadoğu ülkelerine eğilinmesini öngörürken, Demirel ağırlığı batı olmak üzere daha çok orta yol ve geleneksel denge yaklaşımına vermek istiyordu... Erbakan ağır sanayi kurmanın peşinden koşarken, Demirel boş kapasitelerin çalıştırılmasına öncelik veriyordu.

Türkeş olayı ise, çok daha kaygı verici şekilde politik hayata girivermişti. Kısa sürede bakanlıklar bu üç parti arasında bölüşülmüş ve MHP, komandolarıyla bakanlıklardan başlayarak belediyelere kadar sızabilmişti. Polisin içindeki bölünme arttıkça, kolluk görevini MHP komandoları üstlenmeye yeltenmişlerdi.

DEMİREL'İN POLİTİKASI...

Bu kargaşanın içinde Demirel'in bazı çevrelere göre bir tek politikası vardı: **Seçimlere kadar ülkeyi hükümet ederek götürmek. Ondan sonra tek başına hükümet olup MHP ile MSP'nin tahribatını tamir edebilmekti.** Bu nedenle de, zorunlu olsa dahi seçmene ters görünecek zam yapmamayı, dış politikada ileri adımlar atmamayı, koalisyonun parçalanmasına yol açacak yaklaşımlardan kaçınmayı, sol terörü, MHP'nin ÜLKÜCÜ diye adlandırılan ve MİLLİYETÇİ diye nitelendirilen komandoları aracılığıyla dengelemeyi amaçlayan politikalar uygulandı.

1977'ye gelindiğinde artık sabırların tükendiği ve mutlaka bir şeyler yapılması gerektiği, çok kimsenin dilindeki sözcüktü.

"UMUDUMUZ" ECEVİT

Bu ortamda herkesin gözünde bir KURTARICI, her geçen gün biraz daha büyüyen bir UMUT doğuyordu: **ECEVİT.**

Karaoğlan efsanesi, Anadolu'nun en ücra köşelerinden, İstanbul'un sosyetesine kadar, büyük bir hızla yayılır olmuştu. Sözüne güvenilir bir insandı. Genç, sağlıklı görüşleri olan, aşırılığa kaçmayan, Kıbrıs harekâtı sırasındaki tutu-

muyla Türk toplumuna ilk defa güven getirmiş, dünyaya haklılığını göstermiş bir lider görüntüsü veriyordu. MC kargaşası sürerken, kamuoyunun gözünde Demirel ve Erbakan'da olmayan her şey Ecevit'te vardı.

5 Haziran seçimlerine doğru bu umut giderek büyüdü. Ecevit'in ülkedeki her gezisi bir olay idi. Yağmur altında yüz binlerce insanın sokaklarda saatlerce bekleyip, hızla geçen bir otomobilde Karaoğlan'ı bir an için görmeye çabalaması, CHP'nin iktidara gelişini âdeta müjdeliyordu. Adalet Partisi içindeki ılımlı kişiler dahi, Ecevit'in gelişini gizlice ister olmuşlardı. Onlar da gidişin hiç iyi olmadığını ve seçimlerden sonra yeni bir MC girişiminin kaçınılmazlığını görüyorlar, dolayısıyla aynı durumla karşı karşıya kalınacağına inandıklarından bir değişiklik istiyorlardı.

Oysa seçimlerin ertesi günü, 6 Haziran'daki (1977) hayal kırıklığı büyük oldu. Zira **"umut"** hükümet kuracak yeterli 226 oyu elde edememişti.

CHP'nin güvenoyu alamadığı bir aylık hükümet girişiminden sonra, Milliyetçi Cephe, Temmuz 1977'de ikinci koalisyonunu kurup yeniden hükümet etmeyi sürdürdü. Toplumdaki karamsarlık her geçen gün biraz daha artmaya devam etti.

MHP'nin komandoları gemi azıya almışlar, sol ve sağ terör şimdiye kadar alışılmamış boyutlara varmış ve Erbakan **"anahtar"** rolünün tadını çıkarır olmuştu. Sivil toplum tam bir kilitlenme sürecine girmişti.

1977 seçimleri sonrasına kadarki bu dönemin diğer ilginç bir yanı da, olayların boyutlarının büyümesi nedeniyle olacak, eskiden dikkatle izlenen ordu unsurunun birdenbire unutuluvermesiydi. Asker âdeta ikinci plana itilmiş veya kendi kendine çekilmiş ve kamuoyunda fazla yankı bulmayan, zamanın Genelkurmay Başkanı'nın bazı üstü kapalı uyarıları dışında ordu, sanki pasif bir tutum içine girmiş gibi görünüyordu.

Acaba?

3. Bölüm:
Evren, beklenmedik biçimde Kara Kuvvetleri Komutanı oluyor

5 Haziran 1977'deki seçimlerden sonra kurulan ve 3 Ağustos günü güvenoyu alan AP-MSP-MHP koalisyonunun (diğer adıyla İkinci MC) göreve başladıktan sonra önüne gelen ilk sorun, ordudaki atamalardı.

Dönemin Genelkurmay Başkanı Org. Semih Sancar'ın süresi 1976'da dolmuş, ancak her yılın 6 Mart'ında bu süre hükümet tarafından birer yıl uzatılmaya başlanmıştı. Hükümetin Genelkurmay Başkanı'nın görev süresini, yasal olarak üç defa uzatma hakkı vardı. Nitekim, Demirel, Kıbrıs harekâtının Genelkurmay Başkanı'nın emekliye ayırtilmasını istememişti. Üstelik Sancar MC'ye fazla antipati duyan bir kişi de değildi. Bu yaklaşım, Genelkurmay Başkanı ile hükümet arasında bir yakınlaşma da sağlamıştı.

Sorun, Deniz ve Kara Kuvvetleri Komutanlıklarıyla ilgiliydi.

Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Hilmi Fırat idi. Süresi bitmişti, ancak hükümet, yetkisini kullanıp süresini uzatabilirdi. O zaman da, Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarı Oramiral Bülent Ulusu emekliye ayrılacaktı. Demirel yetkisini kullanmadı ve Ulusu'nun Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na atanmasını gerçekleştirdi. Ulusu hem ordu tarafından istenen, hem de Başbakan'ın daha fazla gözünü doldurmuş bir askerdi.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndaki durum ise, daha karışıktı.

KKK Orgeneral Namık Kemal Ersun, 77 Ağustos'undan önce emekliye ayrılmıştı ve yerine de 1. Ordu Komutanı Org. Adnan Ersöz vekâlet ediyordu. KKK'ye asli atama gerekiyordu.

Ortada da üç aday vardı: Ersöz, 3. Ordu Komutanı Org. Ali Fethi Esener ve 2. Ordu Komutanı Org. Şükrü Olcay.

Atama çok duyarlılık yaratmıştı. Zira, KKK'ye getirilecek kişi, süresi ancak 1979'a kadar uzatılabilecek olan Sancar'ın

yerine Genelkurmay Başkanı olacaktı.

Üç aday arasındaki terfi sırasında da önce Ersöz, ardından Olcay ve nihayet sonuncu olarak Esener geliyordu. Ancak, hükümetin istediği kişi Org. Esener idi (1). Nitekim Genelkurmay Başkanı da hükümetin arzusu yönünde bir teklif getirerek, Esener'i önerdi.

Bu öneri hem ordu içinde, hem de Çankaya'da tepkiyle karşılandı.

Cumhurbaşkanı Korutürk beklenmedik bir direniş gösterdi ve Genelkurmay Başkanı ile hükümeti "ordunun hiyerarşisini bozmakla" suçladı. Kıdem ve sicili dikkate almamak olamazdı. Korutürk, kararnameyi imzalamadı. Elinde tuttu:

—... Hükümet ile istediğiniz kadar anlaşın, ben bu kararnameyi imzalamam. Bana imzalatamazsınız. Orduya darbe vurdurtmam, diyordu.

Demirel'e göre ise, kıdem ve sicil önemliydi, ancak kuvvet komutanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı sıraya göre yapılamazdı. Hükümetlerin bir takdir hakkı vardı:

—... Her orgeneral olan kişi kuvvet komutanlığı veya Genelkurmay Başkanlığı'na kendiliğinden hak kazanmaz. Bu tercihi devlet ve hükümet sorumluluğunu elinde tutanlar yapar. Bizim tercihimiz de Esener'dir. Eğer hükümet hiçbir şeye karışmayacaksa, sorumluluğu nasıl ve neden yüklenmiş olacaktır, diyordu.

Üstelik, 1969'da Org. Reşat Mater, bir yıl Hava Kuvvetleri Komutanlığı yaptıktan sonra Şûra'ya alınmış ve ondan daha kıdemsiz olan ve o yıl Orgeneralliğe yükseltilen Muhsin Batur Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na atanmıştı. Yine 1969'da Genelkurmay Başkanı Cemal Tural süresi dolmadan mart ayında görevden alınmış ve yerine daha kıdemsiz bir Orgeneral olan Memduh Tağmaç atanmıştı. (2)

KKK için üç aday arasındaki kıdem sorunu da,Başbakan'a göre, sadece piyade, süvari ve topçu sınıfları arasındaki tercihten gelmekteydi. Korutürk'ün yaklaşımı da, ordunun geleneğini korumaktan çok, kişisel tercihinden kaynaklandığı

---

(1) Ali Fethi Esener, 12 Eylül'den sonra, AP'nin bir uzantısı olan Büyük Türkiye Partisi'ni kurmuş, ancak bu parti Milli Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından kapatılmıştır.

(2) Korutürk, 1977'de Hava Kuvvetleri'ne, kıdem sırasında bulunan İrfan Özaydınlı ve Ayan'ı atlayıp Korgeneral Cemal Ergün'ü atayan kararnameyi de imzalamış, Özaydınlı Danıştay'da açtığı davayı kazanmıştı.

izlenimini yaratıyordu.

Cumhurbaşkanı, tutumunu hiç değiştirmedi ve ısrarını sürdürdü. Hükümet de önerisini geri almadı.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na aday olan üç komutan hakkında da yaygın bir dedikodu mekanizması işletilmeye başlatılmıştı. Ersöz'ün CHP'li olduğundan, Olcay'ın bir başka sakıncasından ve Fethi Esener'in de AP'liliğinden söz ediliyordu. O zamana kadar kimsenin dikkat etmediği ve kıdemsizliği nedeniyle şans da vermediği bir dördüncü kişi hakkında ise kimse bir şey söylemiyordu: **EVREN.**

Org. Kenan Evren Ege Ordusu Komutanlığı'na daha yeni atanmıştı. Aslında kendi de askerlik hayatının Ege Ordusu'nda biteceğini ve hatta ileride İzmir'e yerleşebileceğini düşünüyordu. Terfi sırasında, Ali Fethi Esener'den de sonra, bir yıl farkla dördüncülüğü elinde tutuyordu.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tarihinde ilk defa Cumhurbaşkanı önündeki kararnameleri 30 Ağustos tarihine kadar durdurunca, KKK için sıralarını bekleyen üç ordu komutanı orgenerallikte sürelerini doldurduklarından dolayı emekli oldular.

Ortaya çıkan bu yeni durum üzerine, tüm ordu komutanlıklarına yeniden atamalar yapıldı.1. Ordu'ya da Nurettin Ersin getirildi. Ersin, Başbakan Demirel'e "kendisinin daha kıdemli olduğunu, dolayısıyla, Kara Kuvvetleri Komutanlığı hakkının ona ait olduğunu" bildirdi.

Başbakan'ın,Sancar'a sorduğu soruya gelen yanıt kesindi:

— Evren'in Kore kıdemi var ve bu da geçerlidir.

31 Ağustos gecesi Korutürk yeni Kara Kuvvetleri Komutanı Evren'in kararnamesini imzaladı. Bilmeden, 12 Eylül'ün liderini ve kendi yerine geçecek kişiyi atıyordu.

ORDUDAKİ RAHATSIZLIKLAR

Evren'in KKK'ye atanması orduda derin bir nefes alınmasına da yol açtı. Zira herkes 78'in Mart'ında Genelkurmay Başkanı'nın değişeceğini biliyordu. Genelkurmay Başkanı Sancar başta olmak üzere, üst kademedeki donukluk aşağıdaki gençleri rahatsız ediyordu. Sancar'ın bazı tutumları, ülkedeki siyasi gelişmelere hiç ilgi göstermiyormuş izlenimi veren davranışları, ister istemez sinirlilik yaratıyordu.

Orduyu en çok çileden çıkaran da Erbakan idi. Atatürk'ün başta gelen ilkelerinden biri sayılan laikliğin elden gittiği kanısı giderek gelişiyor, Milliyetçi Cephe hükümetlerinin tutumu karşısında sert eleştiriler artıyordu. Erbakan'a böylesine bir tepki

duyulmasını, dış çevreler de körüklüyorlardı. Hele 1977'nin sonuna doğru, başta Washington olmak üzere, hemen her batı başkentinde Türkiye ile ilgili kimle konuşsanız mutlaka "Erbakan gitmeli" sözüyle karşılaşıyordunuz. Bu duyarlığın bir nedeni, Erbakan'ın Türkiye'yi İslam dünyasına yaklaştıracağı kaygısı ise, diğer bir nedeni de AP hükümetinin özellikle dış konularda hareket edemedikçe Erbakan'ı suçlaması ve **"Ne yapalım, ödün veremememizin nedeni Erbakan'dır. Engelleme yapıyor. Kıbrıs konusunda ödün vereceğiz diye hükümeti mi bozalım"** demesiydi. O zaman da, Erbakan dış kaynakların tüm şimşeklerini üzerine çekiyordu.

Ordunun genç kadrolarının, çoğunluğu için, Ecevit tercih edilen liderdi. Ancak bir türlü hükümete gelemiyordu. Silahlı Kuvvetler piramidinin eteklerindeki bu memnuniyetsizlik yukarıya sürekli şekilde yansıtılıyor, ancak tıkanmayla karşılaşıyordu. Subay toplantılarında **"Bu işin sonu kötü, müdahaleye gider"** sözleri 1977'nin ikinci yarısında özellikle 5 Haziran seçimlerinden sonra son derece sık duyulmaya başlanmıştı.

Ordu komutanları, onların karargâhları ve nihayet Genelkurmay da gidişten hiç memnun değildi. Piramidin üst tabakasının memnuniyetsizliğinin nedenleri, ülkede terörün giderek artması, MC hükümetlerinin dağınıklığı, partizanlıkları ve hemen herkesin şikâyet ettiği konuların yanı sıra, ordunun kendi durumundan da kaynaklanıyordu. Zira silah ve malzeme donanımı, zamanın SACEUR'ü (NATO Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı) General Haig'in söylediği gibi, **"hurda ordu"** görüntüsündeydi. 1972'de yasalaştırılan 5 milyar dolarlık REMO (Reorganizasyon ve Modernizasyon) projesine 1975-77 döneminde ancak 1 milyar dolar harcanabilmişti. Etkili bir uygulama yapılamamıştı. Zira, bütçe 70 sente muhtaç duruma girmişti.

Tank, gemi, uçak, destek kuvvetleri ve haberleşme sistemleri eskilikten dolayı artık kullanılmaz duruma gelmişti. Tank toplarının hemen tamamı 90 mm'lik, yani çok kısıtlı etkinlikte ve motorları ise benzinle çalıştığından dolayı kısa menzilli kalıyordu. Tanksavar silahların sadece yüzde 1'i modern, geri kalanının büyük bölümü son derecede eskiydi. Kısa menzilli hava savunma silahlarının yüzde 89'u 1940'lardan kalma, FM radyoların (haberleşme) yüzde 90'ı işe yaramaz durumdaydı. Deniz Kuvvetleri'ndeki tüm destroyerler İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma, denizaltıların yüzde 75'i sürelerini doldurmuş 35 yıllık teknelerdi. Hava Kuvvetleri'ndeki avcı uçaklarının yüzde 70'i

1960'lardan kalma olduğu gibi, alanların hava savunma sistemleri de yoktu (1). Kıbrıs harekâtında karşılaşılan güçlükler daha herkesin aklındaydı, ancak bir türlü düzeltilemiyordu. Zira para yoktu.

1975'ten itibaren başlayan ekonomik sıkışma üzerine, bir de ABD kongresinin silah ambargosu gelmiş ve sivil hükümetlerin dışındaki kaynak da kurumuştu. Üstelik, ordunun harcamaları (Milli Savunma Bütçesi)Parlamento'da **"askere selam, bütçeye tamam"** sloganıyla, alkışlar ve kahramanlık konuşmalarıyla geçiştirildiğinden, şimdi konu kamuoyu önüne çıkarılıp, ordunun modernizasyonunun ne derece gerekli olduğu bir sorun şeklinde ortaya konulamıyordu. Türkiye'ye özgü, **"jeopolitik demokrasimizde"** batıda olduğu gibi, askeri harcamaların kamu tarafından denetimi, hele eleştirel tutum alınması **"Vatan hainliği"** ile eş sayılırdı. Sivil hükümetlerin âdeta uyuyan bir devi rahatsız etmemek için, uyuşturucu verir gibi, ordunun harcamalarını kamuoyunda tartıştırmamaları bir zamanlar belki çok askerin hoşuna gitmişti ancak, şimdi tam bir dezavantaj yaratır olmuştu. Geleneği bozmak da çok güçtü.

Ordunun döviz gereksinmesinde öylesine bir sıkışma vardı ki, bir ara Merkez Bankası'na gidilip açıkça ilk gelen dövize el koyuluyor ve bu şekilde yedek parça alınabiliyordu. Genel ekonomik bunalım, orduyu (ambargo nedeniyle) çok daha fazla etkilemişti.

Bunun sonucu olarak, 1977 sonuna doğru Genelkurmay, Demirel hükümetini uyarmak zorunda kaldı: **"Yunanistan'la sürtüşmeye gidebilecek durumlar yaratmayın, karşı koyma yeteneklerimiz giderek kısıtlanıyor"** (2).

İşte Kenan Evren Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na, böylesine bunalmış bir orduyu devralarak geldi. Altta olsun, üst rütbelerde olsun, komutan değişimi de ister istemez bir "bekleyip görelim" dönemini başlattı.

Evren,durumu yakından biliyor ve gözlüyordu. Gelişmelerin de farkındaydı. Ancak kuvvet komutanı olduğunda aklının ucundan müdahale etmek veya bir müdahalenin liderliğini yapmak geçmiyordu. Herkeste yarattığı izlenim,

---

(1) Türk Ordusu'yla ilgili bu bilgi, Amerikan Savunma Bakanlığı Bakan Yardımcısı R. Perle'nin 1983 yılında ABD kongresinde Türkiye'ye yardımla ilişkin konuşmasından alınmıştır.

(2) Bu uyarı 77 Ekim'inde, Dışişleri Bakanlığı ile ortak bir teknik toplantı sırasında bir Genelkurmay temsilcisi tarafından yapılmıştır. MGK'de ele alınmamıştır.

tam aksine yumuşak tabiatlı, insanları dinleyen ve uzlaşma yolları arayan bir insan olduğu idi. Görünürde kitleleri ardından sürükleyip, inisiyatifler alacak, ülkeyi yönetmeyi ve istediği politikaları uygulatmayı planlayacak bir kişi değildi. Bazı kişilere göre, Evren'in Genelkurmay Başkanlığı'nın gerektirdiği güçlü, hatta sert bir kişiliğinin olmaması, ileride yükleneceği Genelkurmay Başkanlığı görevini nasıl yürütebileceği konusunda dahi kuşkular yaratmıştı. Türk Ordusu'nun yetiştirdiği, yumuşak başlı, efendi, kibar ve sade bir komutandı. Kendisi de KKK'ye oturduğu gün, ileride nerelere sürükleneceğini bilmiyordu.

4. Bölüm
Ecevit sağ darbe bekliyor ve...

İkinci Milliyetçi Cephe 1977 Ağustos'unda kurulduktan kısa bir süre sonra, bu işin yürümeyeceği hemen hissedilivermişti. Bir yanda, ülkenin umudu durumuna giren Ecevit, öte yandan eskinin tekrarını yaşatan Milliyetçi Cephe Koalisyonu vardı.

Kredi sıkışması öyle boyutlara varmıştı ki, Türkiye'ye boyun eğdirmek için Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bankalar şimdiye kadar görülmemiş bir işbirliğine girmişler ve Ankara'ya kredi musluklarını kapattırmışlardı. Tabii bu durum tüm borç ödemelerinin durmasına yol açtığı gibi, sadece günlük gereksinmelerin karşılanmasıyla yetinilir olmuştu.

Bu dönemde (Temmuz-Aralık 1977) Süleyman Demirel özellikle Amerikalılara bazı açılışlarda bulunmuştu. Örneğin, Başkan Carter'dan askeri ambargonun kaldırılması için güvence istemek, IMF ile görüşleri hızlandırmak gibi. Ancak, Washington'dan kesin bir sessizlikle karşılaşmıştı. Hele bir defasında bir İsviçre bankasının açacağını haber verdiği orta boy bir krediyi bile, aynı gün öğleden sonra iptal etmesi, Demirel'i çok rahatsız etmişti. Başbakan'a göre, Amerikan yönetimi MC'nin altındaki halıyı çekiyordu. Demirel, Washington'un koalisyon hükümetini düşürmek istediğini en yakınlarına da açıkça söylemeye başlamıştı.

Ecevit de aynı dönemde çok önemli bir kaygısından söz etmeye başlamıştı. Milliyetçi Hareket Partisi'nin komandolarını devlet mekanizmasına yaygın biçimde yerleştirdiğini izleyen CHP Genel Başkanı'na, ordudaki bazı subaylarla bu komando grupları arasında son derece sıkı ilişkeler oluşmaya başladığı şeklinde haberler geliyordu.

Bazı olaylarda, MHP komandoları, sol veya MSP'nin örgütlerine oranla biraz daha sempatik veya daha yumuşak şekilde muamele görüyorlardı. Kendilerini milliyetçi olarak

niteliklerinden dolayı, bir olaya müdahale eden er veya subaya **"Ben senin gibi milliyetçiyim, diğeri Komünist"** diyen MHP'li zaman zaman diğerlerine oranla daha değişik, yani ılımlı davranışla karşılaşabiliyordu. Üstelik ordu içinde açıkça MHP'yi destekleyen subay grupları da vardı.

Ecevit, somut bir delil olmamasına rağmen, Ikinci MC'nin Türkiye'de MHP sempatizanı bir darbe oluşumunu hızlandırdığına inanmıştı. Kaygısı, MHP'nin sadece orduya sızması değil, devlet örgütünün büyük kesimini de ele geçirmeye başlamasındandı. Bir darbeye gerek olmadan istedikleri düzeni kurma noktasına geliyorlardı.

Gerçekten ordunun içinde bir MHP yanlısı darbe hazırlığı var mıydı? Bu soruya "yoktu" denemez. Ancak bu hazırlık bir fikir etrafında birleşmekten henüz ileriye gidememiş ve oldukça da küçük sayılabilecek bir subay grubunun dışına taşabilmiş değildi. Türkeş'in ideallerini paylaşan bazı subaylar kendi aralarında bu olasılıktan söz ediyorlardı. Ancak yüksek komuta heyetini de devirerek, onlara rağmen böyle bir girişimi gerçekleştirebilirler miydi, sanmıyorum.

Ecevit'e göre, küçük bir nüve dahi olsa, ülkeyi kana bulayabilecek, gözü kapalı bir girişim tamamen saf dışı edilemezdi. Hatta darbe olmadan da sağ, ülkeye el koyabilirdi. İşte bu nedenle de, en kısa sürede MC'den ülkenin kurtarılması gerekliydi.

11 Aralık 1977 günü çok şey değişti. AP'den birden istifalar başladı. 17 Aralık günü de, Ankara trafik hastanesinde toplanan 12 AP milletvekili, istifayı kararlaştırdıktan sonra, aynı günün gecesi (22.00'de), içlerinden Güneş Öngüt ve Dr. Oğuz Atalay, Ecevit'in Or-An'daki evine gidip, bir CHP hükümetini desteklemeye hazır olduklarını bildirdiler.

"MC Döneminin Son"u başlamıştı.

Ordu dahil kamuoyunda **"AP-CHP büyük koalisyonundan"** söz edilirken, partilerinden kopan AP'liler CHP'ye bu olanağı tanıdıklarını bildiriyorlardı.

Ecevit'ten istedikleri de yeni kurulacak hükümette belirli sayıda bakanlık ve ilk genel seçimlerde de kontenjan adayı olabilmekti. Bu, açıkça koltuk pazarlığı idi.

Ecevit'e de bu konuda hem örgütten, hem de gruptan hükümeti bir an önce kurması için yoğun baskılar, açıkça, **"Gerekirse milyonlar verip adam satın alalım"** diye mesajlar gelmeye başlamıştı. CHP Başkanı bu durumu gönülden

benimsemese de **"Ülkedeki kargaşa ortada. Eğer biz şimdi kısır iç hesaplarımızı düşünüp bunu kabul etmezsek, yarın dökülecek kanların sorumluluğunu da üzerimize almaz mıyız?"** diyordu.

Bu pazarlıkları en çok körükleyen diğer bir unsur da, CHP Genel Başkanı'nın sağ darbe veya yönetimin sağa teslim edilme kaygısıydı. Kalbi, CHP çoğunluklu bir meclisten kabine kurmaktan yana idi, ancak o gün sorumluluktan kaçamayacağı düşüncesindeydi. İşte bu nedenlerle AP'li bağımsızların önerisini kabul etti. Hatta daha da ileri giderek 10'una da bakanlık verdi. Amacı, hükümet dışında kalacak olan eski AP'lilerin günün birinde hükümeti âdeta rehin alır gibi yeni bir oy değiştirme şantajına girmemelerini, aksine sorumluluk almalarını sağlamaktı. (1)

7 Ocak 1978 günü Ecevit kabinesi açıklandığı zaman, hükümetin yeni oluşturulan on bakanlık ile, bağımsızlardan 12, Cumhuriyetçi Güven Partisi'nden 2 ve Demokratik Parti'den de 1 kişinin katılmasıyla 21 bakanlığa çıkarıldığı anlaşılıyordu.

Ecevit'in tüm iyi niyetli düşüncelerine rağmen, dışarıdan bakıldığında MC gibi yamalı bir hükümet görüntüsü ortadaydı. Bu hükümette uyuşum sağlamanın olanaksızlığı besbelliydi.

Buna rağmen, içeride olsun, dışarıda olsun, Ecevit hükümeti büyük bir memnuniyet ve şimdiye kadar hemen hemen hiçbir Türk hükümetine tanınmamış bir destekle karşılandı. Türkiye derin bir nefes aldı.

O sıralarda bu rahatlamanın ne kadar süreceğini çok az kimse düşünüyordu.

DEMİREL, İDDİALARI REDDEDİYOR

Süleyman Demirel, MC hükümetleri hakkındaki hiçbir eleştiriyi de kabul etmiyordu. 15 Şubat 1978'de Milliyet gaze-

---

(1) Demirel'in bu hükümete tepkisi çok sert oldu. "İşgalci Çankaya hükümeti" diye niteledi: " Bu on iki kişi CHP'ye 'Sizi destekleyelim, memleketi kurtarın' demediler. Ayartıldılar. CHP seçimlerde çıkaramadığı 13 oyu bu şekilde bulma yolunu seçti. Böylece hükümet müessesesi Cumhuriyet tarihinde görülmemiş ağır bir darbeye uğradı. Hile, desise, tertip ve entrika itibar gördü. Kuruluşunda hile olan hükümetler de iktidar olamazlar. Bu hükümet Türkiye'yi Kasım 1979'a getirmiştir."

Cumhurbaşkanı Korutürk'ün "Böyle bir hükümetin programını beğenmeyen eksantriktir" demesine de AP Divanı sert tepki gösterdi ve "Cumhurbaşkanı tarafsızlığını yitirdi. Şapla şekeri karıştırdı" diye açıklama yaptı.

tesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi'ye gönderdiği ve yayınlanan mektubunda koalisyon hükümetleri (özetle) şöyle savunuyordu:

"Sayın İpekçi,

1950-1964-1977 Türkiye'sinin neye sahip olduğunu göz önüne almadan yapılacak kötülemeler, sadece bize ulaşsa, bu dereceye kadar, ikinci planda sayılabilir ama, bizi kötülüyoruz diye, Türkiye'yi kötülemek, Türk devletini güçsüz, perişan göstermek, Türkiye'ye yapılabilecek en büyük bühtandır.

Türkiye, ne 'hasta adam' dır, ne 'batan Türkiye'dir, ne de 1978 başında Türk ekonomisi bir 'enkaz' dır.

1978 eşiğindeki Türkiye, altından kalkamayacağı bir borç içinde değildir. Bugün borcu olmayan hiçbir ülke yoktur. Önemli olan, bu borcun nereye kullanıldığıdır. Türkiye, borç alarak saraylar yapmış değildir. Yatırım yapmıştır. Kalkınan 30 devlet arasında, en borçlu Türkiye değildir. Sıralamada Türkiye 24'üncüdür.

1971 Türkiye'sinde iktidarı dövizle devrettik. Aldığımız kararlar, ondan sonraki yıllarda, siyasi istikrarsızlığa rağmen, döviz rezervlerimizi artırdı. 1974 başında göreve gelen Halk Partisi koalisyonu, 2 milyar 300 milyon dolar döviz rezervi teslim aldı.

1975 başında, biz görevi aldığımız zaman, Türkiye'nin döviz rezervleri 1 milyar 300 milyon dolardı. Yani, 1 milyar dolar rezerv devredilmişti.

1975'te Türkiye dışarıdan 4 milyar 738 milyon dolarlık ithalat yapmak mecburiyetinde idi. Buna karşılık, döviz gelirlerinin yekünü, 1,4 milyar dolar idi.

Açığı, 3 milyar 338 milyon dolar idi.

1976'da ise, Türkiye dışarıdan 5 milyar 129 milyon dolarlık mal ithal etmeye mecburdu. Buna karşılık, 1 milyar 960 milyon dolarlık döviz geliri vardı. Açığı, 3 milyar 169 milyon dolar idi. 1977'de ise Türkiye dışardan 5,5 milyar dolarlık ithalat yapmak mecburiyetinde idi. Döviz gelirlerinin yekünü ise, 1.7 milyar dolar idi. Açığı 3,8 milyar dolar idi. 1975 başında 1,3 milyar dolar rezerv devralmışız. 1975-1976 ve 1977'de toplam 10 milyar 307 milyon dolar açığa rağmen, 1978 başında 700 milyon dolar rezerv devretmişiz. Bize 'Türkiye'yi batırdınız' diye bühtan etmekte mahal yoktur.

Türkiye'yi nasıl idare ettiğimiz sorulmalıdır. 1975'te, 1976'

da, 1977'de ülkede hiçbir temel malın yokluğu söz konusu olmamıştır. Türkiye, yukarıda verilen döviz açıklarına rağmen, ekonomisini büyütebilmiş, bunun için tedbirler, çareler bulabilmiş ve **1975, 1976 yıllarında %8, iki defa seçim yapılan ve üç hükümetin değiştiği 1977 yılında %5 civarında bir kalkınma hızı sağlayabilmiştir.**

Unutmamak lazımdır ki, geçen 15 sene zarfında Türkiye'nin nüfusu Belçika ve Hollanda devletlerinin toplam nüfusu kadar yani 15 milyon artmıştır. Buna rağmen Türkiye, milli gelirini fert başına 200 dolardan 1000 dolara çıkarmayı başarmıştır. Türkiye, 149 ülke içinde gıda maddesi ithal etmeyen 7 memleketten birisidir. 1978'e girerken Türkiye'nin depolarında 32 milyar lira değerinde, 1 milyar 700 milyon dolara tekabül eden stok malı mevcuttur. 25 milyon ton hububat, 200 bin ton tütün, 300 bin ton pamuk, 50 bin ton şeker, 50 bin ton çay, 130 bin ton fındık, 100 bin ton üzüm, 30 bin ton incir, depolardaki kendi ihtiyacımız dışında, ihracata hazır başlıca tarım ürünleridir.

Maden cevherleri ve ihraca hazır sanayi mamulleri buna eklenecektir. 1977 yılında Türk ekonomisi, üreten bir ekonomidir. Nitekim, yukarıdaki rakamlar bunu göstermektedir. Türkiye'nin döviz sıkıntısı içine düşmüş olması, mal üretmemesinden değil, ürettiği malları satmakta karşılaştığı geçici güçlüktendir. Döviz sıkıntısıyla Türkiye ilk defa karşılaşıyor değildir. Kalkınmış ülkeler dahi, zaman zaman döviz sıkıntılarıyla karşı karşıya kalabilirler. İngiltere ve İtalya, bunun son yıllardaki iki misalidir.

Sayın İpekçi,

Ellnizi vicdanınıza koyunuz. Yalnız siz değil, herkes koysun. Bu mu 'Batan Türkiye?', bu mu 'Enkaz?'

1973 seçimleri sonrasında hiçbir parti iktidar olacak kadar oy almadı. O gün kendilerini, memleketin umudu ilan edenler, iktidar olacaklarını dağa, taşa, sokağa, duvara yazdıranlar, seçim sonrasında bundan dolayı kınandılar. 1973 seçimleri sonrasında 100 gün hükümet kurulamadı. Sonra CHP-MSP koalisyonu, ülkeyi ancak 7,5 ay idare edebildi. Ülkenin bütün meselelerini içinden çıkılmaz hale getirdikten sonra, her şeyi yüzüstü bırakıp gitti. 4,5 ay güvenoyu almamış bir hükümet görev başında bulundu. 1973 seçiminden sonra 149 milletvekiline sahip olan Adalet Partisi'nin iktidar olması mümkün değildi. Onun için, muhalefet görevini üstlenmiştik.

Seçimden sonra geçen 530 gün zarfından, üç hükümet görev almıştı. Türkiye Parlamentosu hükümet çıkaramaz durumda idi.

Biz Milliyetçileri, solun ve Komünizmin karşısında bir araya gelmeye çağırdık. Bu çağrımızdan bir hükümet doğdu ve bu hükümet, bunalımı, rejim bunalımına dönüşmekten kurtardı ve ülkeyi 27 ay idare ederek, 5 Haziran 1977'de seçim sandığının başına getirdi. 1975-77 Türkiye'sini 'ÇÖKÜNTÜ' olarak göstermek insafsızlık olmaz mı?"

II. AYRIM
Ecevit'e bağlanan umutlar kısa sürede dağıldı

6 Mart 1978 günü Ecevit hükümeti, elinde bir yıllık yasal uzatma hakkı olmasına rağmen, bu hakkı kullanmadı ve Genelkurmay Başkanı'nı emekliye ayırdı. **Org. Kenan Evren**'i Genelkurmay Başkanı yaptı.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na da **Org. Nurettin Ersin** geldi. Kara Kuvvetleri'ndeki en önemli diğer iki değişiklik, Kara Kuvvetleri Komutanı'nın Komutan'dan sonraki en güçlü pozisyonu sayılan İkinci Başkanlığı'na Kıbrıs Barış Kuvvetleri Komutanı Korgeneral **Haydar Saltık**'ın Orgeneralliğe terfi ederek atanması ve nihayet en güçlü, en önemli ordu sayılan 1. Ordu'nun (İstanbul) başına da **Org. Necdet Üruğ**'un getirilmesiydi.

Evren, Saltık ve Üruğ'un atamaları 12 Eylül harekâtının somutlaşmasında en önemli üç unsurdu. Jandarma Komutanlığı'na da o güne kadar 2. Başkanlığı sürdüren **Sedat Celasun** Paşa atandı.

Hava Kuvvetleri'ndeki nöbet değişiminde de, Kuvvet Komutanı Ethem Ayan'ın gidişi ve Org. Tahsin Şahinkaya'nın gelmesiyle tamamlanmıştı.

12 Eylül'den sonra üç yıl süreyle Türkiye'yi yönetecek olan bu kişilerden hiçbirinin amacı, orduyu siyasete sokmak değildi. Ancak bu nöbet değişikliğinin asıl niteliği şimdiye kadar çok az rastlanan biçimde, dünya görüşleri birbirine oldukça yakın, komuta zincirine sadık bir ekibin oluşturulmasındaydı. İçlerinde, diğerlerine oranla daha atak veya çok değişik görüşlere sahip veya tam tersi insan yoktu. Gayet tabii her konuda aynı düşünmüyorlardı, ancak temel konularda kolaylıkla uyum sağlanabiliyordu.

1978'deki bu tayinlerin 12 Eylül'ün gerçekleşmesinde çok etkili olduğu muhakkaktır. Orduyu siyasete sokmaktan ve bir müdahaleden sonraki gelişmelerin bilinmeyen yönlerinden kaçınmak gibi düşünceler sonucu, 12 Eylül büyük

tereddütlerden, hatta ertelemelerden sonra yapılabilmişse, ekip arasındaki uyuşumun bunda önemli bir rolü olmuştur.

1978 tayinlerinin bir diğer yönü, aralarındaki uyum sonucu, alttan gelebilecek bir sürpriz darbeyi önleyebilmiş olmalarıdır.

İşte bu nedenle, ekip diye adından söz ettiğimiz komutanlar için bazılarımız **"Gelmeselerdi 12 Eylül olmazdı"**da diyebilir, **"Allahtan geldiler, yoksa bambaşka bir darbeler dizisi içinde ülke bölünebilirdi"** diyenlerimiz de çıkabilir.

Kesin yargıyı herhalde ileride tarih verecektir.

1. Bölüm:
1978'de ilk karargâh incelemesi:
Müdahale gerekli mi?

Ecevit hükümetinin ilk ayları balayı havası içinde geçti. Bir yandan orduyu artık dayanılmaz şekilde etkileyen silah ambargosunun kaldırılması için Kıbrıs ve Yunan ilişkilerindeki yeni atılımlar, öte yandan hem borçların ertelenmesi, hem de yeni kredilerin bulunması için IMF, Uluslararası Bankalar ve OECD devletleriyle girişilen büyük operasyonlar, kamuoyunun dolayısıyla ordunun da dikkatlerinin başka yerlere dağılmasına yol açmıştı. Ancak bu balayı döneminde dahi, temeldeki çarpıklıklar Ecevit hükümetinin çok zorlanacağını açıkça gösteriyordu.

Desteğini almayı beklediği sol, kendi arasında büyük bir hızla bölünmeye, hatta kendi içinde vuruşmaya başlamıştı. Ecevit hükümeti etrafında kenetlenmek ve inandığı sağ tehlikeye karşı "kerhen" dahi olsa mücadele etmek yerine, sol, hükümeti kösteklemeye başladı.

Ülkedeki güçler dengesi de bozulmuş ve çoğunluğu amatör olan hükümeti, kolaylıkla etkileyebilen özel sektörün sesi büyük oranda artmıştı.

Özellikle de MHP, hükümeti sürekli biçimde sıkıyönetim ilan etmesi için sıkıştırır oldu. CHP buna yanaşmadıkça, terör kamçılanıyordu. Nihayet 17 Nisan günü de ilk büyük darbesini vurdu.

Hamido (1), iki torunu ve geliniyle birlikte postayla yollanan bir bombanın patlaması sonucu paramparça oldu. Ardından da olaylar derhal tüm Malatya, Erzurum ve K. Maraş'a kadar sıçrayıverdi. Aslında üç ayrı yere (Pazarcık, Adıyaman ve Malatya) aynı tip bomba yollanmıştı. Pazarcık'ta meraklı bir posta memuru kutuyu zorlayınca ölmüş, Adıyaman'daki

(1) Fendoğlu (Hamido) AP'nin kabadayı milletvekillerindendi. Malatya'nın Belediye Başkanı'ydı. İlginç yanı, Hamido'nun ölümünden kısa bir süre önce ısrarla Ecevit'i görmek istemesi, hatta bir defasında randevu talep etmesine rağmen, buluşamamasıdır. Söylentilere göre, Hamido CHP'ye yanaşmak istediği bir dönemde öldürülmüştü.

patlamamıştı. Bunun bir zemin yoklaması olduğu, aradan kısa bir süre geçince anlaşılıverdi. Doğu bölgelerindeki duyarlıkların (Sünni-Alevi sürtüşmesinin) ne oranda arttığı, grupları birbirine düşürmenin zamanı gelip gelmediğinin bir yoklaması yapılmıştı. Bu olay gruplaşmayı sağlamıştı. Alınan sonuçtan memnun kalmış olacaklar ki, terör eylül ayından itibaren birdenbire doğu illerini sarıverdi.

3 Eylül: Sıvas'ta binden fazla işyeri ve bina tahrip edildi. 9 ölü, 92 yaralı. Sokağa çıkma yasağı ilan edildi.

6 Eylül: Elazığ, Gaziantep ve Adana'da iki gün üst üste işlenen cinayetlerde 12 kişi öldürüldü.

15 Eylül: Van'da aşiret kavgasında 15 kişi öldü. Ardından olaylar İstanbul ve Ankara'yı sarıverdi.

3 Ekim: MHP İstanbul İl Başkanı Recep Haşatlı ve oğlu, Göztepe'de evlerinden çıkarken yaylım ateşiyle öldürüldüler.

4 Ekim: Taksim-Sarıyer otobüsü durdurulup içinden alınan iki sol eğilimli genç, yolcuların gözü önünde kurşuna dizildi.

9 Ekim: Ankara Bahçelievler'de 6 TİP'li bulundukları evi basanlar tarafından yaylım ateşine tutulup öldürüldüler.

Bütün bunlar olurken, 13 Ekim günü Başbakan en talihsiz demeçlerinden birini daha veriyor ve **"Kanlı oyunun sonuna gelindi. Bazı sol hücrelere geniş ölçüde girildi ve büyük bölümü dağıtıldı. Sağ eylemcilerin de kaynağı kanıtlandı"** diyordu.

GENELKURMAY'DA KÜRT KAYGISI

Genelkurmay'da ise bu gelişmeler ve özellikle terörün doğu bölgelerine kayması son derece derin kaygılar yaratmaya başlamıştı. Bu dönemde askerlerin sabit fikir halinde duydukları en derin kuşku, bir Kürt ayaklanmasıydı. Bazı bilgiler bir araya getirildiğinde, 2-3 yıl içinde Türkiye'de kendini Kürt kökenli kabul edenlerin bir ayaklanma gerçekleştirebilecekleri sonucuna varılmıştı. Üzerinde durulan bir diğer veri de, doğu bölgelerinde askerlik çağına gelmiş gençlerin sürekli şekilde erteleme yoluna gitmeleriydi. Hesaplara göre, tümü aynı anda askerlik yapmak için başvurduğu takdirde, ordu içindeki Kürt kökenlilerin oranı yüzde 10'dan yaklaşık yüzde 20'ye kadar çıkabilecekti.

İşte bu hava içinde bulunan Genelkurmay, Ecevit'i Kürt konusunda yeteri kadar duyarlı görmüyordu.

1 Mayıs kutlamalarında Taksim meydanında Kürtçe yazılmış pankartlar dolaştırılması, eylül ayında, doğuda patlayan olaylara karşı bir gözdağı vermek amacıyla yapılan **"Kanatlı Jandarma"** tatbikatına karşı CHP çevrelerinden yöneltilen eleştiriler, duvarlara yazılan Kürtçe sloganlar ve bunlarla polisin mücadele edememesinin yanı sıra, CHP içindeki bazı Kürt asıllı parlamenterlerin açıkça meydan okuyormuş gibi bir tutuma girdikleri izlenimi, ordudaki sinirliliği giderek artırıyordu.

1978 sonbaharında, Genelkurmay iki kişilik bir özel ekip kurdu ve bir karargâh etüdü istedi. Etütten yanıt bulması istenen soru "Bu aşamada Silahlı Kuvvetler'in müdahalesine gerek var mıdır? Varsa böyle bir müdahalenin temeli ne olabilir?" idi.

Bu ekip ileride genişletildi ve çalışması 1980'e kadar sürdü.

Kıtalardaki subayların hislerini ilk elden öğrenen Evren olmuştu. Önce KKK, ardından da Genelkurmay Başkanı olarak yaptığı gezilerde dinledikleri, Komutan'ı çok rahatsız etmişti. Alttan, ordunun müdahale etmesi gerekliliği konusunda giderek artan bir baskı vardı. Aslında kendisi de durumdan hiç memnun değildi.

23 Eylül günü İstanbul'da Akademileri ziyaret ettikten sonra, sınıf arkadaşı ve çok sevip saydığı Akademiler Komutanı Korg. Bedrettin Demirel ile yemek yerken, ilk defa, durumdan açıkça acı bir dille şikâyet etti. Ülke başıboş bir yere doğru gidiyordu. Ordu içindeki şikâyetler giderek artıyor ve memnuniyetsizlik aşağıdan tepeye doğru küçümsenmeyecek bir baskı yaratıyordu.

Evren, bu yemek sırasında **"müdahale"** sözünü ağzına almadı. Ancak 1978'in son aylarına gelindiğinde, herkes ordunun iktidara el koyma zorunluğunun artık doğduğu inancı içindeydi. İlk defa gelişmelerden duyulan memnuniyetsizlikler komutanlar düzeyinde açıkça konuşulmaya başlanmıştı. Ecevit'e bağlanan umutların da boşa çıktığı hissi generaller düzeyinde genelleşmişti. Ancak üzerinde durulan en belirgin yöntem,siyasilere baskı yapılarak, gidişe çeki düzen vermelerini sağlamak veya en popüler deyimiyle bir CHP-AP büyük veya milli koalisyonu kurdurarak sonuca

gidebilmekti. Aslında çok az kimse böyle bir koalisyonun sorunları halledebileceğine inanıyordu. Gidişin bir müdahale olduğu herkesin kafasındaydı.

Hele Feyzioğlu'nun 16 Eylül günü hükümetten istifa etmesi, kamuoyunda birçok kişinin de kuşkulanmasına yol açmıştı. Feyzioğlu orduya yakın ve iyi koku alan bir politikacıydı. Bir şeylerden kuşkulandığı için mi istifa etmişti? Yaptığı resmi açıklamada **"Koalisyonu oluşturan anlaşmaların uygulanamadığını"** ileri sürmüştü. Acaba gerekçe gerçekten bu kadar mıydı?

Bu konuşmalar ve tartışmaların yapıldığı günlerin, ileride mumla aranacağını, o sıralarda kimse bilemezdi. Terörün ağlarını Türkiye'nin üzerine attığının en belirgin işareti 19 Aralık 1978 günü ortaya çıktı...

III. AYRIM
Dönüm noktası: K.Maraş olayları

19 Aralık 1978 günü, K. Maraş'taki Çiçek Sineması'nda **"Güneş Ne Zaman Doğacak?"** adlı film oynarken ilk bomba patladı. Hemen ertesi gün solcuların devam ettikleri Akın Kıraathanesi yaylım ateşine tutuldu ve ardından bombalandı. 21 Aralık günü, iki öğretmen öldürülüp, bir diğerinin evine bomba kondu. Nihayet 23 Aralık günü olaylar birdenbire toplumsal bir havaya giriverdi. Kısa sürede 30 kişi öldü ve yüzlerce insan yaralandı. Makineli tüfekten, uzun menzilli silaha kadar her türlü ateşleyici aracın kullanıldığı bu olayın boyutları kısa sürede büyüyüverdi. Bu olaylar, uzunca süredir devam eden bölücü birikimin son aşamasına gelindiğinin açık bir simgesiydi. 24 Aralık gününe gelindiğinde, olaydaki ölü sayısı 100'ü bulmuş ve çatışmalar diğer illere de yayılmaya başlamıştı.

25 Aralık günü 13 ilde sıkıyönetim ilan edildi ve sokağa çıkma yasağı konuldu. Ardından da altı sıkıyönetim mahkemesi çalışmaya başladı. Bir hafta sonra da İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı istifa etti.

Özaydınlı'nın bu uygar davranışı bazı çevrelerde sorumlunun bulunduğu gibi yorumlandı. İçişleri Bakanı olayları önleyemediğine göre, sorumlu sayılmalıydı. Oysa olay gazetelerde yazıldığından da vahimdi. Şii-Alevi, Alevi-Sünni, Şii-Sünni ayrımı ve karşılıklı kinleşmeler öyle noktaya vardırılmıştı ki, üç yaşında çocuğu öldüren, hamile bir kadını karnından süngüleyen, tüfeği başına dayayıp Müslümanlığın beş şartını tam bilemediğinden dolayı adamı vuran ve ardından da üzerine benzin döküp yakan insanların bu kinleri nasıl anlatılabilirdi?..

K. Maraş olayları sadece ülkeyi değil, bunca yıl terör içinde yaşamasına rağmen, fazla ilgi duymayan batı ülkelerini de ilk defa kaygıya düşürmüştü. Alman Başbakanı Schmidt için bu konuda özel brifing yapıldığı gibi, Amerikalılar da durumun ciddiyetine ilk defa bu olaydan sonra kesin

kanaat getirdiler. Bu nedenle, birkaç hafta sonra yapacakları, ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya'nın katılacağı Guadeloupe zirvesinin gündemine **"Türkiye"** konusunu almayı kararlaştırdılar. Zira bu olay, zaten ekonomik baskı altında bulunan Türkiye'nin bölünmeye kayabileceğine işaret ediyordu.

1978'in son günleri kapanırken, ordu ilk defa terör ile mücadele konusunda işin içine giriyor ve bir yılın bilançosu gazetelerin ilk sayfalarını dolduruyordu.

117 ÖLÜ-6835 YARALI VE 5800 OLAY İŞLER CİDDİLEŞİYOR

1979, daha ilk günlerinden başlayıp, 13 Aralık gününe kadar, aşamalardan geçerek **"Müdahalenin"** dertleşme veya sohbet çerçevesinden çıkıp kesinleştiği yıldır. Askerler arasındaki görüşmeler de, hemen ilk aylardan itibaren şekil değiştirmeye başlamış ve sorunun somut biçimde konuşulduğu, **"müdahale gerekliliğinin"** tartışıldığı aşamaya girmiştir.

Artık sadece şikâyetlerle yetinilmemekte, aksine müdahalenin kaçınılmazlığı tartışılmaktadır. 1979'un ilk yarısındaki bu durum, ikinci yarısına girildiğinden itibaren daha da gelişmiş ve **"müdahalenin ne zaman ve ne şekilde yapılacağının"** tartışmaları başlamıştır.

Bu aşamaya gelinmesinin başında, terörün şekil değiştirip büyümesi, sıkıyönetim nedeniyle ordunun giderek daha fazla işin içine girmesi ve girdikçe de, bir yandan durumun ciddiyetini görmesi, öte yandan da tamamen kendisiyle ilgili kuşku ve kaygıların artması gelmektedir. Ordu da tehlikeye düşmektedir. Bu denli güç bir işin içine girdikleri ve kendi alıştıkları yöntemlerle mücadele edemedikleri takdirde başa çıkamayacaklarını anlayan komutanlar, tek çıkış yolunun, sorumluluğu tamamen kendi ellerine almak olduğu kanısına varmışlardır. Hükümetin giderek kontrolü kaybetmesi, iç ekonomik ve dış siyasi baskıların yoğunlaşması ve nihayet terörün ordu içine de sızması ve huzursuzluğun büyük ölçüde artması da, eğilimin değişmesinde büyük rol oynamıştır.

Artık **"Müdahale"** dosyası açılmıştır.

Eğer 12 Eylül müdahalesi 1979'un Temmuz aylarında gerçekleşmemişse, bu, tamamen bir yandan aynı yılın ekiminde

kısmi seçimlerin yapılacak olması ve hükümetin bütün uluslararası bankalar ve devletler nezdinde geniş bir yardım kampanyasına girişmiş bulunmasındandır.

1. Bölüm:
Ecevit kontrolü kaybediyor

1979 kışı, herhalde Türkiye'nin bir daha kolay kolay unutamayacağı bir dönemdi. Dövizsizlikten petrol getirtilemiyor, petrolsüzlükten mazot kaloriferli evler ısıtılamıyor, benzin kuyrukları büyüyor, ulaşım durma noktasına geliyor, fabrikalar ancak yüzde 30 kapasiteyle çalıştırılabiliyordu. Ülkede, dövize dayalı ürünler de giderek yoklar listesine girmeye başlamıştı. İlaçtan başlayıp, elektrik lambası hatta tuvalet kâğıdına kadar, yok yok yok... Bunun yanı sıra, sürekli şekilde zorunlu zamlar geliyor, Türk lirasının dolara karşı değeri durmadan düşüyor ve enflasyon baş döndürücü bir hızla ilerliyordu. Âdeta ülkenin tüm ekonomisi vidasından fırlamış ve başıboş bir şekilde bir yerlere doğru gidiyordu. Tam bir kaos havası hâkimdi.

Tabii durumun daha ağırlaşması ve kontrolden çıkmasında iç ve dış etkenlerin rolü büyüktü.

İşçi grevleri, 1978 Haziran'ında bir bölümü yasal haklar aramak için, diğer bölümü ise siyasi nedenlerle hızla artmaya başlamış ve ülke bir baştan bir başa grevlerle âdeta felce uğramıştı.

İşveren çevreleri de bu dönemde CHP'ye karşı Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir mücadele açtı. Bazıları dövizsizlikten hammadde bulamadığından, ancak bir diğer bölümü ise, daha kârlı gördüklerinden, ya işyerlerini kapamayı veya grevlerin uzamasıyla işyerlerinin kapalı kalmasını tercih etti. 1979 yılında Türk özel sektörünün paniği öylesine büyüdü ki, yüzlerce fabrika veya son derece sağlam kuruluşlar yok pahasına satıldı ve sahipleri aileleriyle yabancı ülkelere göç ettiler. Bir bölümü de, bu işyerlerini yok pahasına alıp birdenbire milyoner oluverdi. O tarihe kadar görülmemiş bir karaborsa salgını da bunun içine katılınca para kısa sürede el değiştirmeye başladı. Eski geleneksel Türk özel sektörü kaçıyor, yerine kara paralı bir özel sektör geliyordu. Ve işin acı tarafı bu kara zenginlik, düzeni değiştirmek, dünyada ilk kez

devlete sahip çıkmak için iktidara gelen bir Sosyal Demokrat hükümet zamanında boyutlarını büyütüyordu. Bu arada Komünizmin ülkeye gelmek üzere olduğu öylesine yayıldı ki, Türk iş çevreleri Ecevit hükümetine karşı görülmemiş bir kampanya açtı. Mayıs ayında ilk defa gazetelere paralı ilanlar verilerek hükümet itham edildi.

Ardından AP'nin kışkırtmasıyla esnafın kepenk ve kamyon sahiplerinin "kontak kapama" kampanyası geldi ve sonunda muhalefet lideri Demirel,Ecevit'i öldürülen Şili lideri ne benzettikten sonra "Bunların sonu da Allende gibi olacak" dedi.(1)

Türkiye'nin 1978 başından itibaren para beklediği batı ise işi yavaştan almış ve ancak bir yıllık bir gecikmeyle 6 Ocak günü Guadeloupe doruğunda, Türkiye'ye yardım ilkesi kabul edilmişti. Ancak on gün sonra Bonn'da toplanan dört batı ülkesi temsilcisi, alınan kararın kesin koşulunu ortaya çıkardılar: IMF ile anlaşma yapılması. Oysa Türkiye'nin ivedi gereksinmesi, bir köprü krediyle üretimi canlandırıp, yokları ortadan kaldırabilmekti. Petrol sadece 1979 başında yüzde 80 artmış ve doğru dürüst borç ertelemesi yapılmamıştı. Ekonomiye bu nefes alma payı verilmeden ihracat nasıl artırılabilirdi. Türk lirasına büyük devalüasyonlar getirmek neyi halledebilirdi ki? Batı bunu dinlemedi. Özellikle Amerika'nın koşulu **"Türkiye IMF ile anlaşmadan bir kuruş dahi kredi verilmemesi"** şeklindeydi. Washington'un bu tutumunun nedeni ileride anlaşıldı. Amerika, birçok ülkenin borçlarını ödemeyip iflas durumuna düşeceğini biliyordu. İlk ülke Türkiye idi. Ancak ardından 350 milyon dolarlık borcuyla Latin Amerika ülkeleri geliyordu. Guadeloupe'da aslında **"Türkiye'ye yardım"** kararı alınmamıştı. İflas durumundaki ülkelere yardım ve bunun koşulu olarak da IMF saptanmıştı. İlk gelen Türkiye olduğu için IMF koşulunda batı çok ısrar etti. Bu koşulun mantıksızlığını bile bile Washington direndi. Zira, gerçek amacı, bu borçlu ülkeleri yeni bir IMF (yani kendi) düzenine sokmaktı. Bundan haberi olmayan Ecevit de IMF'nin katı koşulları karşısında direniyor, direndikçe borç ertelemeleri, OECD çerçevesinde alınacak krediler gecikiyordu. Uzun tartışmalardan, fonun tutumunu biraz esnekleştirmesi, hükümetin yeni bir dizi ağır ekonomik önlemler almasından

---

(1) Bilindiği gibi Allende, Şili Ordusunun CIA ile işbirliği sonucunda ve iş çevreleri ve kamyon sahiplerinin kontak ve kepenk kapama grevinden sonra darbeyle devrilmiş ve öldürülmüştü.

HASAN PULUR

ELDE ETTİĞİMİZ «MÜTHİŞ» BİR BELGE

BUGÜN sizlere, müthiş bir belge açıklıyoruz.

Lütfen yandaki belgeyi dikkatle okuyun.

İşte size Türkiye'nin ekonomik durumu...

70 senede muhteşem birikimin Türkiye'nin lâmtakır hazinesinin yürekler acısı, dehşetengiz tablosu...

— Bu kâğıdı da rezalete çıkarıyorsunuz? diyeceksiniz...

Esas bâşyazılara önemli ve dahi gizli belgeler ancak böyle değinilerle açıklanır.

Hiç film ilânı okumadınız mı?

"Son yılların en korkunç, en merhalı, en tüyler ürpertici filmi... Cinayetlerin gözyaşlarını tutamayacağı ve dahi gazeteyi uyuşmayacağı, aşk, savaş, korku, hüzün dolu film. 32 kısım tekmili birden..."

Sinemacılık bu müthiş, bu dehşet dolu ilânı seyircilerine sunmakla iftihar eder.*

Sinemacı filminin reklamını böyle yapacak da, biz niçin Türkiye'nin hâli pür melâlini böylesine açıklayan belgeye cilâ sürmeyecekmişiz?

Kolay mıdır gecirdik bu belgeyi!

Bir bilseniz siz de bize koskoca'man bir "efendim" çekersiniz ya!

İsterseniz anlatalım...

Hikâye böyle:

Bütçe Komisyonu'nda 1979 bütçesi görüşülüyordu. AP'liler hükümete veryansın ediyordu:

"Memleketi batırdınız. Bir buçuk senede memleketi getirdiniz. Uçan kuşun borçlu yarısınız. Devletin mali hâlleriyle ilgi yoktur ortada."

Ağızlarına geleni söyleyiyorlardı. Bebeti Ataman alıyor, Yiğit Köker bırakıyor, veryansın ediyorlardı. CHP Senatörü Niyazi Ünsal dayanamadı, Maliye Bakanı Müezzinoğlu'na eğilip sordu:

— Sayın Bakan, dış borç durumumuz nedir?

Müezzinoğlu önündeki kâğıda dökümü yapıp Ünsal'a uzattı:

"1 - 227 bankaya borçluyuz. Toplamı yaklaşık 3 milyar dolar. Bunlar arasında bazı sosyalist ülkelerin bankaları da var.

2 - 58 ülkeden 1976 ve 1977 yıllarında mal satın almışız, parasını ödememişiz.

Bangladeş'ten Uruguay'a kadar her devlete böyle borcumuz var.

Tutarı 1.736 milyon dolar.

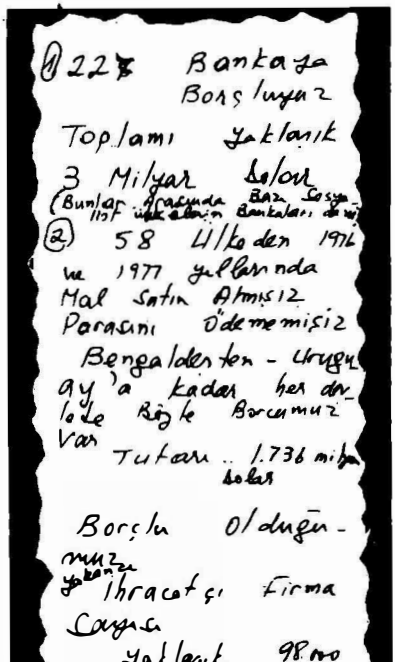
Borçlu olduğumuz yabancı ihracat firması sayısı yaklaşık 98.000".

Niyazi Ünsal, Müezzinoğlu'nun pusulasını okudu, bir daha okudu, doğrusu son rakama inanamamıştı:

"Borçlu olduğumuz yabancı ihracatçı firma sayısı 98.000."

Bir yanlışlık olmasın diye Müezzinoğlu'nun gönderdiği pusulaya "Bu mu?" diye yazıp uzattı.

Maliye Bakanı, yine olayı-

sıyla yanıtladı:

"Evet, 98 bin civarında var."

Niyazi Ünsal, bunları okuyunca yerinde duramadı, nerdeyse patlayacaktı. Çünkü AP'liler hâlâ rahat rahat atıyorlardı:

— Memleketi batırdınız diye.

Sanki memleketi bu hale Niyazi Ünsal getirmişti.

Hele Maliye Bakanı bir ara "Hangi âlemde ne kadar borcumuz olduğunu bile bilmiyoruz. Değerler geldikçe borçlu olduğumuz anlaşılıyor." deyince...

* * *

İşte bu müthiş belgenin hikâyesi bu!

Nasıl elde ettiğimize gelince...

O da devlet sırrı değil ama, bizim sırrımız.

sonra, ancak 1979 yılının yaz aylarında bir anlaşmaya varılabildi. IMF ile anlaşma 19 Temmuz'da yapıldı. Ardından 221 banka ile borç ertelemesinin imzalanması 30 Ağustos'u buldu. OECD çerçevesinde devletlerden gelen kredi de 1.5 milyar dolar olarak saptandı. Ancak bu kolaylıklardan hiçbirini Ecevit hükümeti kullanamadı. Bu dönemdeki gelişmeler, batı siyasi ve mali çevrelerinin Türkiye'deki gelişmeleri ne denli etkilediğini ortaya çıkardı. Batı, Türkiye'yi en zayıf anında yakalamış ve IMF koşullarıyla, ekonomisindeki korunma duvarlarını yıkmaya, kapılarını açmaya, zorlamaya başlamıştı.

Sivil toplum ile parlamento kilitlenmiş, hareketsiz, tepkisiz bu trajediyi seyrediyordu. Sanki kaybedecek olanlar onlar değildi. Bu uzaktan seyretme yaklaşımı giderek daha yaygınlaşıyordu.

Bütün bunlar olurken, Ecevit hükümetinin böylesine dev gelişmelerin kontrolünü elinden kaçırdığı hissi daha da yaygınlaşıverdi. Muhalefet, hükümeti ilk gününden itibaren görülmemiş bir baskı altına almıştı. Demirel, Ecevit'i felaket tellalcılığından, Komünist ve bölücülüğe kadar son derece ağır şekilde suçluyordu. Tüm muhalefet sözcüleri, Ecevit hükümeti kaldıkça ülkenin Komünistlerin eline geçeceğini, tüm bölücülüğü CHP'nin organize ettiğini söylüyor ve tabii kamu da bundan etkileniyordu. Demirel'in o günlerdeki birkaç açıklaması, esen havayı iyi gösterir: "Bu hükümetin dibinde entrika ve hile vardır. Şaibeli bir hükümettir -Bu hükümet enkazdır ve başı, demeçleriyle millet bütünlüğüne dinamit koymuş, olayları kışkırtmıştır -Bu hükümet milletin hükümeti değildir. Tası tarağı toplayıp gitmelidir - Gazetelerde hükümetin cenaze ilanları çıkıyor-Bölücülüğe cüret ve cesaret veren bunlardır- Türk parası hançerlenmiştir, bu karar (devalüasyon) Paris'in, Washington'un kararıdır Eylemciler direktifi Ecevit'ten alıyor-Hükümet işgal ettiği mevkiiden uzaklaşmalıdır-Bunlar dört kazı bile güdemezler, akşama kaybedip gelirler-Devlet ihanet şebekelerinin tasallutuna maruzdur- Komünizm ile ittifak halindeki bölücülük saldırıları hem CHP, hem de hükümetin içinden gelmektedir-Bu zalimlere kim uşaklık ederse burnundan fitil fitil getirmek boynumuzun borcudur. Yapmazsak namerdiz-Hiçbir Başbakan böylesine bir nefrete muhatap olmamıştır. Bölücülüğün bayraktarlığını yapan bu hükümetin başkanıdır. Gelin 14

Ekim'de bu ölmüş hükümetin leşini kaldıralım."

Bunlar yetmiyormuş gibi, hükümetteki 6 bağımsız bakan nisan ayında Ecevit'e bir uyarı mektubu verip istifa tehdidinde bulundular. Aradan iki ay geçti ki, bu defa yolsuzluk iddiaları nedeniyle İşgüzar, Haziran'ın 7'sinde istifa etti. Aynı gün de AP'nin hükümeti düşürebilmek için ardı ardına gensoruları başladı. Artık demokrasinin temel kuralı olan uzlaşı yok olmuş, oyunun kuralları tamamen bozulmuştu. Kullanılan dil ve tutumlar, demokrasi oyunu değildi; parlamenter demokrasinin saygınlığı giderek yok ediliyor, toplumun sivil kesimi de bunu seyrediyordu.

TOPLU CİNAYETLER BAŞLIYOR

1979'un ortalarına doğru, artık günde öldürülen insan sayısı 20'ye yaklaşmıştı. Cinayetsiz bir gün geçmiyordu ve saldırılar giderek ülkenin her yanına yayıldığı gibi yeni metotlar kullanılır olmuştu. Dikkatleri çeken diğer nokta, yavaş yavaş tek kişi öldürmek yerine, birden çok kişinin hedef alınmasıydı. Kahvehaneler taranıyor, kişiler yaylım ateşine tutuluyor, evler bombalanıyor ve terör her kesimi vuruyordu. Siyasetçilerden, sol-sağ dernekçilere, emekli asker veya polislerden karşılıklı militanlara kadar herkes payını alıyordu. Durmadan öldürülecek kişilerin listeleri bulunuyor, üniversite hocaları olsun,kamuoyunda adından söz edilenler, iş çevreleri olsun, korku ve kaygılarından, yol değiştirmekten, her gece başka yerde yatmaktan veya kendilerine koruyucu tutmaktan, başka yere göç etmeye kadar varan önlemler alıyorlardı. Artık ne kendinizin ne de çocuğunuzun eve akşam sağlam dönebilip, dönemeyeceğini bilmediğiniz bir döneme girilmişti. Hâkimler, yargıçlar gibi kendini hedef gören herkes çareyi silahlanmakta buluyor, ancak o da bir işe yaramıyordu.

1 Şubat günü Milliyet Gazetesi'nin Genel Yayın Yönetmeni ve Başyazarı Abdi İpekçi'nin öldürülmesi olayı, terörün en ılımlı çevrelere de el attığının en belirgin simgesi olmuştu.

Ve devletin güçleri (polis, ordu) terör karşısında âcizdi.

Ne kaynağı hakkında kesin ve somut bir bilgi vardı, ne de etkin bir mücadele yapılabiliyordu. Sıkıyönetim komutanlarının geniş istihbaratlı toplantılarında dahi son derece genel sözler ve birtakım yakıştırmaların dışına çıkılamıyordu. MİT' in, polis veya askerin verdiği raporlarda sürekli şekilde (ki müdahaleye kadar bu durum aynen sürmüştür) istatistikler

alt alta konup, olayların yüzde 70'inin sol gruplar tarafından, yüzde 30'unun ise sağ gruplar tarafından çıkarıldığı belirtilir ve sonunda terörün büyük bir Komünist oyunu olduğu söylenip, sonuca varıldığı sanılırdı. Ancak, binlerce silahın nereden ve nasıl geldiği hakkında somut hiçbir veri bulunamıyordu.

Bulgaristan üzerinden yapılan silah kaçakçılığı, Suriye ve İran'dan kaynaklanan gruplar, Libya, hatta Suudi Arabistan' ın finansmanıyla gerçekleştirilen olaylar ortaya çıkarılıyor, fakat bir türlü somutlaştırılamıyordu.

MİT'ten hükümete bazen çok ayrıntılı rapor gelirdi. Adlarıyla, saatiyle belirli bir yere afyon getirileceği haber verilir, ancak nedense bir türlü sonuç alınamazdı. Her defasında, sonucu soran Başbakan Ecevit'e **"Efendim planladığımız baskınlar kaçakçılara önceden haber verilmiş"** yanıtı veriliyordu. Yakalananların ise, sonradan serbest bırakıldıkları hayretle izlenmişti. Silah kaçakçılığını asker veya polis gözetlemesiyle engellemenin olanağı da yoktu. Binlerce kilometrelik açık Karadeniz veya güney hudutlarını eldeki olanaklarla denetleme imkânsızdı.

Silahın nerelerden girdiği biliniyordu. Bulgaristan üzerinden Karadeniz yoluyla veya TIR kamyonlarıyla, İran, Irak ve Suriye üzerinden de Ortadoğu'dan gelenler vasıtasıyla geçiyordu. Silahın geliş yolundan çok, faturayı ödeyen eller, somut biçimde anlaşılamıyor, o zaman da gözler hemen Sovyetler Birliği'ne dönüyordu. Bulgaristan veya Suriye gibi ülkelere yapılan tüm girişimler de "Biz bilmiyoruz. Delil varsa verin hemen araştıralım" diye yanıt buluyor ve sonuçsuz kalıyordu. Kaynayan Türkiye'de terör ortamı, silah tüccarları için en kârlı pazar oluvermişti. Uzakdoğu ve Ortadoğu afyon trafiğinin transit yolu üzerindeki Türkiye'den geçen uyuşturucu maddenin parasıyla silah alınıp içeri sokuluyordu, böylece büyük kârlar elde edilebiliyordu.

1979 yılında terörün boyutlarını genişletmesinin bir nedeni, Dev-Genç'in 78 yılında bölünmesinden sonra ortaya birçok küçük grupların çıkması ve bu hücrelerin her birinin kendi başına bir strateji çizip mücadeleye girişmeleriydi. Kim daha çok ses çıkaran bir olay yaratırsa, onun popülaritesi artıyor âdeta aralarında garip bir savaş sürdürülüyordu. Sol çevrelerde terörün artmasındaki bir diğer neden de, bu küçük hücrelerin bir süre sonra kendi aralarında vuruşmaya, hesap-

laşmaya veya egemenlik kurmaya başlamaları oldu. Yasal olmayan şekilde tam 49 ayrı sol hücre ve bunların bağlı oldukları parti ortaya çıkıvermişti.

Bunun karşısında sesleri sol kadar çıkmayan ancak, devletin içine de girdiklerinden dolayı çok daha etkin olan sağın komandoları vardı. Komando kampları durmadan terörist yetiştiriyor ve "Milliyetçilik, vatanı Komünizme karşı korumak" adına sürekli cinayet işleniyordu.

Solun kendi içindeki hesaplaşması, sol-sağ grupların mücadeleleri, Alevi-Sünni, Şii-Sünni, Alevi-Sünni mücadelesi ve Kürtçülük adına yapılan terör hareketleri bir araya gelince, içinden çıkılmayacak bir durumla karşı karşıya kalınıyordu.

Üstelik ortam da son derece elverişliydi.

KİMDİR BU TERÖRİST?

Kimdir bu acımasızca vuran terörist?

Ve yıllarca öldürdükten sonra şimdi nerede? Bir daha geri gelmeyecek mi? Artık kurtulduk mu, yoksa aramızda gizleniyor mu?

Ne kadar kanun çıkarırsak çıkaralım, cezaları ne kadar artırırsak artıralım, maalesef terörist sizin bizim gibi bir insan olarak şu anda dahi aramızda oturuyor. Tek farkı şimdilik biraz sinmiş olması o kadar.

Herhalde batıda, Türkiye'miz kadar, bir gencin terörist olmasına müsait başka ülke yoktur. Zira teröre sürüklenmek için sol veya sağ ideolojiyi benimsemek, üniversitelerde kışkırtılmak yetmez.

Çocuklarına Baskın, Vural, Hıncal, Ejder gibi adlar takan bir toplumuz. Dayağı cennetten çıkma gören, "Çocuğunu dövmeyen dizini döver" gibi atasözleriyle yetişmiş, önce evde, sonra okulda korkutmayla, şiddetle çocuk eğitimini normal gören bir milletiz. Büyük çoğunluğumuz kaba kuvvet içinde büyür, sonra da ilerideki davranışlarımızın ölçüsü olarak, bu yetişme dönemimizde gördüklerimizi alırız.

Böyle yetişmiş bir genci, ailesiyle birlikte köyünden söküp kente getirin. (Köyde yaşayanların sayısı son yirmi yılda yarı yarıya azalmış ve kente büyük bir hücum olmuştur.) Köyü veya kasabasında alıştığı dengelere karşı kentteki yalnızlığını, para kazanabilmek için ailesinin ve kendisinin çektiklerini, itilip kakılmasını, aşağılanmasını düşünün. Bunların

genç üzerinde yarattığı psikolojik etkileri, kent koşullarına karşı içine dolan kini, isyan duygusunu hesaplayın.

Okumak istiyorsa okula veya üniversiteye girememesinin, okuyamıyorsa iş bulamamasının bu gençteki isyan hislerini daha da kamçıladığını düşünün.

Nihayet kente gelen bu gencin tatminsizliğini, içinde boğulduğu, dışa boşaltamadığı büyük seks baskısını bütün bu tabloya ekleyin.

Bu genç tam o sırada yanına yaklaşan bir örgütün terörist avcısının avcuna düşmez de ne olur? Üstelik o ana kadar hiç duymadığı, özlemini çektiği vaatler de vardır önünde. Artık "adam yerine konulacaktır", bundan böyle "örgüt onu koruyacaktır", hele karşıtları cezalandırdığı anda bütün gazeteler ondan söz edecek ve bütün bunlara karşılık olarak örgütten maddi ve manevi destek de elde edebilecektir.

Kentte kaybolmuş, ezilmiş, aç kalmış, okuyamamış genç adam, cebine bir de tabanca yerleştirilince, "bu düzeni değiştirebilmek için" hazırdır. Kendince bir kişilik sahibi oluvermiştir... Ta ki dipsiz bir kuyuya düştüğünü anlayana kadar.

6 Ekim 1978 günü İstanbul'da polisin kazara yakaladığı, ÜGD (Ülkücü Gençler Dernekleri) mensubu olduğu belirtilen 16 yaşındaki Ferhat Tüysüz'ün verdiği şu ifadeyi okumak yeter sanırım:

"Adım Ferhat Tüysüz. Babamın adı Abdi, annemin adı Kadın. 1962 doğumluyum. Örnektepe'de Etibank Caddesi'nde otururum, evimizin altındaki babama ait kahvede çalışırım.

Biz aslen Giresun'un Görele ilçesi Savuşlu köyünden oluruz. İstanbul'a ben altı aylık iken gelmişiz. Üçü kız, üçü erkek olmak üzere altı kardeşiz. Erkek kardeşlerim benden büyüktür, biri Devlet Su İşleri'nde, öbürü bir kauçuk fabrikasında çalışır. Kız kardeşlerimin benden büyük olan ikisi evlidir. Üçüncüsü benden küçüktür.

Geçimimizi, babamın kıraathanesinden sağlarız.

Eylül'ün 9'unda kıraathanemiz ikişer saat ara ile üç defa kurşunlandı, Naci adında bir arkadaşımız yaralandı.

Kahvehanemizi kurşunlayanların, karşıt görüşlü kişiler olduğunu biliyorduk. Biz, orada toplanıp konuşurduk.

Ertesi akşam, yeniden ateş açılacağını düşünerek, karşı taraftaki inşaatın üstüne çıkıp nöbet tutmaya başladık. Yanımda, Kasım adlı arkadaşım vardı. Ben, silahı Salih isimli

bir arkadaşımdan almıştım. Zaten beni bu olaylara sokan da Salih'in ağabeyi Hüseyin'dir.

Biz nöbette beklerken, Hüseyin Polat adındaki şahıs yedi arkadaşı ile oraya geldiler. Sokak fenerlerinin ışığında, silahlı olduklarını gördük. Yine kıraathaneyi kurşunlayacaklar diye düşündüm ve benim anam ağlayacağına, onların anası ağlasın, diyerek ateş ettim. Sonradan öğrendiğime göre, bu atış sırasında Hüseyin Polat gözünden yaralanmış.

Kahvede, Remzi adındaki şahıstan yeniden mermi aldık. Bu kez, ben, Talip, İsmail ve Mevlut olmak üzere, çevrede devriye gezmeye başladık.

Bir ara Talip bizim yanımızdan ayrıldı ve biraz sonra, Mustafa Yaşar adındaki şahsı, silahla tehdit ederek yanımıza getirdi. Mustafa Yaşar'ı sorguya çektik, üzerini aradık, Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde öğrenci olduğunu, Örnektepe İlkokulu'nda öğretmenlik yaptığını tespit ettik. Üzerinden çıkan hüviyetten bize karşıt görüşte olan bir derneğin üyesi bulunduğunu da anladık.

Mustafa Yaşar'ı biraz dövüp serbest bıraktık ama, arkadaşımız Talip, "Bu adam beni tanıdı, biz onu öldürmezsek onlar beni öldürür" dedi. Ben itiraz ettim. Bunun üzerine Mevlut, bana "Senin silah nasıl olsa katil oldu, ver de biz öldürelim" dedi. Mevlut silahı alıp Mustafa Yaşar'ın yanına gitti. Arkadan yedi el silah sesi geldi. Mevlut yanımıza gelince, "Yazık değil mi, yedi el niye sıktın?" diye sordum. Mevlut, "Onlar düşmanımızdır, acımaya gelmez" cevabını verdi. Mevlut'un bu sözleri üzerine Talip de Mustafa'nın yanına gitti ve bir el de o sıktı. Mustafa'yı öldürmek için kullanılan bendeki silah, Çek yapısı 7.65 çapında bir tabanca idi. Şişli örgütündeki Şafak isimli şahıstan almıştım.

Biz olaydan sonra Beyoğlu örgütüne gidip sabaha kadar saklandık. Sonradan öğrendiğime göre, Mustafa, bizim kendisini vurduğumuz yerde 8.5 saat can çekişmiş, korkudan kimse dışarı çıkıp yardım edememiş.

...Bir arkadaşımız kurşuna dizilerek öldürülmüştü. Bu yüzden asabımız çok bozulmuştu. Dolaşmaya başladık, öldürecek adam arıyorduk.

Ben bir ara Kasımpaşa Karakolu'nun arkasındaki kahvehaneye girdim, okey falan oynatıyorlardı. Saat 24 sıralarıydı. Kahveci bana, "Ne gezinliyorsun lan burada?" diye kaba bir şekilde hitap etti. Ben de "Hemşerim, uğraşma zaten morali-

mız bozuk" diye cevap verip dışarı çıktım. Dışarıda Erdem ismindeki bir arkadaşla karşılaştım. Onunla o gün Şişli örgütünde tanışmıştım. Ben anlatınca, Erdem'in de canı sıkıldı. İkimiz birden kahveye girip ateş açtık. Ertesi gün gazetelerde okuduğuma göre, kahvehanede biri ağır, biri hafif iki kişi yaralanmış. Olay yerinden kaçıp, Hasköy Arabacılar'a çıktık.

Yanımda, Ordulu Yunus adındaki arkadaş olduğu halde, Örnektepe'ye gitmiştim. Bizim evde annemi ziyaret ettim, iki saat kadar kaldıktan sonra, bir taksi ile Şişli'ye doğru gelirken, Şişli Camii'nden önceki benzincinin yanında indik. Bu arada, bir şahıs kaçmaya başladı. Kendisini biraz takip ettik, ancak kaybettik.

Biraz dolaştıktan sonra, aynı şahsı Şişli-Silahtar minibüsleri içinde otururken gördük. Yanımdaki arkadaşıma, "Demin takip ettiğimiz adam burada, çek silahını" dedim. Arkadaşım Yunus, Karadeniz yapısı 7.65'lik silahını çıkarıp beş el ateş etti, kaçarken de takip etmesinler diye üç el havaya ateş etti.

Ertesi gün gazetelerde okuduğuma göre, tanımadığım o şahıs iki kolundan ve bacağından yaralanmış. Yine gazeteden öğrendiğime göre, bizim karşımızdaki derneklerden birine üye imiş. Bizi görüp kaçtığı için ateş ettirmiştim.

Gültepe Meslek Lisesi'nde öğrenci olan Ekrem adındaki arkadaşımla birlikte Kuştepe Lisesi civarında dolaşırken bir şahsı bize karşıt görüşteki bir gazeteyi okurken gördük. "Bu gazeteyi okumaya utanmıyor musun?" diye çatınca, adam, "Size ne" karşılığını verdi. Biz de kızıp silahlarımızı çektik. Ben dokuz el, arkadaşım dört-beş el ateş ettik. Aramız beş-altı metre idi. Ancak, tanımadığımız o şahıs kendini ev boşluğu gibi beş-altı metre yüksekliğinde bir yere attı, yüzükoyun düştü, buna rağmen oradan kaçıp kurtuldu. Bu olay gazetelere intikal etmedi.

(Not: Bu olayda yararalan şahsın Öztekin Öztürk adlı bir terzi olduğu saptandı.)

Gazete okuyan adamı yaraladığımızın ertesi günü (5 Ekim 1978), Hasköy'de Kalaycı Bahçe semtinde, Remzi, Mevlut, Kenan ve İsmail adlı arkadaşlarla dolaşırken Mevlut ortaya bir fikir attı: "İleride Olimpiya Kıraathanesi var, orayı tarayalım."

Saat 22 civarıydı. Aramızda plan yaptık. Remzi, Kenan ve İsmail kıraathanenin önüne gelip pusu kuracaklar. Mevlut ile ben de uzaktan kıraathaneye ateş açacaktık. Bizim ateşimiz üzerine, kahvehaneden kaçanları, pusudaki arkadaşlarımız

tarayacaklardı.

Arkadaşlarımızı gönderdikten beş dakika kadar sonra, 100-150 metre mesafeden kıraathaneye ateş açtık. Ancak bizim beklediğimiz netice hasıl olmadı, zira daha önce gönderdiğimiz üç arkadaşımız korkup kaçmışlar, hatta bizim üzerimize doğru, yanlışlıkla ateş açtılar.

Bu olayda yaralanan olduğunu sanmıyorum.

Ben fakir bir köy çocuğu olup, kendi kazancımla rahat bir hayat sürmekte, haftada üç kere sinemaya gidip eğlenmekte iken Hüseyin'in etkisinde kalıp olaylara karıştım. Şimdi sokakta rahat gezmekten, sinemaya gitmekten endişe duyuyorum. Yaptığım bu işlerden elde ettiğim menfaat üç-beş kuruş harçlık ile karın doyurmaktan öteye geçmemiştir.

Şimdi anlıyorum ki, olaylara itilenler hep zavallı fakir ailelerin çocuklarıdır. Aramızda katil olayına karışmış bir tek zengin çocuğu yoktur. Bundan da anlaşılıyor ki, başımızdakiler bizi maşa olarak kullanıyorlar. Bunu şimdi anlıyorum ama iş işten geçti. İlk olaylardan sonra adam öldürdüm, diye beni tebrik edenler, son zamanlarda harçlık bile vermiyor, hatırımı dahi sormuyorlardı.

Duyduğum pişmanlık nedeni ile katıldığım bütün olayları anlattım. Beyanım samimidir, tekrar ediyorum, yaptığımdan pişmanım."

Ferhat Tüysüz 2 Kasım 1978 günü Sağmalcılar Cezaevi'nden, 12 arkadaşı ile birlikte ÜGD örgütü tarafından kaçırıldı. 25 Ağustos 1979 günü Adana'nın Haruniye bucağında tekrar yakalandı. Polis, Tüysüz'ün ifadesinde "Adana'ya geldikten sonra zaman zaman Komünist avına çıkardık" dediğini, bu olaylarda da 6 kişiyi öldürüp, 6 kişiyi yaraladığını, birçok da bombalama ve silahla tarama olayına katıldığını, MHP ve ÜGD ile yakın ilişkisi olduğunu, para ve silah yardımını bu örgütlerden sağladığını itiraf ettiğini açıkladı.

Ferhat Tüysüz'ler nerede şimdi?

Onları bu duruma iten nedenleri ortadan kaldırabildik mi?

Yeni anayasa ve kısıtlamalarla kaynağı kurutabildik mi?

ASKER ŞAŞIRIYOR

İşte sıkıyönetimin başladığı günden itibaren, tüm ordu komutanları kendilerini birdenbire son derece yabancı oldukları bir ortamın içinde buluvermişlerdi. Her şeyden önce, durumun bu kadar kötü olduğunu ilk defa görüyorlardı.

Sıkıyönetimden önce, MİT sadece çok kritik dönemlerde kolordu komutanına bilgi verir, ayrıntılı raporlarını daima Genelkurmay'a yollardı. Sıkıyönetimden sonra ordudaki komutanlar MİT'in yerel adamlarını da kontrolleri altına alabildikleri gibi, kendi iç istihbaratlarını da çok daha yaygın şekilde kullanmaya başladılar. Ancak ne 1973-74 döneminden itibaren geliştirilen bu iç örgütün getirdikleri, ne de MİT'in raporları büyük yarar sağlamıyordu. Zira, soldaki bölünmüş küçük hücrelerin içine sızılamıyor, sağdaki MHP komandoları ve Akıncılar ise, devlet mekanizmasına girebildiklerinden dolayı kolaylıkla bu tip denetlemeden kaçabiliyorlardı.

Yetersiz dahi olsa, elde edilen istihbarat ile Güvenlik Kuvvetleri arasında da bir işbirliği kurulamıyordu. Kurulsa bile, polisin kullanılmaması karşısında elde kalan tek sağlam güç sayılan asker de, bu tip mücadele için hazırlıklı değildi. Belirli yerlere asker yerleştirmek, eri ölüme mahkûm etmekten başka bir şey değildi. Komutanların karşılarında elle tutamadıkları, gözle göremedikleri bir düşman vardı. Askerin yöntemi, ateş gücüyle mücadele etmek, düzenli bir hedefi ezip geçmekti.

Bu şaşkınlık ve bocalama dönemi atlatılmıştı ki, ordu birdenbire hükümet ile muhalefetin çatışmasının arasında kendini buluverdi.

Muhalefet, Başbakanlığa bağlı olarak kurulan sıkıyönetim eşgüdüm mekanizmasını ele aldı ve hükümeti hırpalamaya başladı. Ecevit'in bu eşgüdümü kurmasının başlıca nedeni, sıkıyönetim kararları veya önlemlerinin tek elden ve koordineli şekilde sürdürülmesi, bir komutanın bir şey yaparken, diğerinin onun tersini yapma durumunda kalmamasıydı. Bu şekilde elde edilen bilgiler de bir araya getirilip daha rahatlıkla değerlendirilebilecekti. Üstelik bu yöntem yasada vardı. Ancak eskiden kullanılmamıştı. Bu defaki uygulamanın tek farkı, Ecevit'in öz Türkçeciliğinden kaynaklanıyordu.Yasada bu organın adı **koordinasyon** idi, şimdi **eşgüdüm** olmuştu. Muhalefet için ise, Ecevit bu şekilde orduyu kullanmak istiyordu. Terörü durdurmaya çalışan ordunun elini tutuyor ve insancıl yüzlü bir sıkıyönetim, diyerek ordunun hırpalanmasına neden oluyordu. Demirel'in bu konudaki sözleri çok sertti:

"CHP orduyu emellerine alet edemeyecek. Eşgüdüm

kanunda yoktur-CHP Sıkıyönetimi de sulandırmaya çalışıyor-Sıkıyönetimin çalışmasını hükümet engelliyor. Sıkıyönetime rağmen olayların artmasının nedeni hükümetin sulandırmasıdır -Bu hükümet vitrine saat koyan sünnetçiye benziyor. Bunlar esasında sünnetçi ancak, sıkıyönetim gerekçesine bölücülük koyuyorlar -Milletin askeri CHP'nin muhafız alayı değildir."

Türkeş de bu konuda en büyük duyarlığı gösteren bir liderdi. **"Uyduruk kurallarda sıkıyönetimi konuşmak, Cumhurbaşkanı'nı devre dışında bırakmak demektir. Ecevit, Genelkurmay Başkanı ve ordu komutanlarını da kendi suçuna bulaştırıyor"** diyerek, bu yönetimi açıkça suçluyordu.

Eşgüdüm yöntemi ve Ecevit eleştiriliyordu, ancak dolaylı olarak komutanlar da atılan taşların kendilerine geldiğini biliyorlardı. Büyük bir bölümü hem eleştiriler, hem de birdenbire yayılan büyük bir dedikodu kampanyası karşısında son derece rahatsızlık duymuşlardı. 27 Şubat günü, Evren müdahale etmek ve bu tartışmaların kesilmesi için bir açıklama yapmak zorunda kaldı. Aslında o güne kadar duyulan ilk sert açıklamaydı bu: **"... Silahlı Kuvvetler çıkar çekişmelerine konu edilmemelidir... Bazı çevrelerce maksatlı olarak söylendiği gibi sıkıyönetim komutanlıkları eşgüdüm başkanlığına bağlanmamıştır. Esasen hiçbir komutan kendinden rütbe ve kıdemce daha ast bir makama bağlanmaz... Sıkıyönetim komuntanlıklarına yöneltilecek haksız tenkitler, ne ülkeye ne de bu tenkidi yöneltene bir fayda sağlamaz. Seçilen askeri hâkimlerden yedisinin sakıncalı, bir askeri hâkimin kumarbaz olup, rüşvet aldığı yolunda gerçekdışı iddiaların sahipleri, eğer varsa ellerindeki delilleri ilgili makamlara vermelidirler..."**

Sıkıyönetim uygulaması da huzursuzluğu etkiledi, Ecevit, insancıl yaklaşımdan yanaydı. Gerekmedikçe sertlik yapılmamasını, Anayasa çerçevesinde sıkıyönetim uygulamasını istiyordu. Asker buna sinirleniyor, ancak hiçbir sıkıyönetim komutanı yetkisine de dokundurtmuyordu. Yani Ecevit'in önerileri hiç dinlenmedi. Zaten Eşgüdüm Kurulu da doğru dürüst çalıştırılmadı. Tam bir koordinasyonsuzluk örneği verdi, zaten kuruluşundan kısa bir süre sonra, uygulayıcı komutanlar da bununla pek ilgilenmez oldular.

Komutanlar bir yandan çaresizlik, öte yandan eleştiriler altında ezilmeye başlamışlar ve terör de giderek artan

biçimde gelişir olmuştu.

16 Ağustos 1979 günü, Cumhurbaşkanı Korutürk başkanlığında toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nun yayınladığı bildiri, terör ile mücadeledeki şaşkınlık ve kararsızlığın en belirgin işaretiydi. **"... Yasadışı eylemlerde genel bir azalma, silahlı çatışmalarda bir duraklama, bölücülük olaylarında hissedilir derecede kontrol altına alınma gözlendiği"** belirtiliyor ve **"Tedhiş olaylarının kökenine inilmesi yolunda olumlu adımlar atılmaktadır"** deniliyordu (1).

Buna hemen ertesi gün AP Başkanlık Divanı son derece sert bir yanıt verdi: **"Ağustos ayının ilk 15 gününde 82 kişi öldürülürken, sadece 1979 içinde ölenlerin 214'ü bulduğu bir ortamda, ülkede anarşi, terör, bölücülük doruğuna ulaşırken Milli Güvenlik Kurulu'nun neşrettiği tebliğ vatandaşı şaşkına çevirmiştir."**

"BEN MUSTAFA MUĞLALI OLMAM..."

Evren, 1979'un bu son derece buhranlı ilk yarısında komutanların büyük baskısı altına girdi. **"Elimizde yetkimiz yok ancak aynı zamanda biz sorumlu tutuluyoruz. Komutanım, bu işi biz bu şekilde yürütemeyiz"** sözleri her ordu teftişinde karşısına çıkar olmuştu.

Açıkça söylenmeyen ancak komutanların diğer önemli kaygısı da, şu veya bu hükümetin adamı gibi görünmekti.

Nihayet, politikacılara güvensizlik vardı. **"Bugün ben teröristi ortadan kaldırmak için karşımdakini ezip geçerim, ancak yarın bunlar beni sorumlu tutup hesap sorarlar"** diyen sayısız komutan, konuşmasını hep şöyle tamamlıyordu: **"Ben Mustafa Muğlalı olmak istemem."** (2)

12 Mart'tan sonra, o dönemdeki bazı uygulamalar konusundaki eleştiriler, hatta öldürme olayları da unutulmamıştı.

Sıkıyönetim komutanları işte bu ilk altı ay içinde **"Bu koşullarda sorumluluk alınmaması gerektiği"** sonucuna var-

---

(1) Aynı komutanlardan oluşan MGK, aynı yılın 21 Kasım günü ise tam tersine bir bildiri yayınlamıştı: "Ülkede anarşinin çok büyük boyutlara ulaştığı, cinayetler, soygunlar ve sabotajların birbirini izlediği, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş olayların vuku bulduğu" açıkça ilan ediliyor ve amansız bir mücadelenin sürdürülmesinin zaruret olduğu vurgulanıyordu. Demirel'in Başkanlığı altında yayınlanan bu MGK bildirisi aslında son derece önemli bir değişikliğin işaretiydi.

(2) Org. Mustafa Muğlalı, Demokrat Parti döneminde sıkıyönetimde sert davranışları nedeniyle yargılanan komutandır.

mışlardı. Bu hislerini de açıkça üst mevkilere anlatmışlardı.

Bir Güvenlik Kurulu toplantısında, en önemli sıkıyönetim komutanlarından birinin, dönem Başbakanı'na açıkça söylediği şu sözler, genel eğilimin aynasıydı:

"Ya bize tam yetki verilir, duruma el koyar ve bu işin dibini bildiğimiz gibi ve ilerimizi de güvence altına alır kuruturuz, yoksa biz yapacağımız her şeyi yaptık. Başkaca gücümüz de kalmamıştır."

2. Bölüm:
Komutanlar Ecevit hükümetini bırakıyor

1974-77 döneminde Silahlı Kuvvetler'in önemlice sayılacak bir genç subay kesimi Cumhuriyet Halk Partisi'ne sempati duyardı. Birçok subay bir yandan muhalefet eden partiyi daha sempatik görür, öte yandan da Ecevit'in kişiliği karşısında CHP liderini kendisine daha yakın bulurdu.

Ecevit, 1978'de hükumeti devraldıktan sonra, üst kademelerdeki komutanlar tarafından aynı sempati ve umutla karşılanmasa da, onlar da Ecevit'ten çok şey bekliyorlardı.

Ancak, iktidarının ilk aylarından itibaren başlayarak ve özellikle 1979 yılının ilkbaharına kadar geçen süre içinde üst kademelerdeki hisler önce dağılmaya başladı ve sonunda nefret duymacasına kadar gidecek şekilde değişti. 1979 yılında Ecevit'ten **"vatan haini"** diye söz eden komutanlara dahi rastlanır oldu. Alt kademedeki hisler hayal kırıklığına dönüştüyse de, hiçbir zaman aynı oranda değişmedi. Sempati duyanların sayısı azalırken, hayal kırıklığı hissedenlerin sayıları arttı, o kadar.

BÖLÜCÜLÜK KONUSUNDA YAKLAŞIM FARKI

Bunun nedenlerinden biri de, komutanların Kürt sorununa yaklaşımı ile CHP'nin hiç değilse bazı parlamenterlerinin yaklaşımları ve bu duruma Ecevit'in müdahale etmemesi ve ya edememesiydi.

Kürt sorunu ile ilgili olarak komutanların düşünceleri ve soruna yaklaşım şekilleriyle Ecevit'in yaklaşımı arasında önemli farklılıklar vardı. Asker, normal yetiştirilme tarzı içinde bu sorunun disiplinle (kuvvet) halledilebileceğine, başkaca bir çözüm şekli olmayacağına, aksi halde çok daha büyük olaylarla karşılaşılabileceğine inanmıştı. Kürt hareketini, tamamen ülkenin topraklarının bölünmesine yöneltilmiş bir akım olarak görüyor ve en ufacık ödün veya ılımlı hareket edilmesini de, ülkenin bölünmesine çalışanların desteklenmesi şeklinde niteliyordu. Aynı şekilde, ülkedeki Kürt hareke-

tinin gerçek gücü, boyutları, yaygınlığı, kendilerini Kürt asıllı sayan çevrelerden ve daha önemlisi doğuda yaşayan vatandaştan gördüğü destek konusunda da büyük görüş ayrılığı vardı.

Ecevit ve bazı CHP parlamenterlerine göre, bu soruna silahla çözüm bulunamazdı. Bölücülüğe yönelik terör girişimlerinde silah kullanılırdı, ancak bu durum genelleştirilemezdi. Üstelik sert yaklaşım olguyu ters etkiler ve hızlandırabilirdi de. Sorun, polis yönteminin yanı sıra, politik, kültürel ve ekonomik önlemlerle daha kolaylıkla çözülebilirdi. Üstelik, doğu halkı Kürtlük adına terör yapanları da benimsememişti.

İşte böylesine çok farklı görüşler olunca, komutanlardaki duyarlık her geçen gün arttı ve hükümet ile ilişkilerdeki gerilim de büyüyüverdi.

Komutanların duyarlıklarını körükleyen, telaşa düşmelerine neden olan gelişmeler de birbirini izledi. Doğuda "Kürtlere hürriyet" diye duvarlara sloganlar yazılması, 1978'deki 1 Mayıs gösterilerinde Kürtçe sloganlı pankartlar dolaştırılması, CHP'nin bazı milletvekillerinin hem olaylara karışmaları, hem açıkça toplantılar düzenlemeleri, hele TBMM lokantasında dahi aralarında Kürtçe konuşmaları gibi (gerçekte anadili olan Kürtçeden başka bir şey bilmeyen seçmenlerle tek görüşme yöntemi bu idi) olaylar, üst kademeleri kısa sürede CHP'den soğutmaya yetti. Komutanların inançlarına göre, Ecevit bunlara göz yumuyordu. Liderin bu tutumundan işaret alan milletvekilleri olsun, bunların yönetimindeki dernekler olsun, polisi hiçe sayarak istedikleri faaliyeti gösterebiliyorlardı. (1)

Sıkıyönetim konusunda da yine CHP grubunda 50 kadar milletvekilinin sürekli şekilde (hatta her uzatmada) sert biçimde karşı çıkıp sıkıyönetim uygulamalarını yermeleri, Genelkurmay'ın gözünden hiç kaçmamış, hatta bu nedenle "Bize vurduracaklar, sonradan bizden hesap sorup yargılayacaklar" diyenlerin sayısı birden artmıştı.

ECEVİT'E KARŞI KAYGI ARTIYOR

Ecevit hükümetine karşı artan soğukluğun bir diğer nedeni de, 13 Şubat 1978 günü Milli Güvenlik Kurulu toplantı-

(1) 12 Eylül sonrası soruşturmalarda CHP'li parlamenterler ve CHP örgütü ile ilgili olarak bu konuda ileri sürülen iddialar kanıtlanamadı. Ecevit'i de kapsayan büyük soruşturmanın sonucunda takipsizlik kararı verildi.

sında, ilk defa **"Ulusal Güvenlik Kavramı"**nın ortaya atılmasıydı. Genelkurmay fena halde irkildi. Başbakan Yugoslavya'dan yeni dönmüştü. Yugoslav sistemi (Federalizm/Çekirdek ordu) birden gündeme getirildi ve hem basının bir bölümü, hem de muhalefet Ecevit'in Sosyalist Yugoslavya gibi bir sistem geliştirmek istediğini ileri sürdü.Yani bir yandan orduyu küçültmek, öte yandan da bazı gruplara kültürel haklardan başlayıp kısıtlı otonomiler vermek (1). Tam bu tartışmaların arasına, Ecevit'in Carter yönetimine bir de ambargoyu kaldırtmak için, Washington'a baskı amacıyla 78' in Mayıs ayındaki Washington doruğu öncesinde **"Türkiye'ye asıl tehdit Sovyetler Birliği'nden değil, Yunanistan'dan geliyor"** demesi girince, Ecevit'in ülkeyi batıdan uzaklaştırmaya hazırlanan ve Komünist olmasa da federe bir Sosyalist düzene itme planlarını yapan insan olduğu kampanyası ağırlık kazanıverdi. Orduda buna inanan çok oldu.

KONTRGERİLLA...

İlişkilerin bozulması ve Genelkurmay'ın Ecevit'e kötü gözle bakmaya başlamasının bir başka nedeni de, 1978 ilkbaharında CHP'nin açtığı Kontrgerilla tartışmalarıydı. 1960'tan sonra kurulan Özel Harp Dairesi, düşmanın arka cephesine atılacak özel bir gerilla kuvvetine komuta ederdi. Kontrgerilla üzerine tartışmalar, bu kuvvetin olup olmadığı, ardından da iç olaylarda bunun kullanılıp kullanılmadığı konusundaydı. Genelkurmay'ın üzerinde titizlik duyduğu bir konuydu ve bu duyarlık da bilinirdi. Tartışmalar uzadıkça, komutanlardaki huzursuzluk daha da arttı ve Ecevit'in karşı çıkmakta, hükümet başkanı olarak müdahale etmekte geciktiği, hatta bu gecikmeyi bilinçli şekilde, ordunun yıpranması için yaptığı inancı beliriverdi.

Ecevit'in bu konuda gerçekten de bir kuşkusu vardı.

---

(1) Ecevit'in federasyon veya bölücülüğü reddeden yaklaşımının en ilginç örneği 18 Eylül 1978 günkü CHP Kurultayı'ndaki konuşmasıdır.

"Kimi solcular veya kendilerini solcu sananlar da, değişik ulusları bir arada bir denge yapısı içinde yaşatabilmek için başvurulmuş bir devlet biçimini, değişik parçaların birbirine tutuşturulmasından oluşan ülkeler topluluğuna dayalı devlet yapısını, akıl almaz bir özenticilikle, solculuğun gereği sanmışlardır... Ulusumuzun birliğini bozmayı, bütünlüğü, Kurtuluş Savaşı'nda tüm ulusun istenciyle, gücüyle sağlanmış olan ülkemizi bölmeyi akıllarına koymuşlardır. Başka bazı devletlerin bölünmüşlükten kurtulmak için başvurdukları bir çareyi, bizimkiler, bölünmemiş bir ülkeyi zorla bölmek için kullanmaya çalışmaktadırlar."

1974'te CHP hükümet olunca, bir gün Genelkurmay Başkanlığı örtülü ödenekten para istemişti. Özel Harp Dairesi, JUSMAT (Amerikan askeri yardım heyeti) binasında otururken, artık Amerikalılar parayı kesmişlerdi ve yeni bir yere çıkılması gerekiyordu.

Başbakan bundan bir şey anlamamıştı. Araştırttı, böyle bir kuruluş yoktu. Bütçede faslı da bulunmuyordu. Bu konuda brifing istedi. Başbakanlık konutunda sadece Ecevit ve Hasan Esat Işık'ın katıldığı bir toplantı yapıldı. Daha önceden binanın içinde gizli mikrofon bulunup bulunmadığı, elektronik araçlarla tarandı.

Özel Harp Dairesi 1959'da, Türkiye ile Amerika arasında imzalanan ikili bir savunma anlaşmasından sonra kurulmuştu. Lübnan olaylarından kaygılanan Amerika, Türkiye'ye de Komünist sızmalar olabileceğini düşünüp yardım önermişti. Bu tarihten itibaren geliştirilmeye başlanan Özel Harp Dairesi, tamamen sivillerden oluşan bir örgüt kurmuştu.

— Ne yapar bu örgüt?

— Subversif faaliyete karşıdır. Gerilla savaşı yoluyla bir istilaya karşı veya ülkeye sızacak güçlere karşı (Kontrgerilla) mücadele eder.

— Nasıl yapıyorlar bu işi?

— Vatansever kişilerden oluşuyor. Biz de destek veriyoruz. Gizli silah depoları var. Bunu para kazanmak için yapmıyorlar. Aralarında resmi üniformalı asker yok.

Ecevit'e göre, hukuken **"olmayan"** böyle bir sivil örgüt, demokrasi kurallarına uygun değildi. O gün para bulunup verildi ancak, bu konunun arkasını bırakmadı.

6 Mayıs 1977'de Cumhurbaşkanı Korutürk'e bu konuyu açtı. **"Kimsenin bilmediği, Genelkurmay'da dahi kısıtlı kişinin haberi olduğu böyle bir örgüt kabul edilemez. Genç yaşında vatan için bu işe giren bir insan, ileride bunu başka amaçlarla da kullanabilir. Mutlaka bir denetimi olmalı"** dedi. Korutürk Ecevit'ten bu kaygılarını yazılı istedi. Cumhurbaşkanı'nın bu yazıyı Başbakan Demirel'e aktarması ve onun da üstü örtülü biçimde basına açıklaması da pek bir şey değiştirmedi.

Ecevit, Cumhurbaşkanı ile konuştuktan sonra da Özel Harp Dairesi'nin sivil örgütünü ima ederek, 7 Mayıs 1977'de İzmir Konak Meydanı'nda şu konuşmayı yapmıştı:

"Eğer bir avuç sorumsuz maceracı Tandoğan ve Taksim olaylarını kendi başlarına düzenleyip işin içinden sıyrılabili-

yorlarsa, Türkiye'de devlet kalmadığı yargısına varmak gerekirdi. Ben, devlet içinde yer almakla beraber, hiç değilse devlet gücünden kaynaklanmakla beraber, demokratik hukuk devletinin denetim alanı dışında kalan bazı örgütlerin bu olaylarda başlıca etken olduğu ve hükümetin iki kanadının da, gereken önlemleri alacak yerde, bu örgütlerden yararlanmak istediği kanısındayım.

Böyle örgütlerin ve tertiplerin kesin kanıtları 12 Mart döneminde ortaya çıkmıştı. Şimdi, seçim yaklaştıkça, bu kanıtlar daha büyük ve daha tehlikeli boyutlarla ve biçimlerle gözler önüne seriliyor...

Eğer yargı, içinde bulunduğumuz aşamada hızlı işlerse ve özellikle Taksim olaylarının, Şiran-Niksar-Erzincan olaylarının görünürdeki ve asıl perde ardındaki sorumluları ve suçluları bir an önce ortaya çıkarılırsa ve kamuoyuna açıklanırsa, bunun caydırıcı ve topluma huzur getirici etkisi çok büyük olacaktır.

Bunların da üstünde, Sayın Cumhurbaşkanı'na, iyi niyetlerine inandığım sayın Adalet Bakanı'yla İçişleri Bakanı'na (bağımsızlar) ve MGK'nin yine iyi niyetlerine inandığım hükümet dışı üyelerine bir görev düşmektedir: 12 Mart döneminde açık belirtileri ortaya çıkmış olan ve şimdi de kendini belli etmeye başlayan, devlet içindeki fakat demokratik hukuk denetim alanı dışındaki bazı örgütler ve güçler, gün yitirilmeksizin kontrol altına alınmalıdır. Biz, kısa hükümet dönemimizde bunu başarabilmiştik. Fakat şimdiki hükümetin iki kanadı, o örgütleri ve güçleri kontrol altına almaya çalışacak yerde, onlardan yararlanma çabası içinde görünüyorlar.

O nedenledir ki, bu görevi, doğrudan doğruya bugünkü hükümet değil, fakat devlet yetkililerine ve hükümetin iki bağımsız üyesine hatırlatıyorum.

Bu konudaki bildiklerimi ve sezdiklerimi daha ayrıntılı olarak Sayın Cumhurbaşkanı'na sundum."

Ecevit 1978'de hükümet olunca, Genelkurmay Başkanı Evren'e de durumu açtı. **"Çok kuşkuluyum, bu sivil örgütü dağıtın. Demokratik bir devlete uygun biçime sokun. 20 yıl önce güvenilen gencin ilerde ne yapacağını kimse bilemez, kontrol de edemez"** dedi. Evren, "Kaygılanacak bir şey yok. Müsterih olun" demekle yetindi.

Asker, CHP Başkanının bu duyarlığını bildiğinden dolayı,

Kontrgerilla tartışmaları başladığında Başbakan Ecevit'in suskunluğuna daha başka anlam verdi. 1978 ilkbaharında Genelkurmay koridorlarında işte bu nedenle de ateş püskürülüyordu.

3. Bölüm:
Amerika'nın yolladığı sinyaller

1979 yılından itibaren, başta Amerika olmak üzere, batının ağırlıklı başkentlerinde, üzerinde dura dura söylenen "Türkiye'de istikrar gereklidir" sözüydü.

Bunun nedeni de, Ortadoğu'daki dengelerin birdenbire batının hayati çıkarlarını sarsabilecek biçimde bozulmaya başlamasıydı. Batının Ortadoğu'yu kontrolü altında tutabileceği destekler sallanırken, elde kalan tek sağlam destek Türkiye idi. Onun da sallanması ve karışması, Amerika'ya Ortadoğu'da büyük darbe indirebilir, hatta bölgedeki tüm jeopolitik oluşumu bozabilirdi. Washington'un hiç istemediği de bu olasılıktı.

ABD'nin en çok kaygılanmasına yol açan neden de İran'da Şah'ın 16 Ocak günü ülkesini terk etmesiydi. Washington, Şah'ın İran'ını Ortadoğu'nun jandarması durumuna sokmuştu. Ordusundan gizli polisine kadar her şeyini kontrolü altında tutmuş ve tam bir egemenlik sağlamıştı.

İran'da olaylar başladığında, Washington bunu mutlaka önler, deniyordu. Ancak kısa bir süre sonra, bu ayaklanmanın bir avuç Komünistin kışkırtmasından kaynaklanmadığı ve 20. yüzyılın en büyük halk ayaklanması, kendi mantığı içinde bir devrim olduğu anlaşılıverdi.

Washington bir süre, başka müttefiklere kötü örnek olmasın, ABD sıkışınca bırakır, denmesin, diye Şah'ı destekledi. Ancak durumun tutulmazlığı anlaşılınca ilk olarak 5-6 Ocak 1979'daki Guadeloupe doruğunda Başkan Carter, Fransız, Alman, İtalyan ve İngiliz Başbakanlarına **"Şah'tan vazgeçildiğini"** söyledi. Hatta gündemin bu maddesinden sonra da hemen **"Türkiye'ye yardım"** konusuna geçildi.

Washington için Şah'ın kaybından çok, sonrası önemliydi. Nitekim, 1 Şubat günü Humeyni Tahran Havaalanı'na indikten bir ay sonra, İran toprakları üzerindeki tüm Amerikan dinleme istasyonları ve üsleri kapatıldı. Oysa ABD, bu istasyonlardan Sovyetler Birliği'nin içlerine kadar, özellikle de

Afganistan'a yakın bölgelerdeki faaliyetlerini izleyebiliyordu. Kapatılan üslerden ise, Amerikan kuvvetlerinin yararlanması planlanmıştı.

İran'ın **"kaybı"** bu yönden Türkiye'nin önemini birdenbire artıran bir unsur oldu. İran'da kapatılan dinleme istasyonları ve üsleri eşdeğerde karşılamasa, İran'ın oynadığı rolü benimsemese dahi, Türkiye oradaki açığı kapayacak nitelikte bir ülkeydi.

Türkiye'ye bu gözle bakan Washington'u kaygılandıran ek gelişme de, din unsurunu kullanıp yönetime el koyan Humeyni'nin getirdiği mesajdı. Washington'un analizine göre Humeyni, ezilmiş toplumların dine sarılarak yönetimleri değiştirmeleri, haklarını aramaları ve daha da kötüsü, din gücüyle batıya (veya Hıristiyanlığa) başkaldırmaları harekâtının öncüsü, âdeta bayraktarıydı. En sağlam göründüğü dönemde Şah'ı devirebilen din gücü, diğer Müslüman ülkelere de sıçrama eğilimindeydi. Çeşitli ülkelerdeki gösteriler, kaynaşmalar bu akımın güçlendiğinin bir işaretiydi. Başta ABD olmak üzere, tüm batılı ülkeler kendilerine yönelik en büyük tehlike olarak gördükleri bu eğilimin hangi yönde gelişeceğini kaygı içinde izlerken, ister istemez bakışları Türkiye'ye dönüyordu.

Amerika'nın yeni gelişen bu stratejisine ve bölgeyle ilgili değerlendirmelerine göre de, Türkiye laikliği kabul etmesine rağmen, yüzde 98'i Müslüman olan ve Ortadoğu'daki bu gelişmelerden etkilenebilecek bir müttefik ülkeydi. Hele Türk politikasının anahtarı durumuna giren Erbakan unsurunu, Türkiye'de Humeyni yanlısı terör gruplarının çıkmaya başladığına dair bazı raporları da bütün bu varsayımlara ekleyen Washington'un kaygısı giderek artıyor ve Humeyni hareketinin Türkiye'ye de sıçrayabileceği yolundaki kanı giderek güçleniyordu.

Oysa bu, en kabul edilemeyecek ve batı çıkarlarına İran'dan daha büyük bir darbe vurduracak bir olasılıktı. Türkiye'nin kaybı sadece Ortadoğu değil, Batı Avrupa'nın savunması için zorunlu en önemli tampon bölgenin de kalkması anlamına gelirdi. Mutlaka önlenmesi gereken bir olasılıktı.

Amerika'nın Ortadoğu'daki kaygılarını artıran diğer bir gelişme de, 26 Mart 1979 günü imzalanan Camp David Anlaşması'nın bölge ülkeleri arasında yarattığı gerilimdi. ABD Başkanı Carter, İsrail Başbakanı Menahem Begin ve

Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ı bir araya getirip, İsrail'in Sina Yarımadası'ndan çekilmesini, buna karşılık da Mısır'ın İsrail'i tanımasını sağlamıştı.

Mısır'ın İsrail ile ikili bir anlaşmaya gitmesi, diğer Arap ülkeleri tarafından ihanet, arkadan hançerlenmek olarak nitelendirilmişti. Zira o güne kadar iyi veya kötü bir tek cephe halinde İsrail'e karşı mücadele veren Araplar ilk defa aralarındaki en güçlü devlet tarafından yarı yolda bırakılıyorlardı. Üstelik anlaşmada Filistinliler için bir vatan bulunması sorunu âdeta askıda bırakılmıştı. Mısır birdenbire Arap dünyasında yalnızlığa itiliverdi. Sedat hemen her Arap başkentinde yeriliyor, Mısır hiçbir Arap toplantısına çağrılmadığı gibi İslam örgütünden çıkarılıyordu. Bu büyük tepki, Camp David Anlaşması'nı, daha mürekkebi üzerindeyken tehlikeye düşüren bir gelişmeydi. Mısır Devlet Başkanı'nın bu baskılara ne kadar dayanabileceği belli değildi. Kendi toplumu içindeki tepkiler de giderek büyüyordu.

Washington, Camp David Anlaşması'nı tehlikeden kurtarabilmenin yolunu, bir yandan Mısır'a yılda 3 milyar dolara varan bir ekonomik yardım vermekte, öte yandan da İslam dünyası içinden Sedat'a müttefik sağlamakta buldu. En güçlü adaylardan biri de Türkiye idi. Ankara'nın Mısır'a yakınlaşması Sedat'ı büyük ölçüde güçlendirir, hiç değilse yalnızlıktan kurtarabilirdi. Bu nedenle Washington'da daha önceleri de düşünülen "ılımlı Müslüman ülkeler kuşağı kurulması" teorisi canlandırıldı. Suudi Arabistan-Fas-Tunus-Mısır ve Türkiye'nin katılacakları böyle bir kuşak, İslam dünyasındaki sert tutum içinde olan ülkeleri dengeleyebilecekti. Bu kuşak açıkça, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki olası bir girişimine karşı kurulabilirdi. Oysa Washington'un asıl isteği, İsrail'e düşman olmayan bir ülke grubu oluşturabilmekti.

Şah'ın düşüşüyle birlikte yönetimin el değiştirmesi sırasında İran'ın Kürt bölgelerinde büyük bir mücadele başladı. Kendi bölgelerinde egemen olan Kürtler, İran ordusunun baskısından tamamen kurtulmak ve stratejik noktaları geri alabilmek için harekete geçmişlerdi. Morali bozuk ve dağılmış İran ordusunun direnci de giderek bozuluyordu.

İran Kürtlerinin böylesine güçlü ve istedikleri anda bağımsızlıklarını ilan edebilecekleri bir duruma gelmelerinin bir nedeni Şah'ın yıllardır uyguladığı politikaysa, diğeri de dış

desteklerdi.

Şah'ın ordusu her yıl ilkbahar ve sonbaharda sistematik şekilde Kürtleri bombalar, dirençlerini kırmaya çalışırdı. Hatta bu bombardımanlar sırasında durum önceden Türkiye'ye bildirilir ve bir yandan İran uçaklarının yanlışlıkla Türk hudutlarını geçmeleri halinde yaratabilecekleri sakıncalar önlenmeye, öte yandan da Türkiye'nin hudutlarını kapaması halinde, canlarını kurtarmak için Türkiye'deki akrabalarının yanına sığınacak olanların bu girişimleri, engellenmeye çalışılırdı (1).

Şah'ın Kürtlere yaptığı baskı mevsimlik bombardımanlarla kalsa yine de iyiydi. Örneğin, herhangi bir Kürt'ün bölgesinden ayrılıp Tahran'da iş araması, bulması, arayıp bulsa dahi çalışması olanaksızdı. İşi veren de, alan da kısa sürede cezasını bulurdu. Gaddarcasına bir ezme, bezdirme ve öldürme kampanyası, sürdürülürdü. İşte böyle bir ortam içinde sıkışmış Kürtler de yıllar boyunca aralarındaki dayanışmayı ellerinden geldiğince artırmış, doğu veya batı gözetmeksizin nereden bulurlarsa silah alıp güçlenmişlerdi.

Bölgede çıkarı olan tüm ülkelerin Kürt unsurunu görmemezlikten gelmeleri söz konusu değildi. Aksine, ister Sovyetler Birliği olsun, ister Amerika veya Batı Avrupa olsun, hatta Libya, bu bölgede kendilerinden yana bir KÜRDİSTAN kurulmasına yardım etmek, hiç değilse böyle bir olayın dışında kalmamak isterler. Bu nedenle de Kürt hareketini para veya silahla daima desteklerler. Her birinin de kendi görüşü paralelinde bir Kürt politikası vardır.

Sovyetler Birliği, İran Kürtleri arasında en fazla taraftarı olan güçlerden biridir. Gruplardan büyük bölümü fraksiyonlara ayrılmalarına rağmen, yine de Moskova'yı baş destekçisi olarak görür. Ancak bir Kürt her şeyden, özellikle ideolojiden önce bir milliyetçi olduğundan dolayı da, Sovyetler bu grupları kesin kontrolleri altına almakta güçlük çekerler.

Amerika'nın da desteklediği gruplar vardır. Bunun en tanınmış örneği de, Irak Kürtlerinin önde gelen liderlerinden Barzani idi.

Türkiye'nin en iyi dostu olarak bilinen Almanya'nın, Kürt politikasıyla ilgili ve Başbakan Schmidt'in imzasını taşıyan bir

(1) Türkiye İran ile hudutlarını etkin biçimde kapayamadığından dolayı, Şah'a yollanan yanıt bazen "önlem alındığı", bazen de "kapatılamadığı" şeklinde olurdu. Türkiye bombardımanlar döneminde Kürt grupların, hududu geçmesine genellikle göz yumar, ancak gözetimini de artırırdı.

belgeyi Türk Dışişleri Bakanlığı dahi elde edebilmiştir.

Fransa, geleneksel "ezilmiş halklara destek" politikası çerçevesinde Kürt politikasını benimseyen, toprakları üzerinde yaşayan Kürt liderlere maddi manevi destek sağlayan ve örneğin 1983'te bir Kürt Kültür Merkezi açıp Kürt Milliyetçiliği'nin daha da olgunlaşmasına yardımda en ön planda görünen ülkedir.

İngiltere'nin Kürtlere ilgisini öğrenmek, BBC radyosunu dinlemekle mümkündür. Türk Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu Bölümü yetkililerinin, ellerindeki haritalarda adlarını dahi bulamadıkları bazı Türk köylerinde kendini Kürt kökenli sayan kişilerin çıkardıkları olayları BBC'den dinleyip şaşkınlığa düşmeleri, Ankara'nın en ilginç hikâyeleri arasındadır.

Ocak-Şubat 1979'da İran'da patlayan Kürt ayaklanmasının batıyı telaşlandırmasının nedeni, kontrolü ellerinden kaçırmaları ve duruma kendilerinden yana görünmeyen grupların hâkim olma olasılığıydı. Washington ve Batı Avrupalı müttefiklere göre, Moskova yanlısı gruplar bağımsızlık hareketinde başarı sağlarlarsa, bölgede batı aleyhtarı yeni bir unsur doğabilirdi. İran'daki bu durum kısa sürede bölgenin diğer ülkelerindeki Kürt azınlığa da sıçrayabilir ve zaten İran'ı kaybetmiş olan batıya yeni bir darbe indirilebilirdi.

İşte bütün bu gelişmeler, batı açısından istikrarlı bir Türkiye gerektiriyordu. İç dengeleri, sosyal, politik, ekonomik sorunları ne olursa olsun istikrar önemliydi. Ortadoğu'da batıyı destekleyen, istikrarlı bir Türkiye.

Oysa durum tam tersineydi.

TÜRKİYE'DE DURUM KARIŞIK...

Ecevit 1978 başında iktidar olunca, Washington'da ümitler artmıştı. Hele Ecevit'in 78 Mayıs'ında Carter ile ilişkileri beklenenden de iyi gelişmiş ve ABD Devlet Başkanı'nın genç Türk Başbakanı'na birdenbire güveni doğmuştu. Bu nedenle de, ambargonun kaldırılması çalışmalarına daha bir içtenlikle katılmıştı. Ancak, durum, aynı yılın ikinci yarısından itibaren değişmeye başlamış ve Washington Ecevit'e kuşkulu gözlerle bakar olmuştu.

Ankara'dan gelen Büyükelçilik raporları, Washington'da CIA, Dışişleri Bakanlığı ve Pentagon'da yapılan değerlendirmeler, Ecevit'in ne yapacağı önceden kestirilmeyen, kontrol edilemeyen bir lider görüntüsüne dönüştüğünü ortaya koy-

maktaydı. Bazı heyecanlı konuşmalarında özellikle Amerika'yı hedef alan "gölge etmeyin başka ihsan istemem" veya "köşeye sıkıştırmayın duvarları aşarız" gibi sözleri (1), söylendiği konteks veya koşul dikkate alınmadan değerlendiriliyor ve yavaş yavaş yeni Türk Başbakanı'na kuşku, hatta kaygıyla bakılıyordu. Ecevit, Washington'un istediği gibi sert bir antikomünist tutum içinde değildi, aksine, Sovyetler Birliği'nden çok, batıyı eleştiriyordu. CIA'in 1979 başındaki Ecevit'i nitelemesi aynen şöyleydi: **..."Tarafsız veya ılımlı bir batı aleyhtarı..."**

ABD'NİN ŞANTAJI

Ecevit'in Washington ile ilişkilerinin krize dönüşmesi, 7 Mayıs günü aniden Ankara'ya gelen Warren Christopher (ABD Dışişleri Bakan yardımcılarından) ile yaptığı görüşmede başladı. 10 Mayıs günü Amerika ile Sovyetler Birliği arasında SALT-II (Stratejik Nükleer Silahların Sınırlandırılması) anlaşması imzalanacaktı.

Christopher görüşmenin başında uzun uzun ve ballandıra ballandıra Carter yönetiminin Türkiye'ye o yılki mali dönemde yapacağı olağanüstü yardımları anlattı. Sonunda da gerçek niyetini ortaya koydu:

— Sovyetler Birliği'nin anlaşmaya uyup uymadığını denetlememiz gerekli. İran'daki istasyonlar kapatıldıktan sonra durum güçleşti. Zira, uydulardan iyi görülemiyor. Bunun tek yolu, Türkiye'den casus uçuşlar yaparak U-2'lerle bu denetimi gerçekleştirmemizdir. Sizden bu uçuşlara izin vermenizi istiyorum.

Ecevit irkildi. Tam bir yıl önce Ankara'ya gelen ABD Dışişleri Bakanı Vance'a da aynı konuyu kendi açmış ve "Biz çok kritik bir bölgedeyiz. Şu sırada Sovyetler'le Salt-II anlaşmasını müzakere ediyorsunuz. Sizden bir isteğim var. Türkiye'de kullandığınız dinleme istasyonlarına hiç itirazım yok. Ambargo döneminde ben hükümet olsaydım, örneğin sadece İncirlik'i kapar, dinleme istasyonlarına dokunmazdım. Zira İncirlik harekât üssü, dinleme istasyonlarının ise bir engelleme, denetleme işlevi var. Sovyetler bu dinleme istasyonları konusunda çok duyarlılar ve sorun yapıyorlar. Ruslar bunun

---

(1) Ecevit aslında bu konuda "Türkiye'nin köşeye sıkıştırıldığı takdirde duvarları aşma olanağı vardır. ancak kendi sorumluluk duygumuzdan dolayı bunu yapmayız" demişti.

acısını bizden başka yerden çıkarırlar. Örneğin terörü körükleyebilirler. Şimdi Salt'ı konuştuğunuza göre, bu anlaşmanın denetlenmesini de konuşacaksınız. O zaman bizdeki dinleme istasyonlarını Sovyetler'e kabul ettirin" demişti. Şimdi Christopher'a bunu hatırlattı:

— Ben bunu bir yıl önce Vance'a söylemiştim. Salt-II çok önemlidir ve buna biz de katkıda bulunmak isteriz. Siz Sovyetler'le karşılıklı denetimde anlaşmaya varmışsınız. Bu konuyu da konuşmadınız mı?

— Hayır konuşmadık.

— O zaman onlarla anlaşın. Buradan böyle gizli misyon yapılamaz. Sovyetler Birliği'ni tahrik edecek bir yaklaşım olur.

Christopher fena halde sinirlendi:

— Sovyetlerden izin almamızı nasıl istersiniz. Biz sizin müttefiğiniz değil miyiz?

— Evet, ancak Salt anlaşmasını biz yapmadık, siz ikiniz yaptınız.

Ve Christopher tehdidini ortaya koydu:

— — Eğer bu isteğimiz reddedilirse, Türk-Amerikan ilişkilerinin tonu değişir ve şunu da iyi bilin ki, beklediğiniz yardımlar gerçekleşmeyebilir.

Ecevit ayağa kalktı:

— Mademki siz yardım ile bu uçuşlar arasında bir ilişki, bağ kuruyorsunuz, bana da bu görüşmeyi kesmekten başka yapacak bir şey kalmıyor.

ABD Büyükelçisi Macomber araya girdi. "Müsaade ederseniz bir yarım saat kendi aramızda görüşelim" dedi. Başbakan çalışma odasına gitti. Yarım saat sonra Christopher geri geldiğinde, özür diliyor ve bağ kurmanın söz konusu olmadığını, yanlış anlaşıldığını belirtiyordu. (1)

"BU ADAM İLE BİR YERE VARILAMAZ"

Ecevit'in yanıtı Washington'a ulaştığında, Milli Güvenlik Konseyi (NSC) Başkanı ve Carter'ın başdanışmanı durumundaki Brezezinski'nin tepkisi son derece sert olmuştu:

—... Bu adam ne yapmak istediğini bilmiyor. Gidip düşmandan izin alındığı görülmüş müdür?

---

(1) U-2 konusundaki hükümet tutumu MGK'de de tartışıldı ve desteklendi. Hatta Genelkurmay Başkanı U-2 uçuşlarının kabul edilemeyeceği hakkında bir demeç verdi.

Bu ve ardından tüm ABD yonetımının tepkileri, U-2'lerin sadece Salt-II için değil, Sovyetler Birliği üzerinde casusluk yapmak için de kullanılabileceğini açıkça gösteriyordu. Oysa Türkiye'nin geleneksel Sovyet politikasına gerçekten ters düşecek bir yaklaşımdı. Üstelik 1960'ta Sovyetler tarafından düşürülen U-2 uçağının Adana İncirlik üssünden kalktığını ve o dönemde, Türk-Sovyet ilişkilerinde ne derin yaralar açtığını Türkiye'nin böyle bir durumun tekrarlanmasına izin veremeyeceğini Washington anlayamamıştı veya anlamak istememişti.

Bu olay, Washington'daki politika oluşturan veya politikaları etkileyen merkezlerden (Beyaz Saray/NSC/Dışişleri/Pentagon/CIA ve Kongre) en önemlisinin Ecevit'i bırakmasına yol açtı. Brezezinski, Carter yönetiminin en sağdaki, en sertlerinden biri olarak bilinen ancak aynı oranda da etkisi olan bir unsuruydu. Ecevit hakkında aynı yıl Washington'a giden bir Türk işadamları grubuyla yaptığı konuşmada, Ecevit'in liderliğini son derece ağır kelimelerle ve açıkça eleştirebilmiş ve sonunda da **"Bu adam ile Türkiye bir yere ulaşamaz"** diyebilmişti. İlişkiler böylesine gerginleşmişti.

Kısa bir süre sonra da, Türkiye özel sektörünün gazetelere ilan vererek Ecevit hükümetini, ilk defa görülen bir yöntemle hırpalama girişimi ortaya çıktı.

Aynı yılın 7-18 Haziran tarihleri arasında, Genelkurmay Başkanı Org. Evren de Amerika'ya bir gezi yaptı. Amerikan Genelkurmay Başkanı'nın davetlisi olarak gittiği bu ziyarette Brezezinski ile de görüştü. Toplantı sırasında Brezezinski Türkiye'nin iç sorunlarına değinmemeye özel bir dikkat gösterdi. Ancak, hem Brezezinski hem de Evren'i gören diğer Amerikalı yetkililer bir noktanın üzerinde özellikle durdular: **"...İstikrarlı bir Türkiye istiyoruz. Gelişmeler ise bu yönde gitmiyor."**

Washington'un mesajı son derece netti.

TÜRKİYE İÇİN İSTİKRAR GEREKİR

Türk-Amerikan ilişkilerinde 1979 yılının başından itibaren en ağırlıklı nokta, ambargonun kaldırılmasından sonra, ekonomik ilişkiler olmuştu. Türkiye'nin 20 milyar dolarlık borcu ve buna karşın giderek düşen üretimi, dolayısıyla ihracatı ve tabii bu koşullarda giderek artan enflasyonu gündemdeydi. Washington, Türkiye'nin ekonomik krizden kurtarılması

gerektiğine inanmıştı. Bunun nedeni de, böylesine bir ekonomik durumda, ülkede patlamalar olabileceği ve durumun kontrolden çıkabileceği, hatta bu patlamaların batı aleyhtarı yönlere de kayabileceği varsayımıydı. Diğer nedeni ise, Türkiye'nin borçlarını ödeyemeyip İFLAS ilan etmesinin uluslararası banka-finans dünyasına indireceği darbeydi. Zira Türkiye'nin bunu yapması, borçlu olduğu bankaları yıkmazdı belki, ancak aynı durumda bulunan Latin Amerika ve bazı Afrika ülkelerinin de aynı örneği izlemeleri söz konusuydu. Son derece tehlikeli bir örnek olurdu. Bu nedenlerle, Türkiye'ye destek verilmeliydi.

Ancak, ne pahasına?

Hiçbir yardım karşılıksız olmazdı.

Washington'un koşulu, bu batı desteğinin ancak Ankara'nın IMF ile anlaşmasına bağlanmasıydı. IMF reçeteleri ile serbest piyasa düzenine kendini uydurmalı ve 50 yıldır sürdürülen karma ekonomiden vazgeçilmeliydi. Zaten IMF'nin gerçek görevi de bu değil miydi?

Ecevit ise bu koşula gücü yettiği kadar direnen bir liderdi. IMF'nin her ülke için aynı olan katı koşullarının Türkiye'yi daha da güç duruma sokacağına inanıyor, IMF'yi reddetmemekle birlikte, koşulların esnekleştirilmesini istiyordu.

Washington'da bu konudaki beklentileri, en açık şekilde, 10-14 Ekim 1978'de Amerika'yı ziyaret eden TÜSİAD heyeti öğrenmişti. Son derece kısıtlı şekilde dağıtılan bu gezinin zabıtlarında bakın neler var:

... Politik etkisi ne olursa olsun, Komünist dünya ile işbirliğini artırmasının Türkiye üzerindeki ekonomik etkisi çok kötü olur... Atatürk Türkiye'yi batıya yöneltti ancak şimdi Türkiye'nin uyuyan "doğusu" uyanıyor. Kültür ve iç politikada yeni sorunlar ortaya çıkacaktır. Türkiye'nin batıdan kopmaması için elinizden geleni yapmalısınız... Hiçbir şey karşılıksız verilmez. Hediyenin bile bir karşılığı vardır... Sorunları çözmek için **güçlü ve istikrarlı** bir yönetime ihtiyacınız vardır..."

(IMF/Mr. Sturc)

Türkiye'deki bazı gelişmeler IMF'yi hayal kırıklığına uğrattı. Nerede hatalı olduğumuzu hemen bulmalıyız. Vakit az, zirayakında özel sektörde önemli iflaslar başlayacaktır... Dış finansman çevrelerini memnun edecek önlemleri hâlâ almadınız. Kasım ayında (1978) IMF heyeti yeniden gelecek-

tir. Bu önlemler alınmazsa arkasından iflas gelir..."

(IMF/Mr. Woodward)

Devalüasyon olmadan Türkiye kurtulmaz. Devalüasyon olunca halkın alış gücü azalır, siz de ihracat yaparsınız... Türkiye süt, peynir satmalı, daha çok para kazanır. Çimento, seramik, cam yapmalısınız. Oysa teknoloji almaya çalışıyorsunuz. Bu hatadır. Avrupa'nın insan gücü yok o, nedenle teknoloji ile üretim yapıyor, Türkiye'de işsiz çok..."

(Dünya Bankası/Konuşanın adı yok)

Türkiye-ABD ilişkilerinde artık Kıbrıs sorunu yok, ekonomik durum var... Türkiye'nin stabilizasyon programı hakkında dışarıda iyi bir kanaat yok. IMF önemli ve etkili bir örgüttür... Her ülke kendi dış politikasını oluşturmakta serbesttir. Ancak, Sovyetler Birliği ve Libya ile ilişkilerinizi izliyoruz. Bu ilişkilerin belli bir süre sonra, Türkiye için politik bağımsızlık yaratması Türkiye aleyhine olur. Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'yi BATININ BİR PARÇASI SAYIYOR."

(ABD Dışişleri Bakanlığı / İsim yok)

Siz taze para düşünüyorsunuz, oysa herkes parasını kurtarma peşinde. 220 bankaya borcunuz var. Ne borçlu olduklarınız, ne de borç istedikleriniz teker teker sizin hesaplarınızı inceleyemez. Bunu IMF yapar ve işaretini verir. Bu yönden IMF ile anlaşma kaçınılmazdır. Hükümetten hükümete verilen askeri amaçlı krediler bile önemli ölçüde IMF'ye bağlıdır. Ecevit hükümeti IMF ile ilk anlaşmayı yaptığında bunun uygulanması konusunda kuşkumuz vardı. Doğru çıktı... Gelişme hızınızı kesmek zorundasınız..."

(Citibank / Konuşanın adı yok)

Küçük şeyler ABD'de olumsuz etki yapıyor. Örneğin rafineri devletleştirmeniz...

(Lehman Brothers / Mr. Loeb)

ABD'de değişik çevreler Türkiye'nin geleceği hakkında kötümser, oysa ağırlık Amerika'dadır... Türkiye için önemli olan politik istikrardır..."

(American Express / Konuşanın adı yok)

Bu raporda belirtilen görüşler, 1979 yılının ortasına doğru daha da ağırlaştı. IMF ile anlaşmazlık sürmekte, başta ABD olmak üzere batılı devletler, IMF ile anlaşma imzalanmadan kredileri açmamakta ısrar etmekte, onları izleyen bankalar da daha çok gerilemekteydiler. Herkesin ağzında bir İSTİKRAR sözcüğü dolaşıyordu. Kimi için IMF ile anlaşmak istikrarı getirmek, kimine göre ise batı ile ilişkileri sürdürmek istikrarı sağlamaktı.

"İSTİKRARI ANCAK ASKER KURABİLİR"

Washington'da 79 Mayıs'ından itibaren, Türkiye'nin ele alındığı, Carter yönetimindeki komite toplantılarında, Ecevit' in Türkiye'yi yönetemediği şeklindeki konuşmalar açık biçimde yapılmaya başlanmıştı. Aynı toplantılara giren veya bunların raporlarını görenlerin dikkatini çeken nokta, yine aynı komitelerde ilk defa "istikrarın ancak askerlerin müdahale etmesiyle kurulabileceğinin" vurgulanmasıydı. Türk Silahlı Kuvvetleri'yle yakın ilişki içindeki Pentagon'un, Silahlı Kuvvetler'in olası bir girişimde bulunup bulunmayacağı yolunda hiçbir bilgisi yoktu. Ancak, gelişmelerin bir askeri müdahaleye götürme olasılığı bu kapalı kapılar ardında konuşulmaya başlanmıştı. Bu durum, mayıstan itibaren her ay giderek artan bir biçimde gelişmeye, hatta bir askeri müdahalenin nasıl bir yönetim oluşturabileceği, kimlerin başrole çıkabileceğiyle ilgili raporların hazırlanmasıyla sürdürüldü.

Washington'un hissiyatının bu dönemdeki en açık örneklerinden biri, Brüksel'de ortaya çıktı. Avrupa'daki Amerikan ve tüm müttefik NATO Kuvvetleri'nin Başkomutanı (SACEUR) Gn. Haig,o dönemde Türk Askeri Temsilcisi Korg. Süreyya Yüksel ile Ege Komuta Kontrol bölgelerini konuşup müzakere ediyordu. Bir ara söz dönüp dolaşıp Türkiye'deki iç çalkantılara geldi. Yüksel, en son örneği anlattı ve Üruğ'un 1 Mayıs'ta İstanbul'da sokağa çıkma yasağı ilan ettiğini ve buna uymayanları da, hükümetin itirazına rağmen tutuklayıp bırakmayacağını, söyledi.

Haig'in tepkisi ilginçti: **"Bravo derim. İşte Komutan böyle olur ve istikrar böyle kurulur."**

Washington'daki hava olsun, dış siyasi-askeri veya finans çevrelerinden gelen sinyaller olsun, çeşitli kanallardan Silahlı Kuvvetler'e yansıtılıyordu. Genelkurmay'ın bunun için özel bir çaba harcamasına, zemin veya nabız yoklamasına da

a bulunan
özaltında...

İSK

N

DI

ayıs Kutlama
esi"nde görev-
avukat da göz-
da...

önetimin em-
yerel emniyet
kleri DİSK'e
16 sendikada
ama yaptı, bazı
dicilerle sendi-
eleri gözaltına

29 Nisan 1979 tarihli Milliyet gazetesinden.

gerek yoktu. İş çevrelerinden, MİT'ten, Ankara'daki Amerikan askeri kaynaklarından ve başta Brüksel'deki iki askeri temsilcilikten (biri NATO, diğeri SHAPE) olmak üzere, dışarıdaki ataşelerden bu sinyaller Ankara'ya iletiliyordu... İster istemez de etkili oluyordu.

MOSKOVA DA ECEVİT'E DESTEK VERMİYOR

Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmakla suçlanan Ecevit, en az desteği Moskova'dan görmüştü. Zira Sovyetler için Türkiye gibi sınırdaş olduğu bir ülkede,sosyal demokrat denemenin başarı kazanması en istenmeyen gelişmelerden biriydi. Sosyal demokratlar, Sovyetler'in gözünde batının Truva atı gibi icat ettiği bir şeydir. Ne tam Sosyalist, ne tam kapitalist. İkisi arasında, âdeta oportünist bir akımdır. Hele batı kampındaki sosyal demokrat bir iktidarın başarılı olmasını hiç istemez. Dikkat edilecek olursa, Moskova, kendinden yana yönetimlerle veya tam aksine, tutuculuğu açıkça belli yönetimlerle en iyi ilişkileri kurar. Bunun Türkiye'deki örneği de, Komünist bloğun dışındaki en büyük ekonomik yatırımı Demirel döneminde Türkiye'ye yapmış olmasıdır.

Ecevit, 1978 Haziran'ında Washington'dan sonra, Moskova'ya yaptığı resmi gezisi sırasında bu gerçeği açıkça görmüştür. Hele Devlet Bakanı Hikmet Çetin'in, petrol sıkıntısını biraz hafifletebilmek için Sovyetler'den krediyle bir tanker petrol istemesi ve tüm ısrarlara rağmen, ancak peşin döviz ile verilebileceği yanıtını alması Moskova'nın tutumunu gösteren örneklerden biridir. Oysa o dönem düşünülecek olursa, Sovyetler'in böylesine bir jestle prestij kazanabilmeleri ve aynı zamanda Ecevit hükümetine sembolik de olsa destek verdiklerini göstermeleri işten bile değildi.

Ancak yapmadılar.

Moskova'da o dönemi yaşayanlar, hâlâ bunu hatırlar ve **"Sovyetler'in Türkiye'deki kargaşadan çok rahatsız olduklarını açıkça belirttiklerini"** söylerler.

Gerçekten Sovyetler Birliği de Türkiye'deki çalkantılardan rahatsızdı, ancak değişik bir şekilde. Bu kargaşa, Türkiye'nin nereye kayacağını, bir darbe olasılığında kimin yönetime el koyabileceğini giderek belirsizleştiriyordu. Tabii ki, Moskova, Türkiye'nin kendinden yana bir yönetimin eline geçmesini ister. Ancak, süpergüçler arasındaki stratejik dengede Türkiye'nin bir yeri vardır ve Moskova gayet iyi bilir ki,

Türkiye'nin kamp değiştirmesinin gerçekleşmesi son derece güçtür ve çok kanlı olur ve yine bilir ki, böyle bir olasılık, batının da doğu kampından, Türkiye'nin kaybını karşılayabilecek oranda bir başka ülkeyi yanına çekmesiyle sonuçlanabilir. İşte bu nedenle Moskova, yanıbaşında istikrarlı bir Türkiye'yi, nereye gideceği belli olmayan, hatta bugüne kadar sürdürülen politikanın da dışına çıkıp İran'ın kaybından sonra, tam Amerikan jandarmalığına kayabilecek bir yönetimin eline düşecek Türkiye'ye daima tercih eder.

İstikrarlı derken, her yönden güçlenen ve iç sorunları olmayan bir Türkiye'yi de benimsemez. Moskova için sınır işte bu ikisinin ortasında bir yerden geçer. İşte bu nedenle, yardımcı olmaz, belki kendine yakın grupları destekler, ancak durumun kontrolden çıkmasını da arzulamaz.

1979'da Moskova'nın da rahatsızlığı, Ecevit'in istikrarsız Türkiye'sidir.

4. Bölüm:
Bölünme orduya da sıçrıyor

Sıkıyönetimin ilanıyla birlikte, Genelkurmay Başkanı, 1979'un ilk günlerinden itibaren ordu turlarını ve komutanlarla görüşmelerini artırdı (1). Bu görüşme ve turların en büyük özelliği, her birinin mutlaka açık bir gerekçeye bağlı olmasıydı. Ya sıkıyönetim komutanlıklarının denetimi veya daha önceden belirlenmiş bir tatbikatın izlenmesi veya sıkıyönetim komutanlarıyla yapılan eşgüdüm toplantıları. Böylesine açık gerekçelere dayandırıldığından dolayı da kimse kuşkulanmıyor, âdeta normal karşılıyordu. Üstelik olayların boyutları da öylesine büyümüştü ki, kamuoyunun tepki gücü kalmamıştı. Âdeta tepkisizleşmiş, terörü bile kanıksar gibi bir tutuma girmişti.

1979'un ilk yarısındaki geziler ve toplantılar, birkaç ay öncekine oranla dramatik biçimde değişivermişti.

Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları, altlarından gelen baskının arttığını, sarf edilen cümlelerde çok açık biçimde hissediyorlardı. Artık, gidişin kötülüğü, tehlikesi gibi sözler geride bırakılmış, açık biçimde, **"Komutanım bu**

---

(1) 1979'un ilk dört ayında Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının yaptıkları turlar ve diğer komutanlarla görüşme tarihlerine şöyle bir göz atarsak yoğunluğu hemen görebiliriz:

3-5 Ocak: Adana-İskenderun-Gaziantep-K.Maraş-Malatya-Elazığ ve Erzurum'da incelemeler.

19 Ocak: Ankara'da, genişletilmiş sıkıyönetim toplantısı. 6 sıkıyönetim komutanı, kuvvet komutanları ve Genelkurmay Başkanı katıldılar.

22 Ocak: Milli Güvenlik Kurulu Ankara'da.

19 Şubat: Ankara'da, Başbakan ile, ilgili bakanlar, sıkıyönetim komutanları, kuvvet komutanları ve Genelkurmay Başkanı ile genişletilmiş eşgüdüm toplantısı.

20 Şubat: Yüksek Askeri Şûra toplantısı.

23 Şubat: Milli Güvenlik Kurulu toplantısı.

29 Şubat: Başbakan ile tüm komutanların toplantısı.

2-3 Mart: 3. Ordu'ya bağlı 9. Piyade Tümeni'nin Sarıkamış'taki Kış-79 tatbikatı.

2 Nisan: Ankara'da Milli Güvenlik Kurulu.

16-20 Nisan: Diyarbakır 2. Taktik Hava Kuvvetleri Plan Tatbikatı-Batman'da 7. Kolordu Plan Tatbikatı-Erzincan'da 3. Ordu Plan Tatbikatı.

durumda müdahale zorunludur" sözü edilir olmuştu. Aslında Genelkurmay'ın üst katındaki genel izlenim de buydu. Ancak, diğer ordu ve kolordu komutanlarının ve onların da altlarından aldıkları mesaj çok önemliydi. Hele müdahalenin zorunluluk olduğu söylendiğinde komutanların hiç ses çıkarmadan dinlemeleri de, giderek karşılarındakilere tasvip edildikleri hissini veriyor ve eğilim ordu içinde bir çığ gibi yaygınlaşıyordu.

Komutanlara,ülkenin gidişi hakkındaki kaygılarının yanı sıra, zaman zaman soğuk terler döktüren diğer bir gelişme de, bölünmelerin ve kıpırdanmaların ordu içine de girmeye başladığının işaretleriydi.

Türkiye'deki kutuplaşmalar orduyu etkilemişti. Silahlı Kuvvetler'i ülkenin diğer kurumlarından soyutlayıp, polis,üniversite, basın ve siyasi partiler sol/sağ diye bölünmüşken aynı durumun, belki daha az olmakla birlikte orduda bulunmaması zaten düşünülemezdi. Sol ve sağ görüşler özellikle genç kadrolarda kendini göstermeye başlamıştı. 78-79 döneminde sivil meslek liselerini bitirerek astsubay olanlarla sağ veya solda olaylara katılıp, hayatlarını kurtarmak için kendiliklerinden başvuruda bulunup askere alınanlar önemli bir grup oluşturmuşlardı. Bunların içinde solun da, sağın da aktif ideologları, hatta eylemcileri bulunuyordu. Sivilken elde ettikleri bilgi ve deneylerle, özellikle genç astsubay, subay ve erleri etkilemeye başlamışlardı. Orduda kendi görüşlerinden yana hareket zemini hazırlamak için de birçok girişimde bulunmuşlardı.

Savarona'daki sabotajın, her ne kadar dışarıdan bazı kişilerin yaptığı ileri sürüldüyse de, açık şekilde ordu içinden düzenlendiği biliniyordu. Ardından **Mareşal F. Çakmak** gemisinde bir kazan yangını sırasında bir astsubayın ölmesi üzerine, donanmaya bağlı gemilerden bazılarında astsubaylar topluca gösteri yapmışlardı... Kara Harp Okulu'ndan birçok öğrenci sol görüşlü olduklarından dolayı tutuklanmış, yine aynı okuldan bazı öğretmen ve yönetici subay da sağ görüşlü diye okuldan uzaklaştırılmışlardı... Hava Kuvvetleri'nden de 30-40 astsubay, eylemcilere yardımcı oldukları savıyla Kara Kuvvetleri Komutanlığı emrine alınmışlar, haklarında tahkikat açılmıştı. Hele dikkatleri en çok çeken olay, Abdi İpekçi' nin katili M. Ali Ağca'nın Maltepe Askeri Hapishanesi'nden

kaçırılması ve bununla ilgili olarak 41 askerin tutuklanmasıydı.

Daha bunun gibi sayıları hiç de küçümsenmeyecek olay, açık şekilde Silahlı Kuvvetler'in de aynı hastalığa bulaşma aşamasına girdiğinin işaretini veriyordu. Ordu açıkça huzursuzdu. Bu durum da kuşkusuz, en çok üst düzeydeki komutanları rahatsız ediyordu.

Ordunun tabanındaki bu kıpırdanmaların yanı sıra subay düzeyinde de herkes aynı görüşte değildi. Ülkenin sorunlarının çözümlenmesi için önerilen veya benimsenen sol veya sağ görüşlere daha fazla eğilimi olan belli bir albay sayısı vardı. Her ne kadar dışa karşı Atatürk ilkelerine bağlılıktan söz ediliyorsa da, yorumlamaya göre değişen, Atatürk'ün solunda veya sağında pozisyon alanlar bulunuyordu.

Komutanlar düzeyinde yapılan değerlendirmelerde bu unsur da etkinliğini giderek artırmıştı. Fevri bir hareketin, Silahlı Kuvvetler içinde aynı şekilde düşünenlerden destek görebileceği ve bir iç çatışmaya gidilebileceği, kaygı yaratan olasılıklardan biri sayılıyordu.

Bu nedenle kuvvet komutanları, alt kademelere şu mesajı vermeye çabalıyorlardı: **"Durumu dikkatle izliyor ve değerlendiriyoruz. Eğer bir şey yapılacaksa, kendi kuralları içinde yapılabilir, bundan başka çare yoktur. Yani, müdahale edilmesi gerekiyorsa biz emir veririz."**

Bunu söylemek kolaydı, ancak ordudaki bu fikir çatışması, yapılacak bir müdahalenin 1960 müdahalesinin ilk günlerindeki gibi, herkes tarafından onaylanıp onaylanmayacağı sorusunu ortada bırakıyordu.

Alt kademelerdeki kıpırdanmaları tahrik edenler, generallerin durumu da çok parlak olmamasına rağmen, özellikle maddi sıkıntı içindeki astsubay, binbaşı ve albay kadrolarında sempatizan bulabildikleri halde yeterince güçlü olamadıklarından ve kendilerine güvenemediklerinden harekete geçemiyorlardı. Onlar da tepedekilerden çekiniyorlardı.

Bu ordu turları sırasında kuvvet komutanlarının sık sık uyarıldıkları konulardan biri de şuydu: **"Aman Komutanım, ordu da elden gidiyor."**

EVREN'İN İLK AÇIK UYARISI

3 Mart 1979 günü, Genelkurmay Başkanı, komutanlar ve CHP'nin Savunma Bakanı Akmandor'un da katılmasıyla 9.

Piyade Tümeni'nin Sarıkamış'ta düzenlediği Kış-79 tatbikatına gidilmişti. Akşam, gazetecilerin de katıldıkları büyük bir yemek verildi. Bir gün önce, MİT'in başkanı Ersöz istifa etmiş ve istifası Başbakan tarafından reddedilmişti. Ecevit, Evren' in, sıkıyönetim komutanlarına muhalefet lideri tarafından yöneltilen eleştirileri yanıtlayan konuşmasına değinerek, **"Genelkurmay Başkanı'nı konuşmaya muhalefet zorluyor"** demiş ve Demirel de sert bir şekilde **"Ordunun gölgesinde iktidar olunmaz"** diye tepkide bulunmuştu.

Yemekte sadece ülke sorunları konuşuldu. Konuşmalar ilerledikçe heyecan arttı ve Komutan bir ara söz alıp tatbikatın başarısına değindikten sonra, bulunanların hayret dolu bakışları arasında konuyu güncel sorunlara getirdi:

— İç ve dış güçler âdeta el ele çalışıyorlar. Şunu çok iyi bilmenizi istiyorum ki, bu vatanı kimse bölemez. İsteyen tecrübe etsin.

Heyecan öylesine artmıştı ki, salon ayağa kalktı ve birlikte Harbiye marşı söylenmeye başlandı.

Evren ilk uyarısını yapmıştı.

Yemekteki siviller donup kalıverdiler, ancak bu uyarıyı günün heyecanına, içilen içkilere verdiler.

Evren'in Sarıkamış'taki sözünden en çok kuşkulanan Korutürk oldu. 8 Mart 1979 günü Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na önceden programlanmayan bir ziyarette bulundu. Amacı havayı koklayabilmekti. Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Ersin Cumhurbaşkanı'na olağanın dışında bir şey söylemedi, ancak Korutürk dışarı çıktığında yine Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na neden geldiğini açıklamadan edemedi. Kapıdaki birkaç gazeteciye **"Silahlı Kuvvetler politika dışı bırakılmalıdır"** dedi.

Bu sözleri de, günün yeni suikast olayları ve bir kahvehanenin makineli tüfek ateşine tutulup 12 kişinin ölümüyle ilgili haberler arasında kaybolup gitti.

IV. AYRIM
Karar üst kademede veriliyor

1979'un Nisan ayı, gelişmelerin yoğunlaşıverdiği bir ay oldu. Bir yandan hâlâ IMF ile tartışmalar sürüyor, dolayısıyla kredilerde beklenen kıpırdanma görülmüyor, öte yandan da özellikle iş çevrelerinin kışkırtmasıyla hükümet içindeki 6 bağımsız bakan CHP'li bakanlara karşı âdeta savaş açıyordu. Bunların yanı sıra, İran'da Kürtlerle ordu arasındaki savaşın boyutları büyüyor ve yansımaları Türk topraklarına sıçrıyordu. Ankara'daki kaygılar da aynı oranda yükseliyordu. 20 Nisan günü, Milli Güvenlik Kurulu sıkıyönetim uygulama alanını Diyarbakır, Mardin, Hakkâri, Siirt, Tunceli ve Adıyaman'a kadar genişletiyordu. Bütün bu bölge için bir sıkıyönetim komutanlığı kuruluyor ve başına da Korg. Altınok getiriliyordu.

Bu genişlemeye en sert protesto yine CHP'den geldi.

Genelkurmay Başkanı, 16-20 Nisan günlerinde son derece geniş bir tur yapmıştı. Kuvvet komutanlarıyla birlikte Diyarbakır 2. Taktik Hava Kuvvetleri Plan Tatbikatı'nı, ertesi gün 7. Kolordu Plan Tatbikatı'nı, 19-20 Nisan günleri de Erzincan'da 3. Ordu Plan Tatbikatı'nı izlemişti. Bu plan tatbikatları, her yıl yapılır ve bütün kuvvet komutanlarının Genelkurmay ile birlikte ziyareti de olağandır. Ancak bu defa kamuoyu tarafından bu geziler bir güç gösterisi olarak nitelendiriliyordu. Tabii bu yaklaşımın TBMM'de özellikle CHP'liler tarafından eleştirilip, diğer partiler tarafından alkışlanması, hem kavgaların çıkmasını, hem de Genelkurmay'ın müdahale konusundaki kesin kararını vermesini etkileyen olaylardan biriydi.

Bazı CHP milletvekillerinin, "Kanatlı Jandarma" tatbikatı senaryosunda yöre halkının ayaklandığı, ancak asker müdahalesiyle bastırıldığı temasının işlenmesini eleştiri konusu yapmalarına askerin tepkisi sert olmuştu.

Bu gezi sırasında Evren ve kuvvet komutanları, bölgedeki

komutanların büyük şikâyetleri ve kaygılarıyla karşılaştılar.

— Komutanım, CHP'li bazı parlamenterler açıkça bölücülük kampanyası sürdüyor. Kürtçe nutuklar veriyorlar...

— Adamı yakalıyoruz, polis bırakıyor. Veya yargıcın önüne çıkarıyoruz bir ay sonrasına gün veriyor.

— Komutanım, ağır şekilde suçlanmaya başladık. Kimi bizi Demirel'in uşağı, kimi Ecevit'in çomakçısı diye nitelemeye başladı.

— Emrimdeki kuvvetler yetmiyor, başa çıkamıyoruz biz bu şekilde.

— Korumak için eri dikiyoruz banka veya bir binanın önüne. Zavallıyı ölüme terk etmiş oluyoruz. Gelip vurup kaçıyorlar. Nereden geliyorlar, nasıl geliyorlar anlayamıyoruz. İstihbarat yok. El yordamı ile gidiyoruz.

— MSP'liler olsun, MHP'liler olsun,onlar da kendi yönlerinden terörün içindeler. Hangi biriyle başa çıkabileceğimizi bilemiyoruz.

Bu turun sonunda bir yandan sıkıyönetim uygulaması genişletilirken, öte yandan da komutanların şikâyetlerinden bir bölümü hükümete iletildi. Ancak, Başbakan'ın **"Bölücülük yapan kim olursa olsun, görevinden alınacaktır"** diye açık beyan yapması Genelkurmay'ı pek etkilemedi. Zira artık herkes, her şeyden Ecevit'i sorumlu tutuyordu (1).

Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanlarıyla değerlendirme toplantılarını Genelkurmay'daki çalışma odasından çok,komutanlar için Çankaya'daki lojman evlerinde yapardı. Bu şekilde fazla dikkat çekilmesi de önlenmiş olurdu. Zira tümünün oturdukları evler aynı bölüm içindeydi ve dışarıdan da, davetli olmadan içeri girilemezdi. Kapıda daima nöbetçi beklerdi. Özellikle anarşinin artışından bu yana güvenlik önlemleri de artırılmıştı.

Son turdan sonra nisanın son haftasında kuvvet komutanları Genelkurmay Başkanı'nın evinde toplandılar. Durum başından sonuna kadar ayrıntılı şekilde ele alındı, tartışıldı ve

---

(1) Ecevit aynı konuda, ancak tam ters yönde AP eski Adalet Bakanı Necmettin Cevheri tarafından 7/12/77 günü Siverek'te Urfalı seçmenlerine yaptığı konuşmada eleştirilmişti. 27/12/77 Senato zabıtlarına Erdoğan Bakkalbaşı tarafından yansıtılan bu konuşmada Cevheri, Ecevit'i "Kürt aleyhtarlığı" ile suçluyor ve "Bu yöre halkı Ecevit'i kendi dostu sayar. Bu ne biçim dostluktur ki, Kürdara Azadi (Kürtlere Hürriyet) sözüne tepki gösterir ve bu sloganı taşıyanları alanlardan kovar, üzerlerine saldırır. Hatta bu nedenle bazı kişileri partisinden ihraç etmiş ve demokrasiye ihanette bulunmuştur" diyordu.

sonunda görüş birliğine varıldı: "Gelişmelerin önü alınamazsa, müdahale zorunluğundan başka çare kalmaz."

Ancak, nasıl müdahale edilecekti?

Müdahalenin getirdiği önemli riskler de vardı.

Her şeyden önce, ordunun içinde açacağı yaraların göz önünde bulundurulması gerekiyordu. Her el koyma ordunun biraz daha politize olmasına, ister istemez aşınmasına yol açıyordu. Askeri kışladan çıkarmak kolay da, tekrar kışlaya sokmak güç oluyor ve ordular arasındaki veya rütbeler arasındaki sürtüşmelerden, yaralar doğuyordu.

Üstelik acaba ordunun içinden bir çatlak ses çıkarsa ne olurdu? Zira, hem sol, hem de sağ, kuvvetlerin içine girmişti. Sonuçta bir şey yapamasalar dahi, bir sürtüşmenin belirmesi bile yeterince yara alınmasıyla sonuçlanabilirdi... Terör patlaması olabilir ve iç savaşa kadar gidilebilirdi. Sosyal demokrat güçlerin tepkisi, yurt içine, yurt dışına, hatta ordunun içine nasıl yansırdı.

Unutmamak gerekir ki, üst rütbelere çıkmış komutanların bir genç albay gibi heyecanla karar vermesi de son derece güçtür. Kendilerinin maruz kalabilecekleri bir akıbet de söz konusudur. Hiç değilse hepimizin olduğu gibi, onların da kafalarının arkasında bir soru işaretidir.

Bu aşamada Genelkurmay'ın çatısında varılan sonuç, gelişmelerin artık kontrolden çıktığı ve ordunun ilk aşamada siyasi liderlere baskı yaparak, örneğin bir milli koalisyon veya hükümet kurdurup bu gidişi yine onlara engellettirmekti.

Böylece en önemli adım atılmış oluyor ve Silahlı Kuvvetler' in komutan düzeyi işin içine girmeyi, siyasi gelişmeleri yönlendirmeyi kaçınılmaz olarak görüyordu...

1. Bölüm:
Darbeden ilk kuşkulanan: Sükan

Kuvvet komutanlarının müdahaleden başka çare kalmadığı görüşüne varmaları, ancak nasıl bir müdahale olması gerektiğindeki tereddütlerini sürdürmelerine rağmen, Silahlı Kuvvetler'in hiç değilse belirli bölümleriyle hükümet arasındaki ilişkilerin daha da sertleşmesine yol açtı.

Bunun ilk işareti de, 1 Mayıs olayları sırasında belirdi. İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Org. Necdet Üruğ, 1 Mayıs 1979 günü başta DİSK olmak üzere birçok kuruluşun gösterilerinde olay çıkabileceği gerekçesiyle sokağa çıkma yasağı koymuştu. Herkes 1 Mayıs gününü kaygıyla bekliyordu. Herhangi bir kışkırtma sonunda büyük olaylar patlayabilirdi. Zaten Taksim, bu tip olaylar için hem biçilmiş kaftan, hem de sabıkalıydı.

Hükümet böylesine sert bir kararın alınmasına itiraz etti. Ancak Üruğ, kararından bir adım dahi gerilemedi. Hatta, gösteri konusunda direnen DİSK'in Başkanı Baştürk dahil 4 yöneticisini gözaltına aldı ve genel merkezinde de arama yaptırttı. 1 Mayıs günü sokağa çıkma yasağına uymayıp yürüyüş yapmak isteyen 982 kişiyi tutuklattı. Bunların arasında, Türkiye İşçi Partisi'nin 70 yaşındaki Başkanı Behice Boran ve 330 TİP'li de bulunuyordu.

9 Mayıs günü de Ecevit Avrupa Konseyi Assamblesi'nde davetli olarak konuşacaktı. Türk Başbakanı, Kıbrıs sorununun yanı sıra bir de bu tutuklamalar konusunda sıkıştırılacağını ve Avrupalı Sosyalist, Komünist, hatta sosyal demokrat parlamenterlerin büyük eleştirileriyle karşılaşacağını biliyordu. Genelkurmay aracılığıyla Üruğ Paşa'ya haber göndertti. **"Mümkünse sokağa çıkma yasağına uymayanlan serbest bıraksın, haklarında gereklyorsa kovuşturma tutuksuz olarak sürdürülsün. Türk Başbakanı olarak Strasbourg' da yapacağım konuşmada güç durumda kalmak istemiyorum."**

Araya Genelkurmay Başkanı'nın girmesine, ısrarlara rağmen Üruğ'dan kesin bir red yanıtı verildi.

ORDU, CHP'NİN ECEVİT'İ DÜŞÜRMESİNİ İSTİYOR

Ardından CHP'nin 24-26 Mayıs'taki Büyük Kurultay'ı geldi. Ordu ilk defa Kurultay'da etkili olan kişilere, bu işin Ecevit ile yürümeyeceğinden ve Genel Başkan'ın değiştirilmesinin yararlarından söz eder olmuştu. Özellikle de bu mesajlar, ordunun kendisine en yakın hissettiği Eyüboğlu aracılığıyla yapılıyordu. Eyüboğlu, kısa bir süre sonra Silahlı Kuvvetler'le hükümet arasındaki aracı olmuştu âdeta. Genelkurmay'ın çok büyük güven duyduğu ve kendi görüşlerini de paylaştığından dolayı yakın gördüğü bir kimseydi. Zaman zaman dertleşme görüşmeleri dahi yaparlardı. Eyüboğlu da gidişin kötülüğünden yakınır, Genel Başkan'ı şikâyet etmemekle birlikte, askerlerin eleştirilerini susarak karşılar, onlara hak verdiğini gizlemezdi. Eyüboğlu, Genel Başkanlık'tan uzaklaştırılması yolundaki bu eğilimi hiçbir zaman Ecevit'e açmadı. Zaten Başbakan, Eyüboğlu'nun askerlerle ilişkisini biliyor ve için için de sinirleniyordu. Lafı açıldığında da **"Arkadaşlar lütfen bir eleştiriniz varsa, burada kendi aramızda yapalım. Gidip bunları askerlerle tartışmak hiç yakışık almaz"** diyerek duyarlığını göstermeye çalışıyordu.

Ancak Büyük Kurultay, büyük kavgalar arasında tüzük değişikliğini 198 oy farkla reddetti ve Ecevit hem Genel Başkanlığı, hem de istediği Yönetim Kurulu'nu kazandı.

Bu gerilim içinde gözden kaçan diğer bir gelişme de, ağustos tayinlerinde çıktı.

Üruğ'un İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan alınması, hükümetin isteklerinin arasında geliyordu.

Yüksek Askeri Şûra'dan sonraki 8 Ağustos tarihli Milliyet ve Hürriyet gazeteleri, ordu komutanları arasında önemli değişiklik haberleri verdiler. Biri Ecevit'e en yakın gazete, diğeri de Türkiye'nin en yüksek tirajlı ve iyi haber alan bir gazetesi. Her ikisine göre de, Necdet Üruğ NATO Güneydoğu Akdeniz Kuvvetleri Komutanlığı'na, onun yerine Selahattin Demircioğlu; 2. Ordu'ya Akademiler Komutanı Bedrettin Demirel ve 3. Ordu'ya da Süreyya Yüksel atanıyordu. Oysa ertesi gün, bu haberler tamamen tersine çıkar. Necdet Üruğ ve Bedrettin Demirel yerlerinde kalmış, Selahat-

tin Demircioğlu 3. Ordu'ya, İbrahim Şenocak 2. Ordu'ya atanmışlardı. Yerlerinde kalanlar, rütbeleri yükseltilerek bırakılmışlardı (1).

GENELKURMAY'DA ÇARKLAR DÖNMEYE BAŞLIYOR

Bu tayinler de tamamlanıp, güvenilmeyenler ayıklandıktan, emekliye ayrılanlar gittikten ve yerine oturanlar da görevlerini teslim aldıktan sonra, artık çark giderek hızlı bir şekilde dönmeye başladı.

Genelkurmay Başkanlığı'nda belirli konularda bir brifingler dizisi düzenlendi. Başta Ankara Belediyesi'nin sorunları olmak üzere, ülkenin çeşitli sorunlarıyla ilgili olarak sorumlular davet edilmeye ve dinlenmeye başlandı. Aslında kimse buna bir anlam verememişti ve **"askerler çok ilgili insanlar"** deyip geçiştirivermişlerdi. Brifinglerde sorular soruluyor, notlar alınıyor ve teşekkür edilip çıkılıyordu. Kimse, bunun bir hazırlık olabileceğini aklına bile getirmedi.

Genelkurmay'ın başta Türk-Yunan sorunları olmak üzere etkinliği de artmaya başlamıştı. Bunun en ilginç örneği de, Dışişleri Genel Sekreteri Elekdağ'ın, o dönemde oluşturulan **"Genel Sekreterler arası görüşmeleri"** sürdürmek için, Atina' ya gitmeden önce Genelkurmay Başkanı Evren'i görmesi ve ondan **"Yunanlıları rahatlatacaksa, biz Ege Ordusu'nu Konya' ya çekeriz. Ancak onlar da adaları silahsızlandırsınlar"** mesajını almasıydı. Elekdağ, Yunan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Theodoropulos ile Atina'daki 8 Temmuz görüşmesinde bu öneriyi tekrarlayınca meslektaşı çok şaşırmıştı. **"Generalleriniz bunu kabul ediyor mu?"** diye sordu. Elekdağ: **"Bu benim kişisel bir önerim değil. Tabii ki, gereken onay alındı. Bunun karşılığında da siz adaları silahsızlandırabilir misiniz?"** şeklinde yanıt vermiş, ancak Theodoropulos'un karşı önerisi çıkınca duralamıştı:

— Ege'deki adaların karşısındaki çıkarma gemilerinizi de Akdeniz'e indirin, o zaman kabul.

Bu öneri ve gelişmeden Başbakan Ecevit hiç haberdar edilmedi.

Genelkurmay, Türk-Yunan sorunlarının artık yeterince büyüdüğüne ve mutlaka çözümlenmesi gerektiğine inanmıştı. Bunun için de gerektiği derecede Yunanistan'a güven

---

(1) Ecevit, Üruğ'un değiştirilmesini açıkça istemedi. Genelkurmay Başkanı Evren "Böyle bir şey hissettim ancak hiçbir zaman tartışma konusu olmadı" dedi.

verecek önlem almayı düşünebiliyordu. Amerika'dan gelen, özellikle Yunanistan'ın NATO askeri kanadına geri dönmesinin gerekliliği konusundaki baskılar da artık Dışişleri'nden çok Genelkurmay'a yönelir olmuştu.

"PAŞAM, TÜRKİYE'Yİ KURTARMA SORUMLULUĞUNDAN KAÇAMAZSINIZ"

Komutanlar arasındaki konuşmaların şekli 1979'un ikinci yarısında biraz daha değişmiş ve artık zamanlama ve müdahale şekli (aralarındaki görüşmelerde "şümulü" diye söz ederlerdi) tartışılmaya başlanmıştı.

— Paşam, artık bu sorumluluk bizim sırtımızdadır. Siz Türkiye'yi kurtarma sorumluluğundan kaçamazsınız. Biz de bundan kaçamayız.

Evren'e en yakın silah arkadaşlarından birinin bu sözü çok etki yapmıştı. Gerçekten de dönülemeyen noktaya gelindiği herkesçe vurgulanır olmuştu.

Silahlı Kuvvetler sadece kendi içinden değil, dışarıdan gelen baskıları da giderek hissediyordu. MHP, kampanyanın başını çekiyor ve ordu müdahalesi isteyen çağrılar yaparak tüm gücüyle destekliyordu.

Bu arada emekli komutanlar tanıdıklarına açıkça **"Ne duruyorsunuz, neyi bekliyorsunuz"** diye çıkışıyor, hatta siyasi partilerden - CHP ve AP'den - isimleri bugün dahi hatırlanan kişiler **"Bizden bu kadar, başkaca bir şey beklemeyin"** diyorlar, davetiyeyi, orduya uzatıyorlardı.

27 Ağustos 79 tarihinde, Evren'in Silahlı Kuvvetler günü yayınladığı mesaj yeni bir sinyal yolluyordu: **"... Sizleri temin ederim, kendini ve milletini idrakten âciz vatan hainleri her zaman olduğu gibi karşılarında yine Silahlı Kuvvetler'i bulacaklar ve bir gün gelecek hesabını millet önünde verecekler... Olayları görüp duydukça, eminim benim kadar üzülüyorsunuz. Ancak şuna inanın ki, bu satılmış zavallılar bir avuçtur ve siz onları yok edecek güçtesiniz. Sessizliğinizi ve sabrınızı, güçlerinin kanıtı gibi göstermek isteyenler, nasıl yanıldıklarını bir zaman gelecek görecekler... İç hizmet kanununun sana verdiği, Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve korumak görevini gerektiğinde tam anlamıyla ve kusursuz olarak yerine getireceğin muhakkaktır..."**

Bu, açıkça, "Biz müdahaleyi düşünüyoruz. Sabırlı olup bekleyin" demekti. Daha vakit gelmemişti.

Zira yaklaşan ara seçimler vardı.

Senato kısmi seçimleri ve Meclis'teki beş adet boşalmış sandalye için 14 Ekim'de halk sandık başına gidecekti. Bu seçim, âdeta bir referandum olacaktı ve büyük olasılıkla da CHP kaybedecekti. Tam seçimlerden önce el koymanın yaratacağı görüntü ne içeride, ne de dışarıda iyi karşılanmayacaktı. İşte bu aşamada, seçimlerdeki bir kan dökülmesi olayına karşı önlem alınması kararlaştırıldı.

Bu karar ordulara bildirilmedi. Ancak duyuldu. İstenildiği anda düğmeye basılıp duruma hâkim olunabileceti.

Ordudaki gerilimi ilk sezen Başbakan Yardımcısı Faruk Sükan oldu. 20 Eylül 1979 günü istifa etti.

Sükan, istifasını vermek için Başbakanlık konutuna bazı DP'li arkadaşları (Önder, Korkmazcan gibi) ile gelmişti.

Ecevit, istifayı geri aldırabilmek için çok ısrar etti. **"Size ne kadar geniş yetkiler verdiğimi biliyorsunuz. Terör ile mücadele konusunda tek sorumlu oldunuz"** dedi. Sükan'ın ve yanındakilerin kararları kesindi:

— Arkadaşlarımla, Demokratik Parti'nin ileri gelenleriyle konuştum. Onlar bir askeri darbenin hazırlandığını bildiklerini açık biçimde anlattılar ve partili olarak benim de bu dönemde sorumluluk mevkiinde bulunmamı istemediklerini belirttiler.

— Söylediklerinizi çok vahim. Ben derhal Cumhurbaşkanı'na gider ve bu söylediklerinizi naklederim. Böyle bir şey varsa onun bilmesi gerekir.

— Nasıl isterseniz.

Aslında Ecevit, hem kuşkulanmış, hem de pek ihtimal vermemişti. Faruk Sükan'ın, Genel Sekreter Yardımcısı Orhan Eyüboğlu ve Mehmet Can ile birlikte askerlerle çok içlidışlı olduğunu biliyordu. Toplantılarda, askerlerin en duyarlı oldukları konularda üzerlerine gitmesine, çoğu zaman da abartılmış şekilde tüm olayların sorumluluğunu sadece solun üzerine atmasına da sinirlenmiyor değildi. Hemen aynı gün Cumhurbaşkanı'nı arattı. İstanbul'da olduğunu öğrenince de öğleden sonra özel uçakla İstanbul'a geçti ve Florya'ya gitti. Bu ani ziyarete kimse bir anlam verememişti.

— Sayın Cumhurbaşkanı, Sayın Sükan,ordunun bir darbe hazırlığı içinde olduğunu ve bu nedenle, sorumluluk mevkiinde bulunmamak için istifa ettiğini belirtiyor. Sizin böyle bir durumdan haberiniz var mı?

Cumhurbaşkanı da şaşırmıştı. Ordunun huzursuzluğunun

farkındaydı ancak işin bu noktaya kadar gelebilmiş olabileceğine inanmıyordu. Üstelik de ne Milli İstihbarat Teşkilatı'ndan, ne de kendi kaynaklarından böyle bir işaret almamıştı.

— Kesinlikle böyle bir şey bilmiyorum. Şu kadarını da söyleyeyim ki, eğer bir darbe olursa ben buna karşı vaziyet alırım.

— Ben de şaşırdım, zira komutanlarla konuşmalarımızda belirli konularda şikâyetleri oluyor ve biz de elimizden geldiğince bunları gidermeye çalışıyoruz.

Ecevit aynı gün Ankara'ya döndü. Belirli ölçüde rahatlamıştı. Evren'in mesajları da, hemen herkes tarafından **"Ordunun duyarlıklarını ortaya koyması"** şeklinde nitelendirildi. Kimse önemli oranda kuşkulanmadı.

MÜDAHALENİN BEYNİ İKİ KİŞİYDİ

Ordunun gelişmelere müdahalesi çalışmalarını, iki kişi yürüttü. Daha doğrusu müdahalenin beyni iki kişiydi demek daha doğru olur: Genelkurmay Başkanı **Kenan Evren** ve İkinci Başkan **Haydar Saltık.**

Deniz Kuvvetleri Komutanı Ulusu olsun, Kara Kuvvetleri Komutanı Ersin veya Hava Kuvvetleri Komutanı Şahinkaya olsun sorulduğunda görüşlerini veya izlenimlerini Komutan'a aktarmaktan ileri gitmezlerdi. Tabii bu işlevlerinin yanı sıra, Komutan'dan çıkan kararların uygulamaya sokulmasıyla yetiniyorlardı. Kuvvet komutanları hiçbir zaman kararları ortak biçimde alıp uygulayan bir grup olmadılar.

Genelkurmay Başkanı, hem kuvvet komutanları, hem de diğer komutanların görüşünü aldıktan sonra bir karara varıyor ve hemen uygulanmasına geçiliyordu. Saltık da alınacak kararların ve uygulamaların karargâh hazırlığını ve izlenmesini gerçekleştiriyordu.

Ordu Komutanları arasında ise en ağırlıklısı İstanbul Sıkıyönetim ve 1. Ordu Komutanı Org. Necdet Üruğ idi.

14 Ekim seçimlerine yaklaşılırken en büyük kaygı, oylama sırasında büyük bir olay çıkmasıydı. Evren son Güvenlik Kurulu toplantısında **"Açıkça herkese söyleyeyim, ordunun tamamını kullanmaya hazırlanıyorum"** demişti.

Gerçekten de ilk aşamada 200 bin asker ve polisi harekete geçirecek biçimde güvenlik önlemi alındı ve genel alarm verildi. Ordu içinde bu genel alarmın bir müdahaleye hazırlık olduğundan şüphelenenlerin sayısı da az değildi.

14 Ekim seçimleri, ordunun eli tetikte beklediği bir hava içinde yapıldı ve sonucu da CHP iktidarının bitişi oldu. Meclis' teki beş boş sandalyenin tümünü Adalet Partisi kazandı. Senato için 50 sandalyelik seçim de CHP'nin 12, AP'nin 30 senatör kazanmasıyla sonuçlandı.

Ecevit, aynı gün istifa mektubunu Korutürk'e verdi.

Genelkurmay kıpırdamadı. Pek bir şey değişebileceğine kimse inanmıyordu, ancak beklemek gerekliydi. Belki düzelebilirdi. Henüz ortam bir müdahale için tam oluşmamıştı.

CHP'NİN İHANETİ

Ecevit neden başaramamıştı?

Veya burada çok derine inmeden göz atmak istediğimiz bu soruyu şöyle de sorabiliriz: **Acaba Ecevit başarılı olabilir miydi?**

1978-79 dönemine geri dönüp düşündüğümüzde, gerçekten son derece güç bir durum ile karşı karşıya kaldığımız görülür.

İşte böyle bir ortamda iktidara, yıllarca **"düzeni değiştireceğiz"** diyerek umutlaşarak gelen CHP.

Oysa bu CHP, âdeta kendinden neler beklendiğinin farkında değilmiş gibi, iktidara geldiğinin ertesi günü bir iç hesaplaşmaya giriyordu. Yıllarca muhalefette kaldıktan sonra, iktidara gelmenin de körüklediği bu sürtüşmelerin temelinde, iç hizipler yatıyordu. İktidara gelinince tüm kutuplaşmalar, dengesizlikler ve hesaplaşmalar daha açık biçimde ortaya çıkıvermişti.

Her şeyin başında, CHP'nin programsızlığı geliyordu. 1976'da bir program hazırlanmıştı, ancak 1977 sonunda hükümet olunduğunda bu program ne tam hazmedilebilmiş ne de gerekli biçimde ayrıntılandırılabilmişti. Yöneticilerin tümü tarafından tam anlamıyla benimsenmemiş ve "kardeşim ne gerek var bu boş çalışmalara" şeklinde nitelendirilmiş olan programın, kısa sürede programsızlığı ortaya çıkıvermişti. Zaten bir azınlık hükümeti gibi iktidara oturan CHP, parti içindeki hizip ve tutarsızlıkların aynası oluvermişti.

Yıllardır bürokrasinin gözdesi olan CHP'nin gerçekte bürokrasiyi tanımadığı daha ilk haftalardan itibaren görülüverdi. Hükümetin politikalarına ters düşen atamalar veya bürokrasideki tüm savunma hislerini tahrik eden özel danışmanlar yöntemi, CHP hükümetinin o güvendiği bürokrasi

tarafından eritilmeye başlamasının başlıca nedenleriydi. CHP devlet mekanizmasını tanımadığını ortaya koydu.

Parti içi disiplinsizlik de bu bozguna büyük katkıda bulundu. Bir espri uğruna, kendi bakanını satma merakı... Karşı hizbi vurma, gazeteciye sempatik görünmek için, en gizli kalması gereken toplantıları ballandıra ballandıra anlatma tutkunluğu... Yılların verdiği muhalefetçilik duygusundan kurtulamayıp, kendi hükümetine, onu da bulamazsa Başkanına açıkça muhalefet etme... CHP'nin en önemli iç sorunlarını dahi kamuoyu önünde tartışma merakı...

Nihayet, partinin lideri Bülent Ecevit'in de beklenen uyumu sağlayamaması ve orkestra şefliğini yapamaması.

Koordinasyonun "K"si, uyumun "U"su, programın "P"si ve disiplinin "D"si olmadan düzeni değiştirmek için iktidar olan CHP, kısa bir süre sonra kendi partisinin içindeki düzeni dahi değiştirmeden, küçüle küçüle yok oldu.

Bu başarısızlık her şeyden önce, ülkede bir **UMUDUN** sönmesine yol açtı. İçtenlikle kendini bağlamış milyonlarca insanı derin hayal kırıklığına uğratan bu yönetimin her yetkilisinin, belirli oranlarda bu sonuçta sorumluluğu vardı.

Belki dış ve iç koşullar hele bir sosyal demokrat hükümetin başarılı olmamasına yetecek kadardı.

Belki CHP'nin kendine bağlanan umutları karşılaması hayal idi. Belki bunalım dönemlerinde sosyal demokrat partilerin kaza sonrası seçenek gibi getirilip, umut veya seçeneklikleri yok edilip atılmaları tarihte çok örneği olan bir olaydı...

Ancak koşullar iyi de olsa, 1978-79 döneminde gördüğümüz CHP'nin, yine de kendi iç çalkantılarından kurtulup başarılı olabileceğini düşünmek çok güç.

Ne yazıktır ki, CHP kendine bağlanan insanları çok acı şekilde kırdı, harcadı, onlara âdeta ihanet etti.

ECEVİT, PARTİYE DANIŞMADAN AP'YE DESTEK VAAT EDİYOR

Ecevit 14 Ekim 1979 günü istifasını vermek için Cumhurbaşkanı'nın yanına girdiğinde, kendi açısından çok riskli bir öneride bulundu.

Korutürk, istifa mektubunu aldıktan sonra **"Benim hükümeti kurma görevini yeniden size vermem gerekir. Zira en büyük partinin başkanı hâlâ sizsiniz"** dedi. Ecevit için bu söz konusu değildi. **"Hayır bizim bir hükümet kuramayacağımız**

19 Ekim 1979 tarihli Milliyet gazetesinden.

artık belli. Boşuna yeniden bana görev vermeyin. Boş yere vakit harcanmış olur. Normali Sayın Demirel'e bunu önermenizdir. O kurmalıdır" dedi. Ancak durumun giderek kontrolden çıktığını da görüyordu ve yeniden bir Milliyetçi Cephe dönemine girilmesinin sakıncalarını düşünmüştü. Şu öneriyi yaptı:

— Demirel, koalisyon veya azınlık hükümeti kurabilir. Ancak bunun tehlikesi iki küçük parti (MSP ile MHP) desteğine gereksinme duymasıdır. İster koalisyonda, isterse de azınlık hükümetinde bu zorunlukla karşılaşabilir. Eğer bu desteği isteyerek yapacaksa, benim bir diyeceğim olmaz. Ancak kendini zorunlu hissedeceğinden dolayı böyle bir desteğe başvuracaksa yapmasın. Ben bütün siyasi hayatımı riske edip, Demirel'in onlara muhtaç olmadan, özellikle MHP'ye muhtaç olmadan bir azınlık hükümeti kurmasına katkıda bulunabilirim. Halk Partisi'nin desteğini sağlamaya hazırım. Kesinlikle yokuşa sürmek veya yapılamayacak şeyler isteyerek de değil. Zira, özellikle MHP ile işbirliğinin bu memleketi felakete götürebileceğinden eminim.

Başta Silahlı Kuvvetler olmak üzere, hemen hemen Türkiye'de herkesin ısrarla istediği öneriydi bu: CHP-AP büyük koalisyonu.

Korutürk de bu yaklaşımdan çok memnun oldu. Heyecanlandı. **"Durun"** dedi, **"Ben bunları not alayım ve kendisine ileteyim."** Yazdı ve ardından Ecevit'e okudu. Onun onayını aldı. Diğer temaslarını tamamladıktan sonra da 24 Ekim günü, hükümeti kurma görevini verirken Demirel'e bildirdi. **"Bu önemli bir olanaktır"** dedi.

Gerçekten de Ecevit riskli bir işe girmişti. Genel Yönetim Kurulu istifa etmiş, olağanüstü kongre 4 Kasım günü için toplantıya çağrılmış, grup yönetim kurulları seçilmemiş, üstelik parti içinde kendisine karşı son derece güçlü bir muhalefet oluşmuştu.

Demirel, Korutürk'ten bu öneriyi alınca önce şaşırdı, ardından da bunun ince bir taktik olduğuna karar verdi. Muhalefet süresince Ecevit'i âdeta yerden yere vurmuş, Komünistliğinden kaçakçıları korumasına, ülkeyi yabancılara satmasından, bölücülüğü kışkırtmaya kadar her akla gelebilecek kötülükle suçlamıştı.

Şimdi CHP destekli bir hükümet kurarsa teşkilatı ne derdi? Zaten öneriyi yakın arkadaşlarına açıkladığı anda da

hemen kesin itirazlarla karşılanmıştı. Demirel'in amacı başkaydı. Yüz günlük bir program yapıp, ekonomide dış kredi musluklarını açıp rahatlamayı sağlayacak kararlar almak ve ardından da hemen erken seçimlere gitmek. CHP'nin dışındaki tüm partilerin destekleyeceği bir azınlık hükümeti kurmak için harekete geçti. Hem de büyük bir hızla. Zira koalisyon oluşturmak çok zaman alırdı. Oysa seçimlerin havası dağılmadan bir şeyler yapmak, hükümeti kurmak gerekirdi.

Ecevit'in önerisi, Demirel açısından o günkü koşullarda kabul edilebilecek bir şey değildi.

SEÇİM SONRASINDA ECEVİT İLE DEMİREL'İN İLK BAŞ BAŞA GÖRÜŞMELERİ...

Demirel, 7 Kasım günü, Ecevit'i ziyarete geldiğinde bunu açıkça söyledi. MSP, MHP, Demokratik Parti, hatta Milli Nizam Partisi'yle görüşüp onların desteklerini sağladıktan sonra gelmişti. Demirel bu ziyaretinin neden geciktiğini anlatarak söze başladı:

— ...Araya bayram girdi, Erbakan Suudi Arabistan'a gitmişti. Üstelik siz de Kurultay hazırlığı içindeydiniz, vaktinizi almak hakkını kendimde görmedim. Kuracağımız hükümet için gerekli desteği aldım... Türkiye'de nev-i şahsına münhasır bir durum var. Bu nedenle koalisyon düşünmedik. Bu kendine özgü durum karşısında ahenk içinde çalışacak ve arkasında yeterince destek olacak bir hükümet lazım. Bu desteğin sadece makul bir süre için geçerli olacağından emin olmak lazım. Hükümetin neler yapması lazım, memleketin meseleleri nelerdir, diye detaylı çalışmalar yaptık.

Demirel koalisyon konusunda olumsuzdu. Zaten Ecevit'i en son ziyaret etmesi de bunu gösteriyordu. Sivil toplum ve Parlamento'nun birlikte soruna sahip çıkma şansının yok olduğu hemen anlaşıldı. Demirel ülkenin sorunlarını sayıyor ancak bunu CHP ile değil kendi başına çözmek istediğini söylüyordu:

— Türkiye'nin bugün başlıca meselesi anarşidir, can güvenliğidir, bölücülük ve yıkıcılıktır. Kime sorarsanız, Türkiye'nin baş meselesi budur. Ardından yokluklar geliyor. Nihayet üçüncü en önemli mesele enflasyondur. Enflasyon hem toplumu çok rahatsız eder, hem de devlet düzenini altüst eder. Piyasayı altüst eder. Kimi ne zaman, nerede ezeceği de

belli olmaz. Enflasyonu kontrol altına alamazsak her şeyi bozar. Biz bunların üzerine gideceğiz.

Demirel'in hükümetin yeterli güven oyu alabileceğini anlamış olmasına rağmen yine de desteğe ihtiyacı vardı. Altından tek başına kalkamayacağı sorun anarşi ile mücadele yasalarıydı:

— Şimdi size gelişim sadece bir nezaket değil Aynı zamanda bir de ricam var: Anarşi karşısında hem eldeki yasaları kullanmak, hem de yeni yasalar çıkarmak gerekiyor. Bu ihtiyacı bizde duyuyordunuz. Nitekim Eylül 1978'de bizimle görüşüp destek istediniz. Ben o zaman insan haklarına aykırı olmamak, işkence ve zulme yol açmamak kaydıyla tabii ki destekleriz, dedim. Tasarılar hazırlandı, o arada bakanlar değişti, geri alındı, yenileri getirildi vesaire... Anarşi konusunda idari güçle yapılabilecek ve yeni ilaveler getiren yasa ihtiyaçları kesindir. Hükümetin birinci meselesi bu yasalar olacaktır. Bunlar ne kadar çabuk Meclis'ten geçirilebilirse, Meclis'in itibarı da o kadar artar. İşte bu konuda sizden yardım isteyeceğiz. Hükümet sizsiniz, ne haliniz varsa görün, tavrıyla bu isteğimize cevap vermeyeceğinizi umuyorum. Söz konusu olan vatandaşın canıdır... Devlet Güvenlik Mahkemeleri hakkında çok konuştuk. O Anayasa hükmü Anayasa'da bulunduğu müddetçe buna itibar etmek zorundayız. Siz daha önce engelleme yaptınız. Umarım ki, bunca olup bitenden sonra Anayasa'nın bu maddesini askıda bırakmaya razı olmazsınız. Can güvenliğine beraberce çare bulmak gerekir. Beraberce gibi sözler genellikle sözde kaldı. Böyle olmamasını temenni ederim. Memlekette kurtarılmış bölge filan olamaz. Bu konuda hükümet kurulduktan sonra sizinle tekrar görüşeceğim. O zaman bir envanter vereceğinizi umarım.

Ecevit kendisinin de işbirliğine ve diyaloğa açık olduğunu tekrarladı ve **"Gelin hangi yasaların nasıl geçirilebileceğini görüşelim. Bizim duyarlılıklarımızı siz kabul edin, sizinkileri biz edelim. Bir ortak noktada buluşalım"** dedi. Görüşme ardından konu, ekonomik durum ve hükümetin yapısına geldi. Demirel kötümser bir tablo çizdi:

— Sayın Ecevit 1979'un envanteri ortada. Yokluklar, anarşi, üretim durmuş, fabrikalar kapanmış, traktör çalışmıyor... Bu nasıl oldu, kim sorumludur, aramızda hep tartıştık. Daha fazlasına gerek yok. Sizin MC, Milliyetçi Cephe diye ifade ettiğiniz 75-78 arası hükümet...

— Aman Süleyman Bey, bir yanlışlık olmasın, bu bizim ifademiz değil. Sizin ifadenizdir.

— Hayır, ben hiçbir zaman bunu kullanmadım.

— Nasıl söylersiniz, Aydınlar Ocağı'nda ilk olarak bunu Milliyetçi CepheHükümeti,diye açıkladınız. Ben hiçbir zaman Milliyetçi CepheHükümeti tabirini kullanmadım, çünkü milliyetçiliği sizlerin tekelinde görmüyordum. Ben hep Cephe Hükümeti, dedim. Siz öyle anlaşılıyor ki, daha sonraları bu tabiri, ismi telaffuz edemez hale geldiniz, yoksa isim sizlerindir.

— Bu hükümetin eskinin tekrarı olması, o şekilde sayılması uygun olmaz... Buna azınlık hükümeti demek de ne kadar doğru olur bilemem.

— Basbayağı azınlık hükümeti kuruyorsunuz.

— Milletin bir iradesi var, ancak Meclis'teki sayısal duruma yansımamış...

Ecevit dayanamadı:

— Yoo geçmişte biz yüzde 42 oy almıştık. Meclis'te tam destek sağlayarak, yani azınlık dahi olmayan hükümetimizi gayri meşru ilan ettiniz. O tarihten itibarenki ihracatımızı da gayri meşru ilan ettiniz. Biz öyle saymıyoruz. Sizin kuracağınız hükümet, Meclis'ten güvenoyu aldığı anda meşru olacaktır. Biz şimdi kaygılarımızı, böyle bir hükümetle neleri yapamayacağınızı belirtiyoruz o kadar.

— Her iki parti de (MSP ve MHP) yasal partilerdir. Niye bunların desteğiyle hükümet kurulamıyormuş. Bunlarla ilgili, eğer illegal davranışları varidiyse iki yolunuz vardı. Biri hükümetin takibata geçmesi, ikincisi de Başsavcı'nın harekete geçmesi. 22 ay hükümet kaldınız hiçbir şey yapmadınız.

— Sizin söylediklerıniz hukuki açıdan doğru. Ama ben size birtakım siyasal gerçekleri söylüyorum. Şimdi denemekte olduğunuz eski bir hükümet modelidir. Yeniden bu modeli denerseniz örtülü, dolaylı biçimde ne tip bir hükümet olacağını söylüyoruz.

— MSP ve MHP bize hiçbir şart ileri sürmeden destek verdi. Başka model de düşünemezdik.

Ecevit, ülkenin bulunduğu durumdan kurtuluşunun MHP ile ortaklık veya MHP desteğiyle değil, ancak iki büyük partinin ortak bir görüşte buluşmalarıyla gerçekleşebileceğini ısrarla kabul ettirmeye çalıştı:

— Ben size Cumhurbaşkanı aracılığıyla bir mesaj yolla-

dım. Aldınız mı?

— Aldım.

— Size dışarıdan destek, özellikle MHP'ye muhtaç kalmayacağınız bir destek önerisi yapmıştım. Hem de tüm sorumlulukları alıp. Şimdi herkesle görüştükten sonra bana geliyorsunuz, yapacak bir şey yoktu, diyorsunuz. O önerimi neden dikkate almadınız?

— Siz hükümetteyken, özellikle seçim bölgesinde çok çattık, çok itham ettik. Sonra gelip hükümet için bizi destekleyin nasıl diyebilirdim. Bu şık olmazdı.

— Sayın Demirel, bu sizin değil benim sorunum olurdu... Bizim şimdi korkumuz olanakların heba olmasıdır. Hatırlayacaksınız, 1975 baharında hükümet kurduktan sonra Londra' dan dönüşte bizleri topladınız ve Kıbrıs sorunu çözülmezse Türkiye'nin siyasal ve ekonomik ilişkilerindeki düğümlerin de çözülemeyeceğini söylediniz. Bu memleketin ekonomisinin nefesi, takati ancak 1976 Haziran'ına kadar sürer, dediniz. Çok gerçekçi bir teşhis idi. Nitekim 76 Haziran'ında ekonominin nefesi tükendi. 1978 başındaki buluşmamızda, 76 Haziran'ından itibaren Türkiye'nin ekonomik ve mali durumunu birtakım sıhhatsiz para operasyonlarıyla idare etmek zorunda kaldığınızı söylemiştiniz. Nitekim 1977'nin ortasında artık o suni teneffüs de yürümez olmuştu. Oysa şu iki yılda biz 1.800 milyar dolarlık bir kredi bağlantısı yaptık. İşçi dövizini artırdık, 5 milyar dolarlık borcu ertelettik, ambargoyu kaldırttık yani düğümlerden büyük bir bölümünü çözdük. Şimdi yeniden aynı durumdan kaygılanıyorum... Hükümete gereken desteği veririz. İş ki buluşup bir noktada anlaşalım.

— ...Biz bütün milletin hükümeti olacağız. Can güvenliği konusundaki söylediklerinizi benim için fevkalade değerlidir. Bilhassa teşekkür ederim.

İlk buluşma böyle sonuçsuz ve önümüzdeki aylarda bizi nelerin beklediğini gösterir şekilde bitti.

Demirel, CHP ile bir koalisyona girilmesinden yana olan bazı AP'li parlamenterlerin bu yöndeki önerilerine, parti içi toplantılarda şöyle karşılık veriyordu: " Yıpranmayalım, diye hizmetten kaçamazdık. Bu nedenlerle kendine özgü bir önlem gerekliydi. Ancak bu da AP-CHP koalisyonu olamazdı. Zira meydanlarda daha bir hafta önce durumdan CHP'yi sorumlu tutmuştuk. Böyle bir koalisyon çalışamazdı. Ahenk olmazdı. Karar alamazdı. Kısa zamanda dağılır ve işler daha

da berbat olurdu. Tüm alternatifleri de ortadan kaldırır 'İşte ikisi bir araya geldi, yine yapamadılar' dedirtirdi. CHP'nin AP'ye destek vermesi de gayri ciddi idi. 'Ben başaramadım, haydi seni destekleyeyim de sen başar' gibi bir mülahaza yakışık almazdı. Böyle bir destek devamlı olmazdı."

Demirel'in azınlık hükümeti 13 Kasım günü Cumhurbaşkanı tarafından onaylandı. 25 Kasım günü 229 evet 208 red ile güvenoyu aldı. Erbakan **"Kerhen desteklediğini"** söyledi.

BRÜKSEL'DEN GELEN MESAJI KİMSE ANLAYAMADI

12 Aralık günü, Brüksel'den Türkiye'ye bir mesaj gitti: **Genelkurmay Başkanı'mız yarın İstanbul'a hareket edecektir.**

Bu, çok kimse için önceden bilinen bir gelişin teyidinden başka bir şey değildi. Oysa bazı kişiler için son derece önemli bir toplantının yapılacağının işareti idi.

Aynı gün, bütün kuvvet komutanları, Türk Silahlı Kuvvetler'inin 4 ordusunun komutanları ve bazı kolordu komutanları İstanbul'a hareket ettiler.

Genelkurmay Başkanı'nı karşılayacaklardı...

V. AYRIM
Uyarı mektubu

13 Aralık 1979 günü Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Brüksel'deki NATO askeri komite toplantısından İstanbul'a dönüşü çok kişinin dikkatinden kaçtı. Hele basın ve siyasi çevreler, İstanbul'a birdenbire tüm kuvvet komutanlarının gelmesine özel bir anlam veremediler. Hatta aralannda **"Askerler bizi eleştirir ancak, karşılama ve uğurlama törenlerinde bizden daha fazla şatafata düşkünlerdir"** diyenler vardı.

Program da, yine dikkatli şekilde ve gerçek nedenini gizleyecek biçimde hazırlanmış ve Genelkurmay Başkanı ile kuvvet komutanlarının 1. Ordu'yu denetleyecekleri söylenmişti. Bundan da normal bir şey olamazdı.

Gerçekten de denetlemenin yapıldığı kanısını yaratacak biçimde törenler ve brifingler tamamlandı ve komutanların birlikte yorgunluk kahvesi içecekleri söylendi.

1. Ordu Komutanı Üruğ'un Selimiye'deki geniş çalışma odası hazırlanmıştı. 1. Ordu'ya bağlı tüm kolordu komutanları da gelmişlerdi. Yorgunluk kahvesine onlar da çağrıldılar. İçeriden servis yapan garsonlar ve emir subayları çıkınca, komutanların rahatsız edilmemesi emri verildi. Kapılar kapatıldı.

Ve gerçek toplantı başladı.

Konu, ülkenin durumu ve bu durum karşısında Silahlı Kuvvetler'in nasıl hareket etmesiydi. Müdahalenin kaçınılmazlığı konusunda zaten aylarca önce karar verilmişti. Şimdi hareket tarzı ve zamanlamasının kesinleştirilmesi gerekiyordu. Yani hemen mi müdahale edilmeliydi ve müdahale edilecekse nasıl bir yöntem uygulanmalıydı.

Tartışmalar başlayınca, bu konularda kesin bir görüş birliğinin olmadığı hemen anlaşılıverdi.

Evren,her zamanki gibi dinliyordu.

Duruma el koyma gerekliliği 14 Ekim senato seçimleri

öncesinde açıkça belirmiş, hatta seçimlerin kanlı geçme olasılığı karşısında müdahale edilebilecekken Genelkurmay işaret vermemişti. Kimine göre bu akılcı bir yöntemdi, zira seçimler öncesinde müdahaleyi dünya kamuoyuna olsun, içeriye olsun anlatmak güçtü. Seçimlerden sonra da, Demirel hemen herkesi şaşırtacak biçimde hızlı hareket etmiş ve uzun süreli bir hükümet krizi yaratmadan hükümeti kuruvermişti. Üstelik eski MC koalisyonunu tekrarlamamış ve bir azınlık hükümeti kurmuştu. Erken seçimlere gitmek istediğini açıkladığı gibi, çok kimsenin anlayamadığı bir 100 gün programından söz etmişti. Demirel'in bu 100 gün sonunda hükümeti bırakabileceği ve erken seçimlere gidebileceği sanılıyordu. Bazı komutanlara göre, bir hükümetin kurulduğunun ertesi günü müdahale etmek haklılığı zedeleyebilirdi.

Eğer Demirel'in 100 günü başka bir şeyse veya azınlık hükümeti dağılır da yeniden bir siyasi krize girilirse, o zaman olumlu bir ortam doğabilirdi.

Bazı komutanlar ise, bir müdahale durumunda anarşinin birdenbire kontrol edilemeyecek boyutlara fırlamasından ve ülkenin âdeta bir iç savaşa kaymasından çekiniyorlardı.

İç ve dış tepkiler konusundaki kaygılarını belirtenlerin yanı sıra, örneğin Akademiler Komutanı Org. Bedrettin Demirel tam aksine bir an önce harekete geçilmesinden yanaydı. Hatta geç bile kalındığını vurguladı:

— Her geciktiğimiz gün yeni insanlar ölüyor. Evren Paşa, göreceksiniz millet bizimle olacaktır. Bizim çevremiz sizden geniş. Akademilere gazetecisi, politikacısı her biri geliyor. CHP'lisi olsun AP'lisi olsun açık biçimde, artık bizden bu kadar, ne yapacaksanız yapın, diyorlar. Gidişi durdurma sorumluluğu hepimizin üzerinde, özelikle sizin omuzlarınızda. Bu sorumluluktan kaçamayız.

Demirel azınlıktaydı.

5. Kolordu Komutanı Korg. Süreyya Yüksel de, Ulusu, Ersin ve Üruğ gibi müdahalenin gerekliliğinden kuşku duymamakla birlikte, zamanlamanın çok önemli olduğuna dikkat çekti.

Ordunun yeniden kışlasından çıkarılıp politikanın içine sokulma sorumluluğu da birçoğunu rahatsız ediyordu. Örneğin, Necdet Üruğ'un en büyük korkusu buydu. Artık müdahaleden kaçınılamayacağını bilmesine rağmen, ordunun hırpalanmadan işin içinden çıkmasından yanaydı. 27 Mayıs,

12 Mart ve özellikle Gürler olayı, birçokları için olduğu gibi Üruğ için de acı derslerle doluyu. Eski Genelkurmay Başkanı Gürler'in yeğeniydi. Siyasi partilerden bazı kişilerin. liderlerin itirazına rağmen, Cumhurbaşkanlığı'na adaylığını koyması için Gürler'i önce nasıl hareketlendirdiklerini, sonradan da nasıl bırakıverdiklerini yaşamış ve kanserden kollarının arasında ölümünü hiç unutamamıştı. Bu olay Üruğ için, politikacılara hiç güvenmemeyi ve daha da önemlisi askerin siyasete girmemesi gerektiğini göstermişti. (1)

Müdahale olacaksa bunun ne şekilde yapılması gerektiği konusunda da görüş birliği bu nedenlerle yoktu. Önemli bir bölümünün kafasında, perde arkasında kalıp, bugünkü durumu yine sorumlu gördükleri siyasilere temizletme düşüncesi vardı. Tüm sorumluluğu ordunun almasının sakıncaları büyüktü. Ancak öte yandan da, 12 Mart örneği hâlâ ortadaydı. Tam el konulmadığı takdirde istenen değişiklikleri yaptırmak güçtü. Bugünkü parlamento ile hiçbir yere gidilemezdi. Hele aralarından bazılarının mutlaka temizlenmesi gerekecekti. Bunu nasıl yapacaklardı?

Toplantının kesin ve tek bir görüş etrafında birleşemeyeceğini önceden en iyi İkinci Başkan Saltık biliyordu. Zaten beyin rolü de bundan kaynaklanmıyor muydu? Komutanlarla durumu daha önce değerlendirmişti. Böyle bir olasılıkta ne yapılabileceği belirgindi. Nitekim Genelkurmay Başkanı birçok görüşü memnun edebilecek formülü ortaya attı:

— Müdahaleden önce siyasilere bir olanak daha tanıyalım. Belki toparlanırlar. Bir uyarı mektubu yollayalım.

Evren temelde temkinli gidilmesini istiyordu.

— Bizim müdahalemizin en son çare olduğu, başka hiçbir çare kalmadığı iyice anlaşılmalı.

Bu yaklaşım çok kişinin kaygısını da karşılıyor, âdeta bir uzlaşı formülü oluyordu. Bir uyarı mektubu yollama konusu tartışılmaya başlanınca, yararları da birer birer ortaya çıkmaya başlardı. **"Komutan haklıdır. Bırakalım bir süre daha ve toplum bizim haklılığımız iyice görsün"** diyenlerin, açıkça söyleyemeden belirtmek istedikleri **"Bırakalım bu politikacılar biraz daha batsın ki, biz müdahale ettiğimiz zaman ne içeriden ne dışandan kimse bir şey diyemeyecek duruma**

(1) Gürler'in adaylığını ne Demirel, ne de Ecevit desteklemişler, hatta partililerin araya girmelerini engellemeye çalışmışlardı. Buna rağmen birçok partili Gürler'e güven verme yolunu seçmişti.

girsin. Haklılığımız yüzde yüz biçimde anlaşılmış olsun" idi.

O toplantıda bulunan hiç kimse, bu uyarı mektubunun beklendiği gibi hemen Meclis aritmetiğini düzelteceğine, tüm siyasileri bir araya getireceğine ve işlerin birden rayına oturacağına inanmıyordu. Yönetime fiilen el koymanın süresi biraz daha erteleniyordu o kadar.

"Uyarı mektubunu radyodan okutalım" tartışması açıldı. Kimine göre, ancak bu şekilde etkin olunabilirdi. Diğerlerine göre ise Silahlı Kuvvetler'in Komutanı sayılan Cumhurbaşkanı'na verilip, onun da desteği elde edildikten sora, onun eliyle parti liderlerine ve kamuoyuna duyurulması daha yasal olurdu. Cumhurbaşkanı'nın desteği de bu hareketin haklılık görüntüsü açısından çok önemliydi.

Evren **"Ben Cumhurbaşkanı'yla konuşurum"** dedi.

Mektubun içeriği veya ne zaman, nasıl verileceği Genelkurmay Başkanı'na bırakıldı. Ancak tam yasal olması ve ordu içinde bir görüş ayrılığı varmış hissi yaratılmaması için tüm kuvvet komutanları ve Jandarma Komutanı'nın imzalaması kararlaştırıldı. O gün farkına varmadan üç yıl süreyle ülkeyi yönetecek olan Milli Güvenlik Konseyi âdeta tayin ediliyordu.

İki saat sonra tartışmaları kesmek gerekiyordu, zira daha uzaması dışarıdan bazı meraklıların dikkatini çekebilirdi.

1. Ordu Komutanı'nın odasındaki toplantının sonunda, herkes ayağa kalktı. Hazırol duruşuna geçti ve Genelkurmay Başkanı'nı selamladı:

— Vatan için hayırlı olsun, Komutanım.

Tarihi toplantı bitmişti. Bir daha da böylesine geniş kapsamlı bir toplantı yapılmayacaktı.

Selimiye'deki bu tartışmalardan hükümetin hiçbir zaman haberi olmadı. MİT ya gerçekten haber alamadığından veya Silahlı Kuvvetler içindeki gelişmeleri siyasi hükümete bildirmek istememesinden harekete geçmedi.

Uyarı mektubu kararı çok amaçlıydı.

Başta siyasiler olmak üzere, tüm kuruluşlar, dernekler, basın, hatta terör gruplarının nabzı yoklanabilecekti. Cumhurbaşkanı'nın kendileriyle birlikte hareket edip etmeyeceğini de ortaya çıkaracaktı. Nihayet, Silahlı Kuvvetler'e de son derece önemli bir mesaj oluşturacak ve **"Komutanlar duruma hâkim. Gerekirse müdahaleye hazırlar"** görüntüsü verilerek, eğer varsa serüvene hazırlananları caydırabilecekti.

Gerçekte, siyasilere yeni bir olanak tanımaktan çok tam

bir nabız yoklaması idi. Soru işaretleri henüz tamamen ortadan kalkmamıştı.

Cumhurbaşkanı reddedebilir ve komutanları tamamen yalnız bırakabilirdi. Siyasi parti liderleri birdenbire tüm ayrılıklarını unutup bir araya gelebilir ve Meclis'i olağanüstü bir toplantıya çağırıp Genelkurmay Başkanı ile birlikte tüm kuvvet komutanlarını emekliye sevk edebilirlerdi.

Riskleri azaltan tek faktör ise, siyasilerin kendi aralarındaki büyük bölünmeydi.

Aslında bu türden olasılıklara karşı belirli bir plan hazırlanmamıştı. Tek güvenilen, uyarı mektubu tartışmalarına katılan ve onaylayan ordu komutanları ve Silahlı Kuvvetler'in böyle bir girişime karşı tepki gösterip hemen müdahaleleriydi. Bunun için de Genelkurmay'daki sayısız planlardan biri hemen uygulamaya sokulabilirdi.

1. Bölüm:
Korutürk desteğini vermiyor

17 Aralık 1979 günü, uyarı mektubunun metni hazırlanmıştı. Öncelikle Deniz Kuvvetleri Komutanı Ulusu'ya yollandı.

Ulusu birkaç nokta üzerinde durdu, ancak genelde komutanlar arasında varılan anlaşmanın yönünde olmasına rağmen, bazı değişiklik önerilerinde bulundu. İki gün sonra, Genelkurmay Başkanı'nın Cumhurbaşkanı'na perşembe günleri yaptığı haftalık olağan ziyareti vardı. Aslında bu sistemi Korutürk çıkarmıştı. Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak, Genelkurmay Başkanı'nı her hafta kabul ediyor, iç ve dış gelişmeleri gözden geçiriyordu. Bu şekilde ordunun nabzını yoklama olanağı da bulduğundan dolayı, bu görüşmelere önem verirdi.

Uyarı mektubu üzerinde kuvvet komutanlarının Genelkurmay Başkanı'yla son bir defa daha görüşmesi yararlı görüldüğünden, durum Cumhurbaşkanı'na bu hafta da iletilmeyecek, öbür haftaya kalacaktı.

Selimiye'deki toplantıdan sonra da, sanki olası gelişmelerin havasını almış gibi terör yine artıverdi.

14 Aralık günü Florya'da dört Amerikalı birden öldürülüyor ve sorumluluğu solun en sert örgütlerinden MLSPB yükleniyor, hemen ertesi gün Beşiktaş'taki bir kahve bombalanıp beş kişi öldürülüyor ve bunun altından sağ çıkıyor, 19 Aralık günü Gümrük ve Tekel Bakanlığı güpegündüz bir grubun saldırısına uğruyor,24 Aralık günü TÖB-DER Genel Merkezi sıkıyönetim tarafından kapatılınca, bir yandan Meclis'e bomba konulduğu ihbarıyla TBMM birbirine giriyor, öte yandan da ertesi gün Tunceli Savcısı ve MHP Çankaya İlçe Başkanı öldürülüyordu.

Artık günlük yaşantının bir parçası durumuna giren IMF heyeti de hemen aynı günlerde Ankara'da hem havayı kokluyor, hem de Süleyman Demirel'in yeni atadığı Turgut Özal'ın hazırlamaya başladığı. **"Ekonomik paketin"** içeriğini tartışı-

yordu. IMF heyeti Özal'ın yaklaşımını büyük memnuniyetle karşılamasına rağmen, Washington'a yolladığı gizli telgraflarda Türkiye'deki kargaşa karşısında yeni programın başarı şansının gölgelendiğini ilk defa vurguluyordu. **"Buna rağmen yeni hükümete destek vermek zorundayız"** diye biten bu telgrafta, Özal'ın **"kaçınılmayacak bir şans olduğu"** vurgulanıyordu.

Doğal olarak hemen devalüasyon söylentileri çıkmıştı ve İşveren Sendikası Genel Başkanı Halit Narin, herhalde dünyanın başka hiçbir ülkesinde görülmeyecek ciddiyetsizlikteki demeçlerinden birini daha verip **"Bahse girerim yüzde 40 devalüasyon yapılmayacak, zira gerçekçi olmaz"** diyordu. 24 Ocak günü Türk lirasının yaklaşık yüzde 50 devalüasyonunu da içeren bir dizi kararın ülke için ne kadar yararlı olduğunu söyleyip destekleyen yine aynı Narin olacaktı.

HÜKÜMET OLANLARDAN HABERSİZ...

Demirel, büyük bir hızla bir yandan ekonomik önlemler paketini hazırlattırırken, öte yandan da anarşiye karşı savaş açmıştı. Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasa tasarısı, büyük tartışmalar arasında kaleme alınmış, 21 Kasım günü Milli Güvenlik Kurulu'nun ağustostaki bildirisine oranla son derece sert önlemler gerektiğini vurgulayan bildirisini yayınlatırken, Silahlı Kuvvetler'in bundan memnun olması gerektiğini düşünmüştü. Oysa, MGK'nin bildirileri arasındaki bu farkın KARARIN alınmasından kaynaklandığını bilemiyordu... Aslında hafif bir gariplik de sezmiyor değildi. Özellikle Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korg. Özer'in TRT'ye bir yazı yollayıp, radyonun sıkıyönetim bölgesini ilgilendiren haberler için izin almasını istemesi hiç hoş değildi. Bu nedenle Sükan ve Feyzioğlu'ndan telgraflar almış ve Ecevit de **"12 Mart'ta olmayan bir sansür başlatıldı"** diyerek kendisini suçlamıştı. Oysa Demirel, bundan hiç haberi olmadığı gibi, hem muhalefetin, hem de azınlık hükümetine destek veren partilerin bu kararın kendisinden çıktığını sandıklarını görmesine rağmen, askerin işine karışmamak amacıyla araya girmek istemiyordu.

Demirel'i memnun eden, Özal'ın atanmasından sonra IMF'den gelen sinyaller ve Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'in Brüksel'den getirdiği haberlerdi. Erkmen, NATO Dışişleri Bakanları Konseyi'ni, ilkbahar toplantısını (Haziran) Ankara'

da yapmaya davet etmiş ve bu da kabul edilmişti. Böylece tam 20 yıllık bir aradan sonra NATO Türkiye'ye yeniden gelecekti. En son 1960 ihtilalinden birkaç hafta önce İstanbul'da toplanmışlardı. Bu şekilde hem batının kendi hükümetini desteklediğini gösterebilecek, hem de finans çevrelerine güven verilecekti. Batılı müttefikler arasında son zamanlarda yoğunlaşan kuşkular, kaygılar giderilebilecekti.

Bugünlerde Demirel'i rahatsız eden olay, Humeyni'nin bir radyo konuşması sırasında **"Türkiye, Irak ve Mısır'da hükümetler süngü tehdidi ile hüküm sürüyor. Akıllarını başlarına almazlarsa, onların sonu da Şah'a benzeyecektir. Bu hükümetler halkın isteklerini temsil etmemektedirler"** demesiydi. Ankara derhal son derece sert tepki göstermiş ve Tahran Elçiliği'ndeki memurlarımızdan önemli bir bölümünün ailelerini özel bir uçakla geri aldırtmış ve İran'a sert bir nota verilmişti. Oysa Türkiye'nin İran ile yakın ilişkiye gereksinmesi vardı.

Bir de, Türk basınında iç sayfalarda ve tek sütundan verilen bir haber vardı: Afganistan'da Sovyet yanlısı Babrak Karmal, yönetimi aldı-Sovyet Birlikleri Afgan sınırına yığılmaya başladı. Herhalde, Afganistan'ı uzakta gördüklerinden veya bu gelişmenin ne anlama gelebileceğini tahmin edemediklerinden, Demirel-Ecevit, demeçleri daha kolaylarına geldığından Afgan olayını önemsememişlerdi. Oysa, Türkiye'nin tüm stratejik değerini değiştiren, dünyayı sarsan bir olay başlamıştı.

EVREN KORUTÜRK'E GİDİYOR

Aynı gün, yani 27 Aralık Perşembe günü Evren tam 17.30' da Cumhurbaşkanı Korutürk'ün yanına giriyordu. Elinde de bir dosya vardı. Dıştan bakınca, Genelkurmay Başkanı'nın olağan perşembe görüşmesi için Cumhurbaşkanı'na bilgi vermek üzere Çankaya'ya gittiği sanılırdı.

Oysa amaç bambaşkaydı ve o dosyadan çıkacak mektuptan Korutürk'ün de haberi yoktu.

Nezaket konuşmalarından sonra, Cumhurbaşkanı "Ordu içi gezileriniz oldu, genel izlenimleriniz nedir?" diye sorunca, Genelkurmay Başkanı ilk defa bambaşka bir tonda konuşmaya başladı:

— Sayın Cumhurbaşkanı, geçtiğimiz haftalarda epey dolaştım. Kolordu komutanlarına kadar hemen hemen tama-

mıyla konuştum. Durumdan ne kadar büyük bir kaygı duyduklarını söylememe herhalde gerek yok. Bu defa tüm arkadaşlarla, yaptığımız bu görüşmeleri hülasa ettik ve bir mektup kaleme aldık.

Evren yanında getirdiği bir takdim mektubunu, bi. de bildiriye benzeyen iki sayfalık yazıyı Cumhurbaşkanı'na uzattı.

Korutürk bu yaklaşımdan hiç hoşlanmadı.

Alıp hemen okudu.

KENAN EVREN
ORGENERAL
Genelkurmay Başkanı

ANKARA:27-12-1979

SAYIN CUMHURBAŞKANIM,

Ülkemizin içinde bulunduğu ortamda Devletimizin bekası,millî birliğinin sağlanması,halkın mal ve can güvenliğinin temini için; anarşi,terör ve bölücülüğe karşı parlamenter demokratik rejim içerisinde anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin,Atatürkçü millî bir görüşle müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluk olarak görülmektedir.

Millî Güvenlik Kurulunun muhtelif toplantılarında bu konuda alınan kararların muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülemediği yüksek malumlarıdır.

Kuvvet Komutanları ile beraber yaptığım son gezilerimde Ordu ve Kolordu Komutanı seviyesindeki general ve amirallerle görüşmelerimde millî birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde süratle bir sonuca ulaşabilmek için gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin bir kere daha uyarılması bütün komutanlarca müştereken dile getirildi.

Bu karar ışığında Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini,Millî Güvenlik Kurulu Başkanı olarak zatıâlilerine sunuyorum.

Gereğini yüksek takdirlerine arz ederim.

Saygılarımla

Kenan EVREN
Orgeneral
Genelkurmay Başkanı

Aslı gibidir.
2/OCAK/1980

Kapak mektubuna iliştirilmiş bildiri de aynen şöyleydi:

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ'NİN GÖRÜŞÜ

Ülkemizin içinde bulunduğu son derece önemli siyasi, ekonomik ve sosyal ortamda her geçen gün hızını biraz daha artıran anarşi, terör ve bölücülüğe karşı milli birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için, Türk Silahlı Kuvvetleri, ülke yönetiminde etkili ve sorumlu anayasal kuruluşları ve özellikle siyasi partileri göreve davet etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Kahramanmaraş olaylarının yıldönümünde, henüz ilk ve ortaöğretim çağındaki evlatlarımızın örgütlü eylemciler tarafından zorla sürüklendikleri anarşik olaylar ibretle müşahade edilmektedir.

Anayasamızın getirdiği geniş hürriyetleri kötüye kullanarak, İstiklal marşımız yerine Komünist enternasyonali söyleyenlere, şeriat düzeni davetçilerine, demokratik rejim yerine her türlü faşizmi getirmek isteyenlere, anarşiye, yıkıcılığa ve bölücülüğe milletimizin tahammülü kalmamıştır.

İktidar olan siyasi partilerin bütün devlet kademelerini kendi siyasi görüşleri doğrultusunda hareket edecek kişilerle doldurması kamu görevlilerinin ve vatandaşların bölünmesini zorunlu hale getirmektedir. Siyasi partilerce yaratılan bu bölünme giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen iç kaynakların şekillenmesine, himayesine; polis, öğretmen ve diğer birçok kuruluşun birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getiremeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı gruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeni ile uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir.

Bölgemizdeki gelişmeler Ortadoğu'da her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecek durumdadır. İçte anarşist ve bölücüler yurt sathında genel bir ayaklanmanın provalarını yapmaktadırlar.

Ülkede birlik ve beraberliğin, vatandaşın can ve mal güvenliğinin süratle sağlanabilesi için gerekli kısa ve uzun vadeli tedbirlerin Yüce Meclislerimizde en kısa zamanda kararlaştırılması bugünkü ortam içinde hayati bir önem taşımaktadır.

Diğer yandan meclislerin açılışından bir buçuk ay sonra

komisyonların ancak teşkil edilebilmesi ve ülkenin acilen çözüm bekleyen konularını müzakere için bugüne kadar müşterek bir gündemin saptanamaması üzüntü ile izlenmektedir.

Atatürk milliyetçiliğinden alınan ilham ve hızla vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ilkeler etrafında toplamanın; iç barış ve huzurun sağlanmasında temel unsur olduğu apaçık bir gerçektir. Ülkenin içinde bulunduğu bu durumdan bir an evvel kurtulması hükümetler kadar diğer siyasi partilerimizin de görevleri arasındadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri, iç hizmet yasası ve kendisine verilen görev ve sorumluluğunun idraki içinde ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin, bir an önce milli menfaatlerimizi ön plana alarak, Anayasamızın ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşle bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi devleti çökertmeye yönelik her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ve diğer anayasal kuruluşların da bu yönde yardımcı olmalarını ısrarla istemektedir.

Kenan Evren	Nurettin Ersin	Bülent Ulusu
Orgeneral	Orgeneral	Oramiral
Genelkurmay Başkanı	Kara Kuvvetleri K.	Deniz Kuvvetleri K.

Tahsin Şahinkaya	Sedat Celasun
Orgeneral	Orgeneral
Hava Kuvvetleri K.	Jandarma Genel K.

Bu iki mektubun yanı sıra, bir de 6 sayfalık memorandumu andıran bir yazı vardı. Bunun içinde de **"Terörü durdurma hedeflerine varış"** ana başlığının altında **"yasal önlemler"** ve **"idari yöntemler"** adlı iki başlık vardı.

Komutanların alınmasını istedikleri tüm önlemler sıralanmıştı.

Korutürk mektubun 12 Mart'taki gibi koşullu bir ültimatom olmamasından, **"bunlar yapılmazsa müdahale edilecektir"** gibi açıkça bir şey söylenmemesinden memnun olmuştu.

"Benim ne yapmamı istiyorsunuz?" dedi.

Evren açıkça, Korutürk'ün desteğini bekliyordu:

— Bazı arkadaşlar bu mektubun, 12 Mart'ta olduğu gibi

doğrudan radyoda okutulmasını istediler. Ancak biz size getirmeyi ve sizin takdirinize bırakmayı daha doğru bulduk. Siz Milli Güvenlik Kurulu'nun ve devletin başısınız. Bu nedenle size verilmesini, sizin takdirinize bırakmayı uygun gördük.

— İyi ki, radyoya vermediniz. Tamamen yanlış anlaşılır ve polemik çıkardı. Zaten o yolu seçseydiniz ben de bu makamı hemen bırakıp giderdim.

Evren, Cumhurbaşkanı'na gezileri sırasında edindiği izlenimleri anlattıkça, Korutürk Silahlı Kuvvetlerin kendini de aralarında görmek istediğini anladı. Zaten Evren de açıkça söylüyordu.

— Peki ne yapmayı planlıyorsunuz?

— Eğer bunlar doğru yolu bulmazsa, Meclis'i feshetmek ve başka bir yöntem denemek gerekebilir. Bizim, bu uyarıyı yapmaktan başka çaremiz yok.

Evren son toplantıdaki ve emekli komutanların verdikleri havaya da değindi: "MGK'nin eskileri, yumruğumu vurma önerisinde bulundular. Ancak ben Anayasa dışına çıkamam, dedim."

Korutürk kendini bir askeri darbenin başında göremiyordu. Evren derhal müdahaleden söz etmemişti. Dolayısıyla, şimdi kendinin de buna katılması belki askeri bir hareketi daha da çabuklaştırabilecekti.

— Genel durum değerlendirmesinde sizinle beraberim. İleri sürdüğünüz noktalarda haklısınız, ancak bütün bu sorunların meclisler içinde halledilmesinin yolu bulunmalıdır. Bu konuda da tam desteğimi vermeye hazırım.

Evren, Cumhurbaşkanı'ndan, her iki partinin liderini bir araya getirmesini, bir diyalog ve bir büyük koalisyon oluşturmasını istedi:

— MSP'yi bıraksınlar. AP ve CHP bir araya gelsin. Diyalogla yasaları çıkarsınlar, bunu gerçekleştirmenizi bekliyoruz, Sayın Cumhurbaşkanı'm. Ordu arkanızdadır, sizi destekleyecektir.

Gerçekte Evren'in verdiği sinyal, Korutürk'ün Cumhurbaşkanlığı süresinin uzatılmasını da içeriyordu. Komutanlar, aralarında bu konuyu daha önce de tartışmışlar ve bir olasılık olarak dikkate almışlardı. Ancak görüldüğü kadarıyla Korutürk böyle bir rol oynamak istemiyordu.

— Ben yarın hem Demirel, hem de Ecevit'i çağırıp, onları

diyaloğa zorlayacağım. Bu mektubu vereceğim.

Toplantı bir saat sürdü. Aynı günün gecesi saat 23.00'te Cumhurbaşkanı Genelkurmay Başkanı'nı telefonla aradı.

Korutük mektubun altındaki imzaları görmesine rağmen, kafasının bir kenarında kuvvet komutanlarının bu konuda Evren'i ne oranda destekledikleri sorusu da vardı. Bunun için biraz vakit kazanması gerekliydi. Önce **"Önümüzde yılbaşı var. Herkes kutlamaya hazırlanırken bu mektubun açıklanması hem Türkiye'de hem de dünyada ters yankı yapar. Yılbaşı zehir olur. Birkaç gün beklememde mahzur var mı?"** dedi.

Evren için bir sakınca yoktu. **"Biz de bunu size 1-2 gün sonra verebilirdik. Tabii bekletebilirsiniz"** dedi.

Korutürk, bunun üzerine, komutanları görme fikrini ortaya attı:

— Kuvvet komutanlarıyla birlikte bir toplanıp, genel bir değerlendirme yapalım.

— Komutanlar şu sırada Ankara dışındalar, ancak bu toplantı için haber gönderilebilir.

— İyi olur. 31 Aralık Pazartesi günü 17.00'de Genel Kurmay'a gelirim. Jandarma Komutanı dahil bütün arkadaşlarla görüşebiliriz.

— Memnuniyetle Sayın Cumhurbaşkanım.

ECEVİT AYNI ANDA İŞBİRLİĞİ ÖNERİYOR...

Evren Köşk'te bulunduğu sırada Ecevit Meclis'teki odasında yönetim kurulu toplantısı yapıyordu. Genel halk eğiliminin giderek **"güçlü biri çıkıp bizi kurtarsın"** olduğuna dikkat çekiliyor ve çoğunluk **"Bazılarımız karşı çıkabilir, hatta parti için ne kadar iyi olur bilinmez, ancak tek çıkış AP ile büyük koalisyon kurmak, AP'yi buna zorlamaktır"** diyordu.

Genel yaklaşım bu iken, Meclis toplantısı başladı ve Ecevit, sataşan bir AP'liye yanıt vermek için gündem dışı söz alıp AP'ye diyalog çağrısını yaptı. Seçimlerden sonra Korutürk aracılığıyla yolladığı destek mesajının yanıtsız kalmasına rağmen; AP ile sadece gündem konularında değil daha geniş bir işbirliği-diyaloğ kurulmasında ısrar etti: **"Arkadaşlar ülke çok tehlikeli bir yöne gidiyor. Ulusumuzun büyük çoğunluğu iki büyük partiden görev bekliyor. Gelin konuşalım ve vatanı bu durumdan kurtaralım. Bizi gözü kapalı bir şeye angaje edemezsiniz. Türk demokrasisini bir sarsıntıya uğramadan,**

demokrasiye bağlı tüm siyasi parti ve kuruluşların görüş ayrılıklarını kendi bünyelerinde saklamak koşuluyla bu soruna çıkış yolu bulmaları gerekir ve bunu da yapabilirler. Birbirimize karşı puan toplamayaçalışmayalım arkadaşlar.Birbirimizi anlamaya çalışalım. Gerçekçi, yapıcı diyaloğun yolu vardır. Parti yetkilileri otururlar ve hiç değilse anlaşabilecekleri noktaları saptarlar."

Ecevit ertesi günlerde daha da somutlaştırdığı önerilerinde dört nokta üzerinde duruyordu: 1) Anarşiyle mücadele konusunda gerekli "yaklaşımın" oluşturulması için hükümet bizimle diyalog kurmalıdır. 2) AP şiddet eylemlerindeki tırmanışı durdurmak için demokrasiyi esirgeme konusunda ve hükümetin kuruluş biçiminden kaynaklanan kaygılarımızı önyargısız olarak değerlendirmeyi içine sindirmelidir. 3) Önceden saptanacak makul bir süre içinde böyle bir diyalog yürürken, önlemlerle ilgili Meclis görüşmeleri ertelenmelidir. 4) Önlemler paketinin dışında bırakılan Ceza Yasası'nda ve Ceza Mahkemeleri Usul Yasası'nda değişiklik öngören tasarının da, verdikleri sözü tutup Meclis gündemine alınması gerekir.

Ecevit bu konuşmasından dolayı, sonraki bir grup toplantısında Deniz Baykal tarafından eleştirildi.

Demirel, Ecevit'in konuşmasını ve bu diyalog çağrısını duyunca, AP hükümetine koşullar getirildiği yargısına varmıştı. "Seçimde kaybetmiş, âdeta kovalanmış bir parti şimdi bize nasıl bunları önerebilir", diyor ve eğer gerçekten samimilerse, Meclis gündemlerindeki yasaları desteklemelerinin yeteceğini vurguluyordu.

Ecevit'in kuşkusu, AP hükümetinin demokrasiyi zedeleyecek biçimde yasa değişiklikleri yaptırması, anarşiyle mücadele gerekçesiyle işi aceleye getirip temel güvenceleri yok etmesiydi.

Demirel'in kuşkusu ise, ne olursa olsun bu yasaları bir an önce Meclis'ten çıkarabilmekti. Demokrasi ancak böyle kurtarılabilecekti.

"BEN İSKENDER MİRZA OLAMAM"

Korutürk, Evren yanından ayrıldıktan sonra Köşk'te çalışmalarına ve değerlendirme toplantılarına başladı. Sonradan sık sık tekrarlayacağı tutumunu hazırlıyordu. Bir ara danışmanı Fahri Çoker'e döndü. Ordu ile birlikte bir harekete gir-

mek istemiyordu. Hele süresini uzatmaktan yana hiç değildi. Kesin konuştu:

— Ben Eyüp Han'a Pakistan'ı teslim eden İskender Mirza olamam, dedi.

Ertesi gün de (28 Aralık Cuma) Başbakan ile olağan toplantısı vardı. Demirel'e Evren'in getirdiği mektuptan hiç söz etmedi. Başbakan'ın da haberi olmadığını gördü. Başbakan'a söylemek istememesinin bir nedeni komutanları beklemesiyse, ikincisi de demokratik çerçeve içinde bu krizin atlatılmasına yardımcı olmaktı. Yani iki büyük parti liderine aynı anda vermek. Diğer parti liderlerini devre dışı bırakmayı, hiç değilse ilk aşamada Demirel ve Ecevit ile konuşmayı planlamıştı. Yine de Başbakan'ın dikkatini çekti:

— Ülkedeki durum son derece ciddi. Sıkıyönetim konusundaki sıkışmalar artıyor. Gidip Genelkurmay Başkanı ile konuşsanız çok iyi olur.

Demirel, Korutürk'ün askerlerin genel şikâyetlerine değinmek istediğini sanmıştı.

Ecevit'in bir gün sonraki basın toplantısında "Birbirimize biraz olsun yakınlaşmalıyız. AP'nin, Milliyetçi Hareket Partisi'yle bağlantısını kesip CHP'nin diyalog önerisine gelmesini bekliyoruz" çağrısına verdiği yanıtta "CHP ile işbirliğine hazırız. İş ki kanunlar tırıl hale dönüşmesin. İskeletleri kalmasın. CHP'nin kendi döneminde hazırladığı önlem paketini çıkarmaya çalışıyoruz, bu defa onlar destek vermiyorlar" diyordu.

Ecevit ise buna itiraz edip (1) "AP o bizim hazırladığımız dediği tasarılardan en önemlilerini paketin dışında bırakıyor. Dengesiz ve eksik paketi, hem de bilmediğimiz biçimde değiştirerek Meclis'ten geçirmek istiyorlar. İş bittikten sonra

---

(1) Ecevit'e göre paketin dışında bırakılan "en önemli" iki madde şuydu:

1- Belli bölgelerde, belli ağır ceza mahkemelerinin sırf terör eylemleriyle ilgilenmesi: Öylece örgütlü terörü tüm bağlantılarıyla bir bütün olarak görebileceklerdi ve mahkemelerin güvenliği (hâkimlerin, savcıların, tanıkların) daha kolay sağlanabilecekti.

2- Terör eylemlerinin gerçek sorumlularını kanıtlayarak açıklayan sanıkların cezalarında indirim yapılması.

Yine Ecevit'e göre; AP bunlara şu nedenlerle karşı çıkıyordu:

A- Mahkemelerle ilgili olarak sözü edilen düzenleme yapılırsa DGM'lere gerek kalmayacaktı.

B- İkinci tasarı ise, MHP'nin işine gelmiyordu. Çünkü bu tasarı yasallaşırsa, yakalanan bazı ülkücüler perde ardındaki asıl sorumluları açıklayabileceklerdi.

bizimle diyalog arayacaklarını söylüyorlar. İş işten geçmeden gerçekçi bir diyalog kurmalıyız" diye yanıtlıyordu.

Üstelik de bu tutumundan dolayı kendi partisinde giderek artan biçimde eleştiriliyordu. İki apayrı dünya görüşü, siyasi anlayış.

Oysa aynı saatlerde ülkenin kaderi el değiştiriyordu, aynı kentteki bir başka binada bambaşka konular konuşuluyordu. İki lider siyasi hayatlarının son dönemlerine girdiklerinden habersizlerdi.

Korutürk kendini devre dışı bırakmayı kararlaştırınca, 31 Aralık günü Genel Kurmay'a gitme fikrinden de vazgeçti. 30 Aralık günü yine Evren'i aradı ve **"Benim Genelkurmay'a gelmem doğru olmaz. Çok söylentiye yol açabilir. Fazla dikkati çekmeden bu görüşmeyi yapmalıyız. En iyisi sizler Köşk'e gelin"** dedi.

Komutanlar, Çankaya Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne 31 Aralık 1979 günü saat 16.00'da Muhafız Alayı'nın kapısından, geçip girdiler. Bu kapıdan girip çıkanlar dışarıdan kolaylıkla izlenemezdi. Sadece Köşk ve Muhafız Alayı görebilirdi.

İçeride güler yüzlü ancak düşünceli bir Korutürk ile karşılaştılar.

Cumhurbaşkanı her iki mektubu da dikkatli bir şekilde okuduğunu, bütün komutanlarla konuşmak istemesinin nedeninin, daha ayrıntılı biçimde tartışmak olduğunu söyledi. Bu mektuplardaki uyarıya uyulmadığı takdirde Silahlı Kuvvetler ne yapacaktı? Yönetime el mi koyacaktı?

"Zorunlu kalınırsa, başka çare kalmazsa, el koyacağız. Gerekiyorsa TBMM'yi dağıtıp yeni bir danışma meclisi gibi bir şey kurulabilir."

Korutürk'ün daha ilk aşamada, komutanların son derece ılımlı ve son derece saygılı yaklaşımları dikkatini çekti. Yaptığı değerlendirmeye göre, Silahlı Kuvvetler komuta zinciri içinde, müdahaleye gidebilecek karara varmıştı. Ancak komutanların ne zaman hareket edeceklerini tahmin edemiyor ve kendisini de aralarına alıp hemen iktidara el koyacaklarını sanıyordu. Bir yandan da bu yumuşak yaklaşımları, komutanların henüz kesin karar veremedikleri izlenimini yaratmıştı. Karşısında, müdahaleye kararlı, sert, hatta hırçın komutanlar yoktu. Heyecanlı da değillerdi:

— Bir noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum. O da bugün ülkenin çok kritik bir dönemden geçtiğidir. Başbakan olan

kişi hazinenin 70 sente muhtaç olduğunu söylemiş kişidir. Ekonomik borç gırtlağa kadar çıkmıştır. Üstelik terör devlet gücünü tehdit ediyor. Bence böyle bir durumda müdahale iyi olmaz. Üstelik ben iki ay sonra ayrılıyorum. Şimdi sizin bu tip bir girişiminize katılmam, sanki görev süremi uzatmak istiyormuşum gibi bir intiba yaratır. Bunu da kesinlikle istemem... Bence bir müdahale için çok hazırlıksızsınız. Ancak siz bunu mutlaka yapmak istiyor ve beni engel olarak görüyorsanız, o zaman istifa ederim. Sağlık nedenleri, diyerek çekilebilirim.

— Hayır, Sayın Cumhurbaşkanım, kesinlikle size karşı değiliz ve sizin çekilmeniz de söz konusu olamaz. Tam aksine sizi engel değil, başımızda görmek istiyoruz.

— Olamaz arkadaşlar. Bir defa ben buna katılamam. Ben sorunların demokratik usüller ve Meclis içinde çözümünden yanayım... Bana bir büyüğünüz olarak sorarsanız, bu aşamada,bir hareketi sakıncalı bulurum, bakın anarşi odak noktasına çıkmıştır. Ordu bununla belki başa çıkabilir. Ancak ekonomik çözümler daha ağırlaşacaktır. Yokluklar, halkın şikâyetleri artacaktır. Kış içinde olmamız bu durumu daha da güçleştirecektir. Batının askeri yönetimlere alerjisini biliyorsunuz. Dövize en muhtaç olduğumuz bu dönemde yönetimi değiştirmek, durumu daha ağırlaştırır ve gelecek yönetimin de başarısızlığına neden olur.

Ulusu, durumun giderek kötüleştiğinden örnekler vererek, İzmir'de karaya çıkan askerlerin üzerine saldırıların başladığını, denize dökmeye kalkışıldığını, Şahinkaya da uçuşa giden pilotlarının uğradığı sataşmaları anlattı.

Korutürk durumun değerlendirmesinde komutanlarla ayrı fikirde değildi.

— Sizinle bu noktalarda mutabıkım. Ancak bir şeyi unutmayın ki, tarihe de bakarsanız görürsünüz, her müdahalenin bir zamanı vardır. Akaryakıtsızlıktan kamyonlar işleyemez, beş kuruşsuzluktan, dövizsizlikten petrol alınamazken darbe yapılmaz. En basiti çamurdan, tanklarınızı hareket ettiremezsiniz. Döviz anlaşması yapılmaya çalışılan kurumların tümü daha çok kaygılanıp geri çekilirler. Hazırlıksızsınız. Kitaplarda bile darbelerin Mayıs-Ekim döneminde yapıldığını görürsünüz.

Komutanlar hiçbir şey söylemeden Korutürk'ü dinliyorlar ve müdahale etmiyorlardı.

—... işte bütün bunlardan dolayı bir süre daha bekleyin ve

önemlisi bu işi yumruk vurarak çözümlemeye kalkmayın. O en son hareket şeklidir. Demokratik sistem içinde çözüm arayın.

Evren **"Nasıl?"** diye sordu. Cumhurbaşkanı'nın bir formül önereceğini sanmıştı.

— Bence bu sorun Meclis içinde çözüm bulabilir. Ben derhal iki büyük partinin başkanını davet eder, kendileriyle görüşür ve mektubu veririm.

Korutürk komutanların Evren ile görüş birliğinde olmalarına rağmen, ne zaman müdahale edecekleri hakkından kesin bir tarihleri olmadığı izlenimini edinmişti. Üstelik, bu uyarılardan bir sonuç çıkmazsa ne zaman müdahale edeceklerini de özellikle sormamıştı. Zira, ortaya atılacak bir tarihin esiri olabilir ve hareket yeteneklerini kaybedebilirlerdi. O gün edindiği izlenim komutanların müdahaleye çok fazla istekli olmadıkları şeklindeydi. Veya komutanlar kendine özellikle bu havayı vermişlerdi. Doğabilecek tepkileri ilk aşamada herhangi bir gereksiz yol kazasına uğratmadan geçiştirebilmek için ılımlı bir yaklaşım benimsemişlerdi.

Evren Korutürk'ün söylediklerine ne itiraz etti, ne de bir şey ekledi. **"Siz nasıl tasvip ederseniz"** demekle yetindi.

—... Ben gerekli görüşmeleri yaparken de sıkıyönetim daha enerjik davransın ve huzuru oluştursun. Milli Güvenlik Kurulu içinde hükümete destek olun ki, onlar da ülkenin ekonomik durumunu düzeltme çabalarını hızlandırsınlar.

Bu görüşme tam 1.5 saat sürdü.

Komutanlar çıkarken Cumhurbaşkanı özel kalem müdürüne Ecevit ile Demirel'e haber verilmesini ve kendilerini 2 Ocak 1980 sabahı saat 11.00'de birlikte beklediğinin bildirilmesini istedi.

Komutanlar Korutürk'ten karışık hislerle çıktılar. Cumhurbaşkanı'nın kendilerinden yana olmamasından, kendileri gibi heyecanla desteklemeyen havasından sinirlenmişlerdi. Yetkilerini kullanmaktan korkan bir kişiydi Korutürk. Oysa tam bu sırada enerjik bir Cumhurbaşkanı'na gerek vardı. Bir kuvvet komutanı,daha Köşk'ten çıkarken kafasındakini söyleyiverdi:

— Cumhurbaşkanı günlerini sayıyor. Bu işe gönlüyle katılmaz.

Korutürk'ün Demirel ve Ecevit ile konuşması ve işi Meclis-

lere, partilere havale etmesi de hiçbir sonuç vermeyecekti. Cumhurbaşkanı'nın yanlarında olması, yasallık açısından müdahalelerine daha da haklılık ve ağırlık kazandıracaktı, ancak dışarıda kalması da bir şey değiştirmeyecekti. Bu işin sonu yönetime el koymaktı... Ancak Korutürk'ün zamanlamayla ilgili sözlerini de tamamen saf dışı etmediler. İçinde doğru gördükleri, hatta bazılarını paylaştıkları noktalar da vardı. Özellikle anarşi ve ekonomik durum, yani kredi mekanizmasının işletilememesi, yoklukların artması gibi. Hoş bugünkünden daha da kötü duruma düşülemezdi ya... **"Durun bakalım, bir dinleyelim tepkiler ne olacak"** dendi. Özellikle dikkat edilecek noktalardan biri de mektupların bir ültimatom veya 12 Mart muhtırası havasına sokulduğu izlenimini vermemekti.

İşte bu nedenle de bir daha Korutürk ile bu konuyu hiç açmadılar. Genelkurmay Başkanı'nın perşembe ziyaretleri sürdürülecek, Milli Güvenlik Kurulu toplantılarına Cumhurbaşkanı gelecek, ancak bu konuya bir daha değinilmeyecekti.

DEMİREL VE ECEVİT'E DURUM AÇIKLANIYOR

2 Ocak günü saat 11.00'de Ecevit ile Demirel'in Cumhurbaşkanı tarafından davet edilmesi ve komutanlarla bir gün önceki görüşmesinin de bazı gazetelere sızması, Ankara'daki havayı birdenbire gerginleştirmeye yetmişti. Olağanüstü günlerin havası yayılıverdi ülkeye. Aslında her günkü olaylar olağanüstüydü ve toplumda artık bir kanıksama başlamıştı. Ancak, komutanların bir mektubundan söz edilmesi her şeyi değiştirebilecek nitelikteydi. Çankaya'nın giriş kapısı saat 10.30'dan itibaren gazetecilerle dolmaya başladı.

Korutürk, Demirel ve Ecevit'in ellerini sıkıp yer gösterdi ve hemen konuya girdi:

—... Durumun ne kadar ciddi olduğunu size söylememe gerek yok. Ülkemizdeki yabancı büyükelçilerle konuşuyorum, yabancı basını izliyorum ve her yerde kaygıyla karşılaşıyorum. Alman Sefiri ayrılırken çok acayip bir söz etti ve "Bonn'dan sık sık Türkiye'de iç savaş ne zaman çıkacak, diye soru dolu telgraflar alıyorum" dedi. 11 Aralık tarihli Fransız Le Monde gazetesinde Milletlerarası Kalkınma Şirketi'nin eski Genel Başkanı P.M. Henry'nin "Atatürk'ün sonu" başlıklı yazısını bilmem okudunuz mu?.. Cumhurbaşkanı olduğumdan beri perşembe günleri Genelkurmay Başkanı ile görüşürüm.

27 Aralık günü de mutat konuşmamızı yaparken, ordudaki izlenimlerini sordum. Bana, bu defa Silahlı Kuvvetler'in görüşlerini bir yazıyla sunacağını belirtti. Bu mektupların birer suretini şimdi sizlere vereceğim. Biraz sonra öğle ajansında da radyodan açıklanacak. Evren, ordunun ıstırap içinde olduğunu, tüm umutların bağlandığı Meclislerde de bir karara varılamadığını söyledi. Hatta birçok kuruluşun düşüncelerini ve kaygılarını özellikle yılbaşı vesilesiyle açıkladıklarını, kendilerinin de bunu düşündüğünü ancak böyle bir olanağı kullanmalarının başka türlü yorumlara yol açabileceğini düşünerek, bunun ilgililere ve kamuoyuna nasıl duyurulması gerektiğini benim takdirlerime bırakmayı uygun gördüklerini söyledi. Bu konuda partilerin birbirlerine yakınlaşmalarını, Millet Meclisi'nin duruma hâkim olmasını temenni ediyoruz. Bu mektupların fotokopilerini çıkardım, size de hemen vereceğim.

Korutürk, Evren ile görüşmeleri hakkında ayrıntıya girmedi. Hatta kuvvet komutanlarını gördüğünü dahi söylemedi.

Korutürk, mektupları hemen verip iki lider arasında orada bir tartışma açmayı, 27 Mayıs veya 12 Mart'taki gibi ordu ile birlikte partilere zorla bir şeyler kabul ettirmek istiyormuş görüntüsü vermeyi, özellikle istemiyordu. Kendi başlarına, Meclis çerçevesinde çözüm bulmalarını arzuluyordu.

— Bu mektuplarda adı geçen Anayasa kuruluşlarını da hemen çağırmamın işin boyutlarını büyütmek olacağını düşündüm ve sadece ikinizi, iktidar partisi lideri ve Başbakan Demirel ile ana muhalefet partisi lideri olarak sizi çağırmayı, sizleri muhatap tutmayı daha uygun gördüm. Bu işi alevlendirmemek, dallandırıp budaklandırmamak için, bu daha uygundu. Genelkurmay Başkanı'ndan sonra komutanlarla da konuştum. Meselenin Meclis içinde ele alınıp çözümlenmesi en sağlıklı yoldur. Burada şimdi karşılıklı bir müzakere veya tartışmaya girmenizi de istemiyorum. Bu umumi bir meseledir ve Meclis içinde çözümlenebilir.

Korutürk sözlerini bitirince önce Ecevit konuştu:

— Bu sabah burada ne konuşulacağını, hem bizi çağırmanızdan, hem de dün komutanları gördüğünüzü duyunca anlamıştım. Bu nedenle de görüşlerimi hazırlayıp gelmiştim. Ancak huzurunuzda Sayın Demirel ile görüşmemizi uygun bulmadığınız anlaşılıyor. Bunun da nasıl bir duyarlılıktan ileri

geldiğini anladığımı sanıyorum ve saygıyla karşılıyorum. Bizim iktidarla bu konuda bir diyaloğa açık olduğumuzu, hazır olduğumuzu birkaç defa açıkladım. Hatta 27 Aralık günü Meclis'te bunu tekrarladım. Başbakan, gönül isterdi ki, o sırada Meclis'te olsun ve iş bu aşamaya varmadan bir diyalog kurulabilsin. Fakat o fırsat kaçtı. Şimdi de diyaloğa hazırız.

— Bu sözlerinize çok sevindim. Memleketi kurtaracak iki şahsiyet sizlersiniz. İkinizin de vatanseverliğinden şüphem yok. Görüşmelerinizi burada yapmanızda bir yarar yok. İkiniz de demokratik rejim içinde hükümet oldunuz. Benim herhangi bir telkinim yok.

Demirel uyarı mektubundan fena halde sarsılmıştı:

— Biz sadece siyasi parti değiliz. Aynı zamanda hükümetiz ve ben de Başbakan'ım. Genelkurmay Başkanı da Başbakan'a karşı sorumludur. Şu anda bir şey söyleyemem, kendisiyle görüşmem gerekir... Meclis'te kanun tasarıları vardır. İstediğimiz şey, Meclislerden bunların bir an önce geçmesidir. Bunun ötesinde yapabileceğimiz bir şey yoktur. Üstelik bu tasarıları da Meclis'e getiren biz değiliz. Bizden önceki hükümet getirdi, o hükümet zamanında genel kurula indi. Şimdi biz sadece bunları destekliyoruz. 7-8 yasa söz konusudur. Biz bunlardan altısını Meclis gündemine aldırdık. Eski hükümetin getirdiği bu yasalar haziran ayından beri Meclis'te duruyordu. Bunun ötesinde Meclislerde yapılabilecek ne var bilmiyorum.

Demirel, mektuptan sonra CHP ile bir diyaloğa girmenin yararından çok zararı olacağını düşünüyordu. Asker baskısı altında yapıldığı izlenimi doğacaktı.

—... Meselenin şu hale getirilmesine de, bir saptırma neden oldu. Türkiye'de iki büyük parti diyalog kurarsa tüm sorunlar hallolur görüşü hâkim oldu. Biz harp halinde değiliz ki. Gerekirse elbette görüşürüz. Bu meselenin içinden somut bir diyaloğla nasıl çıkarız, gerçekten bilemiyorum. Diyaloğun konusu yasalar olabilir. Oysa o yasalar bizden önceki hükümet tarafından hazırlanıp Meclis'e getirilmiştir. Şimdi onu aşan bir durum var ortada. Hem de ciddi bir durum var.

Ecevit müdahale etti:

— Sayın Cumhurbaşkanı, huzurunuzda bir görüşme ve tartışma açılmasını istemediğinizden dolayı ben ayrıntılara girmemiştim. Ancak, Sayın Demirel'in sözleri üzerine kısaca

bazı şeyler söylemem gerekecek. Evet önlemlerle ilgili yasalar bizim zamanımızda hazırlanmıştır, ancak hükümet bunların bazılarında değişiklikler yaptı. Üstelik paketi tamamlayan ve demokrasiyi yok etmeyecek olan iki yasayı da diğerlerinin arasından çekip çıkardı. Yani denge bozuldu. Oysa bunlar birbirini tamamlayan yasalardı. Şimdi bizden gözü kapalı bunları desteklememiz isteniyor. Biz ise, gelsinler görüşelim ve anlaşma yolu bulalım, diyoruz.

Bu sırada mektupların fotokopileri geldi ve 35 dakika süren bu toplantı bitti.

Demirel mektubun kendine yazılmış olamayacağını hemen çıkıştaki gazetecilere açıkladı: **"35 günlük bir hükümetiz. Hükümet bugünkü şeylerin sebebi olsa veya iddia edilse anlarım. O manaya almak mümkün değildir. Zaten 35 günde her şeyi bu duruma getirmek imkânsızdır. Biz 14 Ekim seçimlerinden sonra güvenoyu alıp işe başlamışız. Türkiye'nin bugünkü durumundan biz sorumlu değiliz ki"...**

Ecevit de uyarı mektubunun ardındaki gizli tehdidi o aşamada görememiş veya görmek istememişti. Yaptığı açıklama **"Mektup 12 Mart'a oranla değişik. Ordudaki duyarlılıkları gösteriyor ve bir model önerisinde bulunmuyor. Daha çok parlamentonun işlerlik kazanması, partilerin ve Anayasa kuruluşlarının işlevleri, görevleri bakımından bazı hatırlatmalar içeriyor. Silahlı Kuvvetler'in böyle bir gereksinme duymaları önemli bir gelişmedir ve bunalımı maalesef yeni boyuta ulaştırmıştır"...** şeklindeydi.

2. Bölüm:
Uyarı mektubu ortada kalıyor

3 Ocak 1980 gününden itibaren Türkiye'de tam bir şaşkınlık hüküm sürmeye başladı.

Bu uyarı mektubunun gerçek muhatabı kimdi? Kime yazılmıştı? Somut olarak ne yapılması isteniyordu? Silahlı Kuvvetler bunu bir uyarı için mi, yoksa mektuptakiler yerine getirilmediği takdirde müdahale edeceklerini söylemek için mi yazmıştı? Korutürk, 27 Aralık tarihli mektubu neden dört gün elinde tutmuştu?

Gerçekten de, dikkatli şekilde okunduğu zaman, mektupta birçok belirsizlikler, boşluklar vardı. Bu uyarı 27 Mayıs veya 12 Mart muhtırasına benzemiyordu. Bir parti veya bir eğilim hedef alınmamıştı. Yani ne tek başına CHP, ne de AP. Şeriat devletine ve her türlü faşizme karşı olunduğunu belirten cümleler de açıktı. MSP ve hiç kaçınamayacak biçimde MHP de suçlanıyordu. En önemlisi somut bir istek yerine, herkesin el ele verip bu durumu önlemesi gibi, gerçekleştirilmesi güç, bir çekicisi, sürükleyici lokomotifi olmayan bir eylem bekleniyordu.

"BİZ BU MEKTUBU BE-TAHSİS HÜKÜMETE VERMEDİK"

Genelkurmay Başkanı Evren, 27 Aralık 1979 günü uyarı mektubunu Cumhurbaşkanı'na verdikten sonra, günü gününe anılarını not etmeye başladı. Kırmızı kaplı orta büyüklükteki bu deftere günün tarihini kendi koyup günün önemli olaylarını eski Türkçe ile not ederdi.

3 Ocak Perşembe günü akşamı şunları not etti:

"17.00'de Cumhurbaşkanı'na normal haftalık ziyaretimi yaptım. Demirel'in, mektubu alınca çok üzüldüğünü söyledi ve ayrılmayı düşünüyor, dedi. Ben de, bunu hükümet değişsin, diye vermedik, bir kriz yaratılsın, diye vermedik. Be-tahsis bu hükümete vermedik. Hükümet dahil bütün partilerin Anayasal kuruluşların dikkatini çektik, dedim."

Genelkurmay Başkanı'nın bu sözleri hem Korutürk'ün, hem de bir süre sonra siyasilerin aklını karıştırmaya yetti. Mektubun kesin amacının ne olduğu hakkındaki kararsızlıkları daha da artırdı.

Evren de bu uyarı mektubunun istenen, beklenen sonucu vermeyeceğini biliyordu. (1)

Not defterinde belirttiği bu görüşmesinden sonra Köşk'ten çıkarken Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Halûk Bayülken ve İlhan Öztrak'ın dikkatini çekti:

— Cumhurbaşkanı'na bu dönemde çok iş düşüyor. Siz genel sekreter olarak yakından izleyin. Sadece iki liderle görüşmekle kalmamalı. Diğer partiler ve Anayasa kuruluşlarının da dikkati çekilmeli. Cumhurbaşkanı onlarla da görüşmeli. Bu mektubu boş yere vermedik. Sorumluluğunu üzerimizden atmak için vermedik. Bunu iyi bilmek gerekir.

ECEVİT'İN DEĞERLENDİRMESİ

Bülent Ecevit'in mektubu aldıktan hemen sonraki ilk değerlendirmeleri şöyleydi: VARSAYIMLAR

a) Genel huzursuzluğun çok ileri noktalara varması karşısında bütün toplumda olduğu gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki tepkilerin patlama noktasına varması üzerine, komutanlar böyle bir uyarıda bulunma gereği duymuş olabilirler.

b) Bugünkü hükümetin olayların üstesinden gelememesi ve olaylardaki tırmanış ve ekonomideki bunalımın hızlanması karşısında düşülen umutsuzluk nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetleri yeni bir arayış içine girmiş olabilir.

c) Demirel'in ve genel olarak hükümetin kışkırtması sonucunda böyle tutum alınmış olunabilir. Zira Demirel'in kendi başkanlığında ve asker desteğiyle bir 12 Mart rejimi özlediği seziliyor.

Ecevit'e göre, Demirel gerçekte hükümeti bir, ara rejim ile sürdürmek istiyordu. Ancak 14 Ekim 1979 senato seçimlerinden sonra hükümetten kaçamamıştı. Şimdi ilk düşüncesi de erken seçimle işin içinden sıyrılmaktı... İlkbahara kadar seçim ekonomisiyle savurganlık yapacak ve elde edeceği oylarla,

---

(1) Genelkurmay Başkanı 12 Eylül'den sonra "Mektuptan ne bekliyordunuz?" sorusunu soran kitap yazarına, "Uyarı mektubunu verdiğimizden yana bir şey olacağını hiç tahmin etmedim. Meclis'in kompozisyonu belliydi. Hiç inanmadım" dedi.

seçim sonrasında kazanacağı dört yıllık sürede de sağladığı çoğunluğa dayanıp, eski özlemleri doğrultusunda rejimde değişiklikler yapacaktı.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin çıkışına rağmen, Demirel'in hiçbir diyaloğa yanaşmaması Ecevit'in çok dikkatini çekmişti. Zira bu dönemdeki bir diyalog ve işbirliği, böyle bir dönemde iktidar sorumluluğunu istemeyeceğini sandığı Silahlı Kuvvetler'i umutlu bir yaklaşıma sokabilir ve ileri adımlar atmasını engelleyebilirdi. Demirel bunu yapmayarak, Ecevit'e göre, orduyu müdahaleye zorlamak için hareket ediyor olabilirdi.

Ecevit Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Demirel'e destek veren anti-demokratik bir girişimi benimsemeyeceğini de düşünüyor ve yaptığı değerlendirme notlarında aynen şunları yazıyordu: "Korutürk'ün uyarının muhatapları çok olmasına rağmen, konuyu sadece Demirel ve Ecevit'le görüşmesi, diğerlerine sadece bilgileri olması için yollaması, komutanlara danışılmadan gerçekleştirilebilecek bir şey değildir. En akla yakın komutanlarla bu konuda mutabık kalmış olmasıdır. Bu varsayım doğru ise, hükümetin MSP ve MHP'den tecrit edilmek istendiği düşünülebilir. Zira MSP ile MHP'nin devre dışı bırakılmış olması olağan değildir. Diğer bir kanıt, mektupta MSP ile MHP'nin açıkça hedef alınması ve devlet kadrolarının işgalinden yakınılmasıdır. Bugünkü durumda böyle bir yakınma yalnızca MHP militanları için akla gelir. Hiç değilse Ankara Sıkıyönetim Komutanı'nın bu konuda açıkça şikâyetçi olduğu biliniyor. Demirel, hükümetin destekçilerinden tecrit edilmesi niyetini sezdiği için diyaloğa karşı kesin tavır almış da olabilir... Ayrıca, Demirel CHP grubunda yasalar konusunda bütünlük sağlanamayacağını sanıyor ve yasaları engelleme durumuna girecek olan CHP'nin, kendi ayağıyla uyarının hedefi durumuna düşeceğini de hesaplıyor olabilir."

DEMİREL NE DÜŞÜNDÜ?

Demirel de uyarı mektubunun kendine yönelik olabileceğine hiçbir şekilde inanmadı. "Bunun mantıkla ilgisi yok. Bunun muhatabı biz olamayız" diyordu.

Genel İdare Kurulu'nu ve Bakanlar Kurulu'nu topladı.

Kısa bir süre için istifayı dahi düşünmüş, ancak Genel İdare Kurulu kesinlikle karşı çıkmıştı. Demirel "Bizi nasıl hedef alabilirler" diyor ve şaşkınlığını gizlemiyordu:

—... 21 Kasım ve 18 Aralık MGK toplantıları daha birkaç hafta önce yapıldı. O toplantıda da "isteyen" bendim, onlar değil. Türkiye'yi sıkıyönetimle devraldığımızı, Anayasa'nın 111. maddesine göre MGK'nin hükümete tavsiyede bulunacağını hatırlattım ve şimdi ben sizden, bu kuruldan tavsiye bekliyorum, söyleyin yangının söndürülmesi için ne yapmak gerekir, dedim. Bu toplantı sonunda çıkan bildiride de, işleyen devlette terör başıboş değildir, bunu düşünen bir organ vardır. MGK bunu yapar, deniliyor. Milli Güvenlik Kurulu açık şekilde güvenliği devletin sağlayacağını, amansız bir mücadele sürdürüleceğini belirtiyor. O toplantıda ileri gittim, ne isterseniz yapacağız, kanun isteyene kanun, para isteyen para, araba isteyene araba, başarılı olmaya mecbursunuz, zira memleket elden gidiyor, dedim... Anarşinin kökeni nedir, silah kaçakçılığı biliniyor mu, bilinmiyorsa ne zaman bilinecek, biliniyorsa ne yapılıyor? Terörü durdurmak için nasıl, ne zaman, kim ne yapacak? 10 aydır ne yapıldı ve şimdi benden ne talebiniz var, dedim. Topyekün mücadele istedim. Bunu ben yapacak değildim ki, ordu yapacaktı... 25 Aralık günü bütün sıkıyönetim komutanlarına Genelkurmay Başkanı'na mektup yazdım "78-79 dönemindeki 800 soygunun kaçının failinin belli olduğunu sordum ve bulmalarını" istedim... Aynı gün MİT'e mektup yazdım ve "ülkede huzursuzluk çıkaran kaynakların tüm dökümünü" istedim. 26 Aralık günü ikinci bir mektupla Genelkurmay, MİT ve Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndan silah kaçakçılığını kim yapıyorsa tüm bilgilerin değerlendirilmesini ve çabaların artırılmasını istedim... Arkadaşlar, onlar bana mektup vermeden ben onlara yollamıştım. İsteyen, bu işin kökünün temizlenmesini ısrarla isteyen bendim... 30 Kasım 1979 tarihli raporunda İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Üruğ "İstanbul'da güvenlik tesis etmiştir" diyordu. Değerlendirmesinde "Sol Türkiye'yi Komünist yapmak, sağ ise bunları engellemek için çalışmaktadır" diye de devam ediyordu. Bu raporda cep feneri gibilerinden basit istekler sıralanıyor ve anarşinin kimler ve nerelerden destek aldığı ayrıntılı şekilde verilmeyip, istihbaratlarının olmadığı söyleniyordu (1). Tam on ay sonra... Şimdi 35 günlük bir hükümete

---

(1) İstanbul eski Sıkıyönetim Komutanı Üruğ, adı geçen bu raporda böylesine basit değerlendirmeler olmadığını, büyük cinayetlerin sorumlularının bulunamadığının belirtildiğini ve istek listesinin de telsizden, araç gerece kadar çok uzun olduğunu belirtti.

bu uyarı mektubu veriliyor Bence bu mektubun muhatabı biz değiliz."

Demirel'e göre, uyarı mektubunun altında başka bir şeyler vardı. Eğer komutanlar müdahale edecek olsalar, mektup vermezler ve el koyarlardı. Veya 12 Mart gibi bir koşul öne sürerlerdi. Bunu yapmadıklarına göre, söylemek istedikleri, vermeye çalıştıkları mesaj başkaydı. Ortada komutanların imzaladığı mektup vardı. "Bu neyin nesidir?" diye sormak ve "Dert ne ise, çareyi beraber bulalım" demek istiyordu.

İşte bu nedeni bulmak üzere Demirel ardı ardına bir dizi toplantı düzenledi.

4 Ocak günü, Başbakanlık konutunda Evren ile buluştu. Evren eskisi gibi son derece saygılı, kibar ve güler yüzlü şekilde Başbakanlık konutuna geldi.

Demirel'in çok üzgün olduğu yüzünden okunuyordu. Hemen konuya girdi "Sayın Genelkurmay Başkanı, bu mektup meselesini konuşmak isterim. Siz ordunun savaşa karşı hazırlanmasından sorumlusunuz, ben de Meclis'e karşı sorumluyum. Hükümet biziz. Ancak bizim ne kabahatimiz var? Daha 35 günlük hükümetiz. Ne istiyorsanız söyleyin bize, çaresini bulmaya çalışalım."

Evren, sıkıyönetim nedeniyle ordunun nasıl bunaldığını, yaptığı gezilerde karşılaştığı şikâyetleri örnekleyerek anlattı:

—... Böyle bir uyarı yapmak zorundaydık. Mektup ordu komutanlarının düşüncelerini topluyor, herkesin el ele verip bu sorunu halletmesi arzusunu belirtiyor.

— Zaten 35 günlük bir hükümet nasıl sorumlu tutulabilir? Ben kendim buraya gelmedim ki. Seçimle geldim. CHP bile Adalet Partisi hükümeti kurmalı, diye açıklama yaptı. Ben size bir adam yakaladınız da bırakın mı dedim. Bir cezayı mı indirttim?

Evren, Başbakana Korutürk'e söylediklerini tekrarladı.

— Bu mektubu hükümete vermedik. Hele hükümet değişsin diye hiç vermedik. Bütün partilere, bütün Anayasal kuruluşlara verdik.

Demirel açık biçimde rahatladı ve izlenimi değişmeye başladı. Genelkurmay Başkanı'nın sadece sıkıyönetimden kaynaklanan genel sıkıntıları vardı. Amaçları bir müdahale değildi. Kuşkuları yatışmaya başladı.

Sonunda **"Ne istiyorsunuz söyleyin"** dedi.

Evren, terörle mücadele için alınması gereken önlemleri

Başkent görüşmelerle dolu bir gün yaşadı

... VE DEMİREL EVREN'LE MEKTUBU KONUŞTU

AP'de

● AP Ortak Grubu toplantısı 10 saat 15 dakika sürdü. Bugün Genel İdare Kurulu toplanacak ve bir açıklama yapılacak

Çankaya'da

● Korutürk, Sanatoı Başkanı Çağlayangil ve Meclis Başkanı Karakaş ile birlikte görüştü

CHP'de

● CHP Grup Yönetim Kurulu Meclis'te engelleme yapan 11 milletvekilini Disiplin Kurulu'na sevketti

Çankaya'da

● Cumhurbaşkanı, Başbakan Demirel ile görüştü

● Görüşme isteği Genelkurmay Başkanı'ndan geldi

● Demirel, AP Grubu'nda Genelkurmay Başkanı'nın, «Bu mektup hükümete karşı değildir» dediğini, «Meclislerdeki onarşi yasalarının bir an önce çıkarılması amacıyla

İstanbul ve İzmir'de 6 kişi öldürüldü

● Beşiktaş'ta evinde 2 kişinin silahlı saldırı sonucu yaşamını yitiren kişinin sağ

5 Ocak 1980 tarihli Milliyet gazetesinden.

sözlü anlattı. Başbakan **"Bunları yazılı verebilirseniz iyi olur"** dedi. Evren de bu tartışmanın, diğer kuvvet komutanlarıyla birlikte yapılmasının daha doğru olacağını söyledi.

Demirel bu ilk görüşmeden memnun ayrıldı.

DEMİREL: "BEN BUNLARI YAPAMAM"

7 Ocak günü Başbakanlık konutuna jandarma dahil bütün kuvvet komutanları ve Genelkurmay Başkanı geldiklerinde hava daha da yumuşaktı. Hiçbirinde müdahale etmeye kararlı, şikâyetlerinden dolayı sinirli bir hava yoktu. Normal olarak bir uyarı mektubu vermiş kişilerin soğukluğu da görülmüyordu. Son derece saygılı, kibardılar. Her zamanki gibi... Normal bir MGK toplantısındaki gibi...

Demirel, muhalefet döneminde olsun, hükümet olduktan sonraki dönemde olsun, anarşi konusundaki tutumunu yeniden açıkladı.

—... 1979 Kasım'ında durum felaketti. Ondan sonra durumu birlikte gözden geçirdik ve çarelerde, kimin ne yapacağı konusunda mutabakata vardık. Şimdi yeni bir durum ortaya çıktı. Bu mektup ile varılmak istenen nedir? Bu konuda vuzuha varmak ve sizi anlamak istiyorum. Ne gibi sorunlarınız var? Bunları aramak ve çare bulmak benim görevimdir. Gelin Türkiye'nin sorununu birlikte çözelim.

Evren:

—... Sayın Başbakan, bugünlere bir günde gelmedik tabii (Bu söz Demirel'in görüşünü doğrulamış oldu). Sıkıyönetim başladıktan sonra binlerce güçlükle karşı karşıya kalındı. Terör ile mücadelede tam başarı kazanılamamasının nedenleri de ortada... Orduda tedirginlik var. Bazılarında bedbinlik görülüyor. Uğraş uğraş bitmiyor. Adam tutuyorsunuz, kaçırıyorlar. Polis bölünmüş, adli mekanizma işlemiyor. Partizanlık her yere girmiş durumda... Arkadaşlarımda bunun böyle yürümeyeceği kanaati var. Tüm parti ve Anayasa kuruluşlarına bir ikazda bulunalım düşüncesi hâkim oldu.

Demirel:

— Sıkıyönetimde başarılı olunamadığını söylüyorsunuz, oysa bunda zorluk var. Ordu bunu mutlaka başarmalı. Keşke hiç girmeseydiniz diyeceğim, ancak oldu bir kere ve zorunluk da ortada. Şimdi gelin bunun şartlarını birlikte bulalım, ne eksik varsa tamamlayalım.

Evren:

— Sıkıyönetimde istenilen başarının elde edilememesinin nedenleri çok açıktır. Ne kısa ne uzun vadeli hiçbir önlem alınamadı. Mahkemeleri işletemedik. İstihbarat çalışmıyor. Kimin nereden gelip nereye gittiğini bulabilmek olanak dışı.

Demirel:

— Bizim bir an önce sıkıyönetimi caydırıcılığına yeniden kavuşturmamız gerekir. Zira bu kayboldu, terör mihraklarının üzerine varılamadı.

—... Nasıl varılsın. Polis hem yetersiz, hem bölünmüş. Güvenlik mahkemeleri kanunu Meclis'ten çıkmıyor. Devlete sızmış militanların temizlenmesi gerekir.

— İstihbaratın başında muvazzaf bir general var. Polis size bağlı. Ne gerekiyorsa haydi yapalım, gereken yasaları çıkaralım. Ordudaki tedirginlikleri gidermek görevimizdir.

Komutanlar isteklerini yazılı getirmişlerlerdi. **"Terörü durdurma hedeflerine varış"** başlığı altında 6 sayfalık "yasal ve idari tedbirler" diye ikiye ayrılan uzun bir liste vardı. Sıkıyönetim komutanlarının yetkilerinin artırılması. silah kaçakçılığının sıkıyönetim mahkemeleri kapsamına sokulması, sıkıyönetim mahkemelerinin yetki ve davaya bakma sürelerinin artırılması, ceza yasası ve dernekler yasasının yeniden düzenlenmesi, gözaltında tutulma süresinin 15'ten 30 güne çıkarılması, hatta TRT'deki demeç ve konuşmaların kontrol altına alınıp kısıtlanmasına kadar bir dizi önlem.

Demirel'in bu listeye baktıktan sonraki ilk tepkisi "Ben bunların hepsini yapamam" oldu:

— Öyle istekleriniz var ki, bu rejim içinde yapılamaz. İstiklal Mahkemeleri dönemine, Tunceli Kanunları dönemine girilemez. Hukuk için ne gerekirse, Anayasa içinde kalmak üzere yaparım. Bazı şeyler var ki, bu Anayasayı değiştirseniz dahi benden istemeyeceksiniz. Zira yapamam. Yapabileceklerimi ise yaparım.

Bu toplantı tam dört saat sürdü. Üç gün sonra 10 Ocak günü Demirel ile aynı komutanlar yeniden bir araya geldiler ve bu defa teker teker önlemler üzerinde tartıştılar. İstekler saptandı. Anayasa değişikliği gerektirenler bir yana ayrıldı. Hiç yapılamayacaklar bırakıldı. Sonuç hem Cumhurbaşkanı'na hem de kabineye iletilecekti.

Ardından basına yapılan açıklamada, Silahlı Kuvvetler'in dört isteğinin belirlendiği vurgulanıyordu:

1) Silahlı Kuvvetler'in ihtiyaçlarının karşılanmasına önce-

lik verilmesi (araç-gereç), 2) Silahlı Kuvvetler'le ilgili yasaların çıkarılması, 3) Sıkıyönetimin kaldırılmasını sağlayacak ortamın hazırlanması, 4) Devletin istihbarat örgütünün güçlendirilmesi.

Evren, Demirel'in bu önlemleri gerçekleştiremeyeceği inancındaydı. Hükümete yardımcı olmak için, CHP'den ve AP'den bazı politikacılarla konuştu. Desteklemelerini istedi ancak, sonuç çıkmayacağı kanısındaydı.

Demirel'in bu bir dizi toplantıdan sonraki izlenimleri ve değerlendirmesi de şöyleydi:

"Silahlı Kuvvetler, sıkıyönetimde uğradığı başansızlık karşısında bunalmış durumda. Olayları durduramamaktan sıkılmışlar... Konuşmalarımızda komutanlar son derece arkadaşça, dostça ve büyük bir nezaket çerçevesi içinde konuştular. Hiçbir öneride bulunmadılar. Yine konuşmalardan aldığım izlenim bu mektubun bize yöneltilmediğidir. Zaten biz zorunlu kaldığımızdan hükümet olduk, dolayısıyla bizi hedef alamaz... Ordunun sıkıntısının sıkıyönetim uygulamalarından geldiğine teşhis koyduğumuza göre, şimdi bu sıkıntıları giderici önlemler almalıyız. Önce yasalar çıkarılmalıdır. Ardından komutanların diğer istekleri, yani ordudaki maaşlar, tazminatlar sorunu halledilmelidir... Ben askerin emrinde değilim. Asker benim emrimdedir. Yani sıkıyönetimi iyi uygulamak, terörün kaynaklarına inmek onların görevidir. Yasaların çıkmamasını koz olarak kullanırlarsa, Meclis yasaları kabul eder ve ellerinde gerekçe kalmaz."

Demirel'in komutanlarla yaptığı konuşmalardan edindiği izlenimler ve bu arada orduda AP'ye yakın askerlerden gelen haberler bir araya konup değerlendirildiğinde şu sonuca varılıyordu: **Mektup hükümete karşı değil, tam aksine yardımcı nitelikte verilmiştir. Hükümetin istifa etmemesi de özellikle istenmektedir.**

Sadece AP'ye değil, CHP'ye de son derece ilginç sinyaller geliyordu. Örneğin, emekli askeri yargıç Hamdi Sevin'e, Ankara Sıkıyönetim Komutanı ve Genelkurmay İkinci Başkanı'yla yaptığı konuşmalarda kendine, bu mektubun alt tabakanın baskısıyla değil, ordu ve kolordu komutanlarıyla yapılan görüşmelerin sonucu olarak ve "bir tür anket niteliğinde" yazıldığı söyleniyordu.

Genel hava, ordunun bir müdahale istemediği, sadece rahatsızlığını anket gibi bir şey yapıp belli etme yoluna gittiği

izlenimine dönüşüyordu.

Cumhurbaşkanı Korutürk de, sıkıyönetim komutanlarının yetkilerinin artırılmasıyla sorunların bir sonuca bağlanabileceğine inanmış ve Genelkurmay Başkanı'nın, Bayülken aracılığıyla yolladığı mesaja uygun biçimde Senato, Millet Meclisi başkanlarına, davet ettiği Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi başkanına da bu kanısını söylemişti.

Yani, yasalar çıktı mı sorun halledilecekti.

DEMİREL KOMUTANLARI NEDEN EMEKLİYE AYIRMADI?

Uyarı mektubundan sonra Demirel neden Silahlı Kuvvetler'e karşı harekete geçmedi? Ordunun ancak sivil hükümetin emrinde ve Anayasa çerçevesinde görev yapmasına inandığını sürekli söyleyen ve 12 Mart tecrübesi geçirmiş, hatta bundan dolayı Silahlı Kuvvetler'in müdahalelerinden hoşlanmadığını açıklayan Başbakan, neden örneğin tüm kuvvet komutanlarını emekliye ayırmamıştı?

"Düşünmedim değil, düşündüm. Ancak, o aşamada bir müdahaleye niyetli oldukları izlenimini vermediler veya vermemeye özellikle dikkat gösterdiler. Cumhurbaşkanı günlerini sayıyor ve hiçbir şekilde karışmak istemiyordu. Onun desteğini istemekten dahi çekinmemin nedeni emin olamamamdı. Cumhurbaşkanı ile yola çıkamazdım, Ecevit'e ise hiç güvenemiyordum. Bir oyun ile beni ordu ile karşı karşıya bırakabilirdi. MHP de aynı şekilde. Zaten 79'daki 14 Ekim seçimleri öncesinde açıkça müdahale isteyen bildiriler yayınlamışlardı. Nihayet, mektup komuta zinciri içinden geliyordu. Yani önceden temaslarını yaptıkları anlaşılıyordu. Bu nedenle, zaman kazanmaktan, duyarlı oldukları noktalarda destek vermekten başka çarem yoktu. Ardından erken seçime gidip ülkeyi düzlüğe çıkarabileceğimi düşünmüştüm."

MEKTUPTAN SONRAKİ İLK DEMİREL-ECEVİT GÖRÜŞMESİ

12 Ocak günü CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ile Adalet Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel, uyarı mektubundan sonra ilk defa bir araya geldiklerinde, birbirinden tamamen ayrı değerlendirmeler ve hesaplarla masaya oturuyorlardı. Konuşmanın daha yarısına gelinmeden işin

çıkmaza gireceği anlaşılmıştı.

Ecevit, partisinin AP ile işbirliğine hazır olduğunu, istenirse ve daha önceden belirlenecek bir çerçeve içinde büyük koalisyonu dahi partisinin kurullarına, destekleyerek götüreceğini söyledi. **"Size ne halinizvarsa görün demiyoruz. Ülkeyi bugünkü durumdan kurtarmak için elimizi uzatıyoruz"** dedi.

Demirel ise, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Sıkıyönetim Yasaları'nın çıkarılması ve Anayasa'da bazı değişikliklerle bu krizden kurtulunabileceğine içtenlikle inandığından, ısrar etti ve **"Ortada bir hükümet var. Koalisyon ortağı aramıyoruz ki. Koalisyon meselesi yoktur ki ortada. Bir hükümet varken bir hükümet tartışması açmak meseleyi başka istikamete çekmektedir. Bu çağrının nesini olumlu karşılayayım. Olmayan bir meseleyi neden tartışayım. Önemli olan anarşi yasalarının geçmesidir"** dedi.

Demirel'in CHP ile bir koalisyon veya sıkı işbirliğine girmek istememesinin iki nedeni vardı. İlki, askerlerden bu yönde hiçbir telkin almamıştı. Zaten Ecevit de askerlerin bir zaman önce istedikleri CHP-AP koalisyonu önerisini yaptıktan kısa bir süre sonra, garip bir sessizlikle karşılaşıvermişti. Daha önceleri ordudan gelen mesajlarda sürekli CHP-AP işbirliği ve koalisyonundan söz edilir ve bu yönde dilekler yollanırdı. Ecevit öneriyi yaptıktan sonra ise Silahlı Kuvvetler tam bir sessizliğe gömülmüştü. Âdeta **"artık gereği yok"** der gibi.

Demirel ayrıca hiçbir zaman bir AP-CHP koalisyonunun icabına, ülkeye yararlı olacağına inanmamıştı. Hele ara rejim, tarafsız başbakan, büyük koalisyon gibi konulara kesin alerjisi vardı. Kendine göre demokrasi anlayışı son derece açıktı: (1) "Aslında iki partinin bulunması, Türkiye'de rejimin bir kusuru değil, alameti farikasıdır. İki partinin bir araya gelmesinin icabı ne, bunu anlayamıyorum. İki parti bir araya gelirse bütün işler düzelir, demek derdin devası değildir. Üstelik böyle bir hükümetin işlerliği olmaz. Çok partili rejimde ters düşer... Tarafsız başbakan formülü de hiçbir şekilde mümkün değildir. Sen yüzbinlerce adamınla Türkiye'yi bir baştan bir başa koşacaksın. Sonra halka dayanmayan, onlarla hiç muhatap olmayan bir adam gelip icraat yapacak. Neyin nesidir bu? Bunlar türemiştir Türkiye'de. Oysa yanlış kapı çal-

---

(1) 2.10.1979 Milliyet gazetesinde Örsan Öymen ile yaptığı söyleşiden.

maktır bu... Bu gibiler hükümet olmak istiyorlarsa, bizler onların hamalı değiliz. Millet de değildir Ne demektir bu? Tokmak senin elinde, davul benim omzumda. Sonra da millete gelip ben hesap vereceğim... (Soru: Etkili çevrelerin -yani ordu- 14 Ekim seçimlerine tarafsız bir başbakan ve ara hükümetle gidilip, ardından da AP-CHP koalisyonu istediği yolundaki söylentilerle ilgili ne düşünüyorsunuz?) Türkiye'de ben bir tek üstün irade tanırım. O da milletin iradesidir. Bu üstün irade dışında ben başka bir irade tanımıyorum. Tanımadığımı da 1973 Mart'ında gösterdim... (Soru: Millet iradesinin dışındaki bir iradeye -ordu kastediliyor- tavrınız ne olur? Bir diyalog, bir işbirliği söz konusu olabilir mi?) Öbürlerini bilemem, ancak benimki kayıtsız şartsızdır Ben Türkiye'de demokrasiden taviz vermem. Bu demokrasinin bazı sorunları da olsa, gene taviz veremeyiz. Her taviz bir yenisini yaratır. Bunu kaidesine göre işleteceksiniz. Rejim, kaidelerine göre işler.

Demirel 10 Şubat günü toplanan AP Temsilciler Meclisi'ndeki konuşmasında da, tutumunu biraz daha açtı:

"Hiç kimse rejimin temel kaidesinden uzaklaşarak, birtakım uydurma modeller aramaya kalkışmasın.... Türkiye'nin baş maselesi anarşidir. Onunla at başı gelen ekonomi ve savunmadır. Bunların tümü ile çok yakın iltisakları bulunan bir başka mesele de devlet meselesidir... Hiçbir devlet dibinin kazılmasına seyirci kalamaz. Bununla mücadelenin tek yolu vardır. Devlet devlet gibi, hükümet de hükümet gibi hareket edecek, devleti yıkmaya kalkana haddini bildirecektir. Bunun için de HERKESİN görevini tam yapması gereklidir. Devletin istihbarat teşkilatı, Emniyet, jandarma teşkilatı, Silahlı Kuvvetler'i aynı hedefe yönelmeli, her organ kendi görevini çok iyi anlamalı ve ülke eşkıyanın elinden kurtarılmalıdır..."

Demirel, rahatladığının en belirgin işaretini de, Korutürk ile 28 Mart günü görüşmesinden çıkarken veriyordu: "Silahlı Kuvvetler'in yeri Anayasa tarafından belirlenmiştir. Bu yerin dışına çıkması, rejim kurallarına aykırı düşer."

Uyarı mektubu artık Türkiye'nin gündeminden çıkmıştı. Hatta Ankara'da bir fıkra ağızdan ağza dolaşıyor ve mektubun kime verildiğinin anlaşılamadığı, kimsenin kabul etmediği ve sonunda "Halka verilmiş olabileceği" söylenip gülünüyordu.

Her iki lider de durumu kendi görüşlerine göre değerlendirerek, krizden çıkmak, demokrasiyi korumak için çaba gösteriyor, ancak farklı yaklaşımlarla hedefe gitmek istiyorlardı.

Üstelik çabaları da boşunaydı. Zira yumuşak, nazik, sessiz komutanlar bu çabalardan birşey çıkmayacağına inanmışlar, sadece "en olumlu vaktin gelmesini" bekliyorlardı.

Demirel ve Ecevit değerlendirmelerini yaparken, karşılıklı çabalar harcar ve Ankara'da **"Yahu uyarı mektubunu kaybettim sen gördün mü?"** gibilerinden espriler birbirini izlerken, Evren hiç durmadan dolaşıyordu.

3. Bölüm
Komutanlar müdahalenin nasıl yapılacağını tartışıyorlar

Uyan mektubunun kime ve neden verildiğini kamuoyu ve ilgililer belki anlayamamıştı, ancak sahipleri çok iyi biliyorlardı. Temaslarında çatık kaşlarla **"Bunları yapmazsanız darbe yapacağız, bunu bilin"** dememeleri yanlış değerlendirmelere neden oluyordu tabii.

Genelkurmay Başkanı, Ankara'da mektubun açıklanması ve hemen onun ardından gelen bir dizi görüşmeler bitip olaylar soğumaya yüz tutunca turlarını başlattı. 15 Şubat gününden 16 Mayıs gününe kadar, tam üç ayda bütün orduları ve önemli kolorduları dolaştı (1).

Bu gezilerin (2) iki amacı vardı: Uyarı mektubunu canlı tutmak. Hiç değilse Silahlı Kuvvetler'e **"mektup yerde kalmayacak"** mesajını iletebilmek ve yapılacak müdahalenin şeklini tam olarak saptayabilmekti. Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının, müdahalenin şekli konusunda verecekleri karara altta pek itiraz gelmeyebilirdi, ancak önemli olan herkesin görüşünü alabilmek, dolayısıyla tüm komutanların benimseyecekleri bir sonuç elde edebilmekti. MGK ve sıkıyönetim toplantılarında, bu toplantılara siviller de (hükü-

---

(1) Gazetelere pek haber olarak ayrıntılı şekilde yansımıyor ve kamuoyunun da pek dikkatini çekmiyordu. Bugün, "müdahale olacağını biliyordük, hatta açıkça yazmıştım" diyen nice gazetecilerimiz, o dönemlerde Genelkurmay Başkanı'nı sürekli izlemek gerektiğinin önemine dahi inanmamışlardı. Aksine, Silahlı Kuvvetler eskiye oranla birden bire, Genelkurmay Başkanı'nın katıldığı tatbikatlara, daha fazla gazeteci davet etmeye başlamış ve Evren' de daha açık şekilde konuşur olmustu.

(2) Bu üç aylık süre içinde Evren'in ziyaretleri şöyle oldu:
14-15 Şubat Erzurum'da 3. Ordu Komutanı ve ona bağlı kolordu komutanlarıyla görüşme-19/21 Şubat İzmit'te Donanma Komutanlığı'nı ziyaretle, Deniz Kuvvetleri'nin görüşünü alma-20/22 Mart Gölcük Donanma Komutanlığı-25/29 Mart Çorlu'da 5. Kolordu, İzmit'te 15. Kolordu-1/3 Nisan Diyarbakır'da 7. Kolordu-28/30 Nisan Erzincan'da yeniden 3. Ordu-16/17 Mayıs'ta Konya ve 3. Ordu. Bunların arasında da Ankara'da sıkıyönetim komutanlarıyla 14 Ocak, 17 Şubat, 17 Mart, 16 Nisan tarihlerinde; Milli Güvenlik Kurulu üyeleriyle de 22 Ocak, 19 Şubat, 18 Mart, 17 Nisan ve 26 Mayıs günleri toplantılar yaptı.

met) katıldığından dolayı hiçbir şekilde "mektup" sorunu açılmıyordu. Mektubun bir defa dahi sözü edilmedi. "Biz size söylemiştik, ne yapıyorsunuz?" demek bir yana, hareketleriyle, jestleriyle dahi bunu hissettirmemeye özellikle dikkat ediyorlardı. Sivillerle toplantılar bittikten sonra kendi aralarında tabii bir "durum değerlendirilmesi" (komutanlar gerekli gördükçe) yapılıyordu.

Komutanlar, müdahale için Atatürk'ten öğrendikleri üç sorunun da tam yanıtını almak istiyorlardı:

1) Millet hazır mı?

2) Asker hazır mı?

3) Yönetim hazır mı?

İlk iki sorunun yanıtı EVET idi. Ancak üçüncü sorunun yanıtı HAYIR'dı. Hükümet henüz bir müdahaleyi kaçınılmazlaştıracak ortama veya tutuma tam girmemişti. Daha beklemek gerekliydi.

HAZIRLIKLAR

Askerler arasında Ocak-Mayıs 1980 dönemindeki bu tartışmaların ana teması, kafalardaki sorunlara yanıt bulabilmekti:

— TBMM feshedilmeli mi? Edilecekse yerine ne konmalı?

— Cumhurbaşkanı, eğer seçilirse yerinde bırakılmalı mı? Seçilemez veya olumsuz bir kişi seçilirse yerine kim getirilmeli?

— Hükümet siyasilerden mi kurulmalı, yoksa Silahlı Kuvvetler'in dışarıdan destekleyecekleri ve siyasilerden kurulacak bir hükümet mi oluşturulmalı?

Bunun gibi daha birçok sorun da bu tartışmaların içine giriyordu.

Uyarı mektubunun verilmesi, ister istemez o anakadar üst kademelerdeki hazırlığı bilmeyen diğer tüm kademelerdeki heyecanı da artırıvermişti.

Üzerinde durulup uzun uzun tartışılan konulardan biri yine "müdahalenin şekliydi." Komutanlardan bir bölümü olsun, tartışmaların dışında bulunmalarına rağmen, karar mekanizmalarına yani komutan düzeyindeki kişilere yakın rütbedekilerin önemli bir bölümü olsun, Silahlı Kuvvetler'in direkt müdahalede bulunmasını istemiyorlardı. "Biz dışarıda kalalım. Sürekli şekilde politikacıların pisliklerini temizleme durumuna düşmeyelim. Üstelik zaman içinde yıpranırız,

kamuoyunun beklentilerini tam karşılayamayacağımızdan dolayı, bu büyük desteği dahi kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalabiliriz" diyorlardı. Bu nedenlerle, Milli Güvenlik Kurulu içinde Demirel'e baskı yapılmasını (zaten Başbakan'ın hayır dediği bir şey yoktu), gerekiyorsa diğer partilerin zorlanarak sonuca gidilmesini öneriyorlardı.

Bir diğer bölümü ise, açık şekilde "İşte 12 Mart ortada, bunlarla sonuç almaya imkân yoktur" diyor ve TBMM'nin feshedilip, kendi yönetimlerini kurmaktan başka çare görmediklerini söylüyorlardı. Bunlar sertler grubunu oluşturuyorlardı.

Yani ordu da Türk toplumunun bir yansıması gibi çeşitli görüşler, eğilimler içindeydi. Bir tek formül yoktu.

Tartışmalarda ele alınıp üzerinde durulan bir diğer nokta da, müdahalenin "planlı-programlı" yapılmasıydı. 27 Mayıs ve 12 Mart örnekleri sık sık ortaya atılıyor ve hep aynı nokta üzerinde duruluyordu:

—... Aman hazırlıklı olalım. Eğer bu defa da bu işi düzeltemez ve rayına oturtamazsak, ileride yeniden müdahale zorunluğu doğar. Oysa öyle bir şey ortaya koyalım ki, bu müdahale Türk Silahlı Kuvvetleri'nin son el koyması olsun.

Ancak bu "şey" neydi?

İşte o konudaki görüşler birbirinden çok farklıydı. Komutanlardan bazılarına göre, gözle görülen tıkanıklıklar çözümlenmeli, örneğin Anayasa değişikliği, Cumhurbaşkanı'nı seçme yöntemi, anarşi ile ilgili yasalar düzenlenmeli, başta polis olmak üzere dernekler temizlenmeli, devlet kadrolarındaki aşırı uçlar ayıklanıp seçime gidilmeliydi.

Tam tersini düşünenlerin sayıları da az değildi:

— Atatürk ilkeleri çerçevesinde, Türkiye'yi yeniden kurmak zorundayız. Bunu gerçekleştirebilmek için de, A'dan Z'ye kadar her yere ve her şeye el atmak gerekir. Bunu bir iki yıl sonra yeniden siyasilere bırakıp onların yüzlerine gözlerine bulaştırmaları için yapacaksak ben yokum.

Peki nasıl bir Türkiye düşünülüyordu?

— Atatürkçü bir Türkiye olmalı. Unutulan Atatürk idealleri yeniden canlandırılmalı.

—... Devletçilik elden gidiyor. Neredeyse köylerin elektriğini bile özel sektöre satacaklar bunlar. Bu mutlaka önlemeli ve sosyal adalet korunmalı.

—... Yoo, 24 Ocak kararları gayet ilginç sonuçlar verecek.

Bakın bütün dünya alkışlıyor. 24 Ocak ilkesine karşı çıkarsak, bir kuruş kredi alamayız.

Terör ile mücadele konusunda ise kesin bir görüş birliği vardı:

— Bu iş, demokrasiymiş, insan haklanymış böyle şeylerle olmaz. Asarsın on tanesini bak nasıl durur.

— Hemen yakalananı anında yargılayıp, suçluysa cezasını verecek mahkemeler oluşturmaktan başka çare yok.

— Terörün temelinde sol yatmaktadır. Bu ülkeyi bölebilmek için Moskova'dan emir alıyorlar. Bu açıkça ortadadır. Sağdakiler o kadar önemli değil. Bir bölümü içtenlikle milliyetçilik hisleriyle hareket ediyorlar. Solun kafası ezilmelidir.

Bu konuşmalar çeşitli düzeylerde, çeşitli yerlerde sürüp gidiyordu.

EVREN, EYÜBOĞLU'NU GİZLİCE DAVET EDİYOR

Şubat'ın ilk haftasında Genelkurmay Başkanı Evren, CHP'de en takdir ettiği Genel Sekreter Yardımcısı Eyüboğlu'nu davet etti. Yaklaşık yarım saat konuştu. Konu, yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimi ve CHP'nin durumuydu.

Evren, "Cumhurbaşkanı'nın süresi doluyor. Bu konuda hiçbir hazırlık da yok. Partilerin bir aday üzerinde anlaşmaları çok iyi olur. Bu konuda anlaşamamak sorumsuzluk gösterisidir" dedi. Kimsenin bu konuya ciddi biçimde eğilmediğine ve devletin başsız kalabileceğine değindikten sonra Eyüboğlu'na sordu:

— Siz, Cumhurbaşkanılığı'na adaylığınızı koymayı düşündünüz mü?

Ordu Eyüboğlu'nun adaylığını istiyor, ancak bunu siyasi partilere yansıtmak istemiyordu. Eyüboğlu, partisinde böyle bir eğilim olmadığını, ancak aday gösterilirse, kendinin bundan sadece memnuniyet ve onur duyacağını söyledi.

Evren'in aklında sadece Cumhurbaşkanlığı yoktu. İleri-deki kabinesine kimleri alabileceğini de düşünüyordu:

— İleride bir devlet görevi almayı düşünmez misiniz?

— Sayın Başkan, ülkenin düze çıkması için üzerime düşecek her şeyi seve seve yapanm.

Genelkurmay Başkanı bundan sonra konuyu CHP'ye getirdi ve Ecevit'e artık güvenmediğini, gerekçeler göstererek anlattı.

Bu görüşmeden CHP'de kimsenin haberi olmadı. Eyüboğlu Genel Başkanı'na bilgi vermedi. (1)

GENELKURMAY NOTAM'I KALDIRIYOR

Genelkurmay artık kendini yakından ilgilendiren ancak eskiden hükümetin yürüttüğü bazı konulara el koyduğu gibi, sivil yöneticilere yaklaşımını da değiştirmeye başlamıştı.

Bunun en tipik örneği, 23 Şubat günü aniden kaldırılıveren 714 nolu NOTAM idi. NOTAM, 1974 Kıbrıs kriziyle ortaya çıkmış ve Yunanistan'ın Ege'deki iddialarını veya isteklerini kırabilmek, yani Ege'nin ancak iki ülke tarafından eşitlik ve hakkaniyete bağlı şekilde bölüşülmesi gerektiğini vurgulayan Türkiye'nin çizdiği sembolik bir çizgiydi. Bu çizgiden Türkiye tarafına uçakların geçmesi yasaktı ve geçecekse de Türkiye'den izin alınması gerekliydi. Aslında bunun sembolik bir değeri kalmıştı, zira Yunan yolcu uçakları, Ege'nin ortasından geçen bu MOR HAT (Genelkurmay'daki haritada mor bir kalemle işaretlendiğinden dolayı adı MOR HAT kalmıştı) ile Türkiye arasında kalan adalarına uçuşlar yapıyor, yabancı uçak şirketleri de charter'larını geçirebiliyorlardı. Önceleri 1-2 defa uçak kaldırıp müdahale edildi. Ancak, günde yirmiye yakın uçuşu önlemek, her defasında kriz yaratmak olanaksızdı. Üstelik THY, Yunanistan'ın karşı önlemi nedeniyle Ege'den geçemiyor, ancak Bulgaristan üzerinden Batı Avrupa'ya gidebiliyordu. Yakıt masrafı artmıştı. Genelkurmay "Ya Bulgaristan'da bir gerginlik çıkıp, hava sahasını kapasa ne olacak? Seçeneksiz kaldık" diyordu. Askerlere göre, Mor Hat ile Türkiye kendini cezalandırır duruma düşmüştü ve mutlaka kaldırılmalıydı.

Ancak, bu çizginin sembolik değeri de büyüktü ve Yunanlılar kaldırılması için çok ısrar ediyorlardı.

Bu sıralarda da, Ege'deki NATO Komuta Kontrol sorunlarının çözümü için, SACEUR (NATO'nun Avrupa ve Amerikan Kuvvetleri Komutanı) Gn. Rogers, hem Türkiye, hem de Yunanistan'ın kabul edebileceği bir formül oluşturma çabasındaydı. Bu formül gerçekleştirilebildiği anda, Yunanistan 1974'te ayrıldığı NATO askeri kanadına geri dönebilecekti.

---

(1) Evren'in bir süre sonra CHP Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ ile de bir görüşmesi oldu. Genelkurmay Başkanı, genel gidiş ve CHP'deki durum hakkında bilgi almakla yetindi.

Washington da, bunu çok istiyordu. General Rogers, bu formül arama çalışmalarında kendine muhatap olarak Genelkurmay Başkanı'nı almıştı. Konunun askeri yönünün ağır bastığı gerekçesiyle (oysa gerçekte tamamen siyasiydi) tüm pazarlıkları Türk Genelkurmay Başkanı ve onun karargâhı ile yürütüyordu. Genelkurmay da, eskiden işin içinde olan Dışişleri Bakanlığı'nı devre dışı bırakmıştı. Brüksel'deki Türk delegasyonu ne olup bittiğini ancak sonradan öğrenebiliyordu.

19 Şubat günkü Milli Güvenlik Kurulu'nda Rogers'ın çalışmaları hakkında da bilgi verildikten sonra, Mor Hattın kaldırılmasından söz edildi. Genelkurmay Başkanı, durumu Başbakan'a da anlattı, onayını aldı.

23 Şubat günü de, TRT'nin 13.00 öğle haberlerinin en sonunda, sanki basit bir gelişmeymiş gibilerinden de açıklanınca, herkesten önce Dışişleri şaşırdı.

Nasıl olmasın ki, daha bir gün önce Yunan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Theodoropulos Ankara'da resmi görüşmeler yapmış, **"Geri dönerken götürebileceğim bir jest yapın, elim dolu dönersem Atina'yı daha kolay ikna edebilirim"** demişti. Aldığı yanıt **"Türkiye'nin verecek bir şeyi yok"** şeklindeydi. NOTAM'ın kaldırılışını Yunan Genel Sekreteri'ne satmak bile yeterdi. Üstelik karşılığında hiçbir şey alınmadan eldeki bir koz harcanıvermişti.

O dönemdeki Atina Büyükelçimiz Tezel ve Dışişleri Genel Sekreteri hemen bakana çıktılar. Onun da haberi yoktu. Erkmen, Başbakan'ı aradı, aldığı yanıt **"Askerler çok istedi. Israr etme"** şeklindeydi. **"Aman Başbakanım bunu nasıl yapanz, hiç değilse bunu büyük bir tantana ile açıklayıp dünya kamuoyu önünde puan toplayabilirdik. Yunanistan'a bunu pahalıya satabilirdik"** demesine rağmen, kararı durduramadılar. (1)

Ertesi gün, Genelkurmay 2. Başkanı Saltık, Tezel'e nedenini anlattı: "General Rogers yakında Türkiye'ye gelecek. Ondan önce yapmak istedik. Kararı, Yunanistan'ın dışındaki nedenlerle aldık."

Amerika'nın baskısını azaltabilmek ve Rogers'a Yunanistan'ın katı tutumuna rağmen iyi niyetimizi göstermekti herhalde amaç. Yunanistan yine de, General Rogers'ın Ege

(1) Bu konuşma Dışişleri Bakanı Erkmen'in bürosundan yapılmıştır. Ancak, Demirel böyle bir görüşmeyi hatırlamadığını belirtmiştir.

önerisini kabul etmedi. Türkiye de yaptığı jest ile kaldı. O güne kadar resmen kapalı olan Ege, Türkiye tarafından açılıyor, ancak kimseler farkına bile varmıyordu. Yunanistan, Ankara'nın bu tutumuna bir anlam verememiş ve "mutlaka işin içinde bir bit yeniği var" diye kuşkulanmıştı.

Hemen hemen aynı dönemlerde, Genelkurmay Temsilcisi'nin de katıldığı bir toplantıdan çıkan, Dışişleri'nin Ortadoğu masasının bir yetkili diplomatı, Genel Sekreter Özdemir Yiğit'i uyarmak zorunda kaldı:

— Size bir izlenimimi anlatmadan edemeyeceğim.

— Hayrola...

— Türkiye'de yakında darbe olacak. Asker yönetime el koyacak.

— Nereden çıkarıyorsun?

— Bugünkü toplantıda Genelkurmay Temsilcisi, İçişleri Bakanı'nı açıkça **"Beyim bu kanunlar ne kadar zamandır bekliyor biliyor musunuz?"** diye azarladı. Bakan ağzını açamadı. Bence fiilen asker yönetime el koymuş durumda...

4. Bölüm:
Cumhurbaşkanlığı bunalımı başlıyor

Demirel'e göre, Evren'in giderek sıklaşan temasları ve demeçlerinde kaygılanacak bir şey yoktu. Evren'in konuşmaları günün hükümetine yönelik değildi. Aksine Evren, bu tutumuyla devlete sahip çıkmaya çalışıyordu. Üstelik AP'nin de tüm faaliyeti aynı yöndeydi. MGK bildirilerindeki mesaj AP doğrultusunda, yani devlete sahip çıkma şeklindeydi. Demirel kuşku duyanlara da **"Kardeşim, biz neden ihtilal şüphesi içinde olalım? Zorla hükümet olmadık ki, her şey açıkta ve ortada cereyan ediyor. Üstelik uyarı mektubundan sonraki temaslarımdan edindiğim izlenim de, benden istenen tek şeyin yasal kanunların çıkarılmasıdır. Ben de bunu yapıyorum. Belki istediğim kadar hızlı olmuyor, ancak durum ortada. Askerin isteğinin üzerine giden insan benim"** diyordu. Bu arada, mart ayında süreleri dolan Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin ve Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya'nın da görevleri bir yıl daha uzatılmıştı.

Ecevit'e göre Evren'in konuşmaları ve gezileri nabız yoklamanın sürdürüldüğünü gösteriyordu. Mutlaka bir şeyler vardı ortada. Ancak bunlar somut, elle tutulur bilgiler değildi. Kemal Kayacan başta olmak üzere, birçok parlamenterden gelen bilgiler hep varsayımlara dayanıyordu. O da, bu kuşku nedeniyle durmadan diyalog çağrısıyla Demirel'i uyarmak istiyor, ancak bir sonuç alamıyordu.

Ecevit'i asıl rahatsız eden bir başka olay olmuştu. 24 Ocak kararlarının açıklanmasından sonra Ecevit **"Bu ekonomik model, Türkiye'yi bir Güney Amerika ülkesi durumuna getirir. Gelişme sürecindeki bir ülkede bu model demokrasiyle bağdaşamaz"** diye bir kampanya açmıştı. İlk tepki aracılar yoluyla Evren'den ve kısa bir süre sonra da daha sert bir biçimde Saltık'tan geldi: **"Ne demek istiyor yani? Ecevit Türk Orduları'nı Güney Amerika ordularına mı benzetiyor?"**

Oysa bu kampanyanın ordu ile hiçbir ilişkisi yoktu. Ecevit ordunun bu ekonomik modelle böylesine ilgilenebileceğini

hiç düşünmemiş, orduyu da kastetmemişti. Ancak bu alınganlık ve tepkiden kuşkulandı. 20 Şubat 1980 günü, Ankara'da CHP Genel Merkez İşçi Komitesi'ndeki konuşmasında bu tepki ve alınganlıklara yanıt verdi:

"Bu planın (Güney Amerika modelini Türkiye'ye uygulama planı) önündeki bir engel de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, bazı Güney Amerika ülkelerinde olduğu gibi, bu modelin uygulanışında alet olarak kullanılamayacağıdır."

6 Nisan 1980 günü, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün görev süresi doldu ve yerine vekâleten Senato Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil geçti.

Böylece Türk siyasi bunalımını ağırlaştıran yeni bir aşamaya giriliyordu.

Türkiye'de Cumhurbaşkanları, özellikle son yıllarda iki partinin anlaşmalarıyla seçilebilmekte, Meclis'teki oylamalara kimse bel bağlamamaktaydı. Cumhurbaşkanlığı seçimi gelmeden önce de, CHP Genel Sekreteri, Mustafa Üstündağ, AP Genel Sekreteri Nahit Menteşe ile buluşmuş ve karşılıklı anlaşmayla bir formül bulunmasını önermişti. Ancak Menteşe'den hiç ses çıkmamıştı.

22 Mart günü seçim turları başlarken, iki büyük partiden iki aday çıktı.

AP'nin adayı Saadettin Bilgiç idi.

Bilgiç'in aday gösterilmesi, ordu başta olmak üzere birçok çevrede **"Adalet Partisi'nin zaman kazanma taktiği"** şeklinde nitelendirildi. Parti içinde hizip adamı olmuş, zamanında Genel Başkan'ına dahi başkaldırmış ve Demirel'den daha katı tutumlar benimsemiş bir Bilgiç'in Çankaya'ya oturmasını hiçbir CHP'li içine sindiremezdi.

CHP'nin adayı Muhsin Batur ise, 12 Mart muhtırasının altına imzasını atmış bir eski komutandı. Ona da AP'lilerden önemli bir bölümünün alerjisi vardı. CHP'deki sol kanadın da pek memnun olmamasına rağmen, Batur yine de solun ileri gelenleri tarafından desteklenmişti. Zira politikaya giderek artan biçimde karıştığı görülen askere karşı Batur'un bir güvence sağlayabileceği düşünülüyordu. Hatta Batur, böylesine önemli bir konuda Genel Başkan'a danışılmadan aday gösterilmiş ve Ecevit'in alınmasına neden olmuştu.

Turların ilk gününden itibaren Meclis matematiğindeki bu kilitlenme hemen kendini gösteriverdi. Tam bir buçuk ay

süreyle aynı oyun oynandı.

Parlamenterler pazartesi günleri Ankara'ya geç döndüklerinden oylama yapılamazdı. Salı günleri durum değerlendirmesiyle geçirilir ve ancak çarşamba ve perşembe günleri ciddi oylama olabilirdi. Cuma günü ise herkes Ankara'dan ayrılırdı. Bu arada bir kaza oylamasına kurban gidilmemesi için de AP bazı oturumlara katılmayıp, çoğunluk sağlattırmazdı.

Bilgiç, bu dönem içinde, seçilmek için gereken 318 oydan 210'unun üzerine çıkamadı. Batur ise bir ara 303 oya kadar tırmandı, ancak CHP içindeki 20 kişilik bir grubun sürekli oy vermemekte ısrar etmesi nedeniyle barajı bir türlü aşamadı. Hatta en yüksek oyu aldığı gün, adaylığını sona saklayan bir CHP'linin sözleri çok ilginçti: **"Gerçekten seçilme ihtimali olsa, bizim gruptan bu kadar oy alamazdı. Öteki partilerin oy verecekleri anlaşılırsa bizimkiler gerileyecekler."**

Garip bir mantık doğrusu...

Muhsin Batur'u Silahlı Kuvvetler de desteklemedi. Aksine, seçilmesinden hoşlanılmayacağı izlenimini yaratan tutumlar aldılar.

Cumhurbaşkanlığı seçimindeki bu tıkanma ve çözümü için de ciddi hiçbir girişimde bulunulmaması, krizin boyutlarını artırmaya yetti.

CHP: "GELİN ONARIM HÜKÜMETİ KURALIM"

Cumhuriyet Halk Partisi'nin özellikle uyarı mektubundan kısa bir süre önce başlattığı ve ardından yoğunlaştırdığı stratejisi, AP ile bir diyalog kurmak ve bu diyalog sonucunda da, ordunun yolladığı sinyallere uygun biçimde bir CHP-AP büyük koalisyonu oluşturabilmekti.

Cumhurbaşkanlığı seçimi turlarının başladığı nisan ayının başında, Ecevit bu defa CHP/AP/MSP'den oluşacak geniş tabanlı bir koalisyon önerisi yaptı. Ecevit'e göre "Ülke elden gitmekteydi. Toplumdaki aşırı tutumları yumuşatacak bir uzlaşı hükümeti oluşturulmalı ve bunun adına da ONARIM HÜKÜMETİ denmeliydi. Bu hükümete katılacak partiler kendi programlarını uygulayamayacaklardı. Bir yıl süreli böyle bir hükümetin öncelikle hangi noktaların üzerine gideceği saptanır ve huzur ortamı sağlandıktan sonra da erken seçimlere gidilebilirdi."

Bu hükümet mucizeler yaratamayabilir, ancak hiç değilse

devletin elden çıkmasını önleyip, güven ortamını kurabilirdi.

AP: "NE GEREK VAR BUNA, GELİN SEÇİME GİDELİM"

Adalet Partisi, Ecevit'in geniş tabanlı onarım hükümeti önerisini, yapıldığı gün reddetti. Demirel, arkadaşlarını toplayıp, bunun bir oyundan ileri gitmediğini söyledi ve **"Ecevit'in yüreği varsa, hükümeti millet içinde arasın. Zira çözüm orada. Ortada bir hükümet bunalımı yok ki, yeni hükümet formülleri aranıyor. Ortada bir devlete sahip çıkma sorunu var ve onu da biz yapıyoruz"** dedi.

AP'ye göre, Ecevit'in önerilerini kabul etmek, daha yeni düşürdükleri CHP'ye altın tabak içinde hükümetten pay vermek ve daha da kötüsü bu işi beceremedikleri izlenimini yaratmaktı. Teşkilât buna ne derdi?

CHP'nin sürekli diyalog istemesi ve ortaya yeni öneriler atmasını dengelemek üzere AP hareketlendi. Önce 23 Nisan günü "erken seçim" önerdi. 9 Mayıs günü de Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini artıran ve direkt seçimle işbaşına getirilmesini öngören bir Anayasa değişikliğini ortaya attı.

Adnan Başer Kafaoğlu ile Coşkun Kırca'nın öncülüğünü yaptıkları Anayasa Değişikliği Tasarı hazırlatılmıştı. Bugün Evren'e verilen yetkilerden çok daha fazlasını kapsayan değişiklik önerilerine göre Cumhurbaşkanı halkoyu ile seçilecek ve Meclis'i bugünkünden daha kolaylıkla feshedebilme yetkisine sahip olacak, kanunları veto edebilecek ve daha geniş atamalar yapabilecekti.

Demirel'e göre krizden çıkabilmenin yolu şuydu: Halkın oyuna başvurmak. İster erken seçim, ister Cumhurbaşkanlığı seçimi. 21 Mayıs 1980 günü de AP Anayasa değişikliği önerisini grupta imzaya açtı.

CHP için, AP'nin gerçek niyeti ortaya çıkmıştı. Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili hiçbir diyaloğa girmemenin, oylamayı bloke etmenin temel amacı, ya o sıra Cumhurbaşkanlığını vekâleten yürüten İ.S. Çağlayangil'in uzun süre kalmasını sağlamak veya kendi adayını seçtirmekti. Bu yolla seçilmiş bir AP adayının da tarafsızlığı söz konusu olamazdı.

GİZLİ CHP-AP BULUŞMASI

İki büyük parti arasında bu çekişme sürerken, Hürriyet gazetesinin Ankara temsilcisi Cüneyt Arcayürek bir gün Başbakan'a gitti:

— Kamuoyundaki bıkkınlık artıyor. Herkes iki liderin bir araya gelip bu sorunları çözmesini bekliyor.

Demirel ise **"Canım içerde ne konuşsak Ecevit kapıdan çıkıp hemen gazetecilere açıklıyor"** dedi. Arcayürek'in önerisi ise şu oldu:

— O zaman karşılıklı birer kişiyi görevlendirin, bunlar gizlice buluşup böyle bir doruk toplantısını hazırlasınlar. Ben aynı konuyu Ecevit'e de açtım kabul ediyor.

Demirel fazla hevesli görünmemesine rağmen kabul ediverince, birdenbire ümitler yine arttı. Belki bu sağırlar diyaloğuna bir son verilebilir ve krizden bir çıkış sağlanabilirdi.

Gerçekten de, CHP'den Genel Sekreter Yardımcısı Altan Öymen, AP'den de Genel Başkan Yardımcısı Necmettin Cevheri görevlendirildi.

Öymen kendine verilen bir telefon numarasını aradı ve Cevheri ile randevulaştı. Tam CHP'nin onarım hükümeti ve AP'nin de seçim önerilerinin ortaya atıldığı günler... 15 Mayıs gecesi, Öymen'in Çankaya'daki evinin önünden kırmızı bir Mercedes geçti. Bir daha geçti ve üç sokak ileriye gidip park etti. Öymen de ziyaretçisinin evi kaybettiğini sanmış ve telaşlanmaya başlamıştı.

Cevheri ise, temkinli davranabilmek için arabasını biraz fazla uzağa bırakmış ve yürüyerek gelmeyi tercih etmişti.

Bu gizli görüşmenin konusu, iki liderin buluşmaları ve ele alacakları konulardı.

Öymen **"Aman Beyefendi, durum kötüye gidiyor. İki liderin buluşmasından başka bir çıkış yolu da görünmüyor"** dedi ve öncelikle Cumhurbaşkanlığı seçiminin çözümlenebilmesi için seçenekli bir öneride bulundu:

— İki lider, karşılıklı hazırlanacak 15-20'şer kişilik listelerden, eleme usulüyle gidip, bir isim üzerinde anlaşsınlar. Korutürk de böyle seçilmişti. Bu yöntem beğenilmezse, her iki parti birer aday göstersin ve birkaç tur oylama yapalım. İçinden hangisi daha fazla oy sağlarsa, liderler etkinliklerini kullanıp bu kişiyi gruplarına kabul ettirsinler.

Cevheri'ye bu yöntem mantıklı gelmişti, ancak ihtiyatı elinden bırakmadı ve **"Ben Genel Başkan'ımla bir görüşeyim"** dedi. Ardından, iki liderin hangi konuları ele alabilecekleri tartışıldı. CHP'nin eğilimi, Cumhurbaşkanlığı seçimine ağırlık verilmesiydi.

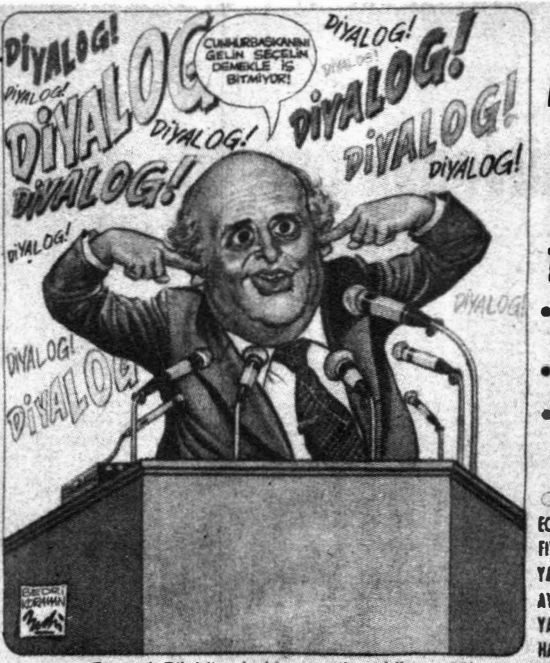
Birkaç gün sonra kırmızı Mercedes yine geldi.

Fatih Camii'ndeki mevlid sırasında
Atatürk aleyhinde slogan atanların
saptanması için soruşturma açıldı

TV'DEKİ OLAY
NEFRET YARATTI

- Demirel: "Atatürk'e saygısızlığı milleti nefretle karşılar, durumun tahkiki için emir verdim" dedi
- Ecevit: "Atatürk'e saygısızlık ne milliyetçilikle, ne dindarlıkla bağdaşır. O'nun ilkelerinde birleşmek millette, devlette güçlü olabilmemizin başta gelen koşuludur"
- Erbakan konuşmadı, Asiltürk ise, "Olay tertiptir, inananlara zulmetmek için yapılıyor" dedi
- Türkeş: "Bu çirkin saygısızlığı yaratanların İslâm'dan nasibini almayan kimseler olduğu açıktır"
- Org. Evren: "Silahlı Kuvvetler Ulu Ata'ya uzanacak dili koparmaya, eli kırmaya kararlıdır"
- TRT Yönetim Kurulu da olayı kınayan bir bildiri yayımladı

Demirel, Bilgiç'le adaylıktan çekilip çekilmeyeceği konusundaki soruyu yanıtlamadı

«Hazine tamtakır, şekeri maliyetinin altında satarsak aradaki farkı nereden veririz?»

Demirel: «Asgarî ücreti vergi dışı bırakmak için 100 milyar lâzım»

- "Türkiye'nin bu 100 milyar lirayı şu anda karşılayacak çağrısı" söyleyen Başbakan, "Alınan önlemler oluruyor. Dolar 47 lira iken sac 100 bindi, dolar 75 bine çıktı, sac 50 liraya düştü" dedi
- Türkiye'nin her şeyi maliyetinin çok altında satmaya tahammülü olmadığını bildiren Demirel, "Vatandaşlarımızın bunu anlamayla karşılamalarını" istedi
- Başbakan: "Kolaylaşan 25'e çıkarılacak, 100 milyar dolarlık bir yük getirilsin. Enflasyonu kontrol altına almaya çalışıyoruz"

Haberi 7. Sayfada

ECEVİT: «TABAN FİYATLARINA YAPILAN ZAMMI AYNEN TÜKETİCİYE YANSITMAK HAKSIZLIKTIR»

- CHP Genel Başkanı Demirel'in yaşam pahalılığının halkı sağlıklı beslenme olanaklarından yok-

DENEME YAPILIYOR

Salı gününe kadar elektrik kısıntısı yapılmayacak

- "Uygulamanın, enerji kullanımında alınan tedbirlerle ilgili olduğu" bildiriliyor

TÜRKİYE'de dünden başlayarak 120 saatlik deneme süresince

17 Mayıs 1980 tarihli Milliyet gazetesinden.

Cevheri'nin getirdiği mesaj hiç de iç açıcı değildi:

— Biz Cumhurbaşkanlığı seçimine öncelik verilmesini istemiyoruz. Önerdiğiniz formülleri gruba uygulatmak kolay değil. Sizin için de durum aynıdır. İki lider buluşsunlar ve genel konuları tartışsınlar.

Oysa o günlerde herkesin gözü Cumhurbaşkanlığı seçimindeydi. Liderler buluşmasının getirebileceği tek somut sonuç bir Cumhurbaşkanı adayı üzerinde anlaşabilmeleriydi. Ancak, AP artık Anayasa değişikliği önerisini ortaya atmıştı ve bunun üzerinde pazarlık açma niyetlisi de görünmüyordu.

İki liderin buluşma günü saptandı: 24 Mayıs 1980.

Yine de bu buluşma kamuoyundaki heyecanların birden artmasına yetti. Cılız da olsa bir umut idi.

Buluşmayı çok yakından ve büyük bir merakla izleyen diğer bir grup da Genelkurmay Başkanlığı'nda, müdahale senaryoları üzerinde çalışanlardı.

ECEVİT-DEMİREL BULUŞMASI

24 Mayıs günü Demirel etrafına aldığı geniş bir heyet ile Ecevit'in Meclis'teki çalışma odasına geldi. Görkemli bir biçimde içeri girdi, herkesin elini sıktı. CHP Genel Başkanı'yla baş başa kaldılar. Demirel'in heyeti yan odada misafir edildi.

Nezaket cümlelerinden sonra Demirel, üç gün önce grubunda imzaya açtığı Anayasa değişikliğini ortaya attı. Ecevit'ten önce Türkeş ve Erbakan ile de görüşmüş, onların da desteğini istemişti. Türkeş olumlu yanıt vermiş, ancak Erbakan **"Biz biraz düşünelim"** demişti. Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili Anayasa değişikliği MSP'nin pek işine gelmiyordu.

Demirel, bu istemindeki mantığını uzun uzun anlattı:

—... Öyle bir noktaya geldik ki, bu tıkanmayı ancak milletin oyuna başvurarak çözebiliriz. Çıkalım milletin karşısına adaylar ortaya çıksınlar ve millet kimi Cumhurbaşkanı istiyorsa seçsin.

Ecevit bu yönteme iki nedenle yanaşmadı:

—... Cumhurbaşkanı'na Anayasa değişikliğiyle vereceğiniz yetkiler genişleyecek ve beraberinde önemli sakıncalar getirecektir.

— Yetkilerde sizin ileri sürdüğünüz gibi önemli değişiklik olmayacaktır.

—... Bizim demokrasimizin sağlıklı işlemesinin en önemli

engeli, partilerimiz arasında bir uzlaşı geleneğinin kurulamamasıdır. İşte Anayasa bu uzlaşı boşluğunu doldurabilmek için, Cumhurbaşkanı'nın tarafsız olması kaydını getirmiştir. Devletin başı olarak, uzlaştırıcı niteliğine öylesine önem verilmiştir ki, Cumhurbaşkanı'nın Meclisler'de salt çoğunlukla seçilmesi, seçildikten sonra partisiyle, hatta parlamentoyla ilişkilerinin kesilmesi, sonradan da ömür boyu senatör olarak bir daha seçim kaygısı duymayacak insan durumuna girmesi sağlanmıştır. Biz bu nitelikte bir Cumhurbaşkanı seçmek için aramızda anlaşmalıyız. Eskiden de bunu yaptık. İşte Korutürk'ü bu şekilde seçtik. 1960'taki ilk seçimde iç ve dış birçok baskı altındayken bile bunu yapabildik. Demek ki, bunun için Anayasa'yı değiştirmeye gerek yok. Eskiden denediğimiz uzlaşı yollarını bu defa, deneyemedik bile. Genel Başkanlar olarak biz bir araya gelip, hiç değilse şu şu adayların şansları vardır, diyebiliriz. Bunu beğenmedinizse, her partiden adaylar çıksın ve belirli süre oylanarak denensin. Kimin daha çok şansı olduğu, belirli süreden sonra anlaşılırsa, gruplarımıza o yönde telkinde bulunalım.

Demirel için bu yöntemin hiçbir işlerlik şansı yoktu.

—... Şunu çok iyi bilmek gerekir ki, ne bir AP'li CHP adayına, ne de bir CHP'li AP adayına oy vermez. Üstelik sizin bu öneriniz doğrusu hiç de demokratik bir yaklaşım değil. Biz lider olarak şu kişiyi seçeceksiniz nasıl deriz.

— O zaman önerimizi daha da esnekleştirebiliriz. Belirli adaylar üzerinde gruplar kendi aralarında konuşup bir sonuca varmaya çalışsınlar. Ancak bir uzlaşı bulalım. Sonra dışarıdan telkinler başlayacaktır ve TBMM'nin prestiji yok olacaktır.

Demirel, bu yaklaşımı da demokratik bulmadı. Onun için milletin oyuna başvurmak kadar, bugünkü bunalımdan sağlıklı çıkış yolu yoktu. Bu şekilde Silahlı Kuvvetler'deki müdahale yanlıları da, seçime gidilen bir ülkede yönetime el koymadan önce iki defa düşünmek zorunda kalırlardı.

Ecevit ısrar etti:

—... Eğer adi çoğunlukla seçilecekse, bunu Meclis içindeki seçimde de uygulayabiliriz. Anayasa uzlaştırıcı, tarafsız bir Cumhurbaşkanı istiyor. Zaten hepimizin gereksinmesi de bu değil mi? Sizin Anayasa değişikliği isteminiz bu dengeyi bozacak.

Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin, CHP'yi ürkütmesini

anlamadığını söyledi Demirel:

— Sizin korkunuz bir başkanlık rejimine gidilmesiyse bu söz konusu değildir. Bizim yapmak istediğimiz, Cumhurbaşkanı'nı belirli tıkanıklıkları çözebilecek yetkilerle donatabilmek, Korutürk'ün yaptığı gibi, yetkisi olduğu halde dahi bunu kullanmaktan korkmamasını sağlamaktır... Önümüzdeki yıllarda da yine böyle bir sıkışma olursa, yeniden kamu önüne gidilebilmelidir. Bakın Yunanistan nasıl iyi halletmiş. Üç turda Cumhurbaşkanı'nı seçemeyince Meclis kendiliğinden feshediliyor.

Ecevit bu yaklaşımı kabul etmedi:

—... Ben sizinle aynı kanıda değilim. Türkiye gibi eksikleri olan, demokrasi gelenekleri tam yerleşmemiş bir ülkede doğrudan seçimle gelmiş bir Cumhurbaşkanı Anayasa'da zaten esnek biçimde belirtilmiş yetkileri çok başka biçimde kullanabilir. Hatta yeni bunalımlar dahi doğurabilir... Ayrıca, bir partiden bir Cumhurbaşkanı, bir başka partiden de iktidar olduğunda da yeni bunalımlara yol açabilir. Biz ancak aramızda uzlaşarak bu sakıncalardan kurtulabiliriz.

Tıkanma ortadaydı.

Bu ilk toplantıdan çıkılırken, karşılıklı görüşlerin anlatılmasından ileri gidilmemiş, ancak Demirel'in "Buraya sadece Anayasa önerilerini anlatmaya gelmedim. Sizin de başka önerileriniz varsa bildirin" demesi, Ecevit'i ümitlendirmişti. 28 Mayıs günü için yeniden buluşmayı kararlaştırdılar. Durumu gruplarına götürüp bir çıkış yolu arayacaklardı.

Ancak olamadı.

28 Mayıs günü 50 dakika süren bu ikinci görüşmeye, taraflar tutumlarını değiştirmeden geldiler.

Demirel, Cumhurbaşkanlığı seçimini gerekçeleriyle yeniden ortaya koydu. Ecevit grubunun kararını anlattı ve buna karşılık CHP/AP/MSP geniş tabanlı koalisyon önerisini tekrarladı.

Adalet Partisi'nin tutumu netti: Cumhurbaşkanlığı seçimi kilitlendikçe, Anayasa değişikliği ve Başkanlık sistemine geçilmesi, eğer bu da olmuyorsa erken seçime gidilmesi.

Sonuçta, gerilim artıverdi. Ecevit buluşmaların ertesi günü **"Sokak başlarını kurtların tuttuğu, MHP'nin yurt çapında bir ayaklanma ve devlete karşı eylemler denemesine giriştiği sırada Demirel hangi erken seçimden söz ediyor"** derken, Demirel, **"Hükümetin seçim istediği ve muhalefetin**

kaçtığı tek ülke Türkiye'dir... Ecevit diyalog istiyor ancak ne konuşacağız, işte adaylar ortada" diye yanıt veriyor ve aynı günlerde de MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak öldürülüyordu.

Cumhurbaşkanı adaylarının, iki partinin arasında saptanmasını demokrasiye uygun görmeyen Demirel, bu defa 2 Haziran günü Bilgiç'in yerine yeni bir aday çıkardı:

12 Mart döneminin ünlü İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün.

5. Bölüm
Batı sabırsızlıkla müdahaleyi bekliyor

Türkiye günlük sorunlarının içine dalmış, Cumhurbaşkanlığı seçimi, uyarı mektubu, ekonomik önlemler, siyasi çekişmeler ve günde ölü sayısını 20'ye çıkaran anarşi içinde çalkalanırken, dışındaki, hem de hemen yanı başındaki dev gelişmelerin farkına dahi varmıyordu. Oysa bir yıl gibi kısacık bir süre içinde, Ortadoğu'da olağanüstü olaylar ve gelişmeler âdeta ardı ardına birbirini izlemiş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana görülmemiş oranda bir bunalım bölgede yoğunlaşmaya başlamıştı. Bu oluşumla birlikte de, Türkiye'nin geleneksel stratejik önemi, stratejik durumuyla ilgili veriler, değer yargıları ve tüm kavramlar değişivermişti. Türkiye batı için önemi katlanarak birkaç misli artan, dolayısıyla çok daha yakından izlenmesi gereken, istikrarlı ve daha da önemlisi batı ile ilişkilerini artık hiçbir kuşku bulutuna dahi tahammül edilemeyecek biçimde sağlamlaştırması zorunlu bir ülke durumuna girmişti.

SOVYETLER AFGANİSTAN'DA

Gelişmelerin en dramatiği Sovyetler Birliği'nin 26 Aralık 1979 günü Afganistan'ı işgal etmesiydi.

Böylece yıllardır süren detant (Doğu-Batı ilişkilerindeki yumuşama) sona eriyor ve tam tersine sürtüşme, sertleşme dönemi açılıyordu.

Batının kesin inancı, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a girişi, sınır güvenliğini sağlamak yani hemen yanı başındaki bir ülkenin (ki uzun yıllar doğu ile batı bu ülkenin tarafsız bir tampon rolü oynamasını kabul etmişti) batı nüfuzuna kaymasını, batının Sovyetler Birliği'nin sınırlarına dayanmasını engellemek ve güvenliğini sağlama almak için değildi. Tam tersine, Moskova Mısır'dan çıkmak zorunda kaldığından bu yana, Ortadoğu'da ardı ardına başarısızlıklara uğramış ve nüfuzunu yitirmişti. İşte şimdi de, Etiyopya ve Yemen'den sonra, hem de askeri mevcudiyetiyle Afganistan'a yerleşme-

sinin bir tek amacı vardı. O da, sıcak sulara inebilmek, yani Basra Körfezi'ne ulaşabilmekti. Washington'un bu görüşü, CIA tarafından aynı dönemlerde hazırlanan bir rapora dayanıyordu. Buna göre de, Sovyetler Birliği'nin petrol kaynakları 1985 yılından itibaren kendi gereksinmelerine yetişemeyecek ve ülke, Ortadoğu gibi dış kaynaklardan yararlanmak zorunda kalacaktı (1).

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a girişi, iki süper güç arasındaki soğukluğun bir sıcak sürtüşmeye dönüşmesi olasılığını artırdığı gibi, eski dengeler de bozulmuştu. Birbirlerini gözleyen, özenle kollayan ve birinin nüfuz sahası içindeki bir ülkeye ötekinin el uzatmamasını öngören denge birden yok oluvermişti. Zamanında gereksiz sürtüşmeleri önleyebilmek için, ilgi sahaları çerçevesindeki gelişmeler konusunda istihbarat örgütlerinin birbirleriyle (KGB ve CIA) bilgi alışverişi yapmaları, hatta elektronik aletlerle birbirlerini gözlemeleri bu dengeleri koruyan unsurlar olarak da görülürdü.

Oysa artık tam bir sürtüşme dönemine girilmişti. Washington'a göre, Moskova bölgede sallanan ülkeleri de teker teker yutup amacına ulaşacak Basra Körfezi'nin sıcak sularına inecek ve batı sanayilerinin vazgeçemeyeceği hammadde olan petrol kaynaklarına el uzatacaktı.

İlk adaylardan biri de İran idi.

Humeyni'nin dönüşünden sonraki ilk dönemde Amerika umutlanmış ve gevşek dahi olsa yeni rejimle de ilişkisini sürdürebileceğini sanmıştı. Oysa 4 Kasım 1979 günü, Tahran' daki Amerikan Büyükelçiliği'nin basılıp içindeki 52 diplomatın rehin alınması, tüm ABD üslerinin, dinleme istasyonlarının kapatılması ve Amerikan mevcudiyetinin İran'dan silinmesiyle batının süper gücüne büyük bir psikolojik darbe indirilmişti. ABD toplumu, bir süper güce böyle bir şey yapılabileceğine inanamamıştı.

Üstelik bu olaylar, Amerika'daki seçim yılına girildiği bir dönemde patlıyordu. Amerika'nın global sorumluluklarının dahi bir kenara bırakılıp, sadece Beyaz Saray'ı elde etmenin düşünüldüğü, bu yönde her şeyin mubah görüldüğü o meşhur seçim dönemlerinden birinde... Bu hava içinde Başkan

---

(1) CIA bu raporunu 1982 yılında düzeltmek ve Sovyet petrol kaynaklarının iyi hesaplanamadığından, böyle bir değerlendirme hatası yapıldığını söylemek zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin 1995'e kadar yeterince kaynağı olduğu son yayınlarda tekrarlanmaktadır.

Carter, ilk aylardaki sabırlı yaklaşımını kısa süre sonra bırakmaya ve 1980'in ilk aylarından itibaren giderek artan ölçüde tüm gücüyle İran'ın üzerine âdeta çullanmaya başlamıştı. İran'ın ABD bankalarındaki tüm paralarına el konuyor, batı dünyası ile ilişkileri kesilip Humeyni yönetimi tam bir yalnızlığa itiliyor, nihayet batının ekonomik ve mali boykotu başlatılıyordu. Bütün bunlara rağmen, İran'ın rehineleri serbest bırakmamaktaki ısrarı, (1) 25 Nisan günü Amerika'nın askeri bir indirmeyle rehineleri kurtarma girişiminde bulunması, ancak bunun da fiyaskoyla sonuçlanması devin hezimetine neden oluyordu. Batının lideri tam bir çaresizlik içine giriyordu. Çaresizlik arttıkça da hırçınlığı büyüyordu.

Rehine olayı ve bunları kurtarma harekâtının başarısızlığı Amerika'da yeni bir muhafazakâr akımın başlamasına yol açtı. California Valisi Ronald Reagan "yeni sağ" görüşüyle birden ön plana geçiverdi. İkinci bir soğuk savaşın tüm kara bulutları ABD'yi sardı.

Humeyni yönetiminin ABD'ye meydan okuması İslam dünyasını da sarsmıştı.

Rehinelerin alınmasından hemen sonra ardı ardına, Pakistan'daki Amerikan Büyükelçiliği yakıldı, dev gösteriler yapıldı. Suudi Arabistan Kralı Halid'i Suud ailesiyle birlikte devirebilmek için Kâbe baskını düzenlendi. Libya'daki Amerikan Büyükelçiliği yerle bir edildi. ABD'ye göre İslam dünyasında büyük bir patlamanın işaretleriydi bunlar.

Dahası da var.

9 Nisan 1980 günü İran-Irak anlaşmazlığı, o güne kadar süren karşılıklı sataşmalardan çıkıp açık bir savaşa dönüşü-

---

(1) Humeyni İran da sadece düzeni veya rejimi değil devleti temelinden değiştiren bir devrim yapmıştı. İyi veya kötü yanları bir yana, bu devrimin Amerika tarafından mutlaka devrilmek isteneceğine de, haklı olarak, inanmıştı. Nasıl olmasın ki. Elindeki büyük petrol ve tabii gaz kaynaklarına sahip olan İran, Basra Körfezi'ne inmek istediği işaretlerini veren Sovyetler Birliği'nin tam yolunun üzerindeydi. İran'daki dinleme ve gözetleme istasyonlarına Amerika'nın gereksinmesi, SALT II anlaşmasının tamamlanması ve Sovyetler'in Afganistan'a girmesinden bu yana çok daha büyük ölçüde artmıştı. Humeyni'ye göre Amerika, bu büyük olanaklardan mahrum olmamak için mutlaka Şah dönemindeki gibi olmasa dahi İran'da kendine yakın bir yönetim getirmek istiyordu. 52 ABD diplomatı gerçekte ABD'nin bu tip bir girişimine karşı rehin alınmışlardı. Diplomatları tutmanın hiçbir haklı gerekçesi olamamasına, bütün dünyadaki büyük tepkilere rağmen, İran rehineleri devrimin bir güvencesi, karşı harekette bulunacaklar için tek caydırıcı unsur olarak görüyordu.

verdi. Irak'ın Hürmüz Boğazı'nı kontrol eden bazı adaları geri istemesi, İran'ın bunu reddetmesi işin başlangıcıydı.... Üstelik her iki tarafın karşılıklı kullandığı silah da etnik ve mezhep ayrımcılığı idi.

Humeyni Şii devrimi bayrağıyla, Sünni'lere karşı her yönden savaş açmıştı. Irak'taki Şii çoğunluğu yöneten Sünni azınlık ve onların lideri Saddam Hüseyin'i devirmeden durmayacağını açık biçimde ortaya koymuştu... Tabii bu yaklaşımdan en çok Basra Körfezi'ndeki emirlikler, hatta Suriye rahatsız oluyor, Suudi Arabistan, Pakistan gibi ülkeler sarsıntının kendilerine sıçramasından kaygılanıyorlardı.

CARTER DOKTRİNİ VE ÇEVİK KUVVET'İN ÇIKIŞI

İşte tam bu sırada ünlü Carter doktrini ortaya çıktı. Ortadoğu'ya olsun, doğu-batı ilişkilerine olsun yeni boyutlar geldi.

Başkan Carter, Amerika Birleşik Devletleri ve genel olarak batı için Basra Körfezi'ni "hayati önemdeki bölge" olarak niteledi ve Sovyetler Birliği'nin bu bölgeye girmesine elindeki tüm gücüyle karşı koyacağını açıkladı. (1)

Böylece Amerika'nın Ortadoğu bölgesine yeni bir kavramı ve gücünün girişi başlıyordu: ÇEVİK KUVVET

Sovyetler Birliği'nin de hemen buna karşı bir başka kuvvet oluşturacağından kuşkulananların kaygısı artarken, Mısır bu yeni Çevik Kuvvet'e hemen üs açmayı öneriyor, Pentagon Ortadoğu'da topraklarından yararlanılabilecek dost ülkelerde tesis arama heyetlerini harekete geçiriyor ve sürekli planlar yapılıyordu.

Planlamalar geliştikçe de, tüm gözler Türkiye'ye, tüm parmaklar da Doğu Anadolu'ya yöneliyordu.

Amerika için birkaç hedef vardı ve bunların gerçekleşmesinde de Türkiye kilit rol oynayabilecek konumdaydı.

1) NATO en kısa sürede kendine çeki düzen vermeli ve hem nükleer, hem konvansiyonel silahlanmayı hızlandırmalıdır.

2) NATO'nun Avrupalı üyeleri, Amerika'dan çok Basra Körfezi'ndeki petrole gereksinme duymakta, ihtiyaçlarının yüzde 80'ini bu bölgeden karşılamaktadırlar. Bu nedenle, NATO'nun sorumluluk sahası genişletilerek Avrupa, Ameri-

---

(1) Bu doktrine Brezezinski doktrini de deniyor. Başkan Carter bu açıklamayı 1980 Ocak ayında State of Union mesajında yaptı.

kan Çevik Kuvveti'ne ya direkt katılmalı veya dolaylı katkıda bulunmalıdır.

3) Batı kendi arasında işbölümü yapmalıdır. Destek verilecek ülkelere yardım ve Sovyetler Birliği'ne karşı girilecek çabalar, sadece Amerika'nın sırtına yüklenmeyip bölüşülmelidir. Almanya Türkiye'ye ve belirli oranda Pakistan'a; Fransa Yunanistan'a; Japonya da Uzakdoğu bölgesine destek vermelidir.

Washington'un bu stratejisi içinde Türkiye'nin rolü çok ağırlıklıydı.

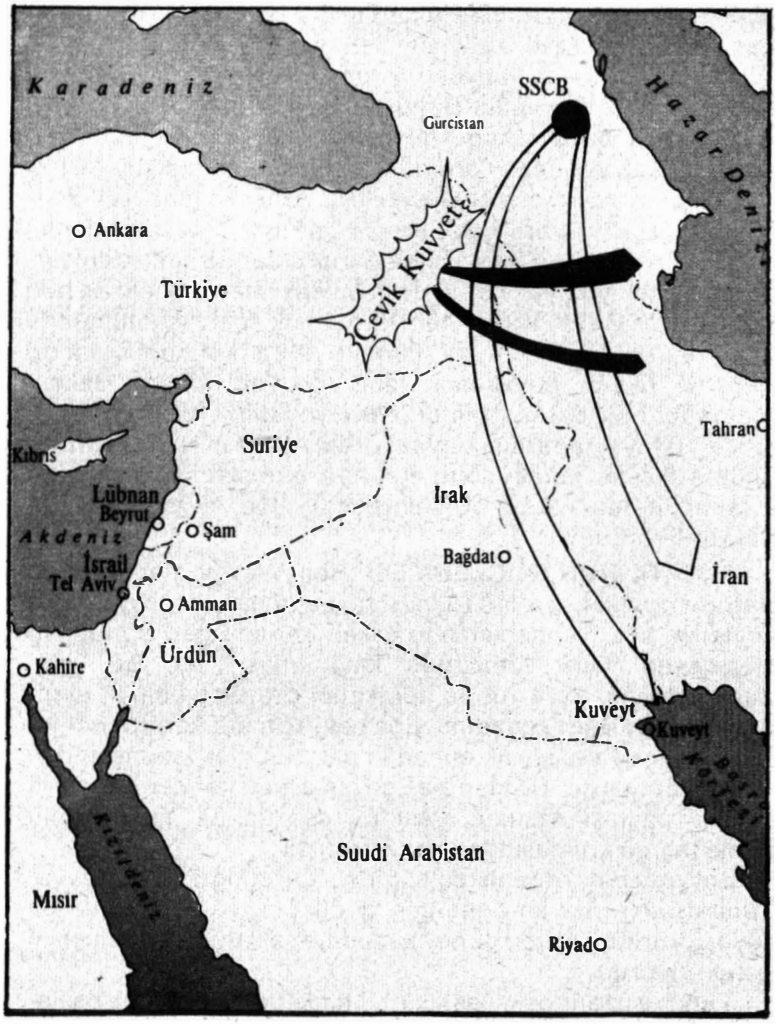
TÜRKİYE'DEN BEKLENTİLER

Böylesine değişiveren ve Ortadoğu'da yoğunlaşan olaylar karşısında özellikle Washington, ardından da Bonn ve Londra başta olmak üzere tüm batılıların bekledikleri de şunlardı:

1) **ÇEVİK KUVVET:** Türkiye, Amerikan Çevik Kuvveti'ni konumlandırmak için en ideal yerdeydi. Sovyetler Birliği'nin Basra Körfezi'ne olası bir inişi ancak İran üzerinden gerçekleştirilebilir, Türkiye'den kalkacak bu kuvvet de böyle bir girişime derhal müdahale edebilirdi. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu ve Güneydoğu Asya'daki (Pakistan'a kadar) bir başka ülkeye müdahalesine de Türkiye'den ulaşım çok kolaydı. Aynı şekilde, Ortadoğu'daki ABD yanlısı (özellikle Suudi Arabistan, Ürdün veya Fas-Tunus gibi) bir ülkenin yönetimini elinde tutan aile veya kişilere karşı içeriden kaynaklanacak bir devirme hareketine de müdahale en kolay Türkiye'den gerçekleşebilirdi. Üstelik Türkiye bir NATO üyesiydi. Yani ABD'nin girişeceği bir hareket, NATO bayrağı altında yapılabilecek, dolaylı olarak Batı Avrupa ülkeleri de, direkt kuvvet vermeseler dahi Batı Avrupa'nın moral katkısı elde edilebilecekti.

Küçümsenemeyecek bir diğer faktör de, Türkiye'de böyle bir kuvvet için gerekli altyapının da hazır olmasıydı. Üsler yapılmış, telekomünikasyon kanalları, Amerikan haberleşme ve dinleme tesisleri kurulmuştu. Oysa bir başka ülkede (örneğin Mısır, Somali gibi) bütün bunlar yeniden inşa edilecekti. Türkiye'nin iklimi de diğerlerine göre müsaitti; suyu içilebilir, yemeği yenebilirdi ve bu kuvvet için gerekli boş toprağı vardı.

Washington'da Carter doktrini açıklandığında özellikle ABD Hava ve Deniz Kuvvetleri (ki Çevik Kuvvet'in temelini bu iki kuvvet oluşturacaktı), hazırlıklarını yapıp önlerine haritayı

ABD'ye göre, Sovyetler Birliği Basra Körfezi'ne ve İran'a oklarla gösterilen yollardan müdahale etme niyetindeydi. Bunu önlemenin en etkili yöntemi de, Türkiye'ye yerleştirilecek Çevik Kuvvet'in varlığı olacaktı. Sovyetler'in iniş yolları, en kısa şekilde Türkiye üzerinden tıkanabilirdi.

açtıklarında tüm parmaklar Türkiye'yi gösteriyordu.

Batı Avrupa da Türkiye'nin ABD Çevik Kuvveti'ni kabul etmesinden yanaydı. Zira Amerika'nın bu doktrinini sevmemiş, daha doğrusu kaygıyla karşılamıştı. Amerika'nın bu Çevik Kuvvet ile ne yapacağını kimse kesin olarak önceden saptayamazdı. Sovyetler Birliği'ne karşı kullanılacak derken, Washington bir Ortadoğu ülkesinin içişlerine de müdahale edebilir, Batı Avrupa'yı ardından sonunun ne olacağı bilinemeyen bir maceraya sürükleyebilirdi. ABD'nin global çıkarlarıyla, Avrupa'nın yerel çıkarları çok farklıydı. İşte bu nedenle, özellikle Almanya, Çevik Kuvvet'i topraklarına almaktan kurtulmanın tek yolunu, Türkiye'nin bu kuvveti kabul etmesinde buluyordu. Çevik Kuvvet'ten kurtulmak için, işbölümünde üzerine düşeni yükleniyor, Türkiye'ye yardım konusuna bu nedenle büyük heyecanla sahip çıkıyor, Maliye Bakanı Mathoffer'i bir başkentten diğerine yollayıp OECD çerçevesinde Türkiye'ye yardım toplatıyordu. ABD'nin NATO sorumluluk sahasını Güneydoğu Asya'ya genişletme isteklerine itiraz eden Batı Avrupa, Washington'u yavaş yavaş Türkiye'ye doğru itiyordu.

2) **NATO'NUN GÜÇLENMESİ:** Hem Washington, hem de Batı Avrupalılar için NATO'nun güçlenmesi denildiğinde ilk söylenen söz, "Yunanistan'ın askeri kanada geri dönüşünü engelleyen Türk vetosunun kaldırılması" idi. Bu veto, Yunanistan'ın, 1974 Kıbrıs harekâtını protesto ederek ayrıldığı NATO askeri kanadına, Ege'deki komuta kontrol bölgelerinde hiçbir değişiklik olmadan geri dönmek istemesinden kaynaklanıyordu. Türkiye ise Ege'nin askeri yönden daha eşit şekilde paylaşılmasında, yani bu denizin bir Yunan gölü olmaktan çıkarılmasında ısrar ediyordu.

Sovyetler'in Afganistan'a girişi, Ortadoğu'daki olaylar, Yunanistan'ın bir an önce geri dönüşünü ve NATO'nun en zayıf görüntüyü veren güney kanadına çeki düzen verilmesini gerektiriyordu.

Türkiye üzerindeki baskılar bu nedenle de artmaya başlamıştı. Aralık 79'da Brüksel'deki NATO Konseyi sırasında, Türk Dışişleri Bakanı Erkmen'e, en büyük Türk dostu olarak nitelendirilen Genel Sekreter Luns, Washington'dan kaynaklanan bir mesajı son derece açık biçimde söylüyordu:

—... Bu konuya (Yunanistan'ın geri dönüşü) biz çok önem veriyoruz. Türkiye cömert bir davranışta bulunursa, sorun

çözümlenebilir. Bakın, Camp David Anlaşması'nı yapan Mısır önemli bir fedakârlıkta bulundu ve karşılığında milyarlara varan mükâfat adı. Türkiye de fedakârlıkta bulunursa aynı yanıtı alır.

1980 Haziran'ında Ankara'da toplanan NATO Konseyi sırasında da, ABD Dışişleri Bakanı Muskie, aynı uyarıyı yaptı:

— Kimsenin, özellikle sizin kuşkunuz olmasın ki, Amerika Birleşik Devletleri ve tüm müttefikleri Yunanistan'ı bir an önce askeri kanatta görmek istiyor (1).

3) **IMF İLE TAM ANLAŞMA:** Türkiye'nin 1979'dan bu yana sürekli mücadele içinde bulunduğu IMF ile artık bu mücadeleyi bırakıp kesin bir anlaşma yapması isteniyordu. Uluslararası Para Fonu'nun jandarmalık rolü bu şekilde tüm dünyaya, ancak özellikle gelişmekte olup da büyük borcu bulunan ve bunları ödeyememe durumuna girdikleri gözlenen Latin Amerika ülkelerine örnek gösterilecekti. IMF'siz borç veya yardım artık söz konusu değildi. Bu ülkeler serbest piyasa nizamını ya kabul etmeli veya batının kapısını çalmamalıydı. Türkiye'de IMF programının başarısı da son derece önemliydi. Bu şekilde hem ülkenin batı ile bağları daha güçlendirilmiş olacak, hem de IMF reçetesinin nimetleri, ülkeleri bataktan nasıl kurtardığı ispatlanacaktı.

İşte batının beklentileri bunlardı.

Yoksa ülkedeki anarşi, günde ölen kişi sayısının giderek artışı o kadar önemli değildi. Washington Türkiye'deki gelişmelere her zaman olduğu gibi, stratejik çıkarları açısından bakıyor, bu çıkarların ne oranda zedelenebileceğine göre hareket ediyordu.

Avrupa ise, Türkiye'yi hiçbir zaman "kendinden" görmemişti. Türkiye Batı Avrupalılar için "uzaktaki yakın komşu" olmuştu. Olası bir Sovyet saldırısına karşı Türkiye'yi, Rus tanklarını Konya civarında 12 saat kadar durdurabilecek veya yavaşlatacak bir tampon ülke olarak görürdü. Bu nedenle, ülkedeki anarşiyle ilgilenmiyordu. İspanya'da iki polisin öldürülmesi Avrupa basınında manşetlere çıkarken, Türkiye'deki olaylara kenarda köşede yer verilmekle yetiniliyordu. Üstelik Avrupa Türkiye'nin bir bölünme sürecine girdiğine de inanmıştı. Fransız ve Alman Dışişleri Bakanlıklarının belirli bölümlerinde bu inanç hâlâ vardır. Türkiye'nin şu veya bu şekilde bir Kürt devletine toprak verecek ve bölünecek bir

(1) Muskie'nin özel brifinginden alınmıştır.

ülke olarak nitelenmesi, politikalarını da ister istemez etkiliyordu. Bu nedenle gelişmeleri, Amerika'ya (daha büyük stratejik çıkarları olduğundan dolayı) bırakmayı tercih ediyorlardı.

TÜRKİYE'Yİ KİM, NASIL YÖNETMELİ?

İşte bütün bu gelişmeler, batı için istikrarlı ve kendinden yana, daha açıkçası kayıtsız şartsız batının yanında rol alacak bir TÜRKİYE gerektiriyordu.

Oysa etkin batılı başkentlerde, Demirel'in bu işin altından kalkamayacağı kanısı artık kesinleşmişti. Türk Başbakanı batıdan yana bir insandı, ancak olayların boyutu onu da aşmıştı. 8 Ocak 1980 günü, ABD ile Savunma ve İşbirliği Anlaşması'nın son ayrıntısını tamamlamak üzere Ankara'ya gelen, Dışişleri Bakan Yardımcılarından M. Nimmetz'e **"Türkiye'deki üsleri bizim iznimiz olmadan başka amaçlar için (Çevik Kuvvet) kullanamazsınız"** diyerek Carter doktrinine ilk zorluğu çıkarması, Yunanistan'ın NATO'ya geri dönüşünü **"Hakkımızı verip, geri gelsin"** deyip reddetmesi Türk Başbakanı'nın hiç de lehinde puan değildi. Üstelik, Demirel'in MSP'den destek alma zorunluğu, Türkiye'de İslamiyetin canlanmasına yol açabilecek bir olgu olarak görülüyordu. Batı için Erbakan, mutlaka susturulması gereken bir insandı. Bugüne kadar Türk toplumunda kontrol altında tutulmuş olan İslam değerlerini, batı aleyhtarlığını kışkırtan ve Humeyni'nin ihtilalini Türkiye'ye, NATO'nun tek İslam ülkesine sıçratabilecek bir liderdi. Demirel de ona mahkûmdu.

Washington Türkeş'i de benimsemiyordu. MHP'nin işleri daha da fazla karıştırmasından ve aşırı milliyetçilikle bölgedeki dengeleri dahi bozabileceğinden kuşkulanıyordu... Demirel'in tek başına hükümet olmasını beklemek çok uzun süreli, yani riskliydi. Ayrıca tek başına hükümet olsa dahi yine gereken önlemleri alamayacaktı. Oysa, ABD'ye göre Türkiye'de sol gemi azıya almış gidiyor, İslamcılık hisleri kabarıyordu. Bu iki hastalığın önüne geçilmesi, temelinden ve sert şekilde durdurulması kaçınılmazdı. Türkiye'nin stratejik konumu, ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, etnik yapısı, sol akımları kaldıramazdı. Türkiye'de sola yer yoktu. Göstermelik dahi olsa tehlikeliydi. İslamcılık, yani laikliğin zedelenmesi de batı çıkarlarına en ters düşen gelişmelerdi. Sovyet tehdidine karşı, Ortadoğu'daki oluşumları etkilemenin koşulu buydu.

Demirel hakkındaki kuşkuların bir diğer bölümü, 24 Ocak 1980 günü başlattığı serbest piyasaya yönelik son derece önemli, hatta batının gözünde devrim diye nitlendirilen bir dizi önlemde görülen aksaklıklardı. Batının finans çevreleri için Demirel 1975-77 dönemindeki yaklaşımları nedeniyle (özellikle IMF'nin gözünde) sabıkalıydı. Bu önlemleri ne dereceye kadar içtenlikle, ne dereceye kadar dış kredileri açabilmek için, uygulamaya soktuğu belirsizdi. Hele erken seçim girişimleri, IMF'nin benimsediği 24 Ocak kararlarının uygulanmasını daha da aksatmaya başlamıştı.

Oysa batı, 1980 Ocak'ından itibaren, uluslararası konjonktürdeki değişik ve Carter doktrini çerçevesinde Türkiye'ye büyük bir yardım kampanyası açmış, Almanya'nın liderliğinde ve bizzat Başbakan Schmidt'in görevlendirdiği Maliye Bakanı Mathoffer aracılığıyla Türkiye'ye OECD çerçevesinde yeni bir fon oluşturmuştu. Bu defa Suudi Arabistan ve Japonya'ya hem Almanya, hem Amerika baskı yapmış, Fransa, İngiltere, İtalya katkılarını artırmışlar ve 15 Nisan günü 1 milyar 600 milyon dolarlık bir paket çıkarılabilmişti. Batı için bu son derece büyük bir çabaydı. Ancak, ülkedeki sosyal ve politik çalkantılar ve Demirel hükümetinin belirsizlikleri bütün bu çabaları tehlikeye sokuyordu. IMF programının aksaması hele yarı yolda Ecevit dönemindeki gibi bozulması büyük yaralar açabilirdi.

Batının bütün bu kaygılarını giderebilecek tek gelişme ise, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin duruma el koymasıydı. Disiplinli şekilde sol ve sağ tehlike ancak bu şekilde ezilebilir, grevler durdurulabilir, işçi kesimindeki çalkantılar önlenebilir ve bu istikrar sayesinde ekonomi rayına oturtulabilirdi.

Başka hiçbir çare yoktu.

WASHINGTON: "MÜDAHALE NE ZAMAN OLACAK?"

Oysa Washington'da kuşkular artıyordu. Uyarı mektubu bir askeri müdahalenin ilk sinyaliydi. Verilmesinin üzerinden aylar geçmesine rağmen, orduda hiçbir hareket görülmüyor, sanki bir şey olmamış gibi hareket ediliyordu. Washington için askeri müdahale gerekliliği 1979 başından itibaren doğmuş, ilk sinyaller 1979 yaz aylarında alınmış, hatta aynı yılın eylülünde Beyaz Saray'daki Türkiye yetkilisi Paul Henze, İstanbul'a bir konferans için geldiğinde, şimdiye kadar hiç yapmadığı bir şeyi yapıp Ankara'ya uğramamıştı. Zira artık

gereği yoktu, asker yönetime el koyacaktı...

Uyarı mektubundan sonraki hareketsizlik karşısında, Washington'daki bazı komite toplantılarında, CIA ve Pentagon, generallerin bir müdahaleden çekiniyor olabilecekleri varsayımını ileri sürmeye başladılar. Böyle bir varsayım hemen ardından ne yöne gideceği belli olmayan bir albaylar hareketini de başlatabilirdi. Bu kuşku ve kaygılar 1980'in ilk dört ayında Ankara'daki Amerikan Büyükelçiliği'ne bildiriliyor ve alınan yanıtlar da hep aynı oluyordu: **"Türk Silahlı Kuvvetleri arasındaki kontaktlarımız, yüksek komuta heyetinin dışında herhangi bir kıpırdanma veya toplantı olmadığını bildiriyor."**

Washington bu dönemde daima Büyükelçiliğini kullandı. Arka kanal, dediğimiz istihbarat örgütleri veya Amerikalı askerlerin edindikleri dostluklarla oluşturulan kanallar kullanılmadı. Yüksek Komuta Heyeti'yle müdahale olup olmayacağı konusunda açık bir konuşma veya görüşme yapılmadı. Komutanlar da aynı konuda Amerika'ya ne haber verdiler, ne de ABD'den görüş aldılar. Batının yolladığı sinyaller zaten yeterliydi.

1980'in Mayıs ayından itibaren Washington Ankara'ya sinyallerini artırma kararı verdi.

İlk mesaj Evren'e ve İkinci Başkan Saltık'a Brüksel'de verildi.

11 Mayıs 1980 günü, NATO Askeri Komite Toplantısı yapılmış ve o arada SACEUR Gn. Rogers, Ege Komuta Kontrol sorunları ve Yunanistan'ın askeri kanada geri dönüşünü Türk Genelkurmay İkinci Başkanı Org. Haydar Saltık ile görüşüyordu. Bir ara söz Türkiye'ye geldi SACEUR hiç tereddütsüz sordu:

— Ülkenizdeki kargaşa karşısında Türk Ordusu ne yapmayı düşünüyor?

Saltık hiç renk vermedi. Bu soruyu bekliyordu. Hemen yanıtladı:

— Her zamanki görevimizi sürdürüyoruz.

— Ancak ordunun sıkıyönetimde böylesine geniş şekilde rol almasının sakıncaları da vardır.

— Evet, sıkıyönetim nedeniyle bu göreve verilen birliklerin eğitimlerinde bazı güçlükler başladı. Ancak aranın kapatılmasına çalışıyoruz.

Aynı toplantıya katılan Genelkurmay Başkanları onuruna verilen kokteylde bu defa Evren sıkıştırıldı. Amerikan Genelkurmay BaşkanıGn. Jones, bir ara Türk meslektaşını kenara çekti:

— Türkiye'deki gelişmeleri doğrusu kaygıyla izliyoruz. Neler olduğunu anlayabilmek de çok güç. Aylardır bir Cumhurbaşkanı bile seçemedi politikacılarınız.

Evren'in bu konuşmadan çok canı sıkılmıştı. Zaten aynı toplantı sırasında birçok Genelkurmay Başkanı'nın bu yöndeki sorularına muhatap olmuştu. General Jones'a kısaca bir yanıt verip kokteyldeki bu konuşmaları kesip çıktı. Evren ertesi gün de Türkiye'ye döndü.

Belçika, NATO toplantılarına katılan delegasyonlara yemek vermişti. Aynı günün akşamı yemekten sonra kahveler içilirken, NATO'daki görevli Türk subayları, Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'in etrafını aldılar. Hallerinden çok sıkıntılı ve sinirli oldukları belliydi.

— Beyefendi, nedir bu durum? Sonu nereye varacak, bir Cumhurbaşkanı dahi seçilemiyor hâlâ. Biz burada anlatamıyoruz, millete rezil oluyoruz. Güç durumlara düşüyoruz.

Hayrettin Erkmen ertesi sabah Dışişleri'nin yolladığı haber bültenini okurken hayrete düşüyordu. Sanki bir gece önce söylenenler tekrarlanmıştı. Genelkurmay Başkanı Evren İstanbul'a dönüşünde son derece sert bir demeç vermiş, olağanın dışında sözler söylemişti:

—...NATO toplantıları sırasında dostlarımızın sürekli sorularıyla karşılaştık (Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili olarak) ve verecek yanıt bulamadık. Kendilerine şaka yollu takılmak mecburiyetinde hissettim kendimi. Artık bu işe bir hal çaresi bulmak lazım. Devleti başsız bırakamayız. Bütün partiler Cumhurbaşkanı seçimi için el ele vermelidirler.

Erkmen Türkiye'ye dönünce hemen Başbakan'ı buldu ve NATO'daki toplantılar sırasında karşılaştığı bir garip rastlantıdan söz etti. Genelkurmay Başkanı'nın İstanbul'daki demeciyle Belçika'daki Türk subaylarının sözleri birbirinin eşiydi. Acaba aralarında toplantı mı yapmışlardı? Başbakan ile bu konuyu ilk defa konuşuyorlardı. Demirel "Evet, Genelkurmay Başkanı'nın sözleri benim de dikkatimi çekti. Doğrusu beklemiyordum" dedi.

Erkmen'e göre, Brüksel'de bu müdahale konusu tartışılmıştı. Demirel gülümsedi:

— Yok Hayrettin Bey, merak etmeyin, bunu bize reva görmezler. Zira biz de onların istedikleri yönde çalışıyoruz. Onların üzerinde durdukları kanunları çıkarıyoruz. Karşı taraf engelliyor (1).

NATO Güneydoğu Karargâhı Komutanı Amerikalı Amiral Sheer 1980'in ilkbaharına doğru, İstanbul'da Askeri Akademiler'de bir konuşma yapmaya geldi. Genel konulardan sonra, Güney Kanat'ın sorunlarına ve bölgedeki gelişmelere değindi. Ardından Türkiye'ye geçti:

— Türkiye'de enflasyon yüzde 100 (2) civarında sürerken, güçlü bir savunma gerçekleştirilemez. Uygulamaya konulan istikrar programı çok önemlidir ve mutlaka aksamadan sürdürülmesi gerekir. Oysa bir yandan müthiş bir anarşi ve belirginsizlik var. Böylesine büyük bir tehlike karşısında ben size sormak isterim, siz ne yapıyorsunuz, ne yapmayı planlıyorsunuz?

Mesaj son derece açıktı.

3 Haziran günü, Ankara'daki ABD Büyükelçiliği'nin bir araya getirdiği bir gazeteciler grubu, Viyana'daki MBFR (Çok Taraflı, Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi) görüşmelerindeki Amerikan delegasyonunu ziyaret etmişti. Delegasyon sözcüsü Aurelius Fernandez, Hürriyet gazetesi Yazı İşleri sorumlularından Zafer Toraman ile konuşuyordu:

— Daha önce, çok daha az terör darbe getirmişti. Şimdi ne oluyor?

— Siz bir darbe mi bekliyorsunuz?

— Yoo, bir mukayese yapmak istedim.

— Türk Ordusu böyle bir darbe yapsa Amerika ve NATO'nun tepkileri ne olur?

— Siviller bir müdahaleye yumuşak tepki gösterirler. Askeri kanadı bilemem.

Aynı gazeteciler grubu önünde birkaç gün sonra, OECD'

---

(1) Sayın Hayrettin Erkmen'le yapılan görüşmeden alınmıştır. Sayın Demirel ise, Dışişleri Bakanı ile "müdahale" konusunu tartışmadığını belirtmiştir.

(2) Enflasyon bu dönemde yüzde 45'e düşmeye başlamıştı.

de Türkiye dosyasına bakan **Alfred Kuhn** da şunları söylüyordu:

— Demirel, politik oynuyor ve IMF'nin koyduğu kredi limitlerini kullanmak için baskı yapıyor. Ücret artışlarını demokratik ülkelerde kontrol etmek güç. Oysa ücretler mutlaka dondurulmalıdır. 24 Ocak Kararları büyük atılımdır ve mutlaka sürdürülmelidir.

Daha da açık ve tüm batı dünyası askeri çevrelerinin okuduğu US Armed Forces (ABD Silahlı Kuvvetleri) dergisinin Haziran 1980 sayısında mesaj tekrarlanıyordu:

".... Türkiye'deki gelişmeler öyle bir noktaya gelmiştir ki, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesinden başka bir çıkış noktası görülememektedir... Türk Silahlı Kuvvetleri müdahale edecek, ancak gelişmeleri uzun vadede ordu da düzelteneyecektir."

1 Temmuz günü Ankara'daki bir kokteylde, ABD askeri Hava Ataşesi, Milli Birlik Grubu eski üyelerinden Selahattin Özgür'e çok açık şekilde aynı temayı işliyordu: **"Bu ekonomik önlemler (24 Ocak) son derece önemlidir ve bunların uygulanabilmesi için de Türkiye'nin 4-6 yıllık bir istikrarlı döneme ihtiyacı var."**

VI. AYRIM
Komutanlar müdahale gününü kararlaştırıyor

Demirel emindi. Askerler bunu kendine reva görmezlerdi.

Ecevit kuşkuluydu. Bağımsız Başbakanlı bir onarım hükümeti veya milli hükümet, hatta AP-CHP koalisyonu önerilerine orduдan hiçbir destek gelmemişti. Silahlı Kuvvetler derin bir sessizliğe dalmıştı.

Oysa iki lider bunları düşünürken Genelkurmay'da hazırlıklar hızlandırılmış, müdahalenin ayrıntıları ortaya çıkmaya başlamıştı.

1978'de kurulan ve iki kişiden oluşturulan "özel çalışma grubu", İkinci Başkan Saltık'ın emrinde uzun süredir BAYRAK PLANI'nı hazırlıyordu. Planın ana hatları tamamdı. Ayrıntıların son aşamasına gelinmişti. Çalışmaların hızlandırılması ve özel grubun 6 kişiye çıkarılması kararlaştırıldı. Genelkurmay'da, ülkenin Başbakanı veya yetkili durumundaki önemli bir kişisine suikast girişimi veya bölücü nitelikte bir harekete karşı **"Devleti Kurtarma"** ve **"Emniyet, Asayiş, Savunma"** planları vardı. Böyle bir olay patladığında kim nasıl korunacak veya nereye götürülecek, nasıl sıkıyönetim ilan edilecek ve planların nasıl uygulanacağı çok ayrıntılı biçimde saptanmıştı.

Bayrak Planı, bu çok gizli planlardaki bazı bölümlerin alınması ve gerekli yeni eklerin yapılmasıyla ortaya çıkarılmıştı. Planda, radyoya el konmasından, partiler ve meclisin ne olacağına, halkın temel gereksinmelerinin nasıl karşılanacağına, bankalara el konulup konulmamasından, kimlerin gözaltına alınacağına kadar son derece ayrıntılı bilgiler vardı. Plana BAYRAK adı, ülkenin tek bir bayrak altında toplanması amaçlandığından verilmişti. Aslında kalınca olmakla birlikte, temel noktaları 15 sayfayı geçmeyen ve belirli alarm aşamala-

rından geçip uygulamaya sokulabilen bir plandı. Gazetecilere nasıl ve nereden, kimin kart vereceğinden tutun, hangi fırınların işleyeceğine kadar hazırlanmış bir çalışma. Ancak bir günlük, yani duruma müdahale edilmesi öngörülen ve bu operasyon bittiği anda da son sayfasına gelinen bir plandı. Askeri harekâtın ötesinde hiçbir bilgi içermiyordu.

Plan hazırdı, sadece uygulamaya sokuluş tarihi açık bırakılmıştı.

Ankara'da olsun, Evren'in orduları ziyaretleri sırasında olsun komutanlar planın dışında kalan sorunları çeşitli defalar bir araya gelip tartışmışlardı.

Her şeyin başında şimdi bir de Cumhurbaşkanı konusu vardı. Batur'un seçilememiş olması, müdahaleden sonra yerine birinin atanmasını gerektiriyordu. Adı geçenler de oldukça ilginçti:

— Neden Cahit Karakaş olmasın? Son derece Atatürkçü bir insan.

Bu arada bazı emekli askerler ve nihayet, bir komutan, Çağlayangil'in de düşünülebileceğini belirtti.

— Biz bir Devlet Başkanı ve Başbakan atayalım, bu ikisi ülkeyi yönetsinler. Biz de arkadan destekleyelim.

Evren, bu tartışmalarda kendisinin Cumhurbaşkanı olmasından söz etmediği gibi, toplantılara katılanlara da böyle bir fırsat vermemeye özen gösterdi. Yanlış anlamalara yol açılabilirdi. Bu konuda bir görüş birliği de sağlanamadı.

Meclis'in feshedilmesi, liderlerin korunmaya alınması, sendikaların ve tüm derneklerin kapatılması kararlaştırılmış, ancak örneğin, partilerin kapatılıp kapatılmaması konusunda tam bir fikir oluşamamıştı.

Bu arada terörün sürekli artması, birçok komutanda telaş yaratıyordu:

— Bir an önce harekete geçmeliyiz. Her gün insanlar ölüyor, bekleyerek bir şey elde edemiyoruz, diyorlardı.

Aslında müdahale ile birlikte bir terör patlaması da çok kişinin kötü rüyasıydı. DİSK'in 15 bin eylemcisi olduğu hesaplanıyor ve bunların toplu direnmelerine karşı ne yapılabileceği düşünülüyordu. "Ateşle yanıt vermekten başka çaremiz yok" diyen bir komutan, bu işin pek de kolay olmadığının farkındaydı. Gültepe, Fikirtepe gibi mahalleler, kurtarılmış bölge olarak ilan edilen yerler ne olacaktı.... Genelkurmay'ın en büyük kaygısı terör patlaması ve ordunun bu patlama

karşısında ne yapacağını şaşırmasıydı. Ülkenin kana bulanma olasılığı da mutlaka düşünülmeliydi. Hatta bunun için kan stoğu yapılması kararlaştırıldı.

Kürt ayaklanması varsayımı da üzerinde önemli durulan noktalardan biriydi.

Tartışmalar geniş oturumlu olduğunda pek sözü edilmiyordu ancak, komutanlar kendi aralarında konuştukları zaman, Başbakan adayı olarak en sık Turan Feyzioğlu'nun adı geçiyordu.

Dikkati çeken, tüm konuşmaların genellikle günlük sorunlara indiği ve örneğin, müdahale sonrasının bu aşamada tartışılmamasıydı. Nasıl bir Türkiye oluşturulmak istendiği, bu hareketin kaç yıl sürebileceği ve nelerin değiştirilebileceği gibi konulara pek girilmiyordu.

Uyarı mektubunun çoktan unutulduğu da apaçık ortadaydı. Ancak sürekli şekilde aynı tema ağırlık kazanıyordu:

—... Her yolu denemiş olmamız gerekir. Toplum başka çare kalmadı, demeli ve bundan başka çıkış yolu da görmemeli.

16 Mayıs günü İstanbul Fatih Camii'nde Regaip Kandili nedenlyle okutulan ve bütün Türkiye'ye televizyonla canlı yayınlanan mevlit sırasında bir grup "Atatürk'ün ruhuna fatiha" dendiği sırada yuhalamaya başladı. On kişilik bu grubun ısrarla yuhalamayı sürdürmesi, bütün yurtta büyük tepki yarattı. Başbakan ve muhalefet liderinin derhal kınadıkları olaya Genelkurmay Başkanı'nın tepkisi son derece sert oldu:

—... Özgürlükçü demokratik ortamdan faydalanarak Anayasamızın laiklik ilkesini yok etmeyi amaçlayanların gayretleri ezilmeye mahkûmdur. Ulu Ata'nın ilke ve devrimlerinin inançlı bekçileri olan Türk Silahlı Kuvvetleri Mensupları, en büyük komutanından en genç erine kadar, O'na uzanacak dili koparmaya, eli kırmaya kararlıdır.

Evren 16-17 Mayıs günlerinde Konya'da 2. Ordu'yu ziyaret etti. Ordu içindeki tepkiler artıyordu.

19 Mayıs günü, Evren'e Hollanda'da hastanede bulunan eşinin rahatsızlığının arttığı haberi geldi. Ankara Hipodromu'ndaki 19 Mayıs gösterileri sırasında Başbakan'dan müsaade istedi: "Birkaç günlüğüne Hollanda'ya gidip gelmem gerekiyor. Eşim rahatsızlanmış" dedi. Evren o gece özel bir

uçakla Hollanda'ya hareket etti.

Evren 24 Mayıs günü ise dönüşünde, İstanbul'da önce akademilerdeki harp oyunlarını izledikten sonra, Sıkıyönetim Komutanı Org. Üruğ'un karargâhında, 1. Ordu'ya bağlı kolordu komutanları ve **Akademiler Komutanıyla** buluştu.

Evren bu toplantıdan çıktıktan sonra, not defterine şunları yazdı:

24 Mayıs 1980-1. Ordu/Selimiye "Bugün görüştüğüm kolordu komutanları ve Akademi Komutanları, artık müdahale etmekten başka çare yok dediler"

AP HÜKÜMETİ TEHLİKEYE GİRİYOR

1980 yılı Haziran ayının ilk günlerinden itibaren olaylar yine hızlandı.

5 Haziran günü Cumhurbaşkanlığı seçiminde 93. turda, CHP adayı Muhsin Batur 303 oy aldı. Geriye 15 oy kalmıştı. 20 oy boş ve 4 oy da geçersizdi. AP'nin adayı olan Türün ise 185 oy kazanmıştı. Bu olay birden umutları artırıverdi. Ancak Batur'un parlamenterliği de (kontenjan senatörü) ertesi gün bitecekti. Yani önemli bir engelin aşılması için bir günlük şansı kalmıştı. Ecevit'in grubunu toplayıp herkesin oylamaya katılması ve lehte oy kullanılması yolundaki çağrısına rağmen, Batur gereken çoğunluğu sağlayamayınca, Cumhurbaşkanlığı seçimi pratik yönden durdu. Zira CHP, Cumhurbaşkanlığı için yeni aday olarak gösterilen Meclis Başkanı Karakaş hakkında karar vermek üzereydi ki, ortaya yepyeni bir manzara çıkıverdi.

7 Haziran günü, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel İdare Kurulu, Meclis'i terk etme ve "Sine-i Millet'e dönüş" kararı aldı. Aslında herkes bunu Meclis'i boykot etme anlamına çekti. MHP gerçekten de ilk birkaç gün toplantılara katılmadı. Aslında bu, Adalet Partisi'nin büyük bir hızla üzerine gittiği erken seçim girişimini desteklemek için alınmış bir karardı. Demirel, bugünkü sorunların erken seçimsiz düzelebileceğine kesinlikle inanmıyor ve basın toplantılarında olsun, grup konuşmalarında olsun hep şu temayı işliyordu:

"Millete gidip milletten güç almak ve her türlü bunalımın, ondan alınan güçle söndürülmesine çalışmak varken, birtakım kombinezonlar peşinde bunalım çözmeye çabalamanın bir anlamı yoktur.... Ülkenin yeni bunalımlara sürüklenmesinde kimsenin menfaati yoktur. Her gün kendimizi bunalt-

makla meşgulüz."

Yine 7 Haziran günü üçüncü bir gelişme de, MSP'nin AP'ye bir uyarı mektubu vermesiydi. Milli Selamet Partisi, AP'nin tek başına hükümet etmesinden, istediği gibi kanunlar çıkarmasından ve MSP'ye hiç rol vermemesinden hem kuşku hem de kaygı duymaya başlamıştı. Uyarı mektubunda, IMF ile anlaşmadan tutun, günlük işlevlere kadar bir dizi istek sayılıyor ve bu isteklerin dikkate alınmaması durumunda hükümetten desteğin çekileceği belirtiliyordu.

CHP için bu gelişmeler son derece umut vericiydi. Adalet Partisi tüm diyalog ve işbirliği çağrılarına yanıt vermediğine göre, artık bu hükümeti düşürmek veya düşmeye zorlamaktan başka çare kalmamıştı. Ecevit'e göre, bu hükümetten kurtulmak, ülkenin felakete giden durumunu engelleyebilmekle eşanlamlı olmuştu. İşte Ecevit, 8 Haziran günkü CHP Küçük Kurultay konuşmasında, bir adım daha ileri gitti ve bu defa kendinin de Başbakan olmayacağı üçlü bir onarım hükümeti önerdi:

"...Bu çağrılarda bulunmamın, Sayın Demirel'in iddia ettiği gibi yeniden iktidar olma hırsıyla hiçbir ilgisi yoktur. MSP-AP-CHP'li hükümet kurulacak olursa, Meclis'teki en büyük parti olarak CHP'nin hakkı olmakla birlikte, benim hükümet başkanlığı iddiam olmayacaktır. İstenirse partiler dışından biri de Başbakan olabilir, partilerin başkanları da hükümetin dışında kalabilir... Sorunlar etkin bir hükümet olmadan çözülemez duruma girmiştir. Milletimiz de hiçbir partiyi tek başına iktidar yapmamaktadır. O halde üç partinin ortaklaşa kuracakları bir koalisyon, bu bunalımdan tek kurtuluş yoludur... Böyle bir hükümetin hedefleri sınırlı, süresi de belirli olmalıdır. Hedefleri de, devleti yeniden devlet yapma, yani birbirini izleyen iktidarların birbirleri ardından tahrip ettikleri bürokrasiyi, kamu yönetimi kadrolarını yeniden kendi devletine güvenerek çalışabilir duruma getirmek olmalıdır. Hiçbir parti tek başına bunu yapamaz. Zira en iyi niyetli yandaşları dahi, yönetimdeki böyle bir onarımı kabul etmez. Üç parti bir araya gelirse, bunu başarabilir... Böyle bir hükümet teröre karşı ortak tavırla devletin etkinliğini artırılabilir, polisin bütünlük ve huzur içinde çalışabileceği bir ortama kavuşmasını sağlayabilir... Böyle bir hükümet ulusal birliği pekiştirmeye çalışabilir, bölücü akımlara sürüklenmekten koruyabilir ve orduyu da belirli bir süre içinde sıkıyönetim

yükünden kurtarabilir... Böyle bir hükümet, siyasi partiler yasasında, ön seçim sisteminde görüş birliğine varılabilecek değişiklikleri gerçekleştirebilir ve kesin takvime bağlayarak, belirli tarihte de seçimlere gidebilir... Böyle bir hükümet kurulursa, protokole bağlanacak hedefleri her üç partinin de engellemesiz gerçekleştirmesi ve protokol dışında kalan ve üzerinde görüş birliğine varılamayan konuların çözümlerinin ise, yine ortak mutabakatla ertelenmesi gerekir. Bir başka deyimle, hükümete katılacak partiler arasında bir mütareke ilan edilebilir ve çok özlenen uygarca demokratik tartışma ve yarışmanın gelenekleri kurulabilir. O zaman da seçimlere çarpışarak değil yarışarak, ölerek değil, gülerek gidebiliriz..."

Demirel'in bu son öneriye yanıtı ise şöyle oldu: "...Sayın Ecevit nasıl bir hükümet kuracak bilemiyorum. Zaten hükümeti bırakıp giden kendisidir. Millet 14 Ekim seçimlerinde ortaya çıkan oylarıyla bizim hükümet olmamızı istemiyor, yorumunu yapan kendisidir. Aradan dokuz ay geçtikten sonra, ortada ne emare mevcuttur ki, kendi yargısını kendi vermeye kalkıyor... Sayın Ecevit'in Türkiye'ye vereceği bir şey yoktur. Kırdığını döktüğünü biz tamirle meşgulüz. Kendisine gerçekten güveniyorsa millete gidelim. Ne yapacağını, nasıl yapacağını millete söylesin. Ne verecek Ecevit? Sadece hükümet olmayı istemek kâfi değil ki. Hele daha evvel verdiğin sözleri tutmadığın ortadayken, bundan sonra senin şunu yapacağım, bunu yapacağım dediğine kim inanır? Hafızaları buz mu zannediyor. Üzerine yazılmıştır, silinip gitmiştir mi zannediyor? Bu hevesler Türkiye'ye iyilik getirmez. Millete gidelim, millete..."

GİZLİ ECEVİT-ERBAKAN PAZARLIĞI

10 Haziran 1980 günü. CHP Genel Başkanı ile MSP Genel Başkanı gizlice randevulaştılar. Görüşme MSP grup odasında olacaktı. Genel Başkanlar odasındaki bir toplantı dikkati çekebilirdi. Özellikle de bir pazar günü seçilmişti.

Ecevit, yanında Genel Sekreter Yardımcısı Altan Öymen ile, kimseye görenmemeye özel itina gösterip 14.30'da toplantıya geldi. Erbakan'ın yanında, Başkan Yardımcısı Hasan Aksay ve eski MSP İçişleri Bakanı Asiltürk vardı.

MSP'nin Adalet Partisi'yle ilişkilerini gerginleştirmesi, Ecevit'in derhal strateji değişikliği yapmasına yol açtı.

Ecevit'in Adalet Partisi ile askerlerin istediği gibi bir büyük koalisyon oluşturma çabaları sonuç vermemişti. Hatta askerlerden hiçbir destek de görmemiş, sanki AP-CHP koalisyonu üzerinde duranlar onlar değilmiş gibi, fikir unutuluvermişti.

Geniş tabanlı koalisyon, hatta bağımsız bir başbakanlı geniş koalisyon fikri de AP tarafından benimsenmemişti. Bu durumda Ecevit'e göre tek seçenek kalıyordu. O da, önce AP hükümetini düşürmek ve sonradan ikili veya geniş tabanlı bir koalisyon oluşturma yolunu denemek.

İşte bu da ancak MSP ile gerçekleştirilebilirdi. MSP'nin desteğini çekmesi, AP'nin azınlık hükümetini düşürmeye yeterdi.

Ecevit'in amacı, Erbakan'ı bu stratejiye ikna edebilmekti. MHP Meclisler'den çekilmişti, MSP'nin uyarı mektubu da, AP'nin düşürülme olanağını ortaya çıkarmıştı. MSP isterse CHP ile ikili bir koalisyona gidebilir, isterse üçlü bir geniş tabanlı onarım hükümeti koalisyonuna katılabilirdi.

Ancak, her şeyden önce AP'nin düşürülmesi gerekiyordu. AP hükümeti düşürüldükten sonra bu olasılıklar üzerinde durulabilirdi. Bunu gerçekleştirmek için de CHP bir gensoru verecekti. Acaba MSP bunu destekler miydi?

Ecevit bunları anlattı ve;

—...Sayın Erbakan size gelişmelerden duyduğumuz kaygıyı anlatmamıza herhalde gerek yok. Ülke elden gidiyor ve bunu engellemek bizim sorumluluğumuzdur, dedi.

Erbakan, Adalet Partisi'ni zorunlu olarak desteklediğini, gelişmelerin kendileri açısından da çok kaygı verici noktalara geldiğini anlattı, MSP'lilerin de MHP'li komandolar tarafından nasıl hırpalandığından örnekler verdi.

Ancak konuşmalar uzadıkça, MSP'nin önceden belirli bir hükümet formülü üzerinde güvence aradığı ortaya çıktı. Erbakan açıkça söylememekle birlikte aklından geçeni ima etti:

—... Demirel, geniş tabanlı bir hükümete razı olmuyor. Biz de sizin gibi bir onarım döneminden geçilmesinden yanayız. Bu arada Demirel'in dışındaki AP'lilerin de desteğini sağlayabiliriz... Ancak unutmayın, bizim seçmenimiz de bir kere ülkeyi bizim yönetmemizi istiyor. Tabii hükümet bizde olsa, bu vazifeyi bize verenlerin çizdiği çerçeve içinde yürüyeceğiz.

Açıkça, MSP'nin kuracağı, kendisinin de Başbakan ola-

cağı. bir hükümeti CHP'nin desteklemesini istiyor ve ancak bu şekilde AP'yi devirmek için, CHP'nin gensorusuna oy verebileceğini belirtiyordu.

Ecevit hemen itiraz etti:

—...Böyle bir şeyi, bu aşamada kabul etmemize tabii ki imkân yok. Meclis'teki en büyük parti olmamıza rağmen, bir koalisyon kurulduğu takdirde, kendim bile bunun başkanlığını düşünmüyorum. Bunu da açıkça belirttim. Bağımsız bir başbakan olur, başka bir şey olur. Bizim düşündüğümüz milli hükümet gibi bir şey. Önce bu bu hükümeti düşürelim, sonra nasıl ve ne kurabileceğimizi konuşuruz.

Erbakan bir daha başbakanlık konusu üzerinde durmadı. İki saatlik bu konuşmanın sonunda, Asiltürk ile Öymen'in bu teması gizlice sürdürmeleri ve bir ortak zemin hazırlamaları önerisi kabul edildi.

Erbakan'ın başbakanlık isteğinin bir deneme niteliğinde ortaya atıldığı izlenimine varan Ecevit, umutlanıvermişti. Galiba Demirel hükümetinden kurtulmak mümkün olacak ve milli bir hükümet kurulabilecekti.

ECEVİT'İ KENDİ GRUBU ELEŞTİRİYOR

16 Haziran günü Ecevit CHP parlamento grubunu topladı. AP'yi düşürmek için verilecek gensoru üzerinde görüşmeler yapılıyor ve bu arada Genel Başkan da sert şekilde eleştiriliyordu.

— Durmadan diyalog çağrısının anlamı nedir? Durmadan biz elimizi uzatıyor ve tersleniyoruz... Bu gensoru gereksizdir. Bırakın Adalet Partisi iktidarda daha çok yıpransın ve CHP muhalefette güçlensin ki, sonra seçimlerdeki şansımızı artıralım.

Ecevit, önemli konuşmalarından biri diye nitelendirilebilecek yanıtında ise, yaklaşımını savundu:

—...Bazı arkadaşlar, AP hükümetinin sakıncalarını halkın canevinden duymasını, hükümetin daha çok yıpranmasını, bunlar sağlanmadan bir seçime gitmenin gereksizliğini ve CHP'nin şu veya bu şekilde katılacağı yeni bir hükümet oluşturulmasının sakıncalarını ileri sürdüler. Arkadaşlar, eğer biz bu hükümetin daha çok yıpranmasını, halkın daha çok ıstırap çekmesini ve CHP'nin muhalefette daha çok puan toplamasını bekleme kararı verecek olursak, o zamana kadar rejim dayanabilir mi sanıyorsunuz? Benim yadırgadığım, böyle-

sine düğüm düğüm olmuş devlet sorunlarıyla karşı karşıya iken, devlet sorunu ile CHP'nin bazı iç sorunlarını birbirine karıştırmaktır... Türkiye bu haldeyken, vatandaşlarımızın büyük bir kesimi, sırf siyasal düşünceleri şu yönde olduğu, mezhepleri veya soyadları böyle olduğu için işkence altında yaşarken, katledilirken, hiçbirimizin kendimizi düşünmeye, kendi kişiliğimizi, kendi seçimimizi düşünmeye, hatta bir ölçünün dışında partimizi düşünmeye hakkımız olmadığı kanısındayım. Bunu içine sindiremeyenler varsa, onlar da Meclis'te oylarını kendi inançları doğrultusunda versinler.

Ecevit bu dönemde kendi partisi içinde giderek sertleşen bir muhalefet ile de mücadele ediyordu. Her yönden eleştiri taarruzu altındaydı. Hele gensoru girişimi, parti içindekilerin bir bölümü tarafından aynen Demirel gibi değerlendirilmiş ve "Ecevit sırf CHP Genel Başkanlığı'nı korumak amacıyla bu girişimlerde bulunuyor" denmişti:

—... Arkadaşlar, bazılarınıza göre ben Genel Başkanlığı kaybedecekmişim ve bunun kaygıları içinde yaşıyormuşum. Bir ara bazı arkadaşlarım beni bu kaygılardan kurtarmak için teminat vermeye çalışmışlar, ama ben kurtulamamışım. Ben bu konuda ne kaygı duydum, ne de herhangi bir kimseden teminat istedim. Demek ki, bu arkadaşlar beni tanıyamamışlar ve daha yirmi yıl çalışsalar yine tanıyamayacaklar... Arkadaşlar, gensoru verildikten sonra nasıl sorunlarla karşılaşılacağı ve bunların çözümünün nasıl bilinmeyenlerle dolu olduğu doğrudur. Ancak kesin bilinen bugünkü durumdur. Bugünkü durumun Türkiye'yi nereye götürdüğüdür. Mesele, bugünkü durumdan ülkeyi kurtarmak için bazı riskler göze alınmalı mıdır, alınmamalı mıdır, konusunda karara varmaktır.

EVREN DEMİREL'İ ELEŞTİRİYOR

CHP Genel Başkanı, grubunda sert eleştirilere yanıt verirken aynı gün (16 Haziran 1980) aynı saatlerde AP Genel Başkanı genişletilmiş sıkıyönetim toplantısında, suratı asılmış şekilde Genelkurmay Başkanı Evren'i dinliyordu:

—... Çıkarılması gereken yasalardan hiçbiri Meclis'ten geçmedi. Bu şekilde terör ile mücadele etmemiz imkânsız.

Evren acı bir dille hükümeti eleştirdi. Salonda soğuk bir hava esti.

Hemen ardından yapılan MGK toplantısında da sıkıyönetimin iki ay uzaması kararlaştırıldı. Bakanlar Kurulu da aynı

gece toplanıp bu tavsiye kararını onayladı. Ancak dikkatlerden kaçan, MGK Genel Sekreterliği'nin yayınladığı bildiriydi:

"... Sıkıyönetim ve güvenlik kuvvetlerinin icraatını kolaylaştıracak tüm yasalar bir an önce çıkarılmalıdır..."

Demirel'e göre, bu paragraf askerin CHP'ye bir uyarı mesajıydı.

Ecevit'e göre, AP askeri yanına alıp, onlarla birlikte bir şeyler yapmaya çalışıyordu.

Komutanlara göre ise, artık bıçak kemiğe dayanmıştı.

...VE BAYRAK PLANI DAĞITILIYOR

17 Haziran günü, genişletilmiş sıkıyönetim ve Milli Güvenlik Kurulu toplantısına katılan tüm komutanlar bir araya geldiler. Artık herkesin fikri oluşmuştu. Bir an önce harekât düğmesine basılması gerekiyordu.

Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları ve İkinci Başkan'ı çağırdı.

Ve harekât emrini uzattı.

"BÜTÜN ORDU KOMUTANLARINA; BAYRAK PLANININ UYGULAMAYA GİRİŞ GÜNÜ 11 TEMMUZ, SAATİ İSE 04.00'DIR."

BAYRAK planı özel kuryelerle dağıtılmaya başlandı.

Genelkurmay'da müdahale günü kesinleştirildiği sırada, Nevşehir CHP İl Başkanı Ali Feyzi Alaloğlu öldürülmüştü.

18 Haziran günü de cenazesi kalkacaktı. CHP Genel Başkanı, bazı genel sekreter yardımcıları, Milletvekili ve senatörler Nevşehir'e gittiler.

Kentte garip bir hava esiyordu. İnsanlar korkularından dışarı çıkamıyorlar, çıkanlar ise duvar kenarlarına sığınıyorlardı.

Cenaze evden alındı ve camiye doğru taşınmaya başlandı ki, sokak aralarından taş yağmuru herkesi şaşırttı. Halk panik içinde kaçıştı, ancak, Ecevit ve cenazeyi taşıyanlar yollarına devam ettiler.

Güvenliği sağlamaya çalışan asker de yeterli olamıyordu. Yolun yarısına gelindiğinde, bu defa cenaze kurşun yağmuruna tutuldu. CHP'liler tabutu yolun ortasında bırakıp evlere sığınmak zorunda kaldılar. Tam bir panik havası vardı. Beş CHP milletvekili ve senatör yaralanmış, insanlar nereye sak-

lanacaklarını şaşırmışlardı.

Ecevit derhal vilayet binasına gitti, kapı kilitliydi. Israrlardan sonra Vali'yi buldurdu ve kapıyı açtırıp vilayet binasına girdi.

CHP Genel Başkanı önce Demirel'i arattı. Grup toplantısındaydı (1).Ardından Genelkurmay Başkanı'nı arattı, buldu:

— Başbakan'a ulaşamıyorum. Sizi aradım.Parlamenterlerimle benim üzerime ateş açıldı. Güvenlik yok. Cenazemizi de kaldıramıyoruz. Sizin yardımınız ve müdahalenizi istiyorum.

— Ben oraya derhal bir birlik yollayacağım, hiç merak etmeyin.

— Ben birliğin gelişini bekleyeceğim. Zira asker gelmeden çıkarsam buradaki ülkücüler CHP'lilere eziyet ederler.

— Merak etmeyin, hiç kimse bir şey yapamaz.

CHP Genel Bakanı o gece orduevinde misafir edildi. Birlikler sabaha karşı Nevşehir'e girdiler. Ecevit, normal olarak Başbakan'dan yardım istemesi gerekirken, askere başvurmak ve "aman siz gelin bizi kurtarın" demek zorunda kalmıştı.

GİZLİ CHP-MSP PAZARLIĞI SÜRÜYOR

Bu arada Asiltürk ile Öymen, askeri cephede nelerin hazırlandığından habersiz, gizli pazarlığı sürdürüyorlardı. Altı defa buluştular. Bazen MSP'nin araştırma merkezinde, bazen Meclis'te yapılan bu konuşmalarda MSP isteklerinde ısrar ediyordu:

— Bizim CHP desteğiyle bir hükümet kurmamız dahi fedakârlıktır. Biliyorsunuz seçmenlerimizin bir bölümü CHP'ye alerji duyarlar. Şimdi bir de yönetimde söz sahibi olmamamızı hiç kabul etmezler.

Bu olmusuz yaklaşıma rağmen, tutumları tam da belirgin değildi. Erbakan durmadan bol gösterili basın toplantıları yapıyor ve Demirel'e verip veriştiriyordu. Bu yaklaşımdaki bir liderin tekrar Demirel'i destekleyemeyeceği varsayımından hareket eden CHP de umudunu kesmiyordu.

Nihayet bu görüşmelerden birinde Asiltürk, yeni bir öneri getirdi:

—... Peki, bizim seçeceğimiz bir bağımsız Başbakan olsun, ancak Erbakan, Başbakan Yardımcısı olsun.

---

(1) Ecevit'in telefonu Başbakan'a grupta konuşma yaparken ulaşmış ve Demirel de yarım saat sonra kendisiyle bağlantı kurdurtup muhalefet lideriyle görüşmüştü.

CHP'nin bunu da kabul etmesine olanak yoktu. Aslında MSP'nin yaklaşımı demokrasinin elden gidişi ve ülkenin bölünme tehlikesinden kurtarılması veya bir askeri müdahaleyi engellemek gibi kaygılardan kaynaklanmıyor, daha çok bir hükümet bunalımından kendine biraz daha fazla pay çıkarabilmek ve bir yandan erken seçimlerden, öte yandan da MHP komandolarının ve sıkıyönetimin baskılarından kurtulabilmeyi hedefliyordu.

Erbakan, 24 Haziran günü, "Parlamenterlerini serbest bıraktıklarını ve artık hükümeti destekleme mecburiyetlerinin kalmadığını" açıkladı ve hemen ekledi:

—... Ancak arkasını görmeden de hükümeti düşürmeyiz.

Hem Demirel'e, hem de Ecevit'e açık sinyaldi bu. Başbakan ile görüşmesi sırasında, Demirel bu hükümetin düşmesi durumunda ülkede ortaya çıkacak bunalımın üzerinde durmuş ve bunun sorumlusunun da MSP olacağını kendisine açıkça söylemişti:

—... Hoca, aynı geminin içindeyiz. Bir sıkıntınız varsa gelip bana söyleyin, neden etrafta dolaşıyorsunuz.

Tam o günlerde Ankara'da NATO Dışişleri Bakanları toplantısı başladığında, tüm çalışmalara birkaç gün ara verildi.

"KERHEN DESTEK"

28 Haziran 1980 günü Ecevit, Erbakan ile yeni bir görüşme daha yaptı. Sonuç fazla değişik değildi: Kesin olmamakla birlikte, MSP Başbakanlık veya bağımsız bir başbakanın altında başbakan yardımcılığı istiyordu.

Başbakanlıkta ısrar etmiyor ancak, AP'nin düşürülmesinden sonraki dönemi de sağlama almayı düşünüyordu.

BAYRAK PLANI özel kuryelerle, ordu komutanlarına dağıtılmaya başlandığı sırada, 2 Temmuz günü Meclis'te güvenoylaması yapılacaktı.

Meclis heyecanlı günlerinden birini daha yaşıyordu. Gruplar kendi aralarında görüşüyorlar ve MSP'nin tutumu bir türlü kesinleşemiyordu.

Erbakan gensoru nedeniyle yaptığı konuşmada Demirel'e öylesine hücum etmişti ki, CHP'nin ümitleri yeniden artmıştı.

Toplantı başlamış ve yukarıda sadece MSP grubunun birleşimi sürüyordu. Genel Başkan Yardımcısı Hasan Aksay, hiç kimsenin göremeyeceği biçimde Altan Öymen'in yanına

geldi:

—... Bakın bu konuda birlikte çok çalıştık ve mesafe aldık. Hükümetin düşmesini biz de istiyoruz. Şimdi yukarı gruba çıkıyorum. Ne dersiniz?

CHP'nin, Erbakan'ın başbakan yardımcılığını kabul etmesi o anda Türkiye'deki gelişmeleri belki de büyük oranda değiştirebilecekti. Ancak, MSP, hükümet düştükten sonra inisiyatifi kendi eline almak, CHP ise bunu bırakmayıp, geniş bir koalisyon oluşturmak istiyordu.

Altan Öymen'in yanıtı çok netti:

— Maalesef kabul edemeyiz. Genel Başkan'ımızın da söylediği gibi, önce bu hükümeti düşürelim. Gensoruyu biz hazırladık, gerekçelerini de size anlattık, ne istediğimizi de söyledik. Artık karar size ait.

Aksay "Yazık!" demekle yetindi.

Erbakan geç saatlerde başlayan oylamada ünlü açıklamasını da yaptı:

—... Şimdilik, hükümeti kerhen destekliyoruz.

Demirel hükümeti 214'e karşı 227 ile güvenoyu aldı.

"BAYRAK PLANI İPTAL EDİLSİN!"

Aynı gece, herkes oylamanın sonucunu tartışırken Genelkurmay Başkanı da durumu yakından izliyordu. Hükümet düşmüş olsa, müdahale belki de kolaylaşacaktı. Oysa şimdi yeni bir durum belirmişti.

Evren, "bu yeni durumu" diğer kuvvet komutanları ile değerlendirdi:

— Galiba erteleme gerekecek. Yeni güvenoyu almış bir hükümeti, güvenoylamasından dokuz gün sonra düşürürsek, "Bak, CHP düşüremedi. Arkasına orduyu alıp birlikte düşürdü" derler.

— Yüksek Şûra toplantısı da yaklaşıyor. Şûra müdahaleden sonra olursa, tayin ve terfileri gerçekleştirmek güç olur. Dondursak, daha başka yorumlar yapılır. Oysa tüm tayin ve terfileri yaptıktan sonra ve herkes yerine gittikten sonra müdahale daha doğrudur.

— Komutanım, OECD borç erteleme görüşmeleri de 22 Temmuz'a bırakıldı. Önceden yapılacak bir askeri müdahale birçok ülkenin hiç değilse bir süre çekimser davranmasına yol açabilir.

Evren toplantının sonunda kararını açıkladı.

—... Bu kadar sabrettik, biraz daha bekleyelim.

Müdahalenin ertelenmesi, ağustos ayı sonunda Deniz Kuvvetleri Komutanı olan Bülent Ulusu'nun hayatını da etkileyecekti. Aslında Ulusu'nun durumu da, erteleme tartışmaları sırasında konu olmuştu. Süresinin uzatılması birçok dedikoduya yol açabilirdi.

Ulusu, müdahaleyi birlikte hazırladıkları arkadaşları devlet yönetimini ele alırken, kendisinin unutulacağını biliyordu. Hiç itiraz etmeden "Nasıl emredersiniz komutanım" dedi.

8 Temmuz günü, Genelkurmay'dan ikinci bir emir çıktı: BAYRAK PLANI UYGULAMADAN KALDIRILMIŞTIR. PLAN KOLORDULARDAN GERİ TOPLANSIN.

VII AYRIM
Liderlerin son uzlaşma çabaları...

4 Temmuz 1980: ÇORUM

Anarşi ile ilgili olarak yurdun dört bir yanından gelen haberler, terör ve kargaşanın büyüdüğünü gösteriyordu. İlk yıllardaki bireysel terör artık büyük ölçüde toplumsal teröre dönüşmüş, kitleler hedef alınır olmuştu. Üstelik sadece sol veya sağ militanlar değil, politikacılar, bilim adamları, gazeteciler, askerler hedef oluyorlardı. Sol hem kendi içinde, hem sağa karşı; mezhep ayırımcıları kendi aralarında; Kürtler adına da çeşitli gruplar ateş yağdırıyorlardı. Günde 25 kişinin öldürüldüğü bir döneme girilmişti.

4 Temmuz gününden itibaren de, âdeta "hücum" emri verilmişti. Çorum'da 18 kişinin öldürülmesi üzerine 50 tanka bindirilmiş askeri birlikler yola çıkarılırken Fatsa olayları patlak veriyordu. Çorum'daki gelişmeleri izlemeye giden Milliyet gazetesi muhabiri, kentin sınırında silahlı komandolar tarafından durdurulup, kimliği öğrenilince geldiği arabaya tıkılıp kovalanıyor, kent âdeta sağın kurtarılmış bölgesi ilan ediliyordu.... Fatsa ise solun kurtarılmış bölgesi oluyor, ardından hem Tunceli hem de Fatsa'daki aramaya suratları maskeli sivil komandoların da katılması, olayların boyutunu ve tepkileri artırıyordu.

Çorum'daki olaylar, cuma namazında bir cami yakınında bir bombanın patlaması ve etrafa kurşun sıkılması üzerine "Komünistler camileri yakıp yıkıyor" şeklinde söylentiler yayılması ve halkın tahrik edilmesi sonucu, kısa sürede yüzün üstünde ev ve binanın yanmasıyla genişliyor, Alaca ilçesinde MHP'li bir gencin yaralanması üzerine komandolar köyü basıp cezalandırma yöntemine gidiyorlardı.

Durum ancak, sokağa çıkma yasağı konularak önlenebiliyordu.

Yozgat'ın merkez ve 6 ilçesi, sağın kurtarılmış bölgesi ilan edilip AP İl Başkanı "huzurumuzu fazla görüyorlar" derken,

CHP binası harabe halindeydi ve içeri kimse giremiyordu.

Olayların önü ardı alınamamasının bir başka nedeni de, sıkıyönetim yetkililerinin artık bunalmaları ve çok kişiye göre, işi gevşetmek zorunda kalmalarıydı. Silahlı Kuvvetler tamamen sıkışmış ve işin içinden bu şekilde çıkamayacağını anlamıştı. Sıkıyönetim uygulamasında görev yapan birçok asker **"Neden ben ateş altına gireyim? Neden Demirel'in adamı damgasını yiyeyim? Neden sorumluluk yükleneyim?"** diyordu. Sıkıyönetim komutanlarının kuşkusu ise, **"Bizi kim koruyacak?"** sorusuyla özetleniyordu. Örnek olarak da 12 Mart dönemi İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün'ü gösteriyorlardı. Türün'ün sıkıyönetim kalkınca hakarete uğradığını, itilip kakıldığını söylüyorlar ve **"Aynı durum bizim başımıza da gelebilir"** diyorlardı. Görevlerini yapıyorlar, ancak kalpleriyle değildi. Üstelik anarşinin gerçek nedenleri, daha da önemlisi kaynakları hakkında pek istihbaratı yoktu ordunun. Ortada daha fazla göründüğünden dolayı da baş sorumlu olarak sol gösteriliyordu. Bazı sıkıyönetim komutanları artık müdahalenin gerçekleşeceğini, gönderilen ve sonradan iptal edilen Bayrak Planı'yla da öğrenmişlerdi. Açıkça söylenmeyen, ancak hissedilen Silahlı Kuvvetler'in tam sorumluluğu alacağı günün beklenmesiydi. Evren'in aynı günlerde yaptığı Çorum, Amasya, Samsun ve Ordu gezisi hem olayları, hem de Silahlı Kuvvetler'deki son derece olumsuz havayı yansıtan izlenimlerle bitti.

Sadece içeride değil, dışarıda da Türkiye'ye yönelik Kürt-Ermeni-Rum koalisyonu, çabasını giderek artırmaya başlamıştı. Özellikle Ermeni terör grupları, ardı ardına olanak buldukları başkentlerdeki Türk temsilciliklerine karşı suikast girişimlerini sürdürüyorlar, terör havasını Türkiye'nin dış temsilciliklerine taşıyorlardı. Kürt ve Rumlar sadece propaganda ile görüşlerini ileri sürerken, Ermenilerin vurucu timleri âdeta av seçimi için ülke ülke dolaşır olmuşlardı.

Bir yandan içerideki anarşi, öte yandan dış anarşi ve nihayet tüm uluslararası kuruluşlardaki siyasi kampanya, Türkiye'yi dört bir yanından sarılmış bir ülke görünümüne sokmuştu.

9 TEMMUZ-ANKARA

Türkiye, politikacısıyla, gazetecisiyle daha bir gün önce ordunun müdahale kararını bir süre ertelediğinden habersizdi.

Ümitsizlik içindeki birçok kişinin tek umudu olması gereken Türkiye Büyük Millet Meclisi ise, tamamen kilitlenmişti. Oyların dağılımı hiçbir partinin tek başına bekleyen sorunları çözmesine, kanunları Meclis'ten geçirmesine olanak vermiyordu. Üstelik her konuda bir diğerinin görüşü değişikti ve uzlaşı yolu aranması, diyalog kurulması için de istek yoktu.

Cumhurbaşkanlığı seçimi kalmış, bu defa CHP'nin aday gösterememesinden, seçim âdeta unutulmuştu. Bu durum AP'nin de işine gelmiyor değildi. Çoğu kimseye göre, Çağlayangil vekâleten bulunduğu Çankaya'da AP'nin tek başına çoğunluk sağlayabileceği ilk seçimlere kadar aynı görevi sürdürebilecek, AP'nin çoğunluk kazanması halinde ise aynı görevi asaleten sürdürme olanağını elde edecekti. Çağlayangil, başta Washington olmak üzere, batılılar tarafından da en çok desteklenen adaydı. AP'nin kalbinde Cumhurbaşkanı olarak Çağlayangil yatıyordu. Seçilmesi kesinleşene kadar da parti beklemekten yanaydı. Yıpranmaması için aday olarak ortaya çıkarılmamıştı.

Kamu düzeniyle ilgili, başta Milli Güvenlik Mahkemeleri Yasası olmak üzere Genelkurmay'ın yazılı olarak istediği değişikliklerden bir bölümü Meclis'te bekliyor, bunlara da CHP itiraz ediyordu. Bu şekilde demokrasiye getirilecek kısıtlamaların oldu bittiyle değil görüşülerek çıkarılmasını arzuluyordu.

ÇAĞLAYANGİL DEVREYE GİRİYOR

Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil bu kilitlenmeyi açabilmek için, harekete geçti. Bir yandan tüm parti liderlerini, öte yandan da Ecevit ile Demirel'i ardı ardına toplantılara çağırdı.

Demirel-Ecevit ve Çağlayangil'in 9 Temmuz günü Köşk'teki ilk buluşmalarının gündemi kısıtlıydı: Cumhurbaşkanı Kontenjanı'ndan 5 senatörün süresi dolmuştu. Anayasa'ya göre de yenilerinin on beş gün içinde seçilmeleri gerekliydi. Bu olanaktan yararlanıp belki Cumhurbaşkanlığı seçimine bir çare bulunabilirdi.

Saat 17'de başlayan, bir saat süren bu görüşmede, Çağlayangil, iki önce kendini aynı konuda ziyaret eden Ecevit'e söylediklerini tekrarlayarak söze başladı:

— Anayasa'ya saygılı olduğumuzu göstermemiz gerektiği fikrindeyim. Kontenjan senatörlerini hemen atamayı daha bir süre bekletmem, belki Anayasa'yı zedelemez, ancak böy-

lesine bunalımlı bir dönemde atamaları geciktirmek istemiyorum.

Ecevit henüz asli Cumhurbaşkanı seçilmeden böyle bir girişimin sakıncalarına dikkat çekti:

— Bakın, Cumhurbaşkanlığı seçimi çok uzadı. Bunun sakıncaları büyüktür. Bir Cumhurbaşkanı dahi seçemediğimiz izlenimi giderek yayılıyor. Üstelik AP, şimdi de meclisleri fiilen tatil etmeye hazırlanıyor. Bunun da parlamentonun saygınlığı açısından sakıncaları vardır. Bizim tüm diyalog ve anlaşma girişimlerimize Sayın Demirel'den hiç yanıt gelmedi... Eğer siz şimdi bir uzlaşma girişiminde bulunmak istiyorsanız, bunu herhalde kontenjan senatörlerini atamadan önce yapmanız daha doğru olur. Madem ki, uzlaştırma girişiminde bulunacaktınız neden sonucunu beklemeden, vekil olarak atamaları yaptınız, diye size sorulur. Buna mahal bırakmayın. Şimdi, seçim engelleniyor ve o sayede AP beş senatöre konmak için bunu yapıyor, denir.Ayrıca ileride sizin Cumhurbaşkanlığı adaylığınız söz konusu olursa, siz de kendinize seçmen seçmiş durumuna girmiş olacaksınız.

— Sayın Ecevit, yürüttüğünüz mantık kendi içinde tutarlı görünüyor. Ancak, hareket ve azimet noktalarınız yanlış olduğu için tutarlı görünüyor. Bence de, bir aylık süre içinde kontenjan senatörlerini atamam hukuki bir zorunluk değil. Ancak atama, Anayasa'ya göre daha doğru olur, Anayasa'ya daha saygılı davranmak olur. Kullanmazsam Anayasa'yı ihlal etmiş olmam, bunu biliyorum. Bu konudaki görüşünüze katılıyorum, ancak bu yetkimi kullanacağım.

— Bence çok hatalı şekilde sorumlu olursunuz ve ileride de siz gereksiz şekilde sorumlu tutulursunuz.

— Atayacağım, ancak atama yaparken de, bu hakkı kullanırken de istical göstermeyeceğim. Önce tüm liderler arasında bir uzlaşı girişiminde bulunacağım. Bu sözünü ettiğim bir aylık süre dolduktan sonra, bir hafta falan daha geçirip atamayı yapacağım.

Demirel sadece dinliyordu.

Konuşmalar, Cumhurbaşkanlığı seçimindeki tıkanmaya geldi. İki büyük parti lideri arasındaki diyalogsuzluğun ve ilişkilerin genellikle söylentilere dayandırıldığının açık bir örneğiydi bu görüşme. Demirel, Ecevit'in bir bağımsız Cumhurbaşkanı seçtirmek istemediğini ileri sürdü.

— Oysa ne AP bir CHP'liye, ne de CHP bir AP'liye oy

verir. İsteğimiz kadar zorlayalım bunu gerçekleştiremeyiz.

İki partinin bir araya gelip geniş tabanlı bir koalisyon kurması veya Cumhurbaşkanlığı gibi bir konuda anlaşmasının olanaksızlığına Demirel kadar Çağlayangil de inanmış bir kişidir. Tarafsız görüntü vermesine rağmen, bu konuda oldukça katı tutumludur. AP'nin sağdaki desteğini kaybedeceğinden, tabanda bir çözülme olabileceğinden çekindiği için iki partinin yakınlaşmasını da pek istemez. Bu görüşünü söyle işledi:

— Sayın Ecevit, aslında ortada bir haksızlık da var. Türkiye'de sol bölünmemiş durumda. Bütün oyları CHP'ye akıyor. Hiç değilse büyük oranda siz alıyorsunuz. Oysa, sağ bölünmüş vaziyette. Oylar AP'de toplanamıyor. Bu haksızlığın düzeltilmesi lazım.

Ecevit itiraz etti:

— Bir kere solun bizim etrafımızda birleştiği filan gibi bir şey yok. İşte açıkça bize yöneltilen sol eleştiriler ortada. Üstelik sosyal demokrasi bir ülkede aşırı solun hızını kırar. Bundan sizin memnun olmanız gerekir... Bir bağımsızı seçtirmediğimiz yolundaki söylentiler de beni çok üzüyor. Ben hiçbir zaman böyle bir şey söylemedim. Türkiye bir bunalım içindedir. Evet, Devlet Başkanı'nın partililer arasından seçilmesinin demokratik açıdan büyük önemi vardır, ancak bunları düşünecek noktada değiliz. Ben bir bağımsızın seçilmesine de varım.

Türkiye'nin bugünkü koşullarında bunu ortaya atmak zor bir şey olmasına rağmen, yine de üstlenirim. Eğer Sayın Demirel bunun üstünde durmayı değer buluyorsa görüşebiliriz.

Çağlayangil Demirel'e döndü **"Ne dersiniz?"** dedi.

— Bence böyle bir formülün tartışılmasının henüz zamanı değil. Çok daha öncelikli sorunlarımız var ve bunların halledilmesine çalışmalıyız.

— Sayın Demirel, eğer zamanı değil derken, dışarıdan, kontenjan yoluyla istediğiniz kişileri senatoya sokup oradan aday göstermeyi düşünüyorsanız... Zamanı gelmedi derken, o türlü bir zamanlamadan söz ediyorsanız, ben yokum. Şimdi ilke olarak kabul ederseniz, dışarıdan gelecek bir kişi üzerinde de anlaşabiliriz. Tıpkı Sunay için iki partinin anlaştığı gibi yapabiliriz.

Demirel görüşünde ısrar etti ve zamanın bu konu için

henüz oluşmadığını söylemekle yetindi.

Demirel bu diyalog çağrılarını bir oyun olarak görüyordu. Diyaloğun bir ilaçmış, her derdi önleyecekmiş gibi gösterilmesine sinirleniyordu. Yakınlarıyla konuşurken bu konudaki tutumunu şöyle anlatıyordu:

"Uzlaşalım, diyalog kuralım demekle her şey halloisa dünyada ihtilaf kalmazdı. Nasıl uzlaşacaksınız? Öyle konular vardır ki koşullar uzlaşmayı mümkün kılar, öyle konular vardır ki kılmaz... Çok parti rejimi farklı düşünceler, fikirler ve davranışlar rejimidir. Uzlaşamamakla, diyalog kuramamakla insanlar suçlanamaz... Cumhurbaşkanlığı seçimi salt çoğunluk sağlanamadığından doğan boşluk nedeniyle tıkanmıştır... Çıkışın iki lideri bir araya getirmekten geçtiğini de anlayamıyorum. Ortada Meclis var. Onun güvenine dayanan hükümet var. Ülkenin şikâyeti de anarşi. Komutanlar yetki, kanun istiyorlar. Bir bölümü şubatta çıkarılıyor, mayısta yeni yetki istiyorlar. Hükümet diğer partilere 'gelin bunları yapalım' diyor. CHP bu kanunlara destek olup bunların çıkarılmasını sağlayacağına, seçime gideceğine 'onarım hükümeti', 'diyalog', 'uzlaşma' gibi şeylerle uğraşıyor. Bu yoldan hiçbir sonuç alınmaz."

10 TEMMUZ - GÖLCÜK

Donanma Komutanı Tümer, Gölcük'e gitmişti. Karadeniz Bölge Komutanı'nı çağırdı. "Gelişini gölgele, bir başka gerekçeye bağla" diye haber gönderdi. Karadeniz Bölge Komutanı, Donanma Komutanı'yla "mayın sorununu" görüşmek üzere Gölcük'e geldi.

Tümer, baş başa konuşmayı tercih ettiğini söyledi. Masaya oturdukları zaman verdiği emir kesindi:

— Ülke tehlikede. Kurtarılmış bölgelerle büyük bir iç savaşın provaları yapılıyor. Karadeniz de bu yönden son derece önemli. Dışarıdan gelecek bir tehdide karşı harp planlarını uygulamaya koyacak şekilde hazırlanın.

Bu bölgedeki planlar özellikle Sovyetler'den gelecek bir olası saldırıya karşı kurulup donatılmıştı.

Tümer, ardından, ülkeye dışarıdan gelecek bir müdahale veya içeride bölünme hareketlerine karşı alınması gereken önlemlerden söz etti. Adını vermemekle birlikte, belli ki bir planın ana hatlarını tartışıyordu. Halen milletvekili olan bazı

kişilerin **"bölücü hareketleri desteklediklerinden dolayı tutuklanacakları"** gerekçesiyle adları yazılıydı. Hangi birliğin nereye kaydırılacağı gözden geçirildi.

Donanma Komutanı bir müdahaleden söz etmedi. Verdiği izlenim, bölünme tehlikesinin arttığı, dıştan da bir müdahale gelebileceği ve buna karşılık bütün vatanda sıkıyönetim ilan edilip planların uygulamaya sokulabileceği şeklindeydi.

Karadeniz Komutanı selam verip ayrıldı.

11 TEMMUZ - ANKARA/KÖŞK

Daha önce Ecevit ile Demirel'i bir araya getiren Çağlayangil, bu defa da tüm parti liderlerini davet etmişti. Cumhurbaşkanlığı seçimi için bir uzlaşmaya varılmasını istiyordu.

Konuşma sırasına göre, liderlerin tutumları şöyle belirdi:

Demirel: Bugünkü siyasal denge sonuç alınmasını imkânsızlaştırıyor. Hiçbir parti diğerine oy vermiyor. Oysa siyasetin içinden gelen, siyaseti bilen biri Cumhurbaşkanı seçilmelidir. Bu durumda da tek yol Anayasa değişikliğidir.

Erbakan: Bu durumda iki büyük partinin anlaşmasından başka bir çıkış yolu göremiyoruz. Eğer bir partili seçilemiyor ise, o zaman partiler dışından birinin seçilmesine biz itiraz etmeyiz, ancak parlamento dışından seçilmesine karşıyız.

CHP: Tüm partiler arasında bir anlaşma olmalıdır. Bu partiler yeterince destek sağlayacaklarını düşündükleri kimselerin isimlerini birbirlerine vermeli, eleme usulüyle bir kişi üzerinde anlaşmaya varılmalıdır...

Milli Birlik Grubu: Cumhurbaşkanı'nı millete seçtirme ve balotaj usulüne karşıyız, doğru olmaz. Partiler anlaşarak, dışarıdan da birini meclise sokup (kontenjan yoluyla) seçebilirler. Ancak mutlaka Cumhurbaşkanı Meclis içinden çıkmalıdır.

Türkiye Birlik Partisi: İki büyük parti birlikte çözüm aramalıdır. Meclis'te seçim zor ise, o zaman millete seçtirilmelidir. Ancak parlamento dışından biri olmamalıdır.

Nizam Partisi: Sağ partiler milletin içinde kahir ekseriyettedir. Bu nedenle mutlaka bu ekseriyetin zihniyetini taşıyan biri seçilmelidir veya erken seçime gidilmelidir.

MHP: Parlamentodaki aritmetik milli iradeye uymuyor. Solun karşısındaki partiler yüzde 70 oy alıyorlar. Ancak aynı oranda Meclis'te temsil edilmiyorlar. Bu durumda erken

seçime gitmek gereklidir Biz de dışarıdan bir Cumhurbaşkanı'na karşıyız.

Çağlayangil'in genel isteğinin, iki parti arasında bir anlaşma olduğu açıkça belirmişti. Tümünün itirazı Meclisler'in dışından birinin seçilmesineydi. Çağlayangil, bundan sonra Meclis'te bir süre için barış ilan edilmesi gerekliğini ortaya attı:

— Siyasi mütareke yapmamız lazım. Hükümet bugünkü toplantıdan çıkan sonuçları istişare ederken de, muhalefet geçici bir süre için tenkitlerini ölçülü tutsun.

Özdilek (MBG): Siyasi mütareke olmadığı takdirde hiçbir sonuç alınamaz. Buna her iki tarafın da katılması gereklidir.

Ecevit: Uzlaşı geleneğimiz olmadığına göre, kurumsal bir yol bulup diyaloğu geliştirebiliriz. Bunun da yolunu gösterdik ve bir onarım hükümeti önerdik, reddedildi.

Çağlayangil Ecevit'in son sözünü iyi duyamamıştı:

— Ecevit onarım hükümeti öneriyor.

— Hayır, Beyefendi, önermiyorum, önermiştim...

— Ama herhalde yürürlükten kaldırmadınız.

Ünaldı (Senato Başkan Vekili): Bütün meselelerin kalbi siyasi mütarekeye bağlıdır Bu mesele üzerinde titizlikle durmamız gerekiyor. Siyasi mütareke için ne gibi şartlara ihtiyaç varsa, evvela onları kararlaştıralım. Bunu sabit bir noktaya getirelim.

Çağlayangil: Siz, Karakaş (Meclis Başkanı) ile bu mütareke fikrini gruplara intikal ettirip oluşturamaz mısınız?

Ünaldı'nın yanıtı, o günkü koşullarda, yıllardır yerleşmiş uygulamalar nedeniyle artık kemikleşmiş bir gerçeği yansıttı:

— Hayır Beyefendi, bu iş grup yöneticileri seviyesinde yapılamaz. Ancak liderler arasındaki bir anlaşma ile olur.

Toplantının sonunda Çağlayangil, yine çıkışın iki lideri bir araya getirmekten geçtiğini görmüştü. Aslında gruplar liderlerinden çekiniyor, onların işaretleri olmadan hareket edemiyorlardı, öte yandan liderler de aynı grupların baskıları ve tabandan gelen eğilimlerin esiri olarak kıpırdanamıyorlardı.

Toplantı, beklendiği gibi somut bir sonuç veremeden dağıldı. Çağlayangil 5 kontenjan senatörünü ertesi gün seçip açıkladı. Beklemeye gerek görmemişti.

CHP, bu toplantıdan üç gün sonra "AP'nin terörün arkasında görülen MHP ile işbirliğini sürdürmekten vazgeçmeye-

ceğinin anlaşılması üzerine" İçişleri Bakanı Gülcügil için hem gensoru vermeyi, hem de suç duyurusunda bulunmayı kararlaştırdı. AP ise Gülcügil'i istifa ettirecek bu gensoru girişimini engelledi.

Aynı gün (14 Temmuz) AP'nin Şirvan İlçe Başkanı ve İstanbul Kartal'da bir astsubay öldürüldü. Tam 12 saat sonra da sağ, CHP'nin İstanbul Milletvekili Köksaloğlu'nu vurdu.

15 TEMMUZ-ANKARA/MGK

Gelişmelerin toplantıya katılan komutanları son derece rahatsız ettiği, sinirli konuşmalarından ve asık yüzlerinden belli oluyordu.

— Bir an önce Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve Olağanüstü Hal Kanunları'nı yasalaştırmanız gereklidir. Sorumluluk veriyorsunuz ancak işimizi kolaylaştıracak yetkileri sağlamıyorsunuz. Arada biz yıpranıyoruz.

Bildiriye bu görüşün konulmasını özellikle Demirel istedi. Amacı, anarşinin tahribatını gören vatandaşın, bunun karşısında sanki hiçbir şey yapılmıyormuş, hiçbir mücadele sürdürülmüyormuş hissine kapılmaması, devlete inancını güvenini kaybetmemesiydi. Zira, Başbakan için anarşiyi durdurma görevi Silahlı Kuvvetler'in idi. Siyasi parti veya hükümet sokağa çıkıp terörist yakalayamazdı. Açıklanacak bildiri de bunun tam bir örneği olmalıydı. Böylece DGM ve Olağanüstü Hal Yasaları için CHP'yi de sıkıştırabilecekti. Demirel, tek çıkış yolu olarak bu tasarıların yasalaşmasını görüyordu.

Bildiri, açık biçimde bu iki yasayı istediğini ve tüm siyasi partilerin de bunu desteklemeleri gerektiğini vurguluyordu.

Olayların içinde yaşayan birçok sivil hatta emekli askere göre, Milli Güvenlik Kurulu aslında gerektiği biçimde kullanılamamıştı. Uyarı mektubundan sonra askerler "uyarı mektubunu unutturacak" veya ardından darbe geleceği izlenimi vermeyecek bir tutuma girmişlerdi. Zira, bugünkü politikacıların Türkiye'yi yönetemediği, bu kadronun hele hiç yönetemeyeceği ve askerin daha iyi yönetebileceği konusunda kesin kararlılardı. Aynı yetkililere göre, istenirse, Milli Güvenlik Kurulu çerçevesinde, hele Cumhurbaşkanı'nın da desteğiyle siyasi partiler açıkça sıkıştırılabilir ve bir uzlaşmaya itilebilirdi. Bu yaklaşım nedense tercih edilmemişti.

MGK'ye katılan komutanlara sorulacak olursa, her şeyi

açık açık anlatmışlar ancak politikacılar duymak istememişlerdi. Üstelik MGK'nin aldığı tavsiye kararlarından büyük bir çoğunluğu da uygulanamamıştı. Yoksa bu organ kasten işletilmemiş değildi.

Üruğ, MGK toplantısında en son konuşup gelişmeleri anlatan en kıdemli komutan oldu. Masanın etrafındaki Başbakan ve Bakanlara baktı:

— Bizden bu kadar. Daha fazlasını beklemeyin. Bundan sonrası sizlere, siyasilere aittir, dedi.

19 TEMMUZ - İSTANBUL

12 Mart hükümetinin Başbakanı Nihat Erim, Dragos'ta deniz kulübünden çıkarken yaylım ateşine tutulup öldürüldü. Sağ da intikamını, Erim'in cenazesi kaldırıldığı gün, DİSK'in eski Genel Başkanı Kemal Türkler'i yaylım ateşiyle öldürerek aldı.

20 TEMMUZ - KAYSERİ

Genelkurmay Başkanı Evren, müdahaleden önceki en son ve en uzun gezisine çıkmış, doğudaki tüm birlikleri dolaşıp hem nabız yoklamış, hem de durumu incelemişti. 17 Temmuz günü başlayan bu turunda Van-Ağrı-Kars-Erzurum-Elazığ-Tunceli ve Diyarbakır'a gitmiş, dönüşünden önceki en son durağında Kayseri'de gazetecilerin de katıldığı toplantıda konuşuyordu. Duydukları, gördükleri ve birliklerdeki bıkkınlık, sıkıntısını artırmıştı.

— ...Atatürk'ün bize emanet ettiği bu memleketi ve eserleri kimseye çiğnetmeyiz. Bizden sonra gelenlere tertemiz teslim etmedikçe de görevimiziden ayrılmayız, dedi.

21 TEMMUZ - ANKARA

Demirel, başta Ecevit olmak üzere, Feyzioğlu, Erbakan, Ünaldı, Karakaş ve Türkeş'e birer mektup yazarak DGM ve Olağanüstü Hal Yasaları'nın derhal çıkarılması için yardım istedi. Özel bir gündem hazırlanıp bu yasaların Meclislerden hızla çıkarılmasına verdiği önemi gerekçeleriyle belirtti ve birer kopyasını da Genelkurmay Başkanı Evren ile Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil'e yolladı. Tam bir kampanya başlatmıştı.

Ankara,21 Temmuz 1980

Sayın Kenan Evren
Orgeneral
Genelkurmay Başkanı
ANKARA

Cumhuriyet Senatosu Başkan Vekili Sayın Mehmet Ünaldı, Millet Meclisi Başkanı Sayın Cahit Karakaş,Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Sayın Bülent Ecevit,Milli Selâmet Partisi Genel Başkanı Sayın Prof.Dr.Necmettin Erbakan,Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Alpaslan Türkeş ve Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Prof.Dr.Turhan Feyzioğlu'na bugün gönderdiği ve bir kopyasını da Cumhurbaşkanlığı makamına sunduğu mektupların kopyaları ilişiktir.

Bilginizi rica ederim.

Saygılarımla

S. Demirel

Süleyman Demirel
Başbakan

Ankara, 21 Temmuz 1980

BAŞBAKAN

Sayın Bülent Ecevit
Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Başkanı
ANKARA

Devlete demokratik otorite kazandırma ve Devletin anarşi, terör, bölücülük ve yıkıcılıkla girıştiği mücadelede başarılı olmasını sağlama bakımından bu yasa tasarılarının kanunlaşmasına ihtiyaç vardır.

Bir özel gündem tanzimi suretiyle bu yasa tasarılarının biran evvel kanunlaşmasına yardımcı olmanızı rica ediyorum.

Buna ilaveten bir "Sevkalâde Hâl Kanunu"nun çıkarılması da zaruret halini almıştır. Bu hususta Meclislerde Grubu bulunan diğer partilerin de iştirakiyle, meydana getirilecek bir tasarının kanunlaştırılması Devletin demokratik otoritesini arttıracak, Devlet düşmanları ile mücadele kolaşlaştırılacak, Ülkede huzur ve sükunun sağlanmasına ve bunun korunmasına geniş ölçüde yardımcı olacaktır.

Yukarıdaki hususlarda bir işbirliği yapılması ihtiyaç haline gelmiştir.

Birlik ve beraberlik içerisinde hareketin müşahhas örneğini verecek olan bu çalışmalar çok partili demokratik rejime ve parlamentomuza güç ve itibar kazandıracaktır.

Bu hususta göstereceğiniz anlayışa şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarım.

S. Demirel

Süleyman Demirel
Başbakan

İKİ LİDERİN SON PAZARLIĞI...

24 TEMMUZ - ANKARA (KÖŞK)

Gerilimin giderek arttığı sırada iki liderin yeniden buluşacakları açıklandı... Bir süre sonra tüm politik hayatlarının biteceğinden, alanlarda kendilerini alkışlayan yüz binleri bir daha göremeyeceklerinden habersiz iki lider, siyasi yaşantılarının son müzakeresini yapacaklardı...

Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil, Ecevit ile Demirel'i yemeğe davet etmişti. Hiçbir protokolü olmayan, gündemi veya kısıtlaması bulunmayan bir yemek düzenlemişti. İki lideri uzlaşmaya getirebilen kişi olmak istiyordu. Korutürk ile daha önceki konuşmalarını hatırlamıştı. "Sayın Cumhurbaşkanı, kader iki genç lideri bu memleketin mukadderatında söz sahibi yapmış. Kim ne derse desin, Demirel'in faşist, Ecevit'in de Komünist olduğuna inanacak aklı başında bir Türk bulamazsınız. Politikaları farklı olabilir ancak, memleketin bekası söz konusu olunca, 'memleket varsın batsın, bizim dediğimiz dediktir' diyebilecek bir zihniyeti taşıyamazlar. Neden inisiyatifi siz ele almıyorsunuz ve ikisini özel olarak davet edip, yakınlaşmanın yardımcısı olmuyorsunuz? Tüm teşrifattan kompleksten uzak memleketin problemlerine beraberce eğilmiyorsunuz. Mutlaka olumlu bir sonuç alırsınız" demiş ve Korutürk'ten de şu yanıtı almıştı: "Aman İhsan Bey, olacak iş mi bu? Kaç defa denedim. Liderlerden biri 'Demokrasilerde özgürlükler kısıtlanmamalı, batı demokrasilerinde ne varsa, bizde hepsi olmalı, mesela Komünist partisi de serbest bırakılmalı', der. 'Diyalog kurmalı, demokrasi içinde uzlaşma ile sonuç alınmalı' der. Diğeri evvela olup bitenlere konulacak teşhiste mutabakat arar, 'Bütün bu olayların arkasında Komünist vardır, ülkedeki bunalımın devasını Komünizmin serbest olmasında arayan bir anlayışla nasıl diyalog kurup uzlaşırız' der. Sonra liderler kapıdan çıkarken 'havanda su dövüldü' (1) diye beyanat verirlerse ona da hiç şaşmayın. Bunu bir defa daha bana tekrarlatmayın"

Şimdi vekâleten dahi olsa iş başa düşmüştü ve Çağlayangil bunu kendi deneyecekti. Tamamen özel bir yemek hazırlatmıştı. Danışmanlarına da "Papa'nın seçimi gibi bir şey yapmak istiyorum" demişti. "Hani bilirsiniz, bütün Kardinaller Vatikan'daki Sistine Kilisesi'nde toplanırlar, arkalarından

(1) Bu demeci, Demokratik Parti'nin eski lideri Bozbeyli vermişti.

kapılar kilitlenir ve oy vermeye başlarlar. Papa seçilene kadar oy verme işlemi sürer. Sonuç çıkınca tüm oy pusulaları şömineye konup yakılır ve bacadan çıkan duman görülünce kapılar açılır. İşte bu şekilde zorlamak istiyorum."

Bu arada hukukçulara bir de dosya hazırlatmıştı. Son Güvenlik Kurulu toplantısında, askerlerin istedikleri yasa değişikliklerini, DGM ve Olağanüstü Hal Kanunları'nı, gelen istihbarat raporlarını içine koydurmuştu. Uzlaşıdan yanaydı, ancak o da belirli ölçüde Demirel gibi düşünüyor ve her şeyden önce yasaların çıkıp askerlerin tatmin edilmesi gereğine inanıyordu.

İki liderin bir araya gelmelerini bütün basın "son şans görüşmesi" olarak nitelendiriyor ve Çankaya'ya telefonlar, telgraflar yağıyordu.

Demirel, oruçluydu, yemekte iftariyelik, mantarlı çorba, imambayıldı, mevsim salatası ve meyve kokteyli vardı.

Ecevit tam 19.58'de geldi. 1. kattaki çalışma odasının girişinde Çağlayangil tarafından güler yüzle karşılandı. Başbakan'ı beklemeye başladılar.

— İstanbul'a gitmiyor musunuz?

— Aman efendim, nasıl giderim. Beni buraya nöbetçi koydunuz.

— Yalova'da tatil yok mu?

— Bir Başkan seçseniz ve Meclis tatile girse hemen gideceğim. Ankara'dan ayrılmak için sizlerin kararını bekliyorum.

Demirel 15 dakika gecikerek Köşk'e girerken kapıdaki gazetecilere son derece olumlu konuştu:

— Diyalog diyordunuz ya, işte diyalog budur. Ne netice alınır, diye şüpheye düşmeye gerek yok. Diyalog başlıbaşına neticedir.

Özür dileyerek odaya girdi ve her ikisini de selamladı. Kapılar kapatılıp herkes dışarı çıkınca, tarihi son 3'lü görüşme başladı (1).

Çağlayangil, "Memleketin durumunu anlatarak sizleri sıkmak istemem" diye söze başladı:

— Bugünkü durumda, son üç günün ölüleriyle ne hale geldiğimizi, neyin eşiğinde olduğumuzu daha iyi anlıyoruz. Sol-sağ terör devlete kastediyor. Bu durumda "Sen hangisin-

(1) Bu görüşmenin zabtı Çağlayangil tarafından eski yazıyla tutulmuş, sonra liderlere birer kopyası yollanmıştır.

den yanasın?" diye birbirimize soramayız. Bunlardan hangisinin tercih edileceğini tartışamayız. Cenaze başında suçlu arama zamanı da gelip geçti... Şimdi mutlaka bir şeyler yapma ihtiyacı ile karşı karşıyayız. Buna da siz ikiniz kadirsiniz. Zira ikiniz memleketin yüzde seksenini temsil ediyorsunuz. Millet bir müjdeye, iyi bir habere susamıştır. Milleti mahzun etmeye razı olacağınızı sanmıyorum. Bir yemekle her şey hallolmaz. Bir işe başlıyoruz ve bitirinceye kadar da devam edeceğiz, Papa seçimi gibi..."

Çağlayangil, bundan sonra iki liderden ne beklediğini anlatmaya başladı. Yaklaşımı, Demirel'in düşünce tarzından pek farklı değildi. Ancak oldukça sağlam bir mantığa dayandırıyordu:

— ...30 yıllık devlet tecrübem bana, rejim ne olursa olsun devlet idare edebilmek için mutlaka disiplin ve otoritenin gerektiğini öğretti. Bizim şimdiye kadar kurabildiğimiz koalisyonlar, disiplin ve otoriteyi sağlamakta yeterli olamadılar... Sayın Ecevit de, Sayın Demirel de denedi. Bu nedenle istikrarlı, sürekli bir hükümete bu devletin ihtiyacı büyüktür. İstikrarın başlıca şartı da, memlekette huzur ve sükunu sağlayabilmektir. Bunun için de terörü geride bırakmaya mecburuz.

Demirel'e döndü, "Siz, terörü önlemek için önce teşhiste mutabakat aramak gerekir, diyeceksiniz. Doğrudur. Ancak terörün bir değil, pek çok sebepleri var. Bunlardan birine sahip çıkar, diğerini ihmal edersek, hem kendimizin haklı olduğu fikrinde ısrar ederiz, hem de mutabakata varamayız" dedi.

Demirel başını sallayarak sözleri kabul ettiğini belirtti. Çağlayangil bundan sonra ne yapılması gerektiğini ortaya attı.

— Terörün sebeplerini sayıp dökmek yerine, teröre karşı davranışta mutabakat arayalım. Bu daha çok netice verici görünüyor bana. Diğer parti ve Anayasa kuruluşlarında bir görüş birliği sağlamadan önce sizleri bir araya getirmek ve ortak tavır aramak için bu buluşmayı planladım. Bu ortak tavır, terörün önlenmesinden başlayarak, sırasıyla bizi saran bütün güçlüklerde ve milli nitelik kazanan, hayati tehlike arz eden diğer meselelerde de denenecektir. Kolay bir iş değil, ancak şimdi iyi bir başlangıç yapabilirsek devamı gelir. Çoğu zaman beraber düşünüyoruz, ayrı konuşuyoruz. İki büyük

partı arasında işbirliği ve ortak tavır bulmanın yollarını, alternatiflerini siz iki lider en büyük yetkiyle araştırabilirsiniz... Karşılaştığımız sorunlar tek bir partinin altından kalkabileceği durumu aşmıştır. Asgari iki büyük parti birbirine destek olarak bu sorunları göğüslemeye mecburdur. Son Milli Güvenlik toplantısında elde edilen istihbaratlar ve bu arada komutanların istedikleri yetkileri bir dosya halinde hazırlattım. Onu da hatıra kabilinden size vereceğim. Artık ortak tavır almak zorundayız.

Çağlayangil, oldukça uzun girizgâhından sonra Ecevit'e "Ne dersiniz Beyefendi?" diye sordu.

Gerçekte Ecevit bu toplantıya, bir şey çıkacağını umarak gelmemişti. Hatta grubuna da bu önsezisini açıklamıştı. Tek beklediği, Demirel'in MHP ile ilişkisini kesip kesemeyeceğini ortaya koymasıydı. Eğer Başbakan, MHP'yi dışarıda bırakarak CHP ile ortak tutum arıyorsa Ecevit buna hemen hazırdı...

— ...Bu toplantıya toplumun ilgisi, hâlâ çözümün, bütün aksaklık, eksikliklerine rağmen demokrasiden beklendiğini gösteriyor. Bunun mantıki sonucu olarak, bütün önlemleri yine o mekanizma içinde almamız, demokrasiyle çelişmemelerine özen göstermemiz gerekir. Sorunlar ne kadar ağır olursa olsun, çözümler demokratik hak ve özgürlükler zedelenmeden bulunmalıdır. Çoğu zaman, bizim gibi ülkelerde demokrasi ile bağdaşmayan yetkiler, huzur sağlamak yerine, huzursuzluğu daha da artırır. Örneklerin en sonuncusu İran' dır... Soldan olsun, sağdan olsun, devlete yönelen tüm akımlar aslında demokrasiyi yıkmayı hedefliyor. Biz, şimdi demokrasiyi savunacağız, diye bu rejimin ana kurallarını ihmal ederek önlem almaya kalkışırsak onların arzusuna hizmet etmiş, Türkiye'de demokrasiyi kaldırmaya vasıta olmuş oluruz.

Ecevit bu genel yaklaşımdan sonra, sorunlara teker teker değinmeye başladı. Önce Olağanüstü Hal Yasası'nı ele aldı:

— ...Olağanüstü durumlarda devlete olağanüstü yetkiler verilebileceğini kabul ediyorum. Batıda bunun örnekleri vardır, ancak Türkiye'de demokrasi benimsenmiş ama gelenekleri henüz yerleşmemiştir. Bizde demokrasiyi özgürlükten soyutlama temayülü vardır. Demokrasimizin gelenek eksikliği karşısında toplumumuzun bazı etkin kesimlerinde, demokrasinin zaman zaman ihmal edilmek istendiği görülmektedir. Demek istiyoruz ki, olağanüstü yasalar batıda

yararlı sonuçlar verebilir, ancak aynı yetkiler Türkiye gibi ülkelerde demokrasiyle bağdaşmayan sorunlar yaratabilir.

Demirel müdahale etti. Aynı kanıda değildi:

— Sizce ne gibi sakıncaları olabilir, biraz açar mısınız? Bu yetkileri devlete vereceğiz. Siyasi güçlere değil.

— Hangi devlete beyefendi? Devletin içinde valiler var, siyasi gücün getirdiği görevliler var. Hiçbirimizin inkâr edemeyeceği bir cihet ortadadır. Devlet tahribata uğramıştır. Memurların da ne devlete, hatta ne de kendilerine güvenleri kalmıştır. Birkaç kabine daha değişse memura verilecek paraya bütçe dayanamayacak. Bu kamu görevlilerine mi yetki tanıyacağız? Üstelik bu kamu görevlilerini de "bu memlekette bütün fesadın kaynağı Halk Partisi'dir" diyen bugünkü hükümet atamaktadır. Kamu görevlileri, icraatında ışığı bu düşüncedeki hükümetin Başbakan'ından alacaktır. Böyle bir durumda olağanüstü hal yetkilerine samimi bir teşhis nasıl konuyor bilemiyorum... Beyefendi, kendi gözlerimle gördüm, bir Nevşehir Valisi, dışarıda dehşet verici olaylar olurken hükümet konağında Emniyet Müdürü, Maarif Müdürü ve bir de odacı ile birlikte kapıyı kilitleyip saklanabiliyor. Aynı Vali benim yanımda gerçekleri tahrif edip Başbakan'a telefonda bilgi verebiliyor. Ben bu hallere tanık oldum. Buna rağmen o idarecilere olağanüstü yetkiler tanınmasını nasıl kabul edebilirim? Bunları bizden istemek insafsızlık değil midir?

Ecevit, o günkü koşullar içinde, Olağanüstü Hal Yasası'nın sadece CHP'ye ve sola karşı kullanılacağından emindi. Bu yetkilerle donatılmış ve MHP'den kendini kurtaramamış bu hükümetle, tam bir iç savaşın içine düşülürdü. Ardından, Milli Güvenlik Mahkemeleri konusuna geçti:

— Yolladığınız son mektupta sözünü ettiğiniz yasaları iki bölüme ayırmak lazım. Birinde Güvenlik Mahkemeleri ve Olağanüstü Hal Yasaları, diğerinde ise diğer yasalar yer alıyor. Diğer yasalar bizim için sorun yaratmaz. Bunlar komisyonlardan bizim çoğunluğumuzla çıkmıştır, mutabık kalabiliriz. Bunlar için bizden güçlük beklemeyin. Ancak, eğer beni bağışlarsa Sayın Demirel'in bir yaklaşımı oluyor. İşbirliği ve uzlaşma isterken hiçbir şey vermek istemiyor. Sadece kendi istediklerini almaya bakıyor. Bizim de duyarlı olduğumuz noktalar var... Olağanüstü Hal Yasası gibi Devlet Güvenlik Mahkemesi de bizim için ciddi bir sorundur.

Ecevit, askerlerle kendisinin de çalıştığını ve komutanların

DGM hakkında çok ısrarlı olmadıklarını ileri sürdü:

— Onların şikâyetleri, mahkemelerin çok yüklü olduğundan, bu nedenle ağır işlediğinden ve yargıçların büyük bir can korkusu ve terör baskısı altında kalmalarından, sıkıyönetimin de hâkim, yargıç ve tanıkları korumasının zorluklarından kaynaklanıyor. Biz bu sakıncaların mutlaka DGM'lerle karşılanmasında zorunluk görmüyoruz.

Evet, DGM'lerin kurulması Anayasa'da vardır. Ancak bu madde 12 Mart'ta dışarıdan empoze edilmiştir ve Anayasa'da bir yama gibi durmaktadır. Çünkü Anayasa'da genel olarak tabii hâkim ilkesi vardır. Mahkemelerin bağımsızlığı kurumsal güvencelere bağlanmıştır... Bizce diğer önemli bir sorun da DGM'lerle birlikte hâkimlerin siyasi güç (AP hükümeti) tarafından seçilmesidir. 136. madde bu ilkelerin dışına çıkıyor. Bize göre, Anayasa'daki yargı organlarıyla ilgili denge asla bozulmamalı.

İki büyük parti arasındaki güvensizlik apaçık ortaya çıkmıştı. Ecevit buna karşı bir başka uzlaşı formülü getirdi:

— Biz belli illerde belli mahkemelerin münhasıran bu davalara bakmasını, civar illerdeki aynı nitelikte bulunan davaların da bu mahkemelere gelmesini kabul ediyoruz. Bu neyi sağlayacak? Önce sürati sağlayacak. Sonra da o mahkemeler sadece terör işleriyle meşgul olacaklar. Şimdiki mahkemeler, körlerin fili tanımlamasına uygun bir hale geldi. Kim hangi uzvu ele geçirirse tanımlamayı ona göre yapıyor. Böylece hem ihtiyacı karşılar, hem de sakıncaları giderebiliriz. Eğer bugünkü hükümetin, illâki hâkimleri ben seçeyim, diye bir iddiası yoksa, DGM sorunu bu endişeleri giderecek tarzda çözümlenebilir. Anayasa'daki bugünkü hükmü birlikte kaldırır ve yeni bir mahkeme tasarısı hazırlarız. Bu yolla da şekil noksanı ortadan kalkar.

Konuşmalar ilerledikçe "son şans" yavaş yavaş yok oluyordu. Türkiye'nin yönetimi bu toplantı sırasında el değiştiriyor, sivil yönetim çöküyordu.

Ecevit son defa ortak işbirliği önerisini ortaya attı. Ortak tavır, ancak ortak hareketle gerçekleştirilebilirdi. En büyük korku ve kaygısı, olayların artık tamamen kontrolden çıkmasıydı. AP'nin MHP'den kopması tek kurtuluş yoluydu.

— Bakın, bugün artık koalisyonlarla yaşamaya mecburuz. Siz de önce azınlık hükümetleri ilkesine karşı çıkmıştınız, sonunda kendiniz azınlık hükümeti kurdunuz. Ben karşı değ-

lim. Bu ülkede, koalisyonlar da pekâlâ başarılı olabilir En ciddisini 1961'de denedik. Ben de AP-CHP koalisyonunda bakandım. Adalet Partisi tabandan gelen af baskısı altında kalmasaydı, o hüküm daha çok şeyler başarabilirdi. O hükümet olmasaydı 27 Mayıs dönemini aşamazdık. O tür hükümeti bugün de kurabiliriz ve ilk işi de devleti onarmak olur. Devlet bir araçtır, eğer sağlıklı işlemiyorsa o vasıtaya ne türlü yetki tanırsanız tanıyın işletemezsiniz. Devlet otoritesinin elindeki yetkiler bugün az değildir, ama kötü kullanılıyor. Ben elimden geleni yaptım. Ara seçimlerden sonra Korutürk'e geldiğimde, Demirel eski ortaklarıyla işbirliğine kendini mecbur hissediyorsa bu devlete yazık olur, yoksa biz böyle kerhen değil, belirli koşullarla destek sağlarız, dedim. Hem de bunları bir seçim yenilgisine uğradıktan sonra söyledim. Parti içi sorunlarım vardı. Güvenoyu almak için olağanüstü kurultay toplamıştım. Genel Yönetim Kurulu'muz, grup yönetim kurullarımız istifa etmişti. Danışabileceğim bir tek kurul dahi yoktu. O koşullar altında bunu söyledim. Siz siyasi tecrübeye sahip insansınız, bunun ne kadar zor olduğunu bilirsiniz. Bize 21 ay demediğinizi bırakmamanıza rağmen, partinizi destekleyelim, dedik. Olmadı. Yılbaşından itibaren geniş tabanlı hükümet ve koalisyon çağrılarında bulundum, yine yanıt çıkmadı.

Ecevit, artık tam içini döküyor ve bütün bunların siyasi bir manevra olmadığını anlatmak istiyordu. Bir ara durdu, gülümsedi:

— 12 Mart dönemlerini hatırlıyorum. Ben o zaman Genel Sekreter'dim. İnönü ile görüşürken, bana çok ağır gelen, beni her zaman düşündüren bir müşahadesini dile getirdi. "Türkiye zaman zaman onarım dönemlerine, restorasyon dönemlerine girer. O dönemlere girildi mi ordu müdahale eder, bir süre kalır ve ayrılır. Bir süre geçer ve biz politikacılar işleri yine bozarız. Türkiye restorasyon (onanım) dönemine girer, ordu müdahale eder. Bu böyle gidecektir ve bu onarım dönemleri de gitgide sıklaşacaktır" demişti.

Durdu... Silahlı Kuvvetler'de olup bitenler hakkında hiçbir istihbarat alamadığını, ordunun nabzını elinden kaçırdığını ortaya koyar biçimde şunları söyledi:

— Şimdi bakıyorum da, bir bakıma talihli gelişmeler var. Restorasyonun her devirden daha zorunlu hale gelmesine rağmen, askerlerin MÜDAHALE İHTİMALİ YOK DENECEK KADAR ZAYIF. Neden böyle oldu? Zira tecrübe sahibi oldu-

lar. Akıllı insanlar. Gördüler ki, müdahaleler işe yaramıyor. Kitle çatışmalarına engel olunamıyor... Gerçekten de çözüm, Silahlı Kuvvetler'den beklenemez. Onlar dış düşmana göre eğitilmişlerdir. Bir cenaze töreninde önlem almaları gerekse, Kıbrıs'a çıkarma yapar gibi hareket ediyorlar. Bu yollarla da siyasi meselelerin üstesinden gelinemiyor. Müdahaleler her şeyi bozuyor. İnönü'nün kerameti, ordu bakımından geçerliliğini yitirmiş olsa bile, temeli doğrudur. Demokrasimizde yine onarım devrine girdik. Biz hükümet olduk beceremedik. Demirel hükümet oldu. O da beceremedi. Deneyecek neyimiz kaldı? Tek başına iktidar mı? Onun sonu 12 Mart'a çıkıyor.

Ve barış elini uzattı...

— Süleyman Bey, siz de çok iyi biliyorsunuz ki, bunalım çok derinlerden kaynaklanıyor. Bu da doğaldır. Bizim jeopolitik mevkimizde demokrasiyi bizim kadar işletebilecek başka bir millet bulmak mümkün değildir. Ülke budur. Her 5 yılda nüfusumuz Danimarka'nın tamamı kadar artıyor. Bugünkü dünya ekonomik bunalımında, kimse bunun altından kolaylıkla kalkamaz. Ancak ikimiz beraber olursak yapabiliriz. Ben önerimde direniyorum. Uzlaşamadığımızı söylüyorlar, ama bence uzlaşma bazı kanunları torbaya koyup, ille bunlar çıkacak, diyerek olmaz. Uzlaşma karşılıklı alışverişle olur. Karşılıklı çalışırız. Belirli ve mutabık kalacağımız bir program üzerinde seçime kadar yürüyecek, süresi sınırlı bir hükümet için birleşmede görüş birliğine varabiliriz. Bunu yapabilecek güçteyiz.

Ecevit sustu.

Çağlayangil, sürekli eski Türkçe not alıyordu.

— Öyleyse şimdi de Sayın Başbakan'ı dinleyelim, dedi.

Demirel, Türkiye'nin sorunlarını Ecevit kadar bilen ve demokrasinin işlemesini de, Ecevit kadar isteyen bir insandı. Ancak mühendis yaklaşımıyla olaylara değişik açıdan bakıyordu. Konuşma, Türkiye'yi yöneten en yetkili üç kişinin âdeta hem dertleşmesine, hem de pazarlığına dönüşmüştü.

— Sayın Başkan, meseleyi çok iyi ortaya koydunuz. Sayın Ecevit'te düşüncelerini büyük bir açıklıkla dile getirdi. 1980 Türkiye'sinin sıkıntıları küçümsenemez. Bu memleketin varları var, yokları var. 1950'lerden beri her şeyi kötü yaptığımız, veya hiçbir şey yapmadığımız iddia edilemez. Nüfusumuz 45 milyona yaklaşıyor. Altı yüz küsur senelik bir mozaik imparatorluğun tasfiyesini tamamlayan, etrafı tarihi husumetlerle

sarılı bir Türkiye'nin idaresi kolay değildir. Yeryüzündeki 156 devlet içinde 23 demokrasiden biri olan biz, fevkalade iddialı bir durumdayız. Bir taraftan hürriyetçi demokrasiyi korumak, bir taraftan kalkınmayı tamamlamak. Türkiye her tarafından bir yel değirmeni gibi rüzgâr alıyor. Çeşitli sıkıntılarla ayakta durmaya çalışıyor. Bu kolay bir iş değildir.

Başbakan için en önemli konu, terörü durdurmak ve askeri tatmin etmekti. CHP ile bir koalisyon veya onarım hükümetine girmek yangının daha da artmasına yol açacaktı. Üstelik böyle bir girişimin kendi tabanından da büyük tepkileri çıkabilecek, AP sağdaki gerekli toparlamayı yapamayacaktı:

— Türkiye'yi yeniden kuracak değiliz. Onun kanayan yaralarını sarmaya çalışıyoruz. Meselelere bakarken, sizinle farklılıklarımız olduğu mutlaktır. Ama bu farklılıkları aramaktan ziyade hangi noktalarda müşterekiz, onu yarayıp bulmak zorundayız. Farklılıklarda kim haklı, noktasına yönelirsek, hakem de bulamayız. Bugün en iyiyi yapmaktan ziyade, iyi ile yetinmek zorundayız. Mademki meselelerin tümünü halledemiyoruz, ittifaka varabildiğimiz acil ve mühim konuları çözebilmekte bir ortaklık arayalım. Ben, beraber olmamızın da, diyaloğa başlamamızın da hedefini bunda görüyorum.

Demirel için diyalog başkaydı. Ecevit için bambaşka. Başbakan anarşiyle mücadele konusunda hükümetin de işin içinden çıkamadığını kabul etti:

— Devlet anarşinin, terörün hakkından gelemiyor. Ben devlette güçsüzlüğü kabul etmiyorum. Maruz kaldığımız sıkıntıları hukukun içinde kalarak bertaraf etmek mecburiyetindeyiz. Güçlük de oradan geliyor.

Kimse inkâr edemez ki, Türkiye'nin meseleleri vardır ve bu memleket rahatsızdır. "Sinekleri mi kovalayacağız, bataklığı mı kurutacağız?"ı aramamız mümkündür. Ama rahatsızlığın mevcudiyeti ortada. Bugün 7 büyük şehrimizde bütün Türkiye'deki cinayetlerin yüzde doksanı işleniyor. Sadece İstanbul'da yüzde 30'u işleniyor. Devletin müesseriyeti zedeleniyor. Otorite aşınmıştır. İdare vatandaşın gözünden düşmüştür. Devletin varlığından tereddütler uyanmaktadır. Ülke silah deposu haline gelmiştir. Silah kaçakçılığı aldı yürüdü. Hapishaneler yolgeçen hanına döndü.Olayların yüzde 60'ının failleri bulunamıyor. Bu iş ne zamana kadar devam edecek? Bu işi kimler bitirecek? Görev hangi organa düşüyor?

Yedi aydır yedi ildeki yangın sıkıyönetimin mevcudiyetine rağmen söndürülemedi. Bu fevkalade önemli bir meseledir, yapmayın lütfen. 67 ilimizin pek çoğunda ciddi bir problem yoktur. 575 kazamızın 50'si hariç diğerleri sağlamdır. Ancak biz bu yangını söndüremezsek, problemi olmayanlar da bulaşık hale gelecektir. Ne yapacağımız da bellidir. Meselelerin üzerine varacağız, faili meçhul suç bırakmayacağız. Kim ne yapıyorsa cezasını çekmelidir. Türkiye'yi bölmeye kalkışmış olanların hakkından gelmek zorundayız. Bunu başaramazsak işin sonunun nereye varacağı belli olmaz.

Demirel, Ecevit'teki kanının tam aksine, arkasına orduyu alan bir yönetim şekli düşünmüyordu. Özel konuşmalarında da sürekli militarizme karşı çıkıyordu. Bu yaklaşımını ortaya koydu:

—... Ben bu sözlerimle bir noktaya gelmek istiyorum. Yirmi yıldır bu işin içindeyim. Militarizmin daima karşısında oldum. Oysa 1980 Türkiye'si, 1970 Mayıs'ına kıyasla daha da tehlikeli bir durumdadır. Ben on beş senedir askeri müdahalelerin şifalı bir reçete olmadığını söyleyip geldim. Üçümüzün arasında bunları konuşmakta mahzur görmüyorum ama, sıkıyönetimin bir yıl yedi aydır sürmesine rağmen kan dökülme devam ediyor. Silahlı Kuvvetler bunalmıştır artık. Bütün gayretlerine rağmen yangını söndürememişlerdir. Bu durumdan çok üzülüyorlar. Büyük bir vatanperverlikle çalışıyorlar. "Peki ne istiyorlar?" dersiniz. Yeni yasalara ihtiyaç olduğu kanaatindedirler. Teklif FİİLEN bu görevi yapan KUMANDANLARDAN GELMİŞTİR. Cephede harp yapan asker bir saat içinde müessir bir hale gelebilir. Ama şehir gerillasına karşı yapılan savaşta güçlükleri kolay kolay aşamıyorlar. Fevkalade Hal Kanunu'nu netice almak için istiyorlar.

Bu önerilerin Silahlı Kuvvetler'den kaynaklandığını Başbakan ilk defa açıkça söylüyordu. Ordunun duyarlığının üzerinde biraz daha durdu. Açıkça bir mesaj vermeye çalışıyordu:

— Askerlerimiz hassastır. Bir neferin düğmesi kopuk olsa ordunun düğmesi kopmuş demektir. Asker, ordu yıpranıyor kaygısına kapılınca tedirgin olur. Bir avuç caninin peşinde koşar hale gelmek onları üzmektedir. Cinayetlerin devam ettiğini gördükçe eza duyuyorlar. Netice, Silahlı Kuvvetler bu haliyle uzun müddet bu işin içinde muhafaza edilemeze varıyor. Yani bir şey bulmak lazım. Askerlerimize bir güç vermek

lazım. Orduyu bu işin içinden çıkarmak kolay. Sıkıyönetimi uzatmayız, mesele hallolur. Ama Türkiye bu işin üstesinden gelmedikçe, ordu bu işin içinden sıyrılmış sayılamaz. Bunun içindir ki, sıkıyönetim yetkilerinin yeniden tanzim ihtiyacı doğdu. Görevler belirlenmeli, yetkiler takviye edilmelidir. Hükümet kim olursa olsun buna acilen ihtiyaç vardır.

Demirel, Ecevit'in tüm kuşku ve kaygıları karşısında, nereye kadar gidebileceğini biliyordu. Çıkacak kanunlar konusunda güvence vermeye çalıştı:

— Bu devirde İstiklal Mahkemeleri kurdurulamaz. Tunceli Kanunları, Takrir-i Sükun Kanunları çıkarılamaz. Fakat işin oralara varmasını istemiyorsak mutlaka bir şeyler yapılmalıdır. Devlet güçlüdür, diyoruz. Neden netice alınamadı? Mahkemeler 18 aydır sürüp gidiyor. Öldürme olaylarına katılmaktan 1750 kişi tutuklu. Hiçbiri hâlâ neticeye bağlanamadı. Azılıları da kaçıyor, yeni yeni cinayetlere başlıyorlar. Çok konuşuluyor ancak mahkemelerden bir netice çıkmıyor. Devlet, ceza veremez görüntüye düşüyor. Önce, bu konuda bir uzlaşma arayalım. Parlamento düşmanlığı yaratmaktan da kaçınmalıyız. Bizim çıkarılması istenilen kanunlar üzerinde bir siyasi amacımız yok. Bir özel gündem yaparız, iki parti oturur mutabık kalır. Türkiye'nin bu hale gelişi, sistem nazar-ı dikkate almadan izah edilemez. Sistemde kusur bulunarak da izah edilemez. Sistemde yapacağımız düzeltmeler için "iki partinin bir araya gelmesinde" yarar görüyorum.

CHP'nin desteğini istemeden kurulmuş olan AP hükümeti şimdi destek peşinde koşuyordu. Bu açık bir çelişkiydi. Üstelik AP'nin MHP ile ilişkilerini kesmek istemediği de ortaya çıkmıştı. Konuşmaların havası birdenbire gerginleşi verdi.

Demirel için öncelik Anayasa değişikliğindeydi. Onarım hükümetine bu aşamada gerek yoktu. Önce yangın söndürülmeliydi. Yangın söndükten sonra ne olacaktı?

— Bunları yapabilirsek çok iyi olur. Yapamayacaksak erken seçime gidelim, derim. Seçime gidilince ne netice alınır, seçim ne getirir ne götürür, diye uğraşmayalım, bırakalım bunları. Hakem millettir. Rejimin temel kaidesi budur. Ağustos ayında karar alabilirsek ekimde seçim yaparız. Seçim ne tablo getirir, diye de tahminlerde bulunmakta yarar yok. Bozuk bir tablo getirirse bugün konuşulan konular o gün yine konuşulacak demektir. Yoksa böyle beklenirse daha çok kan

dökülür... Kamu görevlilerinin siyasi iktidarların dışında tutulması önerisine de katılırım. 150-200 kişilik belirli bir makama politik post gözüyle bakarız, üst tarafını siyasi güçten tamamen uzak tutarız.

Çağlayangil son olanağın kaçmakta olduğunu anlamıştı, ancak hiç değilse bu doruğu şeklen kurtarmak için araya girdi:

— Bu toplantıyı düşünürken buradan spektaküler bir sonuç çıkacağını ummuyordum. Hatta bir sonuca varabileceğimizden dahi şüpheliydim. Sizleri dinledikçe mutlu oluyorum. Beraber konuşuyorsunuz ve bazı noktalarda görüş birliği doğuyor. Ben mutabık kalınan noktalardan başlayıp, anlaşamadıklarımızı zamanla halletmekte fayda görüyorum. Şu anda her iki lider DGM ve Olağanüstü Hal Kanunları dışında kalanlarda mutabıklar. Bir kere bu mutabakatı teyit edelim.

Bunun üzerine, değişiklik yapılacak beş kanun yazıldı: Meşhut Suçların Mahkeme Usül Kanunu, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun bazı maddeleri, Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu ve nakdi tazminat ve aylık bağlantısı ile ilgili yasa.

Artık saatler ilerlemiş ve yorgunluk kendini göstermeye başlamıştı. 23.30 civarında Ecevit çok önemli olmasına rağmen Başbakan'ın hiç açmadığı Cumhurbaşkanlığı seçimi konusuna değindi. CHP Başkanı'na göre Çağlayangil'i vekâleten o makama oturtan Demirel için Cumhurbaşkanlığı sorunu kapanmış gibiydi.

— Hep anarşi konusu üzerinde duruyorsunuz. Cumhurbaşkanlığı seçimi meselesi ne olacak? Buna alışmış durumda mıyız? Bunu bırakalım başka işlerle meşgul olalım mı diyeceğiz? Seçim sürerken bu kanun değişiklikleri de yapılabilir. AP'nin hep Meclis'i terk etmesini, seçim turlarını baştan savmasını ve bundan huzursuzluk duyulmamasını ben anlamıyorum. 4,5 aydır Meclis susuyor. Denetim namına sadece bir gensoru görüşülebildi. Bu durumda demokrasiden elimizde ne kalıyor? Bu yaklaşımı kabul etmemiz söz konusu olamaz. Cumhurbaşkanlığı seçimi için mutlaka uzlaşmamız gerekmektedir. Bunu gündemden çıkaramayız.

Ecevit son çabayla AP-MHP işbirliğini koparmaya da çalıştı:

— Aslında polis ve askerimize bir noktada haksızlık ediyoruz... Devlet dışı bazı güçler sizden yararlanıyorlar. Devletin

yerini almak istiyorlar. Boşluklar açılıyor ve o boşlukları dolduruyorlar. Bahçelievler'de haraç işliyor. Silahlı zorbalar CHP parlamenterlerinin evlerine zorla giriyorlar. Bunları hep MHP yapıyor. Alevi mahallelerine saldırıyorlar. Polis de bunlara göz yumabiliyor. Silah iktidar aracı oldu. Seçimle alamadıklarını silahla alıyorlar. Çorum'da işkence edilip öldürülenlerin resimlerini görseniz bakmaya tahammül edemezsiniz. Derileri soyulmuş insanlara bile rastlanabiliyor. Kazanda kaynayan ateşi de bu hükümet korumuş oluyor. Bu durum sürdükçe hangi yetki neyi halledecek?

Artık temel konularda hiçbir anlaşma olmayacağı ortadaydı. Ve nihayet Ecevit, Demirel'in erken seçim önerisine yanıt verdi:

— Erken seçim konusunda bizim bir diyeceğimiz yok. AP'den başka MSP ve MHP de istediğine göre, yeterli oyunuz var demektir. Bizden talepte bulunmanıza gerek yok. Biz bu vaziyette gerçek anlamda seçim yapılabileceğine inanamıyoruz. Cenazeler musalla taşına götürülemiyor, halkı seçim sandığına nasıl götüreceğiz. Biz MHP'liler gibi vendetta'larda (1) taraf değiliz. Buna rağmen yöneticilerimiz öldürülüyor. Kendileri istiyorsa yapsın, bizim yeşil ışığımız yoktur... Siz "AP, CHP ile ancak savaşta bir araya gelebilir" demiştiniz. Bizce bugün memlekette bir tür savaş vardır. Düşman, Sayın Çağlayangil'in dediği gibi içimizdedir. Çekişmeleri bırakıp bir çözüm arayalım, diyoruz. Beraberliği sağlayalım, diyoruz. Beraberliğin en makbülü böyle sağlanabilir. Bu birliğimiz gerçekleşebilirse, Türkiye'yi bölme arzuları sönecektir.

Ecevit, o sırada erken seçimi reddederek askeri müdahaleyi kolaylaştırdığının farkında değildi.

Demirel kapırdamadı.

"Söylediklerinizin, öne sürdüğünüz düşüncelerin hepsinin teker teker cevabı vardır. Ancak hedef uzlaşma olduğuna göre ben burada yeni tartışma açabilecek beyanlarda bulunmak istemiyorum" dedi.

İki lider de, farkında olmadan siyasi hayatlarının sonunu imzaladıklarından habersizdiler. Kuşkularına rağmen, ne

---

(1) İntikam, kandavası anlamında İtalyanca deyim. Korsika'da bir hakaret ve cinayet yüzünden doğan ve hasım iki tarafın bütün akrabalarını içine alan düşmanlık. Vendetta özellikle Korsika'ya nispeten daha az ölçüde de Sardunya, Sicilya ve Balkanların bazı bölgelerine has bir âdettir. Birtakım kesin kuralları vardır. Saldırganın ailesine özel yollarla haber verilir, intikamı alınacak kimsenin en yakın akrabası cinayeti işlerdi.

Ecevit, ne de Demirel biraz ilerlerindeki Muhafız Alayı dahil, Genelkurmay'daki hazırlıkları bilmiyorlardı. MİT, hükümeti tam bir karanlık içinde bıraktığı gibi, konunun içindekiler de hiçbir şey sezdirmemeye özel özen gösteriyorlardı. Oysa biri, bu toplantıya gelip, "Bayrak Planı dağıtıldı haberiniz var mı?" dese, acaba bu konuşmalar böyle mi olurdu? Tüm iyi niyetlerine rağmen, ülkenin genç ve vatanseverliklerinden kimsenin kuşkusu olmayan iki liderinin birçok konuda anlaşıp o binadan çıkmaları işten bile değildi.

Acaba?

Acaba anlaşsalar anarşinin kökünü temizleyebilirler miydi? Yıllara dayalı önyargılarından, karşılıklı güvensizliklerden kendilerini kurtarabilirler miydi? Onlar kurtarsa dahi acaba parti kadroları bırakır mıydı? Bunu atlatsalar dahi, askeri kışlada tutmak için artık vakit geç değil miydi? Ok yaydan çıkmamış mıydı?

Demokrasiye bu kadar düşkün olmalarına rağmen, ne Ecevit'in ne de Demirel'in aklına **"Askeri bir müdahale olursa ne yaparız? Ortaklaşa karşı çıkabilir miyiz? Çıkarsak nasıl bir yöntem uygularız?"** soruları gelmemişti. Zira olayların, önyargıların mahkûmu olmuşlardı. Esneklik, hoşgörü artık kalmamıştı... Askerden bir müdahale gelebileceğini ya düşünmemişler veya düşünmek istememişlerdi. Uyarı mektubunu günlük yaşantı içinde âdeta unutmuşlardı. Her ikisi de tehlikeyi görüyor, ancak ayrıntılar içinden sıyrılıp temel soruna el atamıyorlardı. Farkında olmadan da Türkiye'nin kaderini çiziyorlardı.

Demirel konuşmayı kapadı:

— Evvela şu üzerinde mutabık kaldığımız kanunları hızla çıkaralım, diğer hususlarda da uzlaşma zemini aramaya devam ederiz.

İki lider gece 02.00'da Köşk'ten ayrılırken kapıda bekleyen gazetecilere "şu anda söyleyecek bir şeyleri olmadığını" belirttiler.

Gerçekten de yoktu...

VIII. AYRIM
Son emir: "...müdahale tarihi 12 Eylül"

Ecevit ile Demirel'in "son şans" diye nitelendirilebilecek 24 Temmuz doruğunda da temel konularda anlaşamamaları, hemen her çevrede umutları ve beklentileri yıkıvermişti. Kimse bir çıkış yolu göremiyordu. Âdeta, Silahlı Kuvvetler'in en üst kademelerinin beklediği gerçekleşmişti. Gidişi durduracak hiçbir çare yoktu.

Türk toplumu da tepkisiz bir hale gelmişti. Kamuoyunun ilgisini ancak olağanüstü cinayetler çeker olmuştu. Diğerleri normal olaylar dizisine sokuluyordu. 1-2 kişi değil, şöyle toptan 10 kişi öldürülmemiş, bir otobüs durağı veya kahve taranıp bombalanmamışsa, gazetelerde pek ilgi bulmuyordu.

24 Ocak kararları terör olaylarını geride bırakırcasına şaşkınlık yaratmıştı. Hele 4 Ağustos günü doların 80 Türk lirasına çıkması, o güne kadar böyle şeylere alışmamış kamuoyunu aynı gün Çorum'da Alevilerin toplandıkları bir kahvenin taranıp sekiz kişinin birden öldürülmesi olayından bile daha fazla meşgul ediyor ve sürekli şekilde "Nereye gidiyor bu işler?" sorusu soruluyordu.

HERKES ORDUYU ÇAĞIRIYOR

ÖZEL SEKTÖR

İş çevreleri, 24 Ocak kararlarının içeriğinden kuşkuluydu. Temel ilkelerine bir söz söyleyemiyor, öte yandan Türkiye'nin Komünist bir rejime kaydığı düşüncesiyle, her an Komünist bir ayaklanma olacağı kaygısını taşıyordu. Kaygıları paniğe dönüşen bazı kişiler de, elindeki avcundakini yok pahasına satıp, parasını Tahtakale'den dışarı transfer ettirip açıkça kaçıyordu. Demirel hükümetinin uygulamaya soktuğu 24 Ocak kararları özel sektörü memnun etmişti, ancak şimdi de sermaye için gereken İSTİKRAR yoktu. Mutlaka bir şeyler yapılmalıydı. Bir şeyler yapabilecek tek güç olarak tabii Silahlı Kuvvetler görülüyor ve işadamlarımız ikili ziyaretler

şeklinde olsun, kokteyl veya davetlerde olsun, karşılaştıkları generallere açık biçimde "Ne duruyorsunuz Paşam, görmüyor musunuz vatan elden gidiyor" diyorlardı.

BASIN

Basının önemli bir bölümü, olayları sayfalarında veriş biçimiyle, manşetlere koyduğu kelimeler, anlamlı cümlelerle artık açık biçimde askeri çağırır olmuştu. "Bunu kim durduracak?" veya "Terörün sonu yok" şeklinde başlıkları birkaç günde bir yayınladığı gibi, bir bölümü "Komünizm hortladı" diğer bir bölümü "Faşizmin ayak sesleri" manşetleriyle bilerek veya bilmeyerek müdahale gerekliliğini vurguluyordu. Bu telaşın bir nedeni de, sol kanadın sağdan, sağın da sol kanattan gelecek veya o renkte bir askeri müdahaleden kuşkulanmasıydı.

POLİTİKACILAR

Politikacılar da tam bir şaşkınlık içindeydiler. Askerleri ziyaret edenlerin sayısı giderek artıyordu. Örneğin, AP'li Selahattin Kılıç'ın bir komutana "Artık bizden bir şey beklemeyin. Ne yapacaksanız yapın" demesi, Adalet Partisi tabanının müdahale istediği şeklinde bir işaret olarak nitelendiriliyordu. Hem CHP'den, hem de AP'den gelen parlamenterler, sadece liderlerini suçluyor ve onların bağnazlıkları nedeniyle uzlaşıya varılamadığını söylüyorlardı.

KOMUTAN KESİN TARİHİ KARARLAŞTIRIYOR

9 AĞUSTOS - ANKARA (GENELKURMAY)

Sabah, Genelkurmay Başkanı, odasına tüm kuvvet komutanlarını ve yeni atanan Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Necdet Öztorun'u çağırmıştı. Koridorlardaki heyecandan, tüm kuvvet komutanlarının gelişlerinden bir şeyler olacağı anlaşılıyordu.

Askeri Şûra 5-7 Ağustos tarihlerinde toplanmış, atama ve terfiler tamamlanmıştı. Türk Ordusu'nun her yıl nabzının yükselerek attığı en duyarlı toplantıydı bu. Her yıl da aynı sahnelerle karşılaşılırdı. Emekliye ayrıldığından dolayı kızgın, kırgın olanlarla, beklediği halde terfi ettirilmeyenlerin buruklukları Genelkurmay'ı bir süre meşgul ederdi. Aracılar veya emekliye ayrılanların gönlünü almak için gereken çaba

komutanların çok vaktini alırdı. Hele bu defa Deniz Kuvvetleri Komutanı Ulusu, emeklilik süresi dolduğundan dolayı ayrılmak zorunda kalmıştı. Birlikte müdahaleyi hazırladıkları, planların en ince ayrıntısına kadar her şeyi bilen bu silah arkadaşlarını emekliye ayırmaktan başka bir çareleri yoktu. Ayrıcalıklı bir muamele yapamazlardı. Yasa uygun değildi. Yasada değişiklik isteseler, bir süre sonra müdahalenin ortaya çıkmasıyla kamuoyu, daha da önemlisi Silahlı Kuvvetler ne derdi. Askeri Şûra'da sıkıyönetim komutanlarını ve diğer atamaları Başbakan Demirel ve Savunma Bakanı Birincioğlu ile birlikte tamamlamışlardı. Ulusu, emeklilikten sonra 9 Ağustos günü Başbakan'ı konutunda ziyaret etmiş ve Demirel, Büyükelçilik önerisinde bulunmuştu. Demirel önce Genelkurmay Başkanı'na, bunun bir sakıncası olup olmadığını sormuş ve ondan **"memnun olurum"** yanıtını almıştı.

Ulusu'nun Roma Büyükelçiliği'ne atanması için hazırlıkların yapılma direktifi Başbakanlık'tan Dışişleri'ne gitmişti. Sorun, iyi bir sonuca bağlanmıştı. Ulusu, Demirel ile görüşürken kendi tayinini yapan bu Başbakan'ın yakında düşeceğini biliyordu, ancak müdahalenin kesin tarihinden habersizdi. Genelkurmay Başkanı henüz kararını vermemişti. Tüm tayinler bitmiş, herkes yerli yerine gitmişti. Ulusu'nun yerine Donanma Komutanı Nejat Tümer getirilmiş, Org. Haydar Saltık Ege Ordusu'na, Org. Süreyya Yüksel Akademiler Komutanlığı'na, Org. Bedrettin Demirel Konya 2. Ordu Komutanlığı'na ve Org. Necdet Öztorun da İkinci Başkanlığa atanmışlardı. Saltık müdahale ile birlikte Ankara'ya gelecekti. Ancak Ege Ordusu'na atanması bir yandan dışarıdan kimsenin kuşkusuna yol açmayacak, bazı kişilerin yorumuna göre de, ileride Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na giden yoldaki engeli ortadan kaldıracaktı. Zira Saltık'ın, Kara Kuvvetleri Komutanı olması için gereken ordu komutanlığı hizmeti daha yoktu.

Kuvvet komutanları teker teker Genelkurmay Başkanı'nın yanına girerlerken, herkeste rahat bir nefes almanın verdiği memnuniyet vardı. Bayrak Planı temmuz ayının başında ordunun üst düzey kademelerine dağıtılmış, ardından emir iptal edilince geri toplatılması gerekmişti. Geri toplatma kararı çok nazik bir konuydu. Bu nedenle de plan bazılarının ellerinde kalmış ve bu işin üzerine pek düşülmemişti. Oysa Askeri Şûra kararıyla elinde plan olanlardan bazıları da emek-

liye sevk edilmişlerdi. İster istemez Genelkurmay'ın kaygısı, emekliliğin getirdiği bir kırgınlık veya sinirlenme sonucu Bayrak Planı'nın hükümete sızdırılması, hatta basına verilmesiydi. Oysa tam tersi olmuş, emekli olanlardan bir bölümü getirip elleriyle planı geri vermiş, bir diğer bölümü ise özel kurye ile yollamıştı. Bu tutum, Türk askerinin en alıngan olduğu anda dahi disiplinin dışına çıkmadığını göstermesi açısından son derece ilginçti. Bu örnek tutumu gösterenler müdahaleden sonra ödüllendirildi. Bunlara bakanlık veya genel müdürlük verildi. Sadakatleri yanıtsız kalmadı.

Genelkurmay Başkanı'nın odasındaki bu toplantı sadece yarım saat sürdü ve Evren kısa konuştu:

— Müdahale tarihi 12 Eylül'dür. Bayrak Planı yeniden dağıtılsın ve hazırlıklarınızı da ona göre yapın.

Genelkurmay Başkanı harekât emrini imzaladı.

Komutan selamlandı ve toplantı bitti...

Türkiye için yepyeni bir dönem başlıyordu.

PARTİLER YENİ STRATEJİLER OLUŞTURUYORLAR...

Politikacılar kendi dünyalarına öylesine kapanmışlar, öylesine bir kısır döngüye girmişlerdi ki, ne oluşumları tam hissedebiliyorlar, ne de ordudaki gelişmelerden haber alabiliyorlardı. Oysa, biri bir yerden "harekât emrinin verildiğini" öğrenebilse her şey değişebilirdi. İşin ciddi olduğu anlaşılır ve tutumlar da ona göre ayarlanabilirdi. Oysa bürokrasi de politik kadroların uçurumdan aşağı itilmesini seyrediyor, âdeta gizlice yardım ediyordu.

Adalet Partisi tek çıkış yolu olarak gördüğü "erken seçim" kampanyasını yoğunlaştırdı. Yönetim Kurulu'nun aldığı karar 17 Ağustos günü Meclis Başkanlık Divanı'na resmen verildi. Ardında da geniş bir kampanya başlatıldı. Ancak Demirel hem kendi partisi içinde, hem de dışarıdaki destekçileri tarafından eleştirilir olmuştu. Örneğin, eski Demokratlar açık biçimde, deneylerine dayanarak gidişin kötülüğünü söylüyorlar ve Başbakan'ın tutumundan, hoşnutsuzluklarını sohbet toplantılarının dışına çıkarıyorlardı. Demirel'in erken seçim istemesinin başlıca nedeni, bu seçimin gerilimi düşürecek, beklentileri hiç değilse ileri bir tarihe atacak formül olmasıydı. 3 Ağustos günü Başkanlık Divanı'nda **"AP yeni bir hükümet ortaklığında kesinlikle yoktur"** diyerek partisinin

yaklaşımını net biçimde ortaya koyduktan hemen sonra, erken seçim girişimini resmileştirmişti. Demirel, MHP'nin desteğini almış, ancak MSP'den kuşkulanıyordu.

MSP, TBMM'ye 26 Ekim'de yapılmak üzere erken seçim için önerge verdikten sonra kendi içinde anlaşmazlığa düşmüş ve **"7 bakan değiştirilip erken seçime gidilmesi"** koşulunu getirmişti. Erbakan'ın AP'yi sert şekilde eleştiren demeçlerinin sayısı ve kullandığı kelimelerin tonu da giderek artıyordu. MSP'nin, erken seçim girişimini engellemenin yanı sıra CHP ile işbirliği yaparak AP azınlık hükümetini düşürmeyi planladığı kısa zamanda anlaşılıverdi.

Ecevit ise, kendi partisi içindeki sol grubun giderek artan eleştirileri bir yandan, CHP'ye dıştan yönlendirilen sert eleştiri ve yıpratma çabaları öte yandan, sıkışmış, bunalmıştı. Ancak yine de, bütün gücüyle AP hükümetinden kurtulmanın yollarını arıyordu. 16 Ağustos günü, grupta yaptığı konuşmada **"Bu hükümetle ne erken, ne de normal seçim olur"** deyip bütün kapıları kapadıktan sonra, stratejisinin yeni bir adımını atıyor ve İçişleri Bakanı için verilen gensoruda kaçırılan fırsatı, Maliye ve Enerji Tabii Kaynaklar Bakanları'na yönlendirilecek yeni gensorularla tazeleyip hükümeti zorlama kararı alıyordu. Demirel, hakkında gensoru verilen her bakanı istifa ettirip bu mekanizmadan kaçamayacağına göre, bir an gelecek ve istifa etmek zorunda kalacaktı. Bu stratejinin ümit veren yanı, MSP'nin yeniden AP'den kopma eğilimini göstermesiydi. Nitekim, Erbakan'dan gelen **"Artık bu hükümeti düşürmeliyiz"** şeklindeki mesajlar üzerine, 22 Ağustos günü için Ecevit kendisinden bir randevu almıştı.

11 AĞUSTOS - ANKARA (Genelkurmay Başkanlığı)

Evren, 12 Eylül harekâtı bitince TRT'den yapacağı konuşmayı yazmaya başladı. 30 Ağustos gününe kadar sürecek çalışmanın ilk aşamasında, üzerinde duracağı noktaların ana hatlarını belirledi. Ardından karargâhı, Saltık ve diğer kuvvet komutanları da bazı katkılarda bulundular.

MSP NİHAYET AP'Yİ DÜŞÜRME KARARI VERİYOR

22 AĞUSTOS - ANKARA (TBMM)

Ecevit-Erbakan görüşmesinde, gensorular konusu ele alındı ve karşılıklı destek verilmesi üzerinde anlaşmaya

varıldı. MSP, Türkiye'nin dış politikası hakkında, Hayrettin Erkmen için de gensoru hazırlayacağını belirtti ve bu defa hiç koşul öne sürmeden tam tersine CHP'nin desteğini istedi.

Görüşmeden sonra Ecevit **"Bizim derdimiz hükümet olmak değil. Burada da hükümet pazarlığı yapmıyoruz. Türkiye'yi bu hükümetten kurtarmaya çalışıyoruz... Cumhurbaşkanı seçilmeden seçime gitmek, milletvekillerinin milletvekilliği sıfatına gölge düşürür"** derken, Erbakan **"Demirel'e hakiki inanç yolunun ne olduğunu öğretmeye azimle çalışıyoruz"** şeklinde konuştu.

Artık bir CHP-MSP cephesi oluşmuş ve AP hükümetinin önkoşulsuz düşürülmesi konusunda görüş birliği doğmuştu.

MECLİS'TEKİ DURUM

25 AĞUSTOS - ANKARA (TBMM)

• Anayasa Komisyonu, erken seçimi Anayasa'ya aykırı bulan bir rapor hazırladı. MSP'li Başkan'ın hazırlattığı 90 sayfalık raporun her gün 10'ar sayfası okunarak engelleme başladı. Herhalde dünyada demokrasinin temeli olan "seçim" ilk defa bir Anayasa'ya aykırı bulunuyordu. Gerekçesi, Anayasa'nın yorumuna göre, Cumhurbaşkanı seçilmeden milletvekillerinin yemin edemeyeceklerine dayandırılmıştı.

ASKERİ CEPHEDE DURUM

26 AĞUSTOS - GENELKURMAY BAŞKANLIĞI

• Artık sayıları 6'ya çıkarılmış olan özel çalışma grubunun yeniden ele alıp detaylandırdığı Bayrak Planı ve diğer siyasi kararlarla ilgili çalışmalar sürdürüldü. Kuvvet komutanları ve Genelkurmay Başkanı'nın onayına sunulup tartışmaya açılan planlara göre, bütün Türkiye'de sıkıyönetim ilan edilecek ve sıkıyönetim komutanlarına da ilk defa görülecek biçimde olağanüstü yetkiler verilecekti. Sıkıyönetim komutanları genel valiler gibi, devletin istedikleri her kuruluşunu emirle çalıştırabilecekler ve tüm devlet dairelerini kendilerine bağlayabileceklerdi.

Planda yazılı biçimde ortaya çıkan tek hedef TERÖRÜ DURDURMAK idi. Müdahale ile birlikte, tüm terör gruplarının

---

(1) Bu hesap bir Genelkurmay yetkilisi tarafından belirtilmiştir. 1'e 8 oranı her yörede uygulanmamış, terörün yoğun bölgelerde dikkate alınmıştır.

direnecekleri, ateşle karşılık verecekleri öngörülmüştü. DİSK'in eylemcilerinin en yoğun bölgesi sayıldığı İstanbul'da ek önlemler aldırıldı. Yapılan hesap ve tahminlerden çıkan sonuçlara göre, genelde 1 gerillaya 8 asker düşecek şekilde düzenlemeye gidilmesi (1) ve ilk direnmede derhal "ateş" emri verilmesi kararlaştırıldı. Doğu bölgelerine ek birlik kaydırmaları öngörüldü. Büyük kan stoğu yaptırıldı.

Kurtarılmış bölgelerin ilk aşamada temizlenmesi üzerinde duruldu. Terör gruplarının ele geçirmeye çalışacakları hedef olarak da Ankara görülüyordu. Bu nedenle Denizli'den ek bir tugayın getirtilmesi, Konya, Polatlı, Eğridir ve Aydın'dan da gerekli görüldüğü takdirde birlik istenmesi üzerine duruldu.

12 Eylül tarihinin seçilmiş olmasının, aynı tarihte NATO ülkelerinin de askerleriyle katılacakları Anvil Express adlı büyük bir manevranın başlamasından kaynaklandığı da bu toplantılarda ortaya çıktı. Zira bu şekilde askeri birliklerin bir yerden bir yere gidişleri daha kolay ve şüphe çekmeden gerçekleştirilebilecekti.

Ankara'ya getirilecek birliklerin de en iyileri arasından seçilmesi için ordulara talimat yollandı. 30 Ağustos gösterilerine katılacak olan bu birliklerden bir bölümü Başkent'te tutulabilecekti. Aynı düzenlemeler İstanbul için de yapıldı.

Bayrak Planı tamamen teknik sorunları içeriyor ve el koymanın tamamlanmasıyla da bitiyordu. Sonrası için yapılması gereken çalışmalar ilerlememişti. Özel çalışma grubu, hukuk çerçevesi içinde devletin ne şekilde işletileceğine dair bir şablon hazırlamıştı. Özel ihtisas komisyonlarının nasıl kurulacağı, bunların kime bağlı olacağı ve çalışma yönteminin nasıl düzenleneceği kâğıda dökülmüş, ancak ne yapılacağı detaylandırılamamıştı. Özel ihtisas komisyonları, 4 kuvvet komutanı ve Genelkurmay Başkanı'ndan oluşturulacak MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ'nin karargâhı olarak görev yapacaktı. Evren'in Devlet Başkanlığı'nı da uhdesine almaktan başka çaresi kalmaması üzerine, Komutan'a bu kabul ettirilmiş ve Konsey'in, âdeta bir senato gibi ancak tam yetkiyle tek söz sahibi olması üzerinde görüş birliğine varılmıştı.

İlk başlardaki tereddütler de zaman içinde giderilmiş ve 12 Mart müdahalesi gibi bir denemeye gidilmemesi kararlaştırılmıştı. Ancak, 12 Mart'taki gibi, hükümet yine askerin görüşüne yakın siyasilerden seçilecek, fakat 12 Mart'ın aksine parlamento feshedilip atamayla kurulacak hükümet, doğru-

dan Konsey'e sorumlu olacaktı. Siyasi faaliyet yasaklanacaktı; ancak eski siyasiler ve partilere ne yapılacağı henüz belli değildi. Seçim ve parti kanunları yeniden düzenlenecek, Anayasa'da mutlaka değişikliklere gidilecekti. Sendikalar başta olmak üzere diğer derneklere ilişkin de kararlar alınması gerekiyordu tabii. Bir danışma meclisi kurulması fikri vardı, ancak yeterince oluşmamıştı.

Henüz yoğun şekilde üzerinde çalışılan konu, müdahale gününden itibaren terörün olası patlamasını durdurabilme, direnmeleri kırabilmekti.

• Türkiye'de o gün 24 saat içinde tam 25 kişi öldürüldü.

SİYASİ CEPHEDE DURUM...

28 AĞUSTOS - ANKARA (TBMM)

• Hürriyet gazetesi, Erbakan'ın bir eroin kaçakçılığına adı karıştığı, MSP'nin partiye para elde edebilmek için bu yola başvurduğu iddiasıyla bir kampanya açtı.

Erbakan, AP'li Buldanlı'nın bu kampanya üzerine Meclis'e bir önerge vererek kendi hakkında tahkikat açılmasını isteyeceği haberini alınca AP ile bütün köprüleri attı. "Bu hükümet bizi arkamızdan hançerliyor" dedi. Hürriyet'e bu haberin MİT tarafından sızdırıldığı kanısındaydı. Aynı gün, Dışişleri Bakanı Erkmen aleyhindeki MSP gensorusuna, CHP'nin destek vereceği açıklandı.

Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Demirel'in odasına girdiğinde sıkıntılıydı. **"Beyefendi, dış politika hiçbir zaman bir kişi politikası olamaz. Bir hükümet politikasıdır. Gensoruyu hükümet yüklenmelidir"** dedi. **"Zaten iki seçenek var"** diye devam etti. **"Birincisi, MSP ve CHP içinde bu gensoruya karşı olanların 226'yı bulamamalarıdır. O zaman hükümet güvenoyu almış sayılacak. İkinci seçenek hükümetin düşmesidir ki, o zaman doğacak kriz içinde erken seçimi daha güçlü biçimde zorlayabiliriz. Üstelik de bu şekilde düşmek, başka türlü düşmekten daha iyidir."**

Demirel son haftalarda askerin terör olaylarının üzerine gitmediği izlenimindeydi. Sık sık da şikâyet ediyordu. "Anlamıyorum, neden harekete geçmiyorlar" diyordu. Ancak yine de bir müdahale olabileceği hakkında somut bir bilgi elde edemediğinden dolayı, darbeden şüpheleniyor fakat inanamıyordu. Dışişleri Bakanı'nı rahatlatmak istedi. Daha önceki

sözünü tekrarladı, "Hayrettin Bey, merak etmeyin, askerler bunu bize reva görmezler" dedi. Erkmen dışarı çıktığında gazetecilere "Dış politika hükümet politikasıdır, istifa etmeyi düşünmüyorum" dedi.

- İsrail Kudüs'ü Başkent ilan etti.
- Erbakan "Hükümet güvenoyu istese de düşürüversek" dedi.

MECLİS'TE TARTIŞMA

29 AĞUSTOS - İSTANBUL

O günkü Milliyet gazetesinde, TBMM'deki bir tartışmanın zabıtları yayınlanıyordu. Aynen şöyle:

— Sayın Başkan, ayıptır. Hükümet obstrüksiyon (engelleme) yapar mı? Ayıp değil mi? Utanmıyorlar mı?

— Onun takdiri bize ait değildir efendim. Bu beyan ayıptır.

— Sayın Başkan, lafını geri almalı.. Neden utanacağız?

— Sen Tam Gün'ü ne bilirsin be, çocuk...

— Peki babacığım...

— Erken tahliye günah olduğuna göre, Müslümanım diye geçinen hangi fert buna amin diyebilir, merak ediyorum.

— Katolik papazı gibi konuşuyorsun.

— Seninle... otelinde çok konuştuk.

— sıralarından boş fıçı gibi sesler geliyor. Lütfen boş fıçıdan çıkan ses gibi ses çıkarmayın.

— Sayın Başkan, grubumuza hakaret etmektedir. Boş fıçı demektedir. Lütfen sözünü geri alsın. Kimmiş boş fıçı?

— Sayın Başkan, 70. maddeye göre söz istiyorum.

— Şuna bakın yahu, bakın nereye çıkıyor. Şurada ne arıyor bu adamlar? Yerlerine otursunlar. Bakın, çıkmış kürsüde kendi başına yürüyor.

— Eşkıya namussuz.

— Çok rica ederim efendim.

— Sayın... sizi yerinize davet ediyorum.

— Lütfen yerinize oturunuz.

— Sandalye gaspıdır, ayıp.

— kaldır onu. Vursana ağzına bir tane

— (Kürsüden bir milletvekili) Bugün bazı gazetelerde çıkan haberlerden bazı gruplar rahatsız. Birtakım kaçakçılık suçlarına...

— Utanmaz adam, yazıklar olsun sana...

— Terbiyesiz adam, sözünü geri al.

MÜDAHALE GÜNÜ DİĞER KOMUTANLARA AÇIKLANIYOR

30 AĞUSTOS - İSTANBUL (Heybeliada)

Diploma töreni nedeniyle Genelkurmay Başkanı başta, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tüm kuvvet ve ordu komutanları İstanbul'da, Heybeli'deki Deniz Harp Okulu'nda toplanmışlardı.

Özellikle hükümet kanadının motorlarla okula gelişlerinde olsun, törenler başlamadan önce olsun kimsenin pek dikkatini çekmeyen bazı sahneler ardı ardına, üçüncü defa gösterilen film gibi tekrarlanıyordu. Komutanlar ve yüksek rütbeli generaller politikacılara nezaket gösterip, hal hatır sorduktan kısa bir süre sonra kendi aralarında toplanıp konuşmaya başlıyorlar ve politikacıları kendi başlarına bırakıyorlardı. Bunun ne anlama geldiğini gören ve anlayan çok az kişi oldu. Asker politikacıya açıkça sırtını çevirmişti. 27 Mayıs ve 12 Mart öncesindeki törenlerde olduğu gibi...

Savunma Bakanı Birincioğlu, hemen Genelkurmay Başkanı'nın yanında oturuyordu. Öbür yanında da Millet Meclisi Başkanı Karakaş vardı. Birincioğlu, Evren'in önceden dağıtılmış konuşmasını okuduktan sonra Karakaş'a döndü. "Bu konuşma anlayana sivrisinek..." dedi. Evren duydu bu sözü. Güldü ve başını salladı.

Genelkurmay Başkanı'nın mesajı şöyleydi:

" Meclislerimizin aylardır çalışamaz ve Cumhurbaşkanı seçimi gibi çok önemli bir görevi yapamaz duruma getirilmiş olmasından ulusumuz derin ıstırap duyarken, ülkede huzur ve sükunun sadece sıkıyönetim komutanlarından beklenmesinin ve kısa sürede gerçekleşmemesi üzerine de onların suçlanmasının insafla ve sağduyu ile bağdaştırılması elbette mümkün değildir... Nitekim, yurdumuzda olduğu gibi anarşinin hüküm sürdüğü tüm ülkelerde mücadele, ulusça verilerek yapılmakta, ancak bu surette üstesinden gelinebilmektedir... Yurtta doğmasını düşledikleri kargaşa ile demokratik düzenin ve ülke bütünlüğünün yok edilmesini amaçlayan, anarşinin idrakten yoksun vatan haini yaratıcıları, elbette layık oldukları cezayı bulacaklardır. Tarihimizde bir zamanlar türemeye yeltenen benzerleri gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin

kahredici yumruğu altında ezilerek, akıttıkları kardeş kanlarının günahları içinde boğulup gidecekler ve Yüce Türk Ulusu, bağrından doğan Silahlı Kuvvetler'inin yarattığı güven ortamı içinde sonsuza kadar daha birçok bayramları refah ve mutluluklarla kutlayacaktır."

Heybeliada'daki tören sırasında, yine kimsenin farkına varmadığı bir dağıtım da yapıldı. Bayrak Planı'nı henüz alamamış olan Deniz Kuvvetleri'nin yüksek düzeydeki bir komutanına elden veriliyor ve hazırlıklarına başlaması gerekenlerin de dikkatleri çekiliyordu.

Genelkurmay Başkanı, Akademiler Komutanı Org. Süreyya Yüksel'i Heybeliada'dan ayrılırken motoruna çağırdı. Zaten gelişinde "Seninle bir ara konuşalım" demiş, ancak fırsat olmamıştı. Motorda kenara çekildiler:

— 12 Eylül günü ordu müdahale edecek. Sen de hazırlıklı ol, zira hemen Ege Ordusu'nun başına geçeceksin. Haydar Paşa Ankara'ya gelecek. Akademilerin İzmir'deki çalışmalarını bahane ederek İzmir'e git ve incelemeler yap. Müdahale günü orada bulunacak biçimde şimdiden tüm hazırlıklarını tamamla.

31 AĞUSTOS - ANKARA

Genelkurmay Başkanı, Zafer Bayramı geçit töreninde sinir içindeydi. Gazetecilere şu demeci verdi: **"Yazabilirsiniz. Genelkurmay Başkanı soruyor, Erbakan 30 Ağustos'un yanında mı, karşısında mı?"**

Erbakan ve MSP Yönetim Kurulu, Zafer Bayramı'na katılmadığı gibi, Anıtkabir ziyaretine de gelmemişti. Trabzon'un Of ilçesine bağlı Cifaruksa köyünden din adamı Hacı Mehmet Âşık Efendi'nin cenazesine gitmişti. MSP Başkanı'nın "Biz 30 Ağustos'un yanında veya karşısında değil, tam içindeyiz" şeklindeki yanıtına Genelkurmay Başkanı aynı hızla yeniden tepki gösterdi: "Lafla içinde olmak kâfi değil. MSP Başkanı bunu hareketleriyle belli etmelidir."

• Aynı gün İzmir'den Ege Ordu Komutanı Saltık ve İstanbul'dan 1. Ordu Komutanı Üruğ,Genelkurmay'a ani birer ziyaret yapıp akşama döndüler. Neden geldikleri açıklanmadı...

VERİYORUZ

yaşam

BÜLENT ERSOY İLE KONUŞTU

Sayfa 2'de

HUKUKSAL SORUNLARINIZ İÇİN AVUKATINIZ

Sayfa 2'de

ADRES: Nuruosmaniye Caddesi No: 65 İSTANBUL
TELGRAF: MİLLİYET İstanbul
POSTA KUTUSU: 492 İstanbul
TELEFON: 22 44 10 (Santral)

YIL: 31, SAYI: 11795

BUGÜN 16 SAYFA 10 LİRA

Milliyet
Halk Gazetesi

KURUCUSU: ALİ NACİ KARACAN

murat dersanesi
UNIVERSITE SINAVI hazırlama kursları
Liseye SON 4 YIL!

31 AĞUSTOS 1980

Ağustos"
enlerle kutlandı

ığlayangil:
ıkıyönetimin
ıldırılması
n yasal
ılemler
ınmalı»

umhurbaşkanı Vekili, Zafer
ayramı nedeniyle yayınladığı
eşikte birlik ve beraberlik
inde oluşturulacak önlemlerle
ülkenin sıkıntılardan kurtarılaca-
nu belirtti

eminsl,Org. Evren'e gönderdiği
ytarna mesajında, "Kahraman
ülkem. Kurtuluşumuz devletimi-
in sahiplerindir" dedi

İstanbul'da 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın 58. yıldönümü nedeniyle Vatan Caddesi'nde askerî bir geçit töreni düzenlenmiştir. Törende bir konuşma yapan Gnk. Genelkurmay Başkanı Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Fikret Orkay, 30 Ağustos "Zafer'inin kazanılmasında her Türk'ün payı olduğuna söylemiştir. Töreni izlemek isteyen yurttaşlar sabah erken saatlerden itibaren Vatan Caddesi'ni doldurmuştur. Fotoğrafta, ellerinde sabancıkları Türk bayrakları ile törene katılan minikleri hayranlıkla izleyen çocuklar görülüyor. (YALÇIN ÇINAR)

Genelkurmay'daki 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlama törenine MSP Genel Başkanı Erbakan katılmadı

EVREN: «ERBAKAN 30
AĞUSTOS'
KARŞI MI
DEĞİL Mİ?

31 Ağustos 1980 tarihli Milliyet gazetesinden.

IX. AYRIM
12'ye 12 gün kala...

Eylül ayının ilk günlerinde de Başbakan Demirel için öncelik, kendi açısından ülkeyi hükümetsiz bırakmamaktı: (1) "...MSP de önce büyük gürültülerle ortaya çıkmasına rağmen, sonradan erken seçimi savsaklamaya başlamıştır... Türkiye önemli bir bunalım içindedir. Bunalım Meclis bunalımıdır. Bunun rejim bunalımı haline gelmeden aşılması gerekmektedir. Oysa hükümeti devirebilmek için parlamento müessesesinin kaderi ile oynanmaktadır... Ya bizi bıraksınlar Türkiye'yi içine sürüklendiği bu durumdan çıkarmaya çalışalım, ya seçime gidelim. Ikisine de razı değillerse, kim ne istiyorsa onu yapsın. Yanlız onun sorumluluğu da o kişilere ait olur. Faturayı millet öder. Ama millet de kendine fatura ödetenlere vakti gelince şamarı vurur... Biz hükümete teşne değiliz. Bırakalım, ama kime bırakalım. Millet kime bıraktığımızın hesabını bize sorar."

Başbakan, işte bu kaygı nedeniyle Erkmen ile ilgili gensoruyu hükümet sorunu olarak görmemeyi kararlaştırdı. Tutumunu değiştirdi. Türkiye'yi bu dönemde hükümetsiz bırakmanın sakıncaları büyüktü.

Savunma Bakanı Birincioğlu, Genelkurmay Başkanı'nın "Bu adamı (Erkmen) bırakmayın. Dış politika, hükümet politikasıdır" mesajını Demirel'e getirmişti, ancak Başbakan bu dönemde bir büyük hükümet krizinin çıkmasını istemiyordu. Zaten askerlerden giderek artan işaretler ortadaydı. Müdahaleye yeşil ışık yakmış, hatta askerleri tahrik dahi etmiş olabilirdi.

GERİYE DOĞRU SAYIM BAŞLIYOR

1 EYLÜL PAZARTESİ

Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Necdet Öztorun giz-

---

(1) 31.8.1980 günü Tercüman gazetesinden Yavuz Donat ile söyleşiden.

lice İzmir'e gitti. Ege Ordusu Komutanı Orgeneral Haydar Saltık'a iletilmek üzere, Bayrak Planı'nın son durumu ve Komutan'ın verdiği tüm kararlar ve uygulama ile ilgili bilgileri götürdü. Kurye ile dahi gönderilemeyecek kadar duyarlı ve gizli belgelerdi bunlar, Genelkurmay'da dahi ziyaretin gerçek yönünden yedi kişiden başkası haberdar olmadı.

2 EYLÜL SALI

Ankara Dedeman Oteli'nde Libya'nın kurtuluş günü kokteylinde Nuri Çolakoğlu, gazetesi için Genelkurmay Başkanı'na verdiği yazılı sorulara iki haftadır yanıt bekliyordu. Evren'i görünce hemen yanına gitti... "Biliyorum ne soracağını" dedi Genelkurmay Başkanı "Ancak onlara yanıt alamayacaksın. Son günlerde çok konuştum, artık konuşmanın zamanı geçti..."

Evren bu kokteylde, Demirel'e yakın bir AP'li ile konuşurken, söz Dışişleri Bakanı aleyhinde verilen gensoruya geldi: Genelkurmay Başkanı,AP Lideri'ne bir mesaj daha yollamak istiyordu. "Dışişleri Bakanı'nı düşürmek için MSP ve CHP yeterli oy bulursa, hükümet istifa etmeli" dedi, hafif gülümseyerek ekledi:

—... Bizim işimizi de kolaylaştırmış olursunuz.

Bu mesaj hiçbir zaman Demirel'e ulaşamadı.

Genelkurmay'ın belkemiğini J Başkanları oluşturur. Türk Ordusu Amerikan sistemini benimsediğinden, İngilizce Joint (ortak) kelimesinin baş harfi olan J'den alınmıştır. O günlerde J Başkanları da şunlardı: Harekât: Korg. Nihat Özer, Plan-Prensipler: Korg. Necip Torumtay, Lojistik: Korg. Cemil Çuha, Muhabere-Elektronik: Koramiral Doğan Toktamış, Personel: Korg. Nazım Pozan.

Genelkurmay koridorlarında J Başkanlarının bir müdahale planını tartıştıkları duyuldu.

Gerçekten de BAYRAK planı ilk defa tüm J Başkanlarına verilmiş ve uygulamaya geçilmesi istenmişti.

3 EYLÜL ÇARŞAMBA

• Beyoğlu İlköğretim Müdürü'nün odası 18-20 yaşındaki gençler tarafından basıldı. Müdür Halis Güler yaralandı. Kardeşi Zeki Güler öldürüldü.

• Saldırı olaylarında, toplam 18 kişi hayatını kaybetti.

• ABD Maliye Bakanlığı'nın Türkiye resmi makamlarına gönderdiği ve basında açıklanan belgeye göre, bazı büyük firmaların ABD'ye servet kaçırdığı saptandı.

• Bülent Ersoy ahlaka aykırı davrandığı için mahkemeye çıkarıldı. Türk basını için Ersoy'un her geçen gün büyüyen göğüsleri ve neredeyse çıplak resimleri bazı gazetelerin birinci sayfalarında yer alıyor ve toplumun da en ilginç dedikodu kaynağı olarak dillerde dolaşıyordu. Kısa sürede, ekonomik sıkıntı içinde Ersoy'u taklit edip köşeyi dönmeye çalışan küçük Ersoy'lar türemeye başlamıştı.

4 EYLÜL PERŞEMBE

Bayrak Planı, J Başkanlarından, bu defa daire başkanlarına indi. Harekât başkanlığında, daire başkanlığında halkın gereksinmeleri, yurt içi ve dışına bilgi verme, radyolardan okunarak bildirilerin hazırlanma çalışmaları detaylandırılmaya başlandı.

5 EYLÜL CUMA

• Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen hakkındaki gensoru kabul edildi ve Bakan düştü. AP, bu oylama sonucunu, güvenoyu istemediği için üzerine almadı.

• Turan Feyzioğlu, arkadaşlarıyla toplandı. Partisinin artık bir gücü kalmamıştı, ancak ordu çevrelerinde "Atatürkçü" diye nitelendirilen bir politikacıydı. Silahlı Kuvvetler'den Feyzioğlu'nun yüksek kademede sevildiği ve takdir edildiğine dair haberler alınmıştı. Ordu içindeki kıpırdanmalardan tam bilgisi bulunmamasına rağmen, Feyzioğlu, mutlaka birşeyler olacağı fikrindeydi. Olasılıkları gözden geçirdiler ve bir askeri müdahale durumunda kendilerine bir görev verilebileceğini tartıştılar. Kabul edilip edilmemesi üzerine görüş teatisi yaptılar.

6 EYLÜL CUMARTESİ

• Konya'da Kudüs'ü kurtarma günü adlı bir yürüyüş yapıldı. MSP'nin, Genel Başkanı dahil bütün ağır toplarının katıldığı yürüyüşte yeşil bayrak asıldı, bazı gruplar şeriat isteklerini açıkça belirttiler. İstiklal Marşı'nın söylenmesini engelleyip, ezan okutturmak istediler. (1)

---

(1) Bu miting ile ilgili olarak mahkemeler ceza vermediler.

MSP, Konya'da «Kudüs'ü Kurtarma Günü Yürüyüşü ve Mitingi» yaptı

MSP mitinginde bir grup, «İstiklâl Marşı»nı söyletmedi

- "Ezan sesi istiyoruz, bu marşı söylemiyoruz" diye bağıran gençler Erbakan, marşı söyleyince, "Düzene isyan" diye slogan attı
- Mitingte yeşil bayrak asıldı, şeriat istendi

Demirel: «CHP, Erbakan'ın arkasına düştü»

- Başbakan, "Kendilerinin bir hükümet bunalımının nedeni olamayacaklarını" açıkladı

- Erdemo: "Kirg... değilim, ancak ... hükümetçe göğüslenecek sanatında i...

Onayın beklendiğini gösteren pano her gün değişiyor

...genel Başkanı, «Halk tribünden sahaya inmeli, oyuna katılmalıdır» dedi

...evit: Böyle giderse, biri ...

Sağlık nedenleri ileri sürülerek

POLONYA'DA GİEREK ...BAŞKANLIKTAN ALINDI

7 Eylül 1980 tarihli Milliyet gazetesinden.

• İstanbul'da Ecevit, Türkiye Petrol-İş merkez Genel Kurul toplantısında konuştu. Olayların birikimi, gerilimin artması ve çözümsüzlük öyle bir noktaya gelmişti ki, elinde hiçbir istihbarat olmamasına rağmen bir şeyler olacağı kanısındaydı:

"Türkiye'de sanki bir maç oynanıyor. Bu maçta sahada siyasal partiler ve siyaset adamları var. Toplumun büyük kesimi ise tribünlerde seyirci durumundadır. Sahada oynanan kavgalı dövüşlü, tatsız tuzsuz, sıkıcı ve sabır taşırıcı bir maçtır. Bu maçı izlemekten usananlar, artık, zaman zaman kendi takımlarına dahi kızar olmuşlardır.

İşçiler de genellikle tribünlerdeki seyirciler arasında yer alıyorlar. Orada tutulmalarına özellikle çalışılıyor.

Ortada bir yanlışlık var. Nerede bu yanlışlık?

Yanlışlık sahada aranıyor, takımlarda aranıyor, kaptanlarda aranıyor, kurallarda aranıyor. Tabii, kendine göre hepsinin, hepimizin kusurları var.

Ama bence asıl yanlışlık, demokratik siyasal mücadelenin bir tür seyirlik maç sanılmasıdır. Öyle bir maç ki, seyirciler ayrı, tribünlerde pasif durumda, sahada oynayan takımlar ayrı... Oysa demokrasi ancak bu tür ayrımlar ortadan kalktığı oranda gerçeklik kazanır... Toplum tribünde seyirci, partiler de sahada oyuncu durumunda olursa, yalnızca partilerle politikacılar soyunup sahaya çıkar, halk da tribünlerde seyirci gibi kalırsa, demokrasi gerçeklik kazanmaz. Demokrasinin böyle sanıldığı, böyle uygulandığı bir ülkede siyaset giderek çirkin ve anlamsız bir oyuna dönüşür. Tıpkı Türkiye'de olduğu gibi... Sonuç vermeyen kavgalı gürültülü bir çekişmeye dönüşür, toplumun sabrını tüketen bir kavgaya dönüşür. Yine tıpkı bizde olduğu gibi... Sonunda korkarım ki, biri çıkar, düdüğü çalar, 'oyun bitti, herkes evine' der ve bir anlamsız oyuna dönüşen demokrasi de böylece sona erer..."

Konuşmayı dinleyenlerden bir bölümünün ilk tepkisi, Ecevit'in işçi sınıfını ayaklandırmaya davet ettiği şeklindeydi. Hatta salonda bulunan MİT ve askeri istihbaratçılar paniğe kapıldılar. Oysa Ecevit, demokrasinin ancak etkin halk katılımı ve denetimi ile işleyebileceği ve daha yararlı olabileceğini söylemek istiyordu. Konuşmasının sonunda buna özellikle değindi: (1)

"Tribünlerden sahaya ininiz. İşçi hareketinin ortak politi-

---

(1) 12 Eylül'den sonra bu konuşmayla ilgili soruşturmada takipsizlik kararı verildi.

kasını ve stratejisini Anayasa ve yasalar çerçevesinde saptayınız. Yalnız işçileri değil, tüm çalışanlarınızı köylüsüyle, memuru ile çalışarak hayatını kazanmış olanları düşünerek, gözeterek bu stratejiyi saptayınız. Birlikte izleyiniz. O zaman siz de kurtulursunuz, demokrasi de kurtulur. Demokrasimiz o zaman gerçek, işleyen ve halka mutluluk getiren bir demokrasi olur ve sahadaki kavga da biter.'Yorgan gider kavga biter' değil. Yorgan büyür, kavga öyle biter..."

Ankara'da Genelkurmay Başkanlığı'ndaki çalışmalara katılanların sayıları artmaya başladı. Bayrak Planı'nın Genelkurmay'da halledilmesi gereken bölümleri tamamlanıyordu. Ancak gözle görülen bir gecikme ve sıkışıklık vardı.

7 EYLÜL PAZAR

• Genelkurmay Başkanı'nın evinde yeniden gizli bir toplantı yapıldı. Tüm kuvvet komutanları ve İzmir'den bazı özel işlerini gerekçe gösterip ayrılan Org. Saltık gelmişlerdi. Komutanlar ailelerine "Komutan'la sohbete gidiyoruz" deyip sivil kıyafetleriyle pazar gezintisi yapar gibi Genelkurmay Başkanı'nın evine getmişlerdi. Beş saat süren bu toplantıda planın teknik ayrıntıları son defa gözden geçirildi. Tüm ordulara müdahalenin daha önceden bildirildiği gibi, 12 Eylül günü saat 04.00'te başlayacağının teyit edilmesi kararlaştırıldı.

Erbakan'ın Konya mitingi ve Ecevit'in Petrol-İş konuşmasına hiçbir tepki gösterilmeyecekti. Zaten gerek yoktu artık.

8 EYLÜL PAZARTESİ

• **Diyarbakır**'da, 2. Ordu Komutanı aynı gün özel bir kurye ile gelen müdahale emrinin teyidi üzerine tüm kolordu komutanlarını toplayıp durumu anlattı. Neler yapılacağını söyledi.

• **Edirne** sınır kapısını kapayacak birlik harekete geçirildi.

• **İstanbul**'da Petrol-İş Sendikası Başkanı, "CHP kısır çekişmeleri bırakıp sendikalar ve demokratik örgütlerle işbirliği yapmalı" dedi.

• **Ankara**'da Demirel tekrarladı: "Erken seçim tek çıkıştır."

Başbakan, "Gensoruyu verenlerle birlikte hareket edenler yarın İsrail ile ilişkileri kesecekler mi? 226'yı bulup hükümeti düşürsünler, ancak vebali de boyunlarınadır..." diyordu.

Ecevit, MSP'nin gensorusunu desteklediğinden dolayı, bunun CHP politikasıyla bağdaşmadığı gerekçesiyle eleşti-

renleri yanıtlıyor "Gensoruya oy vermemiz, içeriğiyle tam bir anlaşmada olduğumuz anlamında değildir. Türkiye'yi kurtarmak için bu hükümetin düşürülmesi gereklidir ve bu nedenle oy verilmiştir" diyor ve hükümetin artık boşlukta kaldığını açıklıyordu.

9 EYLÜL SALI

• **Ordu** komutanlarından kolordu komutanlarına yansıyan Bayrak Planı'nın uygulama aşamaları devreye girdi. Birlik komutanları toplanarak "Türkiye'de 12 Eylül günü 04.00'ten itibaren bütün ülkeye yayılacak biçimde sıkıyönetimin başlatılacağı, askerlerin hazırlanması gerektiği ve tüm komutanların 04.00'ten itibaren radyoyu dinlemeleri" emri verildi.

• **CHP**'nin sol kanadı Ecevit'e bir muhtıra vererek, partinin, uzlaşmacı politikasını derhal bırakıp demokratik güçlerle işbirliğine girmesini ve faşizme karşı mücadeleye başlamasını istedi.

• **TBMM**'deki iki girişli büyük asansörün bir yanından Ecevit girdi. Birden öbür kapı açıldı ve Demirel göründü. El sıkıştılar ve yukarı çıkmaya başladılar. Sessizliği Ecevit bozdu: "Bakın asansörde buluşuyoruz da, diğer konularda buluşamıyoruz" dedi.

Birkaç gün sonra aynı uçakta Gelibolu'ya giderken de buluşabileceklerini hiçbiri tahmin etmiyordu.

• **LONDRA**'da bir toplantıya katılmak üzere hareket eden Erbakan, İngiltere'deki Türk gazetecilerine kendi partisinin bir alternatif oluşturduğunu açıkladı: "Biz bir azınlık hükümeti kurmaya talibiz..."

• Bir günde 21 kişi öldürüldü.

10 EYLÜL ÇARŞAMBA

• **Mersin**'de sinema kuyruğu tarandı, 4 kişi öldü. **Siirt**'te çuval içinde bomba patladı 6 kişi öldü.. 10 ilde bombalı, silahlı saldırıda 27 kişi öldü.

• **ANKARA**'da CHP Ortak Grup toplantısı sırasında Işık ile Tahtakılıç kavga etti. Genel Merkezcilerle muhalefet kanadı arasındaki tartışma itişip kakışmaya dönüştü.

• **NATO**'nun Anvil-Express tatbikatı Org. Sedat Güneral' in komutasında başladı.

• **Demirel** "Bu hükümet düşürülürse, yenisine biz katılmayız" dedi.

• **Erbakan** Londra'dan döndü.

• **Türkeş**'e, yakını olan bir asteğmen telefon etti ve Silahlı Kuvvetler'in bir müdahale için hareketlendiğini bildirdi. MHP Genel Başkanı evini derhal terk etti.

• **WASHINGTON**'da, uçak satışı için gezisini tamamlayan Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya onuruna, ABD Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanı J. Allen yemek vermişti. Türkiye Büyükelçisi Elekdağ ile birlikte, Pentagon, Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı'ndan küçük bir grup oluşturulmuştu. Şahinkaya son derece neşeliydi. Yemek sırasında, Türkiye'deki durum ile ilgili bir tek kelime dahi edilmemesi çok kişinin dikkatini çekti.

Şahinkaya da, Amerika'da bulunduğu sırada müdahale konusunda ne bir kimseyle konuşmuş, ne de kimseye fikir sormuştu. Amerika'ya açıkça sorulduğu takdirde, resmi biçimde HAYIR demek zorunda kalacağı, oysa şimdiye kadar alınan sinyallerle müdahaleyi çoktan beklediği, hatta geç bile kalındığı yolunda bir izlenim içinde olduğu biliniyordu.

Yemekten sonra kahveler içilirken, ABD Milli Güvenlik Konseyi'nin Türkiye Uzmanı Paul Henze, Hava Kuvvetleri Komutanı'na yanaştı. Komutan ertesi gün ayrılıyordu. Son bir defa daha, üstü kapalı bir sinyal vermek istiyordu:

— ...Umarım Türkiye'de durumun kontrolden kaçmasına izin vermezsiniz.

Şahinkaya geniş gülümsemesiyle Türkçe yanıtladı:

— Merak etmeyin.

Ve davetten ayrıldı.

X. AYRIM
11 Eylül 1980

Türkiye'nin olağanüstü bir gün yaşayacağı, sabahın erken saatlerinden itibaren belliydi.

Önce Ankara ve İstanbul'da NATO'nun Anvil Express tatbikatı aleyhinde gösteriler başladı. Ayrıca bombalı pankartlar asılıyordu. Eğer biri pankartı kaldırmak isterse, önce bombayı patlatması gerekirdi. İstanbul'da 15-20, Ankara'da da elliye yakın bombalı pankart yerleştirilmişti.

Ataş rafinerisinde de dev bir grevin hazırlıkları tamamlanmıştı. Gövde gösterisi şeklinde yapılması için de itina ediliyordu.

Fatsa'da bir Kuran Kursu müdürü ile iki öğrencisinin kurşuna dizildiği ve araştırmanın başladığı, gazetelere ilk gelen haberler arasındaydı.

Partiler için ise olağan bir gün başlıyordu.

MSP Yöneticileri Londra'dan dönen Başkanları Erbakan ile görüşüyorlardı. CHP'nin, Maliye Bakanı Sezgin hakkında vereceği gensorunun MSP tarafından destekleneceği saptandı. Erbakan, gazetelere yollanacak demecine "Yerine ne koyacağımızı gördüğümüz an hükümeti düşüreceğiz" bölümünü ekledi. Yine de bir Başbakan yardımcılığını bırakmak istemiyordu.

Ecevit, Köroğlu Sokak'taki bürosunda 12 Eylül günü Trabzon'da yapacağı konuşmanın metnini hazırlıyordu. Konuşmasını akşama kadar yazıp tamamlamalıydı. Oysa aynı gün Yönetim Kurulu önemli bir toplantı yapacaktı. Konusu da delege seçimleriydi. Bu çok önemliydi, zira, milletvekili adaylarını seçen delegeler seçilecekti. Hangi milletvekili en çok kendinden yana delege seçtirirse adaylığını güvenceye alabiliyordu. Oysa Genel Merkez, Meclis çalışmaları için tüm milletvekillerinin Ankara'da kalmasını kararlaştırmıştı. Şimdi Yönetim Kurulu, milletvekillerinden gelen baskı nedeniyle, delege seçimleri için bunları serbest bırakıp bırakmamayı

tartışacaktı. (1)

Demirel ise, sabah 10.00'da önce kabine toplantısı yaptı. Toplantı bitince konutta çalışmayı, ziyaretine gelecek Kahramanmaraş milletvekilleriyle görüşmeyi planlamıştı. Hükümetin düşürülme çabaları giderek yoğunlaşmaya başlamıştı ve CHP-MSP koalisyonu artık gerçekleşecek gibi görülüyordu. Durum sallantıdaydı. Eğer, CHP-MSP bu gensoruda da yeterli oy sağlarsa güvenoyu isteyecek ve hükümeti bırakacaktı. Sonrası Sonrasından çok kaygılıydı. Kaygısının bir nedeni de, MİT'in olsun diğer ilgili Bakanlıkların olsun, Silahlı Kuvvetler'deki huzursuzlukla ilgili kendine elle tutulur hiçbir bilgi getirememeleriydi. Bir şeyler oluyor, ancak devlet istihbaratı çalışmıyordu... Başbakanı rahatsız eden diğer bir nokta da MHP komandolarıydı. Artık kontrolsüz kalmaları ve Türkeş'in kendi başına hareket etmesi AP'yi de zedelemeye başlamıştı.

Kamuoyunda MHP ile AP özleştirilmeye başlanmıştı. "Bana sağcılar cinayet işliyor dedirtemezsiniz" sloganıyla özetlenip Demirel'e atfedilen sözün zedeleyici etkileri artmıştı. Oysa bu şekilde bir cümle sarf etmediğini iddia ediyordu. Demirel, bir MHP'linin işlediği cinayetle ilgili soru soran gazetecilere "AP kanunlara karşı işlenen suçları ve bu suçu işleyen kimseleri, kim olursa olsun hiçbir zaman affetmemiştir. Mahkemelerce karar verilip iş kesinleşmeden önce, ben şu veya bu grubu peşin bir hükme bağlayıp suçlayamam. Bunu bana söyletemezsiniz" demişti (2). Koalisyonlar döneminde MHP'yi ve özellikle komandolarını kontrol altında tuta-

---

(1) Bu toplantı 11 Eylül günü çok uzamış, hatta Genel Sekreter Yardımcısı Hayrettin Uysal gece 01.00'e kadar çalışmak zorunda kaldığından, müdahalenin ilk söylentilerini dahi duyamamıştı.

(2) Abdi İpekçi'nin Demirel'le konuşmasından (Milliyet· 22 Temmuz 1976)

AP Genel Başkanı — Bugün sağ tedhişçi diye bir şey yoktur. Türkiye'de.. Sol tedhişçi vardır, sağ tedhişçi diye bir şey yoktur... Adam öldüren yok yani...

İpekçi — Adam öldüren yok mudur?

AP Genel Başkanı — Efendim karşılıklı çatışmalar oluyor, onlar ayrı mesele. Ama gidip ev basıp adam kaçıran, adam öldüren yoktur.

İpekçi — Sınıf basıp adam öldüren?..

AP Genel Başkanı — Mekteplerde birtakım çatışmalar var... Ama benim dediğim şey, mekteplerin dışında bütün hareketleri, Türkiye'deki bütün tedirginlikleri meydana getiren sol tedhişçiliktir.

İpekçi — Okul dışında adam öldürme olaylarında sağ...

AP Genel Başkanı — Hiçbir tane yoktur.

İpekçi — Hiç yoktur diyorsunuz.

AP Genel Başkanı — Evet.

mamış, koalisyon zorunluğundan dolayı Türkeş'in girişimlerine belirli oranda göz yummuş veya yummak zorunda kalmıştı. Üstelik komandoların sola karşı bir tepkiden dolayı mücadele ettiklerine de inanmıştı. MİT raporlarına göre, olayların sadece yüzde 30'u MHP'ye bağlı oldukları ileri sürülen Ülkü Ocakları veya taraftarlarınca çıkarılıyordu, yüzde 70'i solun işiydi. Ancak artık AP'liler de şikâyete başlamışlardı. Bu resmi olmayan ilişkilerden kurtulmanın tek yolu da bir an önce seçime gidebilmekti.

Demirel, AP'nin ülkücü komandolarla işbirliği yaptığı, birçok çevrenin inancı olan sağ terörün arkasındaki MHP ile özleştiği iddialarını tüm gücüyle reddediyordu.

Parti toplantıları ve gazetecilerle konuşmalarında şu temayı işliyordu:

"AP'nin 'terörizmin arkasında görülen MHP ile işbirliği' yaptığı iddia olunarak, âdeta terörle itham olunan MHP'nin suçlarına AP bir bakıma ortakmış gibi gösterilmek isteniyor. Bu, tamamen kuruntudur. Zira, MHP, tıpkı CHP gibi, MSP gibi, AP gibi legal bir partidir. Eğer öyle değil ise, CHP tek başına iktidar olduğu 1978-1979 yıllarında, (23 aylık sürede) MHP'nin kapatılması ile ilgili bir dava açtırabilirdi. Zira, Partiler Kanunu'na göre hükümet Başsavcı'ya bir dosya verip, kapatılmak üzere, dava açmasını isteyebilirdi. Buna, MHP'yi korumak için mi başvurmamıştır?

Ne MHP, AP'nin peyki, ne de AP, MHP'nin peykidir.

AP ayrı bir parti, MHP ayrı bir partidir. MHP'ye, CHP'nin antipatisi olabilir. Bu antipati, husumet derecesine de ulaşabilir. Ama bu CHP'ye, AP'nin MHP ile münasebetlerini nasıl tanzim etmesi gerektiğini yönlendirme hakkını vermez. Veya, AP'nin MHP ile münasebetlerini tanzim şekli, CHP'nin MHP'ye yönelttiği suçlamaları, AP'ye de sıçratmaya kalkmasının gerekçesi olamaz.

CHP, sanki ülkeyi MHP'den kurtarmaya çalışıyor. AP ise, CHP'nin dediğini yapmıyor. CHP tarafından suçlanıyor. Bunda insaf var mı?

AP, onun Genel Başkanı olarak ben, AP'nin genel yönetimi, her kademedeki yönetimi ve parlamento kadrosu olarak biz, meşruiyetten hiç ayrılmamışızdır. Meşru zeminlerde kalmış, hep meşru yollardan giderek, meşru davaların takipçisi olmuşuzdur."

Demirel, bu tutumunu ispatlamak için, Ankara Sıkıyöne-

tim Komutanlığı'nın 22 Temmuz 1980 tarihli ve Başbakanlığa hitaben yazdığı mektuba, 26 Temmuz 1980 günü verdiği şu yanıtı gösteriyordu:

"1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na göre, sıkıyönetim yasaklarına aykırı hareketlerde bulunmak suçtur ve cezai kovuşturmayı gerektirir.

Suçun kimin tarafından işlenmiş olduğu, olayın suç vasfını kaldırmaz. Başka bir ifade ile hiç kimse suç işleme imtiyazına sahip değildir ve kanunlar önünde herkes eşittir.

Bizim hükümet görevini deruhte ettiğimiz geçen 8 ay zarfında bu anlayışımıza ters düşen tek bir hareket yoktur.

Bilindiği gibi, görev başında bulunan hükümet, koalisyon hükümeti değildir.

Millet Meclisi'nde destek aldığı partilerle, siyasi iktidarı da bölüşmüş değildir.

Hükümete destek veren partilerin herhangi bir hareketinden hükümetimiz sorumlu olamaz.

Ayrıca, bu partiler, hükümetin emrinde de değildirler.

Bu itibarla, hükümete destek verdiği noktasından hareket ederek hükümetin diğer partiler üzerinde herhangi bir nüfuzu söz konusu olmaz.

Kim suç işliyorsa, kim olduğuna bakmaksızın gereği yapılmalıdır.

Bunun dışında idareten alınacak bir tedbir bahis mevzuu değildir."

Saat 10.00'da başlayan kabine toplantısında sadece terör ile mücadele konuşulmuştu. Yayınlanan basın bildirisinde de, bu noktaya özellikle dikkat çekilmiş ve "Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne zarar vermek isteyenlerin bu arzuları mutlaka kursaklarında kalacaktır" denmişti.

Gündemdeki maddeler üzerinde tartışılırken, dışarıda sürekli şekilde bombalar patlıyordu. İçişleri Bakanı **"bombalı pankartların polisler tarafından imha edildiğini"** söyledi.

Türkeş, müdahalenin kim tarafından yapılacağının kesinlikle anlaşılacağı ana kadar saklanacağı eve geçti. En yakın gördüğü iki üç kişide bu adres vardı. Zaten güvenlik nedeniyle geceleri sürekli bir yerde kalmaz, sık sık yer değiştirirdi. Solun vurucu timlerinin başlıca hedefinin kendisi olduğunu biliyordu.

GENELKURMAY'DAKİ DURUM

Genelkurmay Başkanlığı'nda özellikle saklanmaya çalışılan bir sinirlilik vardı. İnsanların çok önemli ve çok acele işleri olduğunda hızlı yürümek, hatta koşmak istediklerinde kendilerini zorlayarak sakin bir görüntüye bürünüp suni bir şekilde yavaş adımlar atmaları vardır ya, Genelkurmay'ın kilit noktalarındakilerin de görüntüleri aynen öyleydi.

Sabah, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları erkenden Genelkurmay'a geldiler. Bir süre kapalı kapılar ardında konuştular ve sonra kendi karargâhlarındaki durumu incelemek üzere ayrıldılar. İki kilit adam vardı. Biri, Harekât Başkanı Korgeneral Nihat Özer, diğeri de Genel Sekreter Tuğgeneral Fikret Küpeli. Bu iki kişi, Genelkurmay'daki tüm gidiş-gelişi ve çarkların dönmesi için gerekli trafiği düzenleyen insanlardı. Öğleden sonradan itibaren tüm araba tahsislerinin durdurulma emri çıktı.

Korgeneral Necip Torumtay (Plan-Prensipler Başkanı) sabah Brüksel'deki NATO merkezini aradı. Türk Askeri Temsilcisi Sabahattin Paşa'yı buldu:

— Beni bu gece Türkiye saatiyle 03.00'te aramanız gerekiyor. Önemli bir haber vereceğim.

Türkiye'de 03.00, Belçika'da 01.00 demekti. O saatte NATO merkezi kapanırdı. İçeriye girebilmek için kapıdaki muhafızlara dert anlatmak gerekliydi. Üstelik de o saatte bürosuna gelen bir askeri temsilci daima kuşkuyla karşılanır ve bu davranışı mutlaka bir soruşturma açılmasına neden olurdu.

— Paşam, 01.00'de büroma girmem başka anlama çekilebilir. Evden de çıkaramayabilirim. Hatta açık konuşmak sakıncalı da olabilir. Bana emriniz ile ilgili bir yönlendirme verebilir misiniz?

Sabahattin Paşa'nın Ankara ile konuşacağım diye, bir de casus zanlısı olmaya hiç niyeti yoktu.

— Hayır şimdiden hiçbir şey söyleyemem... Peki biz sizi ararız.

Öğle sıralarında kuvvet komutanları Genelkurmay'a geri döndüler... Kısa bir süre sonra da Ege Ordusu Komutanı Org. Saltık koruma ekibiyle birlikte İzmir'den geldi. Genelkurmay'a giriş ve çıkışlar zorunlu ziyaretçilerin kabul edilecekleri şekilde kapandı.

15.00'de karargâhlara ilk emir çıktı:

"...Bu gece karargâhlarınızdaki önemli kişileri yollamayın, içeride tutun..."

HAREKÂT BAŞLAMIŞTI...

SAAT: 16.00

Başbakan, Çankaya'daki konutuna çıktı. Silahlı Kuvvetler'de bir anormallik olduğuna dair birden bire haberler gelmeye başlamıştı. Genel Sekreter Nahit Menteşe telefon edip "Bir darbe olasılığından söz ediliyor, araştırıyorum" demişti.

Savunma Bakanı Birincioğlu ve İçişleri Bakanı Eren'i çağırttı:

— Söylentiler yoğunlaşmaya başladı. Durumu bir araştırın ve bana hemen haber verin.

Devletin Silahlı Kuvvetleri'nin bir müdahalesini herhalde en yetkili biçimde haber alabilecek iki bakan vardı karşısında, başka kime sorabilirdi. Birden aklına İhsan Sabri Bey geldi. Genelkurmay Başkanı her perşembe Cumhurbaşkanı Vekili ile görüşme yapardı. Saatine baktı 16.45. Birazdan gelecekti. Köşk'ü arattırdı:

— İhsan Bey, ortada bir müdahale söylentileri dolaşıyor. Menteşe de duymuş. Genelkurmay Başkanı biraz sonra size gelecek değil mi?

— Evet, randevusu iptal edilmedi. Siz bir sıkıntı hissettiniz mi?

— Hayır. İlişkilerimiz son derece normaldi, ancak bilirsiniz asker belli etmez.

— Peki, Süleyman Bey, ne yapmamı istiyorsunuz? Genelkurmay Başkanı'na ne sorabilirim? Darbe mi yapacaksınız, diyemem ki...

— İhsan Bey, siz bir yoklayın. Münasip şekilde genel havayı alabilirsiniz.

— Başüstüne Beyefendi... Devletle efendim...

Başbakan, Nahit Menteşe, Bilgiç ve Cevheri'nin hemen konuta gelmeleri için haber yolladı.

ÜSLER ALARMA GEÇİRİLİYOR

Tam bu sırada, Türkiye'deki tüm Hava ve Deniz Kuvvetleri'ne ait üsler alarma geçirildi. Kısa bir süre sonra da alarmın kapsamı genişletildi. Bütün subaylara da "dışarı çıkmamala-

rı" emri verildi. Özellikle Polatlı'daki mekanize birlikteki faaliyet dışarıdan dahi görülebiliyordu.

Amerikan yardım heyeti JUSMATT'ın başında General Thompson bulunuyordu. Üslere verilen alarm, beş dakika sonra kendisine bildirilmişti. "Tamam, galiba bu defa oluyor" dedi. Alarmın gerekçesi de "NATO tatbikatı gösterilerinin başlaması nedeniyle Amerikan üslerinde güvenlik önlemi" alınmasıydı. Amerikalı general, Washington'da bağlı olduğu Pentagon'a ilk mesajını, büyükelçiye durumu bildirmeden önce yolladı: Türk Silahlı Kuvvetleri alarma geçirildi. Büyük olasılıkla uzun süredir beklenen müdahale başlamıştır.

JUSMATT'ın Türk Silahlı Kuvvetleri'yle son derece yakın ilişkileri vardı. Hem silah durumunu gayet iyi bilir, hem de nabzını iyi yoklardı. Sırf bu iş için kadrosunda anadili gibi Türkçe konuşan subaylar kullanırdı. Onların en önemli görevleri Türk subaylarla arkadaşlık etmekti. Nitekim kıpırdanmalar başladığını ilk günlerinden itibaren gayet iyi izlemişlerdi. Üslerdeki Amerikan komutanları dikkatli şekilde uyarıldı ve ikinci bir emre kadar Amerikalıların ve ailelerinin ortalarda dolaşmamaları vurgulandı.

Türkiye'nin dört bir yanındaki ordu ve kolordu komutanları, ellerindeki Bayrak Planı ve ardından gelen teyit emrine dayanarak tabur komutanlarına kadar durumu bildirdiler. Emir şöyleydi: "Birlikler hazırlıklı tutulsun, 04.00'te radyonun sinyali dinlensin."

SAAT: 17.00

Genelkurmay Başkanı Org. Kenan Evren, Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil ile olağan görüşmesini yapmak üzere Köşk'e geldi. Onun da amacı siyasilerin hazırlıklardan haberi olup olmadığını tartabilmekti. Eğer varsa mutlaka Çağlayangil kendine bir şeyler soracaktı.

Çağlayangil, Genelkurmay Başkanı'nı büyük bir gülümsemeyle karşıladı:

— Özledik Beyefendi, dedi.

Bir hafta önceki perşembe randevusu, Çağlayangil İstanbul'daki diploma törenine gittikten sonra Florya konutunda kaldığından gerçekleştirilememişti. Hatta Genelkurmay Başkanı Ankara'dan aramış ve "Emredersiniz İstanbul'a geleyim" demişti. Önemli bir sorun olmadığından görüşme bir hafta sonrasına ertelenmişti.

Evren "Aynı şekilde, biz de özledik," diye yanıtladı.

Çağlayangil için Evren, müdahale ateşiyle yanıp tutuşan bir Komutan değildi. Yumuşak, tahrik edilmediği sürece insancıl, uzlaşmadan yana bir kişiydi. Hatta daha önceki görüşmelerinden birinde, demokrasinin işleyişinden ve Türkiye'deki durumdan söz ederken Evren'e "Sayın Genelkurmay Başkanı, sizin demokrasi taraftarı olduğunuzdan en küçük bir şüphem yoktur. Ben de demokrasiyi koruyorum. Gelin, ikimizi de tarihe geçirecek bir teşebbüse girişelim. Dünyanın neresinde görülmüştür ki, hükümet merkezleri askeri garnizon haline getirilsin. Napolyon bile Paris'te bunu yapmamıştır. Paris'te askeri garnizon yoktur. Hiçbir yerde başkentlere kışlalar, ordular getirilmez. Bu da bir darbenin kolaylıkla yapılma olanağını ortadan kaldırmak içindir. Yoksa bir alay askeri Ankara'nın ortasına koydunuz mu, ordu komutanının aklına estikçe bassın radyoyu, bassın parlamentoyu. Radyodan 500 metre, Başbakanlıktan 300 metre mesafede tanklı tüfekli birlik tutulursa, güven yaratılmaz... Gelin Ankara'daki birlikleri kent dışına çıkaralımMuhafız Alayı'ndan başkasını bırakmayalım. Bir darbe için lüzumlu birlikler Konya'dan buraya gelene kadar çok şey değişir. Gelin Harp Okulu'nu Ankara dışına çıkaralım." demişti. Evren de "İyi söylüyorsunuz ancak, Harp Okulu'nu biz bu hale getirene kadar milyarlarca lira sarf ettik. Yeni baştan bir Harp Okulu yapmak yeniden milyarlara çıkacaktır" diye yanıtlamıştı. Bu öneriye pek meyli olmadığı ortadaydı (1).

Evren son iki haftadaki iç ve dış gelişmeleri bir rapor olarak hazırlamıştı. Bir özetini yaptı ve brifinginin sonunda da özellikle Konya'daki MSP mitingi üzerinde durdu.

Çağlayangil için beklediği olanak doğmuştu:

— Konya olayları çok üzücü oldu.

— Evet, ancak, artık boyutları aştı.

— Bu defa iş çok ciddi. Savcılık harekete geçip araştırmaya başlamış. Bu defa deliller de çok net şekilde ortada.

— Biz de delilleri toplattık. Hatta servislerimiz mitingin filmini çekmişler. Diğer filmlerle birleştirip Genelkurmay'a getirildi. Şimdi inceleniyor. Allahtan Konya'daki Vali ile sıkıyönetim komutanı çok iyi anlaşıyorlar.

Evren durdu... Sıkıntılıydı. Başka şeyler söylemek isti-

(1) Dönemin Genelkurmay Başkanı Harp Okulu'nu ilgilendiren bölümü hatırlamadığını belirtmişti.

yordu, ancak...

— Sayın Başkan deliller toplanacak da, sonra ne olacak? Suçluların dokunulmazlıklarının kaldırılması için Meclis'e başvurulucak ve reddedeceksiniz...

— Yoo sanmıyorum. Bu defa böyle bir durum ile karşılaşılamaz. Deliller çok açıkmış.

Çağlayangil bunun üzerine hemen Demirel'in istediği soruyu sordu:

— Paşam, bu olay askerde bir rahatsızlık yarattı mı?

Evren kendi kendine "tamam geliyor" dedi...

— Nasıl bir rahatsızlık?

— Konya mitingine karşı aşırı bir infialden çıkabilecek bir tepki, kıpırdanma..

Genelkurmay Başkanı hemen, hem de gereğinden çabuk yanıtladı:

— Hayır, hayır... Siz, ben ne kadar müteessir isek, ordu da o kadar müteessir oldu. Yoksa bir tepki veya kıpırdanma söz konusu değil.

Görüşme bitti.

Çağlayangil hemen Başbakanı aradı. İçine bir kurt düşmüştü:

— Hiçbir sıkıntıları olmadığını söyledi. Ancak ben aylardır bu görevi sürdürüyorum. Evren ile de çok konuştum. İlk defa bu derece saygı dolu sözlerle bu derece saygılı bir yaklaşımıyla karşılaştım.

Evren'in saygılı olduğunu biliyordu, ancak bu defa biraz fazla saygı payı hissetmişti.

Çağlayangil, Demirel ile konuşmasını bitirip telefonu kapadığı sırada Genelkurmay Başkanlığı'nda Başbakanlığa hangi subayın el koyacağı tartışılıyor, görev dağılımı yapılıyordu.

SAAT: 18.00

Personel Başkanı Kâzım Koran ve Daire Başkanı Fuat Avcı, Genelkurmay'da ertesi sabah Bakanlıkları teslim alacak, gizli belgeleri koruyacak ve varsa içerideki direnme noktalarını temizleyecek ekiplerin listesini hazırlamaya başlamışlardı. J Başkanları da Bakanlıkları bölüşmüşlerdi. Örneğin Lojistik Başkanlığı'na Sanayi, Tarım, Ulaştırma, Enerji Bakanlıkları verilmiş, Personel Başkanlığı'na Milli Eğitim, Plan Prensipler'e Dışişleri bağlanmıştı. Her J Başkanlığı,

kendi sorumluluğuna bırakılan bakanlığı teslim alacak bir kişi saptamıştı. Bunların adlarına irtibat subayı denmişti. Koordinasyonu Hava Tuğgenerali Sinan Bilge sağlayacaktı. İrtibat subaylarının albaylardan oluşturulmasına özen gösterilmişti. Ancak ne yapacakları pek açık değildi. Seçilenler, ertesi sabah 07.00'den itibaren Bakanlıklara gidip teslim alacaklar, gerekiyorsa Bakanlığın kilit adamlarını getirteceklerdi. Brifingler ilerledikçe, irtibat subaylarındaki belirsizlik kendini daha da artırdı. Kimi kendini bakan olarak atanmış görüyordu. Bir diğer bölümü verilen görevi, âdeta nezaret subayı gibi nitelendiriyordu. Bazıları sürekli tabanca taşıyıp taşımayacaklarını soruyordu. Tabii en fazla sorulan soru "Direnme olursa ne yapacağız?" idi. Verilen emir "Tüm direnmeleri temizleyeceksiniz" şeklindeydi. Bakanlıklarda ne süreyle kalacakları da kesin değildi. Söz hakları olup olmayacağını bilemiyorlardı. Kendilerine "Bakanlıkları militanlardan temizleyeceksiniz" dendiğine göre, demek ki personelden bir bölümüne işten el çektirme görevi de veriliyordu. Bu çalışmalar gece yarısına kadar sürdü...

Müdahalenin aksamasız yürümesi için en önemli kuruluşlar, TRT, PTT, MİT ve Polis idi. TRT ve PTT Genel Müdürleri, başka bahanelerle Genelkurmay'a çağrıldı. Dışarı çıkamayacakları, gece müdahale yapılacağı kendilerine söylendi ve dışarıyla ilişkileri kesildi.

Polis'in yüksek düzey yetkilileri de, öğleden sonra başlamak üzere Sıkıyönetim ile ilgili bir brifing bahanesiyle bir araya toplanıp sürekli aynı toplantıda tutulmuşlardı. MİT Genel Sekreteri'ne de durum bildirilmiş ve orası sorunsuz şekilde tecrit edilmişti.

SAAT: 19.00

Başbakanlık konutuna ardı ardına Nahit Menteşe, Savunma Bakanı Birincioğlu ve İçişleri Bakanı Eren geldiler.

Artık çok geçti ancak, siyasi iktidar tüm kanallarını çalıştırarak ne olduğunu tam saptamak istiyordu. Enerji Bakanı Kıratlıoğlu, Genelkurmay Başkanı ile Şırnak'daki ocaklarda çıkan bir olayın bastırılması konusunda, Demirel de Kara Kuvvetleri Komutanı ile Siverek'e gidecek birliğin yola çıkıp çıkmadığı ile ilgili telefon konuşmaları yapmışlar ve Çağlayangil'in dediği gibi, son derece normal bir hava almışlardı. O saatte Demirel için en önemli konu Siverek'teki

durumdu.

Birincioğlu, Başbakan'a **"Anormal hiçbir şey yok"** dedi. Menteşe rahatsızdı. Savunma Bakanı'na hafif tarizkâr biçimde "Sen yok diyorsun, ancak her yerden de başka haberler geliyor" deyince, Birincioğlu da "NATO tatbikatı nedeniyle yapılan deplasmanlar olduğunu söylüyorlar" yanıtı verdi. Savunma Bakanı'nın 30 Ağustos töreninde Evren'in konuşmasını gösterip Karakaş'a "anlayana sinek..." demesi, bir şeyler bildiğinden değil, Genelkurmay Başkanı'na şirin görünebilmek içindi.

İçişleri Bakanı ise, İstanbul ve Ankara valileriyle konuşmuş, hiçbir anormallik olmadığı yanıtını almıştı. Eren'i rahatsız eden, polis şeflerinin sıkıyönetimde brifinge alınmış olmaları, bir türlü yerlerine dönmemeleriydi. Bu arada PTT ve TRT Genel Müdürlerinin Genelkurmay'a gittikleri haberi de midesini bulandırmıştı.

Siyasi iktidar, devletin tüm istihbarat kaynaklarını kaybetmişti. Devletten koparıldıkları, yalnız bırakıldıkları hissi işte o sıralarda doğdu.

Başbakan ayağa kalktı "Ben eve gidiyorum. Gece teması sürdürelim" dedi. Beklemekten başka çare yoktu.

Devletin istihbaratının siyasi iktidarlarla ilişkileri daima böyle olmuştu. Başta MİT olmak üzere, polis ve İçişleri Bakanlığı'nın belirli bölümleri, gelişmeleri genellikle kendi doğru gördükleri yönde oluşturup verirlerdi. Siyasi iktidarı elinde tutan güç ile istihbarat örgütleri arasındaki şüphecilik hiçbir zaman giderilememişti. Ne bu örgütler siyasi iktidara tam inanabilmişlerdi, ne de siyasi iktidarlar devletin bu güçlerine...

SAAT: 20.00

Genelkurmay Başkanlığı'nın sokağa bakan pencerelerindeki ışıklar kapatılmaya başlandı. Bir süre sonra da tümü kapatılacaktı. Ancak iç lambalar yanıyor ve koridorlar kaynıyordu. Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları ve diğer önemli personelin arabaları da dışarıdan görülemeyecek şekilde ortadan yok edilmişti. Olağanüstü bir durum olduğu hissi verilmemesi için tüm önlemler alınmış ve artık bekleme başlamıştı.

Müdahale kararı Genelkurmay'da bırakılmış bütün personele bildirildi ve dış konuşmalara dikkat edilmesi gerektiği

vurgulandı. J Başkanları bitmeyen ayrıntılarla ilgili çalışmalarını sürdürüyor, Ankara dışındaki tüm ordu karargâhlarında da sinirli bir bekleme başlıyordu.

Televizyonda haberler başladı. Türk toplumunun tek ortak ve en yaygın eğlence aleti, ancak aynı zamanda büyük talihsizliği olan TV, felaket habercisine dönmüştü. Zaten seyredilecek bir şeyi yoktu. Sadece haberlerine bakılıp kapatılıyordu. Birbirinden kötü, Türk toplumunun zekâsı ve kalitesiyle âdeta alay edilir gibi seçilen programlar, özellikle kırsal yörelerde çaresizlikten seyredilirdi.

O gece haberlerde, Başbakan Demirel'in sabahki kabine toplantısından sonra düzenlediği basın konuşması vardı. Başbakan'a, Ecevit'in, halkın tribünlerden aşağıya inmesini istemesi ve birinin bir gün düdüğü çalıp oyunu bitirivermesi, şeklindeki sözleri hatırlatılmıştı. Demirel, basın toplantısında kışın rahat geçeceğini, kışa 40 günlük yakıt stoğu ile girildiğini ve döviz akışının da sürdüğünü açıklayıp iyi haberler vermiş, Ecevit'in sözlerine ise sinirlenmişti.

— ...Ecevit vatandaşı sahaya çağıracağına, kendi tribünlere çıksın...

12 Eylül tarihli gazetelerin erken baskıları o saatlerde İstanbul'da satışa çıkmıştı. Akşam 20.00'den itibaren ilk baskıları piyasaya sürüp, bir akşam gazetesi ihtiyacını kapamak, hem de birkaç bin tiraj alabilmek için uygulanan bu yöntem, bir gece önceden, ertesi günün haberlerine göz atılmasına da yarıyordu. 700 bin tirajlı Günaydın gazetesinin erken baskısında, 06 ANKARA FIKRALARI başlıklı, birinci sayfasındaki fıkra herkesi güldürüyordu:

"Adama sormuşlar;

Bil bakalım, bir sandal içinde Ecevit, Demirel, Türkeş ve Erbakan bulunuyor. Birden deniz kabarıyor ve fırtına başlıyor. Sandal batsa kim kurtulur?

Adam hiç düşünmeden cevabı yapıştırmış:

— Millet kurtulur."

İşte bu da basının o günkü genel yaklaşımıydı.

SAAT: 22.00

Demirel eve dönünce hafif bir yemek yedi ve sağdan soldan gelen telefonları yanıtladı. Tercüman gazetesinden genel yayın yönetmeni Güneri Cıvaoğlu aradı.

— Beyefendi, İstanbul'a orduda kı pırdanmalarla ilgili

olarak çok haber geliyor. Sizin orada durum nasıl?

Gazeteciler öğleden beri bu konuyu sorar olmuşlardı. Diğer ilginç bir gelişme de, hem gazetelere hem de parlamenterlerden bazılarına dışarıdan telefonların yağmasıydı. Özellikle Brüksel ve Bonn'dan bazı gazeteciler "Bugün sizde darbe oluyormuş" deyip sorular soruyorlardı. Nereden, nasıl böyle bir haber almışlardı bilinmiyordu. Dış dünya sanki Türkiye'de olanları daha iyi izliyordu.

Demirel, Cıvaoğlu'na elinde somut bir şey olmadan ne söyleyebilirdi ki:

— Kardeşim, burada yaprak bile kıpırdamıyor, dedi.

İçişleri Bakanı Orhan Eren ve Birincioğlu geldiler. Eren, Emniyet Genel Müdürü dahil kimseyi bulamamıştı.

Başbakan, Birincioğlu'na "Bakanlık Müsteşarı Org. Celal Bulutlar'ı aramasını" söyledi.

Bulutlar'ın yerinde olduğu söylendi. "Bağlayın" dedi, bakan. Beklemeye başladı. Bir süre sonra yanıt çıktı: "Bulutlar toplantıda, görüşemeyecek..."

Müsteşarı, bakanının telefonunu kabul etmemişti.

Ordunun siyasi kanat ile ilişkiyi kestiğinin en açık işareti buydu. Askerin sırtını dönmesinin de bir tek anlamı vardı: DARBE.

FEYZİOĞLU'NA SERT TEPKİ

Genelkurmay Başkanı'nın odasında kuvvet komutanları ve Saltık çalışıyorlardı. Hemen yanlarındaki odada da J Başkanları toplanmışlardı. İkinci Başkan Öztorun iki grup arasında gidip gelerek emirleri getiriyor, koordinasyonu sağlıyordu.

Bir ara J Başkanları odasında "Başbakan, Feyzioğlu oluyormuş" sözü dolaşıverdi. Herkes durdu. "Hem de açıklamayla birlikte ilan edilecekmiş." Buz gibi hava esti. Bir J Başkanının tepkisi, orada bulunanların ortak hissiydi: "Biz darbeyi bunun için mi yapıyoruz?"

Genç subaylar bu haberden çok rahatsız olmuşlardı. Feyzioğlu onların düşündükleri değişikliği getirebilecek bir kişi değildi. Evet, Atatürkçü, milliyetçi bir insandı ancak, artık onların gözünde eskinin insanıydı. Oysa yeni bir kan gerekiyordu. Eskilerden bıkılmıştı. Feyzioğlu'nun, Komutan'ın (Evren) ve Kara Kuvvetleri Komutanı Ersin'in fikri olduğu salona yayıldı. Önemli bir bölümün canı fena halde sıkıldı.

Evren, İkinci Başkan Öztorun'u çağırdı. Aklına bir şey takılmıştı:

— Liderlerin toplanması sırasında zor duruma sokulmamalarına özellikle dikkat edin. Subay gider kapıyı vurur, duyuramaz, kapıyı zorlar, olaya sebep olabilir. Karşısında aniden askeri görünce kimi kalp krizi bile geçirebilir. Ters bir iş olur. Aman bir subayın hatasından güç duruma düşmeyelim. Liderlerin güvendikleri insanları yollayın. Haberi onlar versin.

Hemen araştırmalar başladı. Ecevit için Özaydınlı, Demirel için Nahit Menteşe ve Türkeş için de Gültekin Paşa seçildi. Hem liderlerin sevip saygı duydukları, hem de Silahlı Kuvvetler'in aşırı, diye nitelemedikleri insanlardı bunlar.

Genelkurmay Başkanı saat 24.00'te biraz dinlenmek için yattı. Anılarını not ettiği kırmızı kaplı defteri yanına aldı. Uzun süredir bir şey yazacak vakti olmamıştı.

11 Eylül 1980 tarihini düştü ve şunları yazdı:

"... Ata, ite, puta yuh diye Atatürk heykeli önünde slogan attılar. 12 Eylül tarihini seçmekle ne kadar isabet ettiğimiz ortada..."

Aşağıdan liderleri toplayacak ekiplerin geldiği haberi verildi.

Komutan derin bir uykuya daldı.

Yarın Türkiye için yeni bir GÜN başlayacaktı.

XI. AYRIM
12 Eylül 1980

SAAT: 01.00

Özaydınlı'ya bazı parlamenter veya emekli arkadaşları telefon edip bir şeyler olup olmadığını sormuşlardı. Eski asker bilmeliydi. Özaydınlı bunun üzerine, hemen arabasıyla dolaşmaya çıktı. Stratejik diye nitelendirdiği yörelerin önünden geçti. Radyo, parti merkezleri, Meclis ve Kuvvet Komutanlıkları... Ne de olsa eski bir ihtilalci olarak tecrübeliydi. Gereğinden fazla zırhlı araç görünce kuşkusu arttı. Bu defa eve dönüp Genelkurmay'daki arkadaşlarını aramaya başladı. Hemen hepsi de yerlerindeydi ve aynı gerekçeyi gösteriyorlardı: "NATO tatbikatları nedeniyle yığılan işleri tamamlamak..."

Özaydınlı, askeri müdahalenin başladığını anladı. Nahit Menteşe de Başbakan'ın yanından çıkıp evine gitti. Kızı Gülenay'ın ilk sözü "İhtilal olacağını duydum, baba, haberin var mı?" oldu. Menteşe doğruca içeri gidip küçük bir valiz hazırladı ve bir süre sonra da yattı.

SAAT: 01.30

PTT ve TRT Genel Müdürleri beraberlerinde birer subay olduğu halde Genelkurmay'dan ayrıldılar. Bütün parlamenterlerin telefonlarının kesilmesi gerekiyordu. Dış konuşmalar kolaydı, bir anahtarın çevrilmesiyle Türkiye'nin dış bağlantısı kesilebilirdi.

Beklenmedik diğer bir sorun ise, TRT radyo anteninin zamanında işletilebilmesiydi. Genel Müdür, beraberinde yardımcıları ve yatağından kaldırılan bir spiker ile radyoya götürüldü.

SAAT: 02.00

Ankara'daki hedefleri teslim alacak olan tüm zırhlı birlikler, motor işlettiler ve dağıtılan plana göre hareket emri aldılar.

Altan Öymen, gece Uğur Mumcu ile beraberdi. Mumcu, basının en gözde yazarlarından biriydi. Müdahale söylentileri üzerine araştırmış ve durumun hiç de normal olmadığını görmüştü. Öymen eve giderken bir şey fark etmemişti, ancak Eskişehir Milletvekili İsmail Özen onu uyardı:

— Altan Bey, eve dönerken sırayla tanklara rastladım. Partinin önünden geçtim, orayı da sarmışlar.

Öymen önce partiyi aradı. Odacı Ali Sait "Aman Beyefendi, bir subay var burada, anahtarları istiyor" dedi. Öymen hemen Ecevit'i aradı. Hattı meşguldü...

Ecevit Trabzon konuşmasını tamamlamış, BBC'yi dinlemiş ve biraz okuduktan sonra yatmaya hazırlanıyordu ki, Genel Sekreter Üstündağ aradı:

— Beyefendi, partiden Ali Sait aradı, bir manga asker gelmiş ve partiyi sarmışlar. Galiba darbe oldu.

Ecevit, hemen dışarı baktı. Korumadaki ışık sönmüştü. Sivil polislerin yerine de asker gelmişti. Birden kaygılandı. Darbeyi yapan kimdi? Yoksa Türkeş yanlısı bir darbe miydi? MHP lideri ile komşu idiler.

Hemen Genelkurmay Başkanı'na telefon etti: Evren uyuyordu. Nazik bir ses Komutan'ın toplantıda olduğunu ve gelemeyeceğini söyledi:

— Müdahale mi oldu?

— Evet efendim, radyoda biraz sonra açıklanacak.

Biraz rahatladı.

O sırada Öymen aradı. Özen'in verdiği bilgiyi aktardı. Ecevit "Genelkurmay ile konuştum. Hiyerarşi içinde bir darbe gibi görünüyor. Ancak siz biraz daha araştırın" dedi.

Ecevit bir başka yeri daha aramak için telefonu açtı, hat kesilmişti.

Demirel, telefonda yakını olan bir parlamenterle konuşuyordu:

— Memleketi kimin idare edeceğini, iktidarların nasıl gelip nasıl gideceğini tayin edememiş, usule bağlayamamış, bunu kansız, kavgasız, entrikasız gerçekleştirememiş ülkeler, hiçbir meselesini halledemezler. Üstün irade, millet iradesidir. Biz onun ürünüyüz. Bu iradenin ne sebeple olursa olsun, üstüne çıkılırsa, o ülke bir yere varamaz. "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" demek, bu demektir.

Başbakanın telefonu birden kesiliverdi.

Pencereye gidip dışarı baktığında, sivil koruma polislerinin değiştirilip yerine bir manga askerin geldiğini gördü. Sanki tarih yeniden yaşanıyor, eski bir filmi yeniden görüyordu. "Yazık oluyor bu vatana, hepimize" dedi.

Yukarıya çıktı. Hazırlanması gerekiyordu.

03.00 ANKARA

Komutan kalktı. İyice dinlenmişti. Koridorlardaki canlılık artıverdi.

Türkiye'nin kaderi bu değil mi... Radyo anteni bir türlü çalıştırılamıyordu. Oysa taşradaki birlikler, radyodaki açıklamayı sinyal olarak alıp hareket edeceklerdi. Bir ara sorumlularda panik havası esti, bir aksilik olup da müdahalede aksama ile karşılaşılırsa ne yapılabilirdi? Açık telefon hattı veya Genelkurmay'ın hatlarıyla haber verebilirlerdi. Yayına ancak 03.50'de girilebileceği bildirilince rahatladılar.

Genelkurmay'dan Amerikan yardım heyeti JUSMATT'a müdahale olacağı resmen bildirildi.

03.30 - WASHINGTON (Yerel saatle 20.00)

Milli Güvenlik Konseyi Türkiye Masası Sorumlusu Paul Henze, evine yeni gelmişti. Beyaz Saray'ın "Situation Room" diye adlandırdıkları bölümünü aradı. Dünyada ABD açısından çok önemli diye nitelendirilebilecek gelişmeler bu bölüme yollanırdı. Pentagon olsun, Dışişleri, CIA olsun, Başkan'ın duyması gereken önemdeki konuları buraya yöneltirlerdi. Situation Room da önce alt düzeyden başlayarak ve onay alarak haberi gerektiğinde Başkan'a kadar iletirdi:

— Paul, seninkiler nihayet yaptı. (...your boys have done it)

— Kim benimkiler, neden bahsediyorsun?

— Senin generaller Türkiye'de darbe yaptılar.

— O, öyle mi? Çok memnun oldum.

Henze, gerçekten de memnun olmuştu. Derin bir iç çekti. Sekiz aydır bekliyordu bu anı. Türkiye gibi NATO'nun önemli bir halkası kopmaktan kurtulmuştu.

— Haber nereden geldi?

— Jusmatt'dan geliyor... Başkana haber verelim mi?

— Dur acele etmeyin. Bugün Ankara'ya bombalı pankartlar konuyordu ve NATO tatbikatı vardı. Bizimkiler bu nedenle dışarı çıkarılan askerleri müdahale ediyor sanmasınlar? Söyleyin bir daha kontrol etsinler.

— Okey!

Yarım saat sonra doğrulama geldi:

— Biraz önce Türk Genelkurmayı'ndan Jusmatt'a resmi bilgi vermişler. Biz, Zbig'e (ABD Milli Güvenlik Konseyi Sorumlusu, Başkan Carter'ın Güvenlik Danışmanı Brezezinski) haber verdik.

— Muskie'ye de vermişler mi?

— Evet, Dışişleri de bakana bildirmiş. Acil durum grubunu da kurmuşlar.

— O zaman Başkan'a da haber verilebilir. Herhangi bir şey yapılmasına gerek yok. Bu müdahale bizim için iyidir. Bunu da söyleyin.

Başkan Carter, Kennedy Center'de Damdaki Kemancı müzikalini seyrediyordu. Locasının hemen dışındaki telefonu sinyal verdi. Beyaz Saray santrali Dışişleri Bakanı Muskie'nin görüşmek istediğini söyledi. Başkan telefona geldi:

— Türk Ordusu'nun komuta heyeti Ankara'da yönetime el koydu. Herhangi bir kuşku veya kaygıya gerek yok. Müdahale etmesi gerekenler etti.

Carter teşekkür etti, iyi geceler diledi ve "Damdaki Kemancı" müzikaline döndü...

Aynı anda, ABD Dışişleri Bakanlığı nöbetçi sözcüsüne ardı ardına Associated Press, Reuter ve UPI'nın muhabirleri telefon ettiler. Türkiye'deki bürolarından bir darbe haberi almışlar, ancak ardından konuşmalar kesilmişti. Bir şey mi vardı?

"Evet" dedi sözcü "Komuta heyeti el koydu. ABD vatandaşlarının hayatları tehlikede değil."

İngiliz BBC radyosu, ajanslarla birlikte dünyaya ilk defa haberi, Amerikan Dışişleri Bakanlığı sözcüsüne atfen veriyordu...

Ankara'da ise, radyonun anteninin ısınıp devreye girmesi ve darbeyi açıklayan bildirinin okunması için stüdyolarda hâlâ bekleşiliyordu.

04.00 - ANKARA

Türkiye, son yirmi yıl içinde üçüncü defa "İleri, Türk ileri..." marşıyla uyandı.

Aslında gerçekten ileriye mi, yoksa geriye mi gidiyorduk, o anda kimsenin bu soruyu soracak hali yoktu. Ülke tam bir

keşmekeş içindeydi.

Radyolarının başlarına gidenlerin hemen hemen tamamı derin bir nefes alıyorlar ve "Oh be nihayet..." diyorlardı.

Spiker, tok sesiyle Türkiye'de yeni bir dönemin başladığını ve bu defa diğerlerinden çok farklı bir sayfanın açıldığı haberini, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren adına şu bildiriyle açıklıyordu:

"Yüce Türk Milleti;

Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti son yıllarda izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir. Devlet, başlıca organları ile işlemez duruma getirilmiş, Anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla Devleti kurtaracak birlik beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine artırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür. Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek sistemli bir şekilde ve haince ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idari sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en mahsur köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca Devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti, işte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini Yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur. Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, Devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

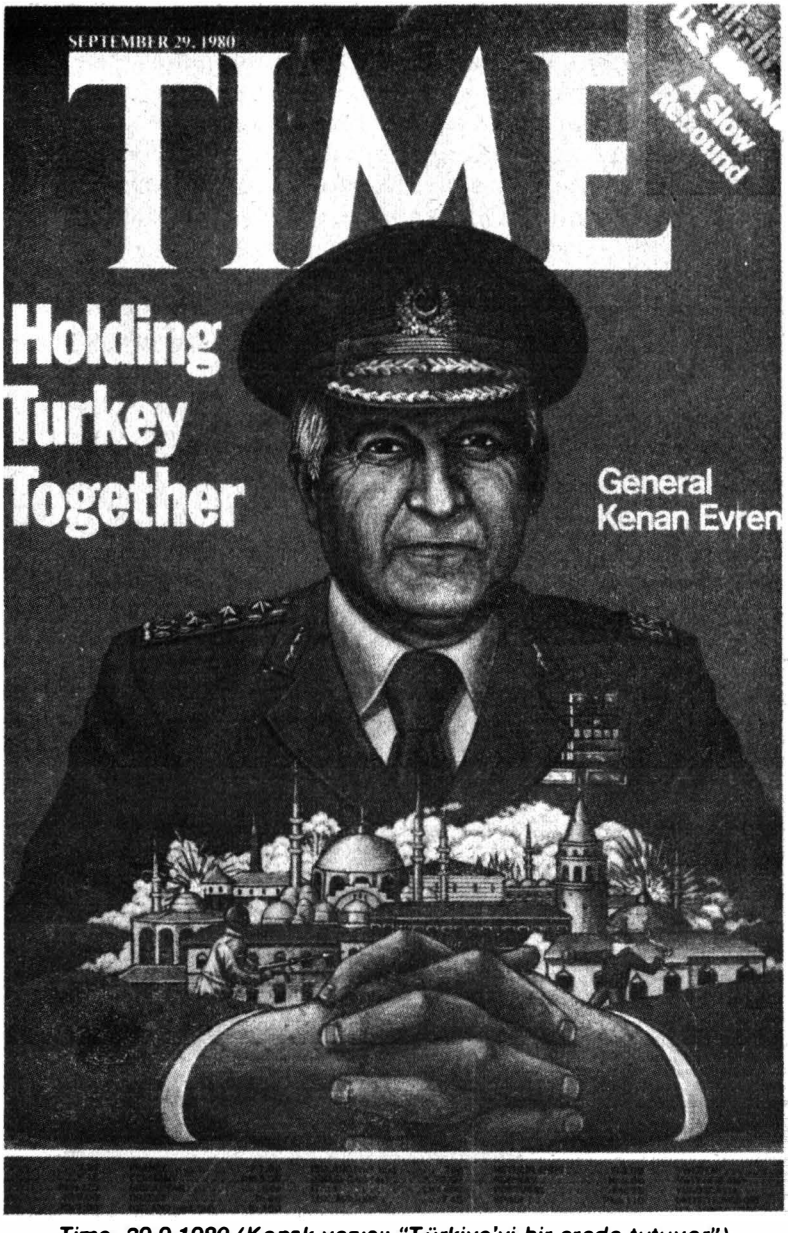
Parlamento ve hükümet feshedilmiştir. Parlamento

üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurtta sıkıyönetim ilan edilmiştir. Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05.00'den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma harekâtı hakkındaki teferruatlı açıklama bugün saat 13.00'teki Türkiye Radyoları ve Televizyonu'nun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır.

Vatandaşların sükunet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirileri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne güvenmelerini beklerim."

Kenan EVREN
Orgeneral
Genelkurmay ve
Milli Güvenlik
Konseyi Başkanı

Time, 29.9.1980 (Kapak yazısı: "Türkiye'yi bir arada tutuyor")

04.30

Nahit Menteşe'yi, Topaloğlu uyandırdı. "Darbe oluyor" dedi. Ardından da Genelkurmay'dan Hareket Dairesi Başkanı Nihat Özer arayınca Menteşe'nin ilk sözü "Hazırım" oldu. Özer "Hayır, bir mektup hazırladık. Parti Başkanı'na sizin götürmeniz münasip görüldü."

Özaydınlı Genelkurmay'da eline verilen mektuba baktı. Üzerinde sadece isim vardı. CHP Genel Başkanı filan diye bir şey yoktu. Mektupta da, müdahalenin gerekliliği ve ayrıntılı şekilde, saati saatine hazırlanmış bir program yazılıydı. "Yahu bu çok iyi hazırlanmış bir harekât planı" dedi. Odada bulunanlar gülümsediler. Çok memnun olmuşlardı. Sivillerden daha organize oldukları ilk defa söyleniyordu.

"Tamamen kendi güvenliklerinin sağlanması için bir süreliğine Gelibolu'daki Hamzakoy askeri dinlenme tesislerinde kalacaklar. Zamanı gelince de serbest bırakılacaklar" dendi.

Özaydınlı'nın yanına bir subay ve asker verildi. "Sabah 06.00'da hazır olsunlar lütfen."

Ecevit, karşısında Özaydınlı'yı görünce ilk sorusu "Gerçekte kim el koydu?" oldu. "Merak etmeyin Beyefendi, Genelkurmay duruma hâkim. Bu mektubu vermekle beni görevlendirdiler" yanıtını alınca, derin bir nefes aldı. "Kimle gideceğiz?" diye sordu. "Demirel ile birlikte" Ecevit gülümsedi acı acı. "Şu duruma bak, siyasi hayatta doğru dürüst bir araya gelemedik, şimdi zorunlu biçimde bir arada oturacağız." Rahşan Hanıma hazırlık yapmasını söyledi.

Demirel'in kapısı da hemen aynı saatlerde çalındı. Nahit Menteşe gelmişti. Süleyman Beyin, evinin etrafındaki çok sayıda askeri görünce ilk tepkisi, "Yahu benim milis kuvvetlerim mi var ki, bu kadar tedbir almışlar" demek oldu. Menteşe ile gelen Amiral Atilla Tuzman (İstihbarat Dairesi Başkanı) içeri girmedi. Aralarındaki konuşma sırasında rahat bırakmak istemişti. Bekleyeceğini, istedikleri kadar eşya alabileceklerini söyledi. Son derece saygılıydı. Bir ara Birincioğlu da geldi. Birkaç saat öncesine kadar Savunma Bakanı olan Birincioğlu, Demirel ile birlikte havaalanına kadar gitmek istedi. Artık ihtilal kaideleri uygulanmaya girmişti. Birkaç saat öncesinin Savunma Bakanı'nın isteği reddedildi.

06.00

Kapı çalındı. Bayan Ecevit bir valiz ve elindeki kitaplarla

hazırdı. Çıktılar.

Türkeş'in dairesi ise kapkaranlıktı ve kapısında bir asker, sokakta da bir tank vardı. Türkeş yoktu ortalarda...

Amiral Tuzman, Demirel'e yola çıkabileceklerini, eğer hazırlarsa emir vereceğini söyledi. Demirel, Amiralin nezaketinden etkilenmişti. "Biz bu yolun sonuna kadar gitmeye kararlıyız. Allahın dediği olur. Buyrun gidelim. Su testisi su yolunda kırılır" dedi.

Liderler Etimesgut Havaalanı'nın şeref salonuna alındılar. Bütün askerler saygılıy Bol ikram yapılıyordu. Erbakan da geldi.

Demirel, bir gün önceBaşbakan olarak oturduğu salonda, şimdi sonunun ne olacağını bilemediği bir seyahatin başlamasını bekliyordu. TRT'nin ışık ve kameralarını görünce sinirlendi. "Eski Başbakan'a müdahale hakkında ne düşündüğünü" sormaya ve alandan ayrılışlarını çekmeye gelmişlerdi. Eliyle tersledi.

Ecevit, her zamanki kibarlığıyla, durumun dramatikliğine rağmen teker teker diğer iki liderin de ellerini sıktı.

Her biri kendi köşelerine çekildiler. Kimsenin birbiriyle konuşacak durumu yoktu.

07.30'da, o ana kadar milyonların alkışladığı, bir an için yüzlerini görebilmek amacıyla saatlerce yağmur, kar altında beklediği, "canım sana kurban" diye kendini parçaladığı üç lider, günün ilk ışıkları atarken, alaca karanlıkta, sessizce, Thompson makineli tüfeklerle donatılmış askerlerin gözetiminde uçağa doğru yürüdüler.

Meydanları dolduran milyonlar bir anda yok oluvermişlerdi.

XII. AYRIM
Hazırlıksız bir müdahale olduğu ortaya çıkıyor

12 Eylül sabahı saatler ilerledikçe, aylarca heyecan çekmiş, anarşinin göstereceği büyük tepkiden, hatta kanlı bir iç savaş olasılığından korkmuş olan komutanlar, rahat bir nefes aldılar. Hiçbir direnme olmamış, âdeta terör grupları bir anda yok oluvermişlerdi. Dünya tarihinde bu kadar olaysız, kansız bir askeri müdahale az görülmüştü. Toplumun bunu ne kadar beklediğinin en açık işaretiydi bu.

Sokağa çıkma yasağını sürdürmeye gerek kalmadığı kısa sürede anlaşılıverdi. Zaten insanlar merak ve memnuniyetlerinden kendilerini sokağa atıyorlardı.

Hemen her evde "Kardeşim zaten olacağı buydu" diyeninden "Ooooh be birader dünya varmış.. Zeten ben sana söylememiş miydim" diyenine kadar süren konuşmalar duyuluyordu.

Saat 13.00 haberlerinde hem TV, hem de tüm Türkiye radyolarına Evren çıktı.

Genelkurmay Başkanı'nı o güne kadar görmemiş olanlar konuşmasının ilk anından itibaren yeni "lideri" sevdiler.

Evren, konuşmasının başında tüm siyasi kadroları, tüm kurumları, gelişmelerin tek sorumlusu olarak gösterdikten sonra, nasıl bir Türkiye kurmayı amaçladıklarını anlattı:

> "Yüce Türk Milleti,
>
> ...Kalbi bu vatan ve millet için atan sağduyu sahibi vatandaşlarım kabul edeceklerdir ki; ülkemizin halen içinde bulunduğu hayati önemi haiz siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar devlet ve milletimizin bekasını tehdit eder boyutlara ulaşmış ve bu hal devletimizi Cumhuriyet tarihimizin en ağır buhranına sürüklemişti.
>
> Yine hepimizin bildiği ve gördüğü gibi; anarşi, terör ve bölücülük her gün 20 civarında vatandaşımızın hayatını söndürmektedir. Aynı dini ve milli değerleri payla-

şan Türk vatandaşları siyasal çıkarlar uğruna, çeşitli suni ayrılıklar yaratılmak suretiyle muhtelif kamplara bölünmüş ve birbirlerinin kanlarını çekinmeden akıtacak kadar gözleri döndürülerek âdeta birbirlerine düşman edilmişlerdir. Atatürk ilkelerini esas alarak kurulan Cumhuriyetimizin bu duruma düşürülebileceğini bundan 10 sene evvel tasavvur dahi etmek mümkün değildi.

Bugüne kadar iktidara gelen çeşitli hükümetlerin, her yıl artan bir hız ile yaygınlaşan ve dünya tarihinde sayısız örnekleri görülen özel harbin sızma ve çökertme harekâtına karşı iç güvenliği sağlayacak kararları ve tedbirleri birinci öncelikle alacaklarını vaat etmelerine rağmen; sonuç alacak teşebbüsleri, siyasi çıkar çatışmaları ve basit parti hesapları, kaprisler, hayaller, gerçek dışı talepler ve Türk Devleti'nin niteliklerine ters düşen gizli ve açık emeller arasında kaybolup gitmiştir.

...Ağızlarından düşürmedikleri hukuk devleti kavramı bir kısım Anayasal kuruluşlarca Devletin parçalanması pahasına da olsa yalnız kişilerin müdafaası olarak yorumlanmış, Devletin ve Milletin savunulması ise sahipsiz kalmıştır. Anayasanın kuvvetler ayrılığı ilkesinin birlikte getirdiği sorumluluk, uygulamada kuvvetler çatışmasına dönüştürülmüştür.

Düşüncelerimiz, dinimiz üzerinde ve akla gelebilen her konuda dış ve iç kaynaklı bölücü ve yıkıcı faaliyetler bütün şiddetiyle sürdürülürken, ne hazindir ki; bir kısım gerçeğe uymayan özerklik, dar görüşlü, sahibinden başkasının inanmadığı bilimsellik ve koşulları dikkate almayan salt hukuk savunucuları, yıkılacak Devletin enkazı altında kalacaklarının, yok olup gideceklerinin idraki içinde olmadıkları görünümünü vermişlerdir.

İktidara gelen siyasi partiler Devlet teşkilatının bütün kademelerini kendi görüşleri doğrultusundaki kişilerle doldurarak, kamu görevlilerinin ve vatandaşlarımızın bir tarafa girerek kamplara bölünmesini zorunlu hale getirmişler, giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen kaynakların şekillenmesine ve kamu kuruluşlarında çalışanlarla polis ve öğretmenlerin dahi birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olan partizan tutum ve davranışlarından vazgeçmemişlerdir. Böylece tarafsız halkımız, Devletten beklediklerini parti kapılarında ara-

maya mecbur bırakılarak Devlet otoritesi yok olmaya, vatandaşların hak ve hukukunu korumak ve ona tarafsız hizmet götürmek yerine, Devletin saygınlığı yavaş yavaş erimeye mahkûm olmuş ve dolayısıyla ülkemizde tam bir otorite boşluğu teşekkül etmiştir.

Bir kısım bedbahtlar Türk Milletinin bağımsızlığını, birlik ve beraberliğini temsil eden İstiklal Marşı'mıza, koyu taassup veya sapık ideolojik amaçlarla protesto maksadıyla otururak veya İstiklal Marşı yerine Enternasyonali söyleyerek açıkça saygısızlık gösterebilmişler ve buna doğrudan sorumlu kişiler tevil yoluna sapmak suretiyle savunmalarını yapabilmişlerdir.

Uzan zamandan beri bu fevkalade üzücü olayları yakından takip eden Türk Silahlı Kuvvetleri hatırlayacağınız gibi; Milletin kendisine verdiği yetkileri kullanamayan ve bu korkunç gidişi acz içinde seyreden Anayasal kuruluşların tümünü Cumhurbaşkanımız aracılığıyla uyararak alınması gereken tedbirlere de yer vermek suretiyle büyük Türk Milletine karşı yüklendiği sorumluluğu dile getirmiştir. Aradan geçen 8 aylık süre içerisinde yaptığımız sayısız uyarmalara rağmen hemen hemen bu tedbirlerin hiçbirisine Yasama ve Yürütme organları ile diğer Anayasal kuruluşlardan yeterli bir cevap alınamamış ve bu konuda müspet faaliyetleri de izlenmemiştir.

...Asayiş ve ekonomik bunalıma çareler getirmesi ve kanunlar yapması beklenen yasal organlarımız, memleket üzerine çöken bu kâbusa karşı kayıtsız kalmışlardır.

...Anayasamız, Türk Vatandaşlarının dini inançlarından ötürü kınanamayacağını açıkça belirtmiş olmasına rağmen; tek bir oyun peşinde koşan siyasi partilerimiz, Yüce Atatürk'ün Cumhuriyeti döneminde unutulmuş mezhep ayrılıklarını kışkırtmakta faydalar görerek Erzincan, Sıvas, Kahramanmaraş, Tunceli ve Çorum illerinde siyasi çıkarlar uğruna vatandaşlarımızın birbirini katletmelerine neden olmuşlardır.

...Bir kısım Anayasal kuruluşlar muhtelif etkiler altında, anarşi, terör ve bölücülük karşısında tarafsız, adil ve ortak bir yol izlemek yerine bizzat Anayasanın ihlali karşısında dahi sessiz kalmayı tercih etmişlerdir.

...Son iki yıllık süre içinde terör 5.241 can almış,

14.152 kişinin yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmuştur. İstiklal Harbinde Sakarya Savaşı'ndaki şehit miktarı 5.713, yaralı miktarımız 18.480'dir. Bu basit, mukayese dahi Türkiye'deki hiçbir insanlık duygusuna değer vermeyen bir örtülü harbin uygulanıldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sevgili Vatandaşlarım;

İşte bütün bunlar ve buna benzer sayılabilecek ve hepiniz tarafından yakinen bilinen daha birçok sebeplerden dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri; ülkenin ve milletin bütünlüğünü, milletin hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlayarak korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak, kanun ve nizam hâkimiyetini, diğer bir deyimle Devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis ve idame etmek gayesiyle Devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır. Bugünden itibaren yeni hükümet yasama organı kuruluncaya kadar muvakkat bir zaman için yasama ve yürütme yetkileri benim başkanlığımda, Kara, Deniz, Hava Kuvveti Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşan Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılacaktır.

...Türkiye Cumhuriyeti, NATO dahil tüm ittifak ve andlaşmalara bağlı kalarak, başta komşularımız olmak üzere bütün ülkelerle karşılıklı bağımsızlık ve saygı esasına dayalı birbirlerinin içişlerine karışmamak kaydıyla eşit şartlar altında ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini geliştirme kararındadır.

...Birçok tutum ve davranışıyla demokratik özgürlükçü parlamenter sisteme inancını defalarca kanıtlayan Türk Silahlı Kuvvetleri; en kısa zamanda Bakanlar Kurulu'nu kurarak, yürütme sorumluluğunu bu kurula bırakacak ve hür, demokratik parlamenter sistemin şimdi olduğu gibi dejenere edilmesine ve tıkanmasına mani olucu ve Türk toplumuna yaraşır bir Anayasa ve seçim kanunu ile partiler kanununu hazırlamayı ve bunlara paralel düzenlemeleri yapmayı müteakip insan hak ve hürriyetlerine saygılı, milli dayanışmayı ön plana alan sosyal adaleti gerçekleştirecek, ferdin ve toplumun huzur, güven ve refahına önem veren özgürlükçü demokratik, laik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime ülke idaresini devredecektir.

Sayılan bu hazırlıklar tamamlanıncaya kadar yurdumuzda her türlü siyasi faaliyetler her kademede durdurulmuştur. Zorunlu olarak faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin yeniden hazırlanacak anayasadaki düzenlemelere ve yeni seçim ve partiler kanununa göre zamanı ve koşulları ilan edilecek seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmesine müsaade edilecektir.

Parlamento üyeleri, siyasi faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır. Ancak, kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında gereken kovuşturma yapılacaktır. AP, CHP, MSP, MHP'nin parti başkanları şimdilik can güvenliklerinin sağlanması amacı ile Silahlı Kuvvetler'in koruma ve gözetiminde belirli yerlerde ikamete tabi tutulmuşlardır. Durum müsait olunca serbest bırakılacaklardır.

Memlekette idarenin, tam bir tarafsızlık içinde vatandaşın hizmetine koşması sağlanacaktır. Devlet hizmetinde bulunanların siyasi etkiler dışında çalışmaları kanun hâkimiyeti altına alınacaktır Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyduğu şu anda devletin yanında tarafsız ve adil hizmet görecek yöneticiler eski zamanın siyasi davranışlarına yönelmedikçe hizmete ve görevlerine devam edeceklerdir.

Kanun ve nizam hâkimiyetini sağlamada tecrübeli ve yetenekli kişilerden oluşan mahkemelerin süratle ve doğru kararlar verebilmelerini ve bunların korkusuzca uygulayabilmelerini sağlayacak yasal ve idari tedbirler alınacaktır.

Memleketin ekonomik koşullarını kendi gücümüzle iyileştirmek için her alanda elden gelen gayret sarf edilecektir. Çalışkan ve vatanperver Türk işçisinin mevcut ekonomik koşullar çerçevesinde her türlü hakları korunacaktır. Ancak, temiz Türk işçisini sömüren, onları kendi ideolojik görüşleri istikametinde kullanmak için her türlü baskı oyunlarına başvuran, işçinin hakkı yerine kendi menfaatlerini ön planda tutan bazı ağaların bu faaliyetlerine asla müsaade edilmeyecektir. Tüm işverenlerin iş barışının koşullarını sağlayacak esaslardan

ayrılmadan gelişmesine yardımcı olmaları için her türlü tedbir alınacaktır.

Köylülün, milletimizin efendisi olduğu inancını kuvveden fiile çıkarmak için tarım alanında üretimi artıracak bir tarım seferberliği ve fiyat politikası ile gerekli diğer önlemlerin alınmasına bilhassa önem verilecektir. Türk köylüsünün tarlasından ayrılıp şehirlere göç etmesini zorlayan ekonomik ve sosyal nedenlere çare aranacaktır.

Eğitim ve öğretimde Atatürk milliyetçiliği yeniden yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır.

Yarının teminatı olan evlatlarımızın Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır. Bu maksatla hepimizin tek tek saygıyla andığımız öğretmenlerimizin Der'li, Bir'li derneklere üye olarak bölünmelerine müsaade edilmeyecektir. Her düzeyde öğrencinin amacı Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş ve üretime yönelik bilgi ve becerisini kazanmak olacaktır.

En kıdemsiz erinden en üst komutanına kadar Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tüm personeli bu amaçlara ulaşmada Devletin iç ve dış tehditlere karşı kollayıcı ve koruyucu gücü olarak siyasetin dışında kalacaktır.

Kıymetli Vatandaşlarım:

...Her zaman milletiyle bir bütün ve Türk Milletinin emrinde olan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ve yeni yönetime karşı yapılacak her türlü direniş, gösteri ve tutum anında en sert şekilde kırılarak cezalandırılacaktır.

...Vatandaşlarımın birbirlerinin hak ve hukukuna saygılı olmalarını, sevgi içinde, kırgınlıklarını unutmalarını, hepimizin bu mübarek topraklar üzerinde aynı haklara sahip bir Türk vatandaşı olduğumuzun idraki içerisinde olarak yeni yönetime yardımcı olmalarını vatanperverlik ve asil karakterlerinden bekler, mutlu ve aydınlık yarınlar dilerim."

Konuşma bitince marşlar başlıyordu.

TEPKİLER NEYDİ?

Türk toplumu yıllarca süren terörün şoku altında, Evren'e ve orduya bir kurtarıcı gibi sarıldı. Evren'i kısa sürede Atatürk ile karşılaştırmaya kadar gitti.

"Başka çare kalmamıştı", "Ülke uçurumun kenarından döndü", "Bölünmekten kurtulduk" diyenlerin arasında, sorumluluk almış, hatta hükümette dahi bulunmuş politikacılardan, sokaktaki adama kadar herkes vardı, demek çok abartma olmaz.

Birkaç kişinin dışında, basın, müdahaleyi tüm gücüyle destekliyordu. "Askeri müdahalelerin çözüm yolu olamayacağını" eski denemelerin tekrarlanmasının sakıncalarına dikkat çekebilenler dahi, toplumun tepkisiyle karşılaşıyordu.

12 Eylül günü Türk toplumu genelde hayatından memnundu, nihayet özlediği huzura kavuşmuştu. İleride ne olabileceğini düşünecek durumda değildi. Bu yaklaşım da giderek azalmakla birlikte uzunca bir süre devam etti.

BATININ MEMNUNİYETİ

Batı dünyasındaki tepkiler de, 1980 yılı gibi insan hakları ve demokrasiye birkaç yıl öncesine oranla çok daha fazla önem verildiği bir dönemde, beklenebileceğin en ılımlısıydı.

WASHINGTON'da, Beyaz Saray'a Paul Henze imzasıyla yollanan kısa raporda "Askerler yeni Anayasa ile Başkanlık sistemini getirip Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini artıracak, yeni seçim ve parti kanunlarıyla da eskisi gibi büyük partilere çoğunluk verici bir sistem oluşturacaklardır... Silahlı Kuvvetler'in bu müdahalesi Amerika Birleşik Devletleri tarafından açıkça desteklenmelidir..." deniyordu.

Gerçekten de aynı gün Washington'un açıklaması kesin ve koşulsuz bir destek veriyordu.

Amerika ne derse, Batı Avrupa hükümetlerine de aynı tutumun (belirli oranlarda) hemen yansıması doğaldı. Özellikle Alman hükümetinin anlayışlı yaklaşımı kısa bir süre sonra (15 Eylül) toplanan **AET** Bakanlar Konseyi'nin bir bildirisine yansıyıverdi. Ortadoğu'daki konjonktür nedeniyle NATO'nun ağırlık kazandığı bir sırada, AET Türkiye'deki gelişmelere de NATO gözlüğüyle bakıyordu. Bakanların, siyasi danışma toplantısındaki tartışmalarında şu sonuca varıldı: "Türk Ordusu'nun eğilimi, bir süre sonra yönetimi sivillere bırakmaktır. Türk Ordusu bir Latin Amerika ordusu

INTERNATIONAL
Herald Tribune

Published with The New York Times and The Washington Post

PARIS, SATURDAY-SUNDAY, SEPTEMBER 13-14, 1980

Established 1887

Turkish Military in Power; Seeks to Restore Stability

ANKARA — Turkey's military [illegible] seized power from Premier Suleyman Demirel's government early Friday in a bloodless coup aimed at restoring political unity to the [illegible] NATO nation.

The coup leaders put Mr. Demirel and two other major political leaders under house arrest and announced that the country's 16-year-old constitution has been abolished.

The military chief of staff and coup leader, Gen. Kenan Evren, also announced on Turkish television that his ruling [illegible] will soon begin drafting a new constitution with particular attention to ensuring the nation's laws [illegible] and political parties.

Gen. Evren, a political [illegible], gave no indication when new elections would be held, but he promised a return to civilian rule. He also said Turkey would maintain its pro-Western foreign policy and would remain loyal to all its commitments, including those to NATO.

Helicopters carrying above the capital in the pre-dawn hours and hundreds of troops with armored personnel carriers and tanks

Istanbul, Turkey's largest city, as martial law authorities imposed by the military committee that overthrew the government early Friday. There were no disturbances reported in the city.

lock Iranian Assets

ts Hostage Terms

Herald Tribune (Amerikan) 13-14/9/1980
(Başlık: Türk Ordusu iktidarda-İstikrarı kurmayı amaçlıyor)

THE TIMES

ember 13 1980

Peace

Turkey under martial law after bloodless dawn coup

Mr Steel to Libera governme

was under martial law yesterday after a bloodless d by General Kenan Evren, Chief of the General Staff. l leaders, including Mr Suleyman Demirel, the Prime tz, and Mr Bulent Ecevit, the Opposition leader, were ed "for their own safety". General Evren pledged

Turkey's continued loyalty to Nato [Report, page 5]. In London it was hoped that Turkey's difficulties would be overcome sufficiently to allow a return to democracy. EEC officials said there would be no automatic freezing of relations. The United States said aid would continue.

Political leaders taken into custody 'for own safety'

AKBAN

The Times
(İngiliz) 13/9/1980
(Türkiye kansız şafak vakti darbesinden sonra sıkıyönetim altında)

değildir... Bu nedenle şimdilik, bir zaman ve güven kredisi açalım. Bunlar askerdir diye hemen tepki göstermeyelim. Üstelik yalnızlığa itersek daha da sertleşirler.. Bakalım sözlerinde duracaklar mı?" Bakanlar, ancak bazı beklentileri olduğunun da Türkiye'ye bildirilmesini kararlaştırdılar: "Siyasi tutuklama olmamalı, insan haklarına saygılı hareket edilmeli ve demokrasiye geçişe ilişkin somut tarihli bir takvim vermeliler." AET bildirisi bu tartışmalar ışığında yazıldı. Topluluk ile ilişkilerin devamı için yeşil ışık yakılmıştı. Yunanistan'daki darbeden sonra olduğu gibi, ilişkileri dondurmuyor yeni Türk yönetimine faşist damgası vurmuyordu.

AVRUPA KONSEYİ'nde de, Büyükelçi, Semih Günver, İnsan Hakları Beyannamesi'nin 15. maddesindeki temel hak ve hürriyetlerin, ülkedeki olağanüstü durum nedeniyle askıya alındığını bildirdi. Konseyin parlamenterler kanadı da (Danışma Meclisi) 12 Eylül'den tam 13 gün sonra aldığı kararda, müdahaleyi anlayışla karşıladı. Sadece demokrasiye dönüş ve insan hakları konusunda uyarılarda bulunmakla yetindi. Türkiye raportörü Steiner, ılımlı bir karar çıkması için en çok çaba harcayanlardan biriydi. Toplatıya CHP'den Turan Güneş, AP'den de Akçalı katılıp, bunun başka darbelere benzemediğini anlattılar. Demirel ve Ecevit'ten Strasbourg'a gelen haberler de, hep bu yöndeydi: "Aman Türkiye'yi dışlamayın"

NATO'da ise müdahale haberi âdeta bayram havası estirmişti. Bazı Türk diplomatların "Yahu şimdi bizim maaşlar acaba gecikir mi" yollu kaygılarını bir yana bırakırsak, 12 Eylül günkü Konsey toplantısında Genel Sekreter Luns'un Türk Daimi Delegesi Büyükelçi Osman Olcay'ı birtek sarılıp öpmediği kalmış, Konsey'e üye ülkelerin daimi delegeleri teker teker Olcay'a "Doğrusu başka hiçbir çare yoktu" demişlerdi. Hele NATO delegasyonundaki Candan Azer'e bir İngiliz diplomatının söylediği sözler en ilginciydi:

— Bir ara acaba unuttular mı, nerede kaldılar, diye telaşlanmaya başlamıştık.

Ortadaki tek pratik sorun, Türkiye'de başlayan Anvil-Express manevralarına katılacak NATO birliklerinin durdurulup durdurulmamasıydı. Tatbikatın iptali NATO'nun müdahaleyi reddi anlamına gelirdi. Ancak Belçika ile Danimarka direniyorlar, katılacak birliklerini geri çekmek istiyorlardı. Amerika, Almanya ve İngiltere'nin baskılarıyla, tatbikatın sür-

Radio-TV : les programmes de la semaine
L'AURORE
Quatre mille morts en trois ans, dont deux mille ces trois derniers mois...
Turquie : un putsch en bottes de feutre
L'armée prend le pouvoir sans effusion de sang
MOTO : LA FÊTE
Sandwich
Libération
BORGES raconte BORGES
La Marche turque revue et corrigée: une deux, une deux...
Le Monde
Le coup d'État militaire en Turquie
Dans le jeu des Grands
• L'état-major explique son intervention par le «danger mortel» que courait le pays
• Le Parlement et les partis sont dissous
• Le général Evren annonce des élections et une nouvelle Constitution
F.O. plaide
La que

Fransız basını: L'Aurore (Başlık: Türkiye'de kadife çizmeli darbe)

Libération: Düzeltilmiş Türk Marşı: BİR İKİ, BİRİKİ.

Le Monde (Başlık: Türkiye'de askeri darbe)

dürülmesi, ancak Danimarka ile Belçika'nın birliklerini (500 kişi) çekmeleri kararlaştırıldı. Danimarka elçisi, Olcay'a gelip "Sizi destekliyorum ama, ne yapayım ki hükümet direktifi var" diyor, Belçika hükümeti de "askeri bir yönetimin kurulduğu Türkiye'deki tatbikatlardan çekildiğini" açıklıyordu. Aslında tamamen aldatmacaydı. Belçika hükümeti ondan sonra Türkiye'nin en büyük destekçisi oldu. Bu kararı da, koalisyon ortağı Sosyalistlerle çatışmamak için verdiğini hiç gizlemedi.

Batı basınının bir bölümü "biz demiştik", diğer bir bölümü "başka çare yoktu" yorumlarıyla bir ağızdan askeri yönetimi destekleyen yayın yaptılar. Aynı gün, Londra borsasında altın, müdahale nedeniyle, 12 dolar birden arttı. Bu, Ortadoğu'daki en küçük bir gelişmenin ne denli duyarlılıkla izlendiğinin simgesiydi.

IMF ve **OECD** başta olmak üzere, tüm batılı finans çevreleri en rahat nefesi alanlar arasında sayılıyorlardı.

IMF'deki tek beklenti Özal'a görev verilip verilmeyeceği idi. Zira Özal, IMF politikasının uygulayıcısıydı. İlk gün 24 Ocak kararları mimarının Konsey'e çağrılıp görev teklif edilmesi, Washington'dakileri rahatlatıverdi. Hele müdahaleden dört gün sonra MGK'nin 5 nolu bildirisiyle IMF anlaşması ve ekonomik programın aynen uygulanacağının vurgulanması, rahatlamayı sevince dönüştürmeye yetmişti. Yönetim kurulunun bu konuyu görüştüğü ilk toplantısında, Türkiye'yi de temsil eden Belçikalı De Groote "Son haftalarda Demirel de 24 Ocak kararlarının uygulanmasında yumuşama yapmaya başlamıştı. Oysa bu kararlar ancak sıkı bir disiplin gerektirir. Askeri yönetimle çok daha kolay bir uygulamaya gidilecektir" deyince alkışlanmıştı.

OECD'de ise Türkiye masasına bakan Kuhn, örgütün iktidarların yapısına değil, uygulanacak ekonomik politikaya baktığını, Türkiye'nin şimdi çok daha istikrarlı bir döneme girebileceğini söylüyordu.

ÇAĞLAYANGİL EVREN'E: KENDİNİZİ YIPRATMAYIN

Evren TV'deki konuşmasından sonra, Çağlayangil'i evinden aradı:

— Beyefendi, dün konuşurken bana bir soru yöneltmiştiniz ve ben de yanıtlayamamıştım. Anlayışla karşılayacağınızı tahmin ederim. Müdahaleden başka çare kalmamıştı.

heute
Immobilien- und Kapitalien-Anzeigen
DIE WELT
UNABHÄNGIGE TAGESZEITUNG FÜR DEUTSCHLAND
heute
Stellen-angebote
Putsch in der Türkei. Alle Parteien verboten. Parlament aufgelöst, Politiker in Haft
HEUTE
Union fordert Rücktritt von Baum. „Er hat alles riskiert und alles verloren"
De Telegraaf
Ambtenaren gunnen elkaar licht in de ogen niet
Top van CRM ten prooi aan chaos
— Bernhard zag zijn kist
Rustig in Ankara na staatsgreep
(Almanya)
(Hollanda)
CORRIERE DELLA SERA
DRAMMATICA SVOLTA IN UN PAESE FLAGELLATO DAL TERRORISMO E MINACCIATO DALLA PARALISI POLITICA
L'esercito prende il potere in Turchia
Nelle città presidiate dai carri armati è stato imposto il coprifuoco
Agli arresti il capo dello Stato, il premier e il leader dell'opposizione
BASTIONE PERICOLANTE
TURCHIA
IL PRESIDENTE DEL CONSIGLIO ALLA FIERA DI BARI
Cossiga: no alla svalutazione (ma l'impegno resta generico)
(İtalya)

Çağlayangil "Aman Paşam, ben de zaten, 'Bu akşam sizi alaşağı edeceğiz', demenizi beklemezdim" dedi. AP'li politikacıların kuşkusu, devletin askerleştirilmesi ve Türkiye'nin askerin anladığı biçimde, temelinden çatısına kadar yeniden inşa edilmeye kalkışılmasıydı. Aksine, politikacı için demokratik sistem içinde gerçekleştirilmesi güç veya çok süre alabilecek sorunların çözümlenmesiyle yetinilmesi gerekirdi. Çağlayangil şöyle dedi:

— Paşam, başka çare kalmamıştı, diyorsunuz. Umarım ki bu, çare olsun. Çareyi bizim yaptıklarımızı yeniden yapmakta değil, aksine bizim yapamadıklarımızı gerçekleştirmeye çaba göstermekte aramanız çok iyi olur. Bazı şeyler vardır ki, siz bizden daha kolaylıkla değiştirebilirsiniz.

— Benim konuşmam da zaten bu yönde. Biz de başka türlü düşünmüyoruz.

...Çağlayangil, iktidar yıpranmasına da dikkat çekti!

— Bir de zaman unsuru çok önemlidir. Kendinizi ve Silahlı Kuvvetler'i zamanın aşındırmasından koruyun.

— Sizler de yapacaklarımıza karşı çıkmayın.

— Görev sayarız.

İlk gün bu konuşmalar, Feyzioğlu'na ve Özal'a görev önerilmesi, Silahlı Kuvvetler'in siyasi partileri bir kenara itmeyeceği, tam tersine onlarla işbirliği içinde birlikte hareket edeceği izlenimini yarattı. Bu izlenimin silinmesi için uzun bir süreye gerek olmadığı da kısa zamanda anlaşılıverdi...

İLK ANLAŞMAZLIK BAŞBAKAN KONUSUNDA...

Bayrak Planı'nın bir günlük teknik bir çalışmadan ileri gitmediği, 12 Eylül harekâtının "13 Eylül gününden sonrası için", tahmin edildiği gibi hazırlıklı olmadığı çok kısa bir sürede belli oldu.

Evren'in yeşil kaplı, üzerinde memoranda yazılı küçük not defterinde, 12 Eylül'den sonra yapılması gereken değişiklikler eski Türkçe not edilmişti. 1978'de başlayan ve 12 Eylül'e kadarki dönemde tam 103 ayrı değişiklik notu alınmıştı. Genelde nelerin gerçekleştirilmesi belki biliniyordu ancak bunlarla ilgili ayrıntılı hiçbir çalışma yoktu. Hatta en fazla iki yılda bütün bu çalışmaların bitebileceği sanılmıştı. İki yıl sonra yeniden seçimlere gidilebilecekti.

Siyasilerin, askerin onaracağı Türkiye'yi sonradan yine değiştirememeleri için de, Evren'in Cumhurbaşkanlığı'na

genişletilmiş yetkilerle oturtulması en iyi garanti olacaktı.

Ancak evdeki tüm hesapların çarşıya uymadığının görülmesi uzun sürmedi.

Bunun ilk açık belirtisi de, Başbakanlığa atanacak kişi üzerinde doğan görüş ayrılığı ve hükümetin ancak 20 Eylül günü kurulabilmesiydi.

Turan Feyzioğlu adı 11 Eylül gecesi Genelkurmay koridorlarında duyulduğu zaman J Başkanlarındaki hayal kırıklığı ertesi günlerde de, hem de giderek artan biçimde hissedilmeye başlandı.

12 Eylül günü Evren ile görüşen Turan Feyzioğlu görev verilmesinden memnun olmuş ancak tecrübeli olduğundan dolayı, Genelkurmay Başkanı'nı belirli tepkilere karşı uyarmıştı. Feyzioğlu'na göre, yeni kurulacak kabinede Türk toplumunun tüm kesimleri kendi temsilcilerini görmeliydi ki, bu kabine benimsenebilsin. Adalet Partisi'nden ve CHP'den ılımlı olarak tanınmış kişilerin kabineye alınmasının işleri kolaylaştıracağını söylemiş, Meclis'te sadece dört sandalyesi olan ve oyu yüzde 3'ü aşmayan kendi partisinin tek başına bunun altından kalkamayacağını vurgulamıştı. Yoksa görevi reddetmemişti. Hatta, aksine memnun da olmuştu.

Milli Güvenlik Konseyi'nin (MGK) başından itibaren üzerinde görüş birliğine vardığı tek bakan adı Özal idi. Gerek müdahale öncesindeki temaslar sırasında, gerekse batıdan aldıkları istihbaratlarda Özal'ın kabineye alınmamasının 24 Ocak kararlarının uygulanmayacağı anlamına çekilebileceği ve kredilerde önemli aksamaların başlayacağı kanısı vardı. Batının alkışladığı Özal ve beraberinde getirdiği felsefe sürdürülmeliydi. Özal ise, Feyzioğlu'nun Başbakanlığına ilk itiraz edenler arasındaydı... Özellikle siyasi çevrelerden de olumsuz yorumlar geliyordu. Oysa Evren'in Feyzioğlu'nu seçmesinin başlıca nedeni, yıllardır "Atatürk ilkelerini" ağzından düşürmeyen, suiistimallere karşı, (CHP hükümetinden, tek ayrılış nedeni olarak bu bilinirdi) dil bilen, uygar, tecrübeli, sol veya sağ eğilimi olmadığı izlenimini yaratan bir kişi olmasıydı. Hükümetin de mutlaka bir sivil tarafından kurulması arzulanıyordu. Bu durumda da Feyzioğlu'ndan daha uygunu yoktu...

Feyzioğlu'nun Başbakanlığa atanma haberi, müdahalenin ilk günü Ankara'ya bir yıldırım hızıyla yayılınca, önce siyasi kadrolar derin bir nefes aldılar. Ancak değil günler, âdeta

saatler geçtikçe, bu rahatlama Feyzioğlu'nu yeme kampanyasına dönüşüverdi.

Özal ve özel sektör Feyzioğlu'nu, serbest piyasa reformlarıyla bağdaştıramadı. Feyzioğlu, yeterince serbest piyasacı değildi. Daha çok eski karma ekonomi ekolünden gelen bir kişiydi. Dolayısıyla sürekli müdahalelerde bulunacaktı. Özal, kendisine görev teklif edildiğinde hem Maliye Bakanlığı'nı, hem Ticaret Bakanlığı'nı, hem de Başbakan Yardımcılığı'nı isterken, Feyzioğlu'nun Başbakan olması halinde hiç değilse onun etki sahasını daraltabilmeyi düşünüyordu.

AP için Feyzioğlu ne olursa olsun eski bir CHP'liydi. Bir siyasi liderin atanması, askerin siyasi kadrolarla bu işi götüreceği izlenimini yaratması açısından memnuniyet verici olmasına rağmen, bu göreve atanacak kişi Feyzioğlu değil, AP'ye biraz daha yakın, bir başkan olmalıydı.

CHP'liler için ise, Feyzioğlu CHP aleyhtarı bir kişiydi. Hele kabineye Ferit Melen, Emin Paksüt, Fethi Çelikbaş gibi isimleri alacağı söylentileri duyulunca, CHP ikiye bölündü. Hükümete kimsenin katılmaması için kampanya başlatıldı.

Siyasi kadrolar belki de en büyük ve en son hatalarını işliyorlardı.

İşte böylesine esen fırtına içinde bir yandan Feyzioğlu, öte yandan da Evren, kabineye katılacak "ılımlı partili" aramaya başlamışlardı. Oysa hangi kapıyı çalsalar, ilk anda "Destekleriz, biz varız" diyenlerde bir çekimserlik, bir uzak durma kaygısı görülür olmuştu. Günler geçtikçe de bu garip tutum MGK'yi çileden çıkaran boyutlara ulaştı. Hükümetin kurulmasındaki gecikme bazı söylentilerin de çıkmasına yol açıyordu.

15 Eylül Pazartesi günü, Evren CHP'nin yeni kabinedeki temsilcisi olarak uzun süredir göz önünde tuttuğu Orhan Eyüboğlu'nu İstanbul'dan çağırttı. Eyüboğlu'nun kabineye katılması, CHP'nin bir bölümünü (Ecevit aleyhtarlarını) harekete geçirdi. AP kanadından da Kâmran İnan vardı (1). Böylece Feyzioğlu liderliğinde, iki büyük partinin ılımlı ve kendi liderlerinin tutumunu benimsemeyen üyelerinden oluşmuş, geniş tabanlı bir koalisyon hükümeti kurabilirdi.

Saat 10.30'da Eyüboğlu Genelkurmay'da karşılandı. Evren'in emir subayının odası, diğer konsey üyelerinin emir

---

(1) Kâmran İnan'a Enerji Bakanlığı önerildi, ancak kendisi kabul etmedi.

subaylarıyla doluydu. Büyük bir çoğunluğu da, CHP sempatizanıydı. Her şeye CHP'deki dağınıklığın neden olduğunu ve Eyüboğlu'nun gelmesinden duydukları memnuniyeti anlattılar. Hiçbirinin Feyzioğlu hakkında olumlu bir tek kelime söylememesi Eyüboğlu'nun dikkatini çekti.

Evren, Eyüboğlu'na hükümetin oluşması hakkında bilgi verdi ve "Sizi de Başbakan yardımcısı olarak görmek istiyoruz" dedi. Eyüboğlu'nun fena halde canı sıkılmıştı. O da itiraz etti:

— Paşam, sizi çok iyi niyetli görüyorum. Ben de bir zamanlar aynı iyi niyeti Ecevit için göstermiştim. Ancak, Feyzioğlu Türk kamuoyu ile bağlarını koparmış, küçücük bir partinin lideridir. Çelişkilerle dolu bir kişidir. Oyu olmayan bir lider ile çalışılmaz. Ülkeyi daha çok kamplara böler. İhtilali de siz bunun için yapmış olursunuz. Ben ise askerin bu defa başarılı olmasını istiyorum, zira bir daha şansımız yok.

Evren ısrar edince, Eyüboğlu "O zaman bana müsaade verin bir düşüneyim, akşam size bildireyim" dedi. İçine bir türlü Feyzioğlu ile çalışmayı sindirememişti. Tam çıkarken, "Paşam, neden Saltık Paşa'yı Başbakan olarak düşünmüyorsunuz? Üstelik sizin desteğiniz nedeniyle daha inandırıcı olur" dedi.

Evren, hiç tereddüt etmeden "Düşünmüyoruz onu" demekle yetindi.

Eyüboğlu dışarıda birden, Feyzioğlu ile karşılaştı. Başbakan adayı etrafa direktifler veriyor, eşinin uçak biletinin hazır olup olmadığını soruyordu. Fazla sıcak olmayan biçimde selamlaştılar. Tam koridora çıkmıştı ki, Saltık Paşa yanına geldi:

— Göreceksiniz iyi olacak.

Eyüboğlu, âdeta patladı:

— Olmaz Paşam, Feyzioğlu ile olmaz. Sizlere yazıktır. Onun için mi bu darbeyi yaptınız. Diğer bütün partilerin başkanları gözaltındayken görev Feyzioğlu'na verilir mi?

— Canım, acele karar vermeyin.. Biraz düşünün.

— Paşam, siz neden Başbakan olmuyorsunuz?

— Ben daha yeni orgeneral oldum. Başbakanlık durumunda benim asker elbisemi çıkarmam gerekir. Onu da kesinlikle istemiyorum.

Saltık'ın Başbakanlığını öneren sadece Eyüboğlu değildi. Özal, Kafaoğlu, hatta J Başkanlarının kendi aralarındaki

konuşmalarda da en çok üzerinde durulan kişi de Saltık'tı. Ancak onun için Başbakanlık geçici, asker elbisesini taşımak ise daha gerçek ve kalıcı bir güç idi. Üstelik de daha gençti.

MGK'nin genel sekreterliğine atanan Saltık, Konsey'in karargâhı olarak görülüp müdahale öncesinde hazırlanmış şablonlarda adı "İhtisas Komisyonları" diye geçen ekibine de "Başbakan ve Bakan adayları önerin" demişti. Gelen listelerde Feyzioğlu yoktu. Adnan Ersöz, Turgut Sunalp, Adnan Başer Kafaoğlu ve Prof. Mehmet Gönlübol'un isimleri vardı.

Eyüboğlu, Genelkurmay'dan çıktıktan sonra partili arkadaşlarıyla toplandı. Turan Güneş, Erol Çevikçe, Ali Topuz, Deniz Baykal başta olmak üzere, genişçe bir grup oluşturmuşlardı. Eyüboğlu'nun Başbakan Yardımcılığını kabul etmesine karşı çıktılar. Feyzioğlu'na bağlı çalışmak CHP'nin de görüntüsünü zedelerdi.

— Kardeşim, bu dönemde asker ile işbirliği içinde görünmen hem senin için, hem de parti için hiçbir şekilde iyi olmaz.

— Anlaşıldığı kadar seçimler de pek ileride değil, belki de gelecek yıl yapılacak.

— Sen kendini partide aforoz ettirmek istiyorsan ne âlâ... Ancak partiye vereceğin zararı da düşün.

Siyasal hesaplar ön plana geçivermişti.

Eyüboğlu, sonunda sert biçimde itiraz etti:

— Siz hiçbiriniz vatanı sevmiyorsunuz. Daha çok kendinizi seviyorsunuz. Düşüncelerinizin altında da "bundan sonra ben ne olurum" var... Feyzioğlu'nu istemeye istemeye kabul edeceğim. Hiç değilse askerin başıboş kalmasını önleyebilir, partinin zedelenmemesini sağlayabiliriz.

Akşam Evren'e telefon etti ve "Paşam, içime sinmemekle birlikte önerinizi kabul ediyorum. Şimdi İstanbul'a gidip eşyalarımı taşıyacağım. Emrettiğiniz gün hemen gelirim" dedi. Genelkurmay Başkanı ise, Feyzioğlu ile temas etmesini ve şimdilik Ankara'dan ayrılmamasını istedi.

AP'nin belirli bir kanadında da aynı hesaplar yapılıyor, örneğin Özal'ın verilecek görevi kabul etmesi bir ihanet olarak nitelendiriliyordu. Özal, Demirel'i arayıp onayını almak istemişti. Eski Başbakan "Hizmet devlet hizmetidir. Devleti hizmetsiz bırakmayın" derken, bürokratları kastediyordu. Kendisine aynı soruyu soran siyasetçilere ise, "Askeri yönetime destek vermeyin" diye telkinde bulunuyor, kendilerine hükümet görevi teklif edilen siyasi kadronun görev almasını,

hem kendileri, hem de yeni yönetim açısından uygun bulmuyor ve arayanlara da bunu açıkça söylüyordu.

Askerler, Gelibolu ile yapılan tüm telefon konuşmalarını dinliyorlar, örneğin Ecevit'in, Turan Güneş'in Avrupa Konseyi toplantısına gitmesine itiraz etmesi, görev vermeyi düşündükleri yüksek düzeydeki her bürokratın hemen Demirel'i arayıp onay alması, hele AP yanlısı bazı gazetelerin **"Asker bizim politikamızı uygulayacak"** şeklinde kampanyaya başlamaları MGK ve Silahlı Kuvvetleri çok rahatsız ediyordu.

Eyüboğlu, Evren ile konuşmasının ertesi günü (17 Eylül Salı) Feyzioğlu'nu aradı. Başbakan adayının evine özel hat çekilmişti. O numaradan buldu. "Sayın Eyüboğlu, evde çalışıyorum. Konsey ile temas etmeye uğraşıyorum. Zira bazı konular var görüşmem gereken" dedi. Eyüboğlu ise mutlaka İstanbul'a gitmesi gerektiğini söyledi. Feyzioğlu dayanamadı "Beyefendi bazı pürüzler var, onları halletmeye çalışıyorum. 1-2 saate kadar sizi ararım."

Eyüboğlu, dört saat sonra hâlâ bekliyordu. Yeniden aradığında aldığı yanıt "Anlamıyorum. Konsey ile bir türlü temas kuramıyorum" oldu. Eyüboğlu, Saltık Paşa'yı buldu. Hükümet kurulacağı gün gelmek üzere İstanbul'a hareket edeceğini söyleyince, Genel Sekreter telaşlandı:

— Aman gitmeyin, yeni bir durum var. Ben sizi arayacağım.

İki saat sonra aradığında "Yeni bir gelişme oldu. Beklemeniz gerekiyor. Genelkurmay Başkanı'mız sizinle görüşmek istiyor" dedi.

Genelkurmay ateş püskürüyordu. Feyzioğlu'nun Başkanlık edeceği kabineyi komutanlar kurmuşlardı. Kime ne görev önerilse, AP'lisi Demirel'e gidip müsaade alıyor, CHP'lisi Ecevit'e danışıyordu. 17 Eylül sabahı Evren "Benim siyasilerden tam sıtkım sıyrıldı. Bunlar şimdiden liderlerine sorarlarsa, uygulamada da aynı şeyi yapacaklar demektir. Oysa bize, inanmış, sadık insanlar gerekli" diye sert şekilde gelişmeleri eleştirdi. "CHP ile AP'nin ılımlılarından hükümet kurma fikrinden vazgeçelim" dedi.

Feyzioğlu ve hükümet denemesinden vazgeçildi.

Aynı gün akşamüstü Evren, Eyüboğlu'na "Feyzioğlu geri tepti. Siz Başbakanlık düşünür müsünüz acaba?" dedi.

— Hayır Paşam.

— Kimi önerirsiniz?

— Saltık Paşa istemediğine göre, Baykara ve Ulusu olabilir.

— Ulusu'yu Ulaştırma Bakanlığı'na düşünüyoruz. Baykara'yı kamuoyu benimser mi?

— İsterseniz bir temas edeyim size haber veririm. Bu akşam İstanbul'a hareket etmeden önce ararım.

— Size askeri uçak verebilirim arzu ederseniz.

— Yok teşekkür ederim Paşam. Normal uçakla giderim.

Baykara'nın adı, CHP'nin belirli kesiminde ehven-i şer kabilinden kabul edildi. Bu haber de gece Genelkurmay'a iletildi.

Siyasi kadroların tutumu sadece komutanlarda değil, işin içinde bulunan tüm askerde derin bir tepki yaratmıştı. Genelkurmay'ın ilk aşamada eski siyasilerle temas kurması, seçimlerin yakın bir gelecekte olabileceği ve askeri dönemin çok kısa süreceği izlenimini uyandırmıştı. Politik hesaplar da buna göre yapılınca, siyasiler askeri kendi yönlerinde etkileme kampanyasına girmişlerdi. Âdeta kendi sonlarını hazırlıyorlar ve bununda farkına varmıyorlardı.

18 Eylül Perşembe günü, Milli Güvenlik Konseyi ile dokuz sıkıyönetim komutanı saat 17.00'de "Yüksek Askeri Şûra olağanüstü toplantısını" yaptı. MGK'nin beş üyesi hazırdı: Org. Kenan Evren (Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı), Org. Nurettin Ersin (Kara Kuvvetleri Komutanı), Org. Tahsin Şahinkaya (Hava Kuvvetleri Komutanı), Oramiral Nejat Tümer (Deniz Kuvvetleri Komutanı), Orgeneral Sedat Celasun (Jandarma Komutanı), Org. Necdet Üruğ (Marmara-Trakya Bölgesi Sıkıyönetim ve 1. Ordu Komutanı), Org. Selahattin Demircioğlu (Doğu Bölgesi Sıkıyönetim ve 3. Ordu Komutanı), Org. Haydar Saltık (MGK Genel Sekreteri), Org. Bedrettin Demirel (Orta Anadolu Bölgesi Sıkıyönetim ve 2. Ordu Komutanı), Org. Sedat Güneral (NATO Güneydoğu Kuvvetleri Komutanı), Org. Celal Bulutlar (Milli Savunma Müsteşarı), Org. Halil Sözer (Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri), Org. Süreyya Yüksel (Ege Bölgesi Sıkıyönetim ve 4. Ordu Komutanı), Org. Necdet Öztorun (Gn.Kur. İkinci Başkanı), Koramiral Nejat Serim (Karadeniz Bölgesi Sıkıyönetim Komutanı).

Sabah TBMM'de başta Kenan Evren olmak üzere MGK üyeleri gösterişli bir törenle and içip, işin tören yanından

sonra, çalışmaya geçmişlerdi.

Önce halkın eğilimi, müdahalenin nasıl karşılandığı ve nihayet sıkıyönetim çalışmalarıyla ilgili güçlükler veya eksikler üzerinde duruldu. Aslında kimsenin yetki veya koordinasyon konusunda büyük bir sorunu yoktu. Zira alabildiğine geniş yetkiler verilmişti. Üzerinde en çok durulan ve tek sorun yaratan ise hapishane yetersizliğiydi. Birden başlayan tutuklamalarla, daha bir iki gün içinde binlerce insan ele geçmiş, ancak bunların nereye konulması sorunu çıkmıştı. Hapishanelerde yer sıkıntısı büyüktü. Üstelik tutuklananların kaçmaması için de ek bir güvenlik önlemi alınması gerekiyordu.

Toplantının büyük bir bölümü bu tartışmalarla geçtikten sonra, Evren "Size bir sorum var" dedi ve "Sizce hükümet başkanı asker mi, yoksa sivil mi olmalı?" diye ekledi. Bu soruyu sormasının nedeni de, kendisinin de Başbakanlık görevini almasını isteyenlerin sayısının birden artışı ve Feyzioğlu tecrübesiydi. Ardından teker teker görüşleri almaya başladı.Kıdemli komutanların bir bölümü "Aman Paşam, hükümeti de siz alın. Ancak bu biçimde işlerin altından kalkabiliriz" dediler. Uzun gerekçelerle görüşlerinde ısrar ettiler. Sonunda Evren bu yanıtlara müdahale etmek zorunda kaldı.

— Hislerimizle hareket etmeyelim. Biz de insanız. Bir insanın da belirli bir yükü kaldırma gücü vardır. Benim gücüm de belirlidir. Bunun altından kalkılamaz. Üstelik çok da saçma olur. Ben Milli Güvenlik Konseyi Başkanı olarak hükümete emir vereceğim, sonra Başbakan olarak uygulayacağım. O zaman kim denetleyecek hükümeti? Cemal Gürsel gibi kalpten mi gideyim?

Kıdemsiz komutanlardan bazıları ise, Devlet Başkanı ile Başbakanın ayrı olmasını savundular

— Komutanım, bu iki görevin ayrılmasında yarar vardır. Bu da sizin bu yükü şahsen kaldırıp kaldıramamanızdan gelmemektedir. Uygulanmak istenen sistem bakımından yararlıdır. Biz en kısa sürede demokrasiye geçeceğimizi açıkça ortaya koyduk, açıkladık. Bu iki görevin ayrı olması bir dikta havasından, böyle bir görüntü verilmesinden de bizi uzak tutar.

Evren, bunun üzerine sorusunu tekrarladı ve bir (askeri deyimle) faraziyeye müsteniden sordu:

— Bu görevlerin ayrı olmasını kabul ettiğimiz takdirde

nasıl bir Başbakan düşünürsünüz, sivil mi, asker mi?

İşte en büyük tartışma ve görüş ayrılığı bu noktada çıktı. Evren hiçbir şekilde Feyzioğlu deneyinden söz etmediği gibi, hiçbir kişinin de adını ortaya atmadı. Müdahale öncesindeki sistem sürdürülüyordu. Komutan soruyor, fikir alıyordu. Sonunda kararı o verecekti.

Yine kıdemlilerin bir bölümü, başbakanın asker olması lehinde konuştular. Başka türlü ülkenin gereksinmeleri çözümlenemezdi. Siyasi kadrolara güvenilemezdi. Bizi bugüne getirenlerle yola çıkılamazdı.

Azınlıkta kalan kıdemsiz komutanlar ise başbakanın sivil olmasının üzerinde durdular.

— Dışarıya karşı görüntümüz açısından bu çok önemlidir. Daha ılımlı, daha mülayim, anlayışlı bir etki yaparız. Yoksa hemen askeri bir yönetimin damgasını yiyeceğiz.

Biri, "asker kökenli bir sivil" formülünü ortaya attı ve hemen benimsendi. Emekli bir asker alınabilirdi. Evren gülümsedi:

— Ancak bizden daha kıdemli, zamanında bize komutanlık etmiş birini getirirsek ona laf anlatmamız güç olur. Aksine, geldiğinin ertesi günü bize hesap sormaya kalkar.

Genç bir komutan hemen müdahale etti:

— Sayın Komutanım, öyle bir asker (emekli) olur ki, hazırlanışından itibaren olayların içinde ve sizin paralelinizde görüşe sahip olan biri seçilebilir.

Adı söylenmeden Bülent Ulusu işaret ediliyordu.

Nitekim toplantının gecesi Evren, Ulusu'yu İstanbul'dan aradı ve Başbakanlığa atandığını söyledi.

19 Eylül günü Ulusu, MGK'nin önceden atadığı Bakanlar Kurulu'nu açıkladı. Sadece 1-2 tanesinin adını değiştirtebilmişti.

Eyüboğlu, Ankara'dan gelecek telefonu uzun süre bekledi. Kimse "karar değiştiğini" bildirmedi.

Eski siyasi kadroların bulunmayacağı, rol alamayacağı **"yeni bir Türkiye"** oluşturulacaktı.

★

Milliyet
Halk Gazetesi
KURUCUSU: ALİ NECİ KARACAN

BUGÜN 12 SAYFA 10 LİRA

YIL: 31, SAYI: 11817

ÜNİVERSİTEYE HAZIRLAMA

BAKANLAR AÇIKLANDI

● 27 bakandan oluşan Ulusu hükümeti bugün saat 10.00'da ilk toplantısını yapacak, daha sonra Anıtkabir'i ve Devlet Başkanı Org.Evren'i ziyaret edecek

● 11 eski bakanın bulunduğu yeni hükümette, 7 emekli amiral, 7 birden yıldızlı, bir doktor, 5 akademisyen, 8 maliyeci, 2 hariciyeci, 2 idareci, 2 yüksek mühendis, birer hekim, gazeteci ve gölbekçi yer alıyor

● Yaş ortalaması 58,8 olan yeni hükümetin en genç bakanı Erdem Cilli yaşında, en yaşlı bakanları Prof. Ahmet Aydınoğlu ve Hasan Dinç

BAŞBAKAN — BAŞBAKAN YRD. — BAŞBAKAN YRD.

Bülend Ulusu — Zeyyat Baykara — Turgut Sunalp

DEVLET — DEVLET — DEVLET — ADALET — MİLLÎ SAVUNMA — İÇİŞLERİ

Mahmut Oğuleş — Prof. Ahmet Aydın — Prof. Ihsan Sabuncu — Cevdet Sunalp — Halik Bayülken — Selâhattin Çetiner

BÜTÇE — MALİYE — MİLLÎ EĞİTİM — SAYMANLIK — DIŞİŞLERİ — SAĞLIK ve SOSYAL

Ulvi Türkmen — Kaya Erdem — Hasan Sağlam — Tahsin Demiş — Kemal Canbaş — Necmettin Ayanoğlu

ADALET ve İSKÂN — TARIM ve ORMAN — ULAŞTIRMA — ÇALIŞMA — SANAYİ ve TEKNOLOJİ — ENE. ve TAB. KAYNAKLARI

Kemal Bekiroğlu — Sabahattin Ünlütok — Necmi Özgür — Turhan Esener — Selâhattin Kocatepeler — Sevkiyatçı Bingöl

TURİZM ve TANITMA — İMAR ve İSKÂN — KÖYİŞLERİ — GENÇLİK ve SPOR — SOSYAL GÜVENLİK — KÜLTÜR

İlhan Evliyaoğlu — Şerif Yiğen — Münir Raif Günay — Vecdi Özgül — Sadık Şen — Cihat Bilkan

BUGÜN

BAŞARI DİLERKEN...

Devlet Başkanı Genel Sekreterliği'ne Org. Haydar Saltık atandı

● Devlet Başkanı Genel Sekreterliği'ne 33. Tümen Komutanı Tuğgeneral Hasan Sağlam getirildi

SIKIYÖNETİMDEN SONRA İŞLENEN SUÇLARIN CEZALARI 2 KAT ARTIRILDI

● Sıkıyönetim komutanlıklarının yetkisine giren suçlar, bir kanun hükmünde kararname değişikliğiyle, sıkıyönetim komutanlıklarının görevini sürdürdüğü süre içinde işlenmiş olsalar bile, Başkanlığın görevini sürdürdüğü süre içinde cezalandırılacaklar.

● Anayasa Mahkemesi Asıl üyeliğine seçilen Nihat Nuhoğlu'nun 6 Kasım'da yapılacak ilk toplantıda, Mahkeme üyeliğine ant içmesi için Cumhurbaşkanlığı'nca çağrıldığı duyuruldu.

DİSK GENEL SEKRETERİ IŞIKLAR, SHERATON OTELİ'NDE ELE GEÇİRİLDİ

● Işıklar hakkında Milli Güvenlik Konseyi ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nca soruşturma açıldığı öğrenildi

Milliyet

22 Eylül 1980 tarihli Milliyet gazetesinden.

Epilog

12 Eylül 1980 günü saat 04.00'te başlayan yeni DÖNEMİN ilk aşaması 6 Kasım 1983 günü yapılan genel seçimlerle kapandı ve sivilleştirilen bir yönetim altında demokrasiye geçiş sürecine girildi.

3 yıllık bu aşama sırasında, Devlet Başkanı Evren 1978'den itibaren notlarının bir bölümünü topladığı yeşil kaplı üzerinde "memoranda" yazılı defterine yazdığı "gerekli değişiklikler" listesini zaman zaman gözden geçirip, gerçekleşenlerin yanına bir çarpı işareti koydu. Bu 103 maddelik listenin bir bölümü gerçekleştirilebildi, bir diğer bölümü ise kaldı. Çünkü, askeri yönetim olmasına, bir emirle yasa çıkarabilme olanağı bulunmasına ve Devlet Başkanı'nın nelerin değiştirilmesini istediğinin bilinmesine rağmen yine de tamamlanamadı. Bunun bir nedeni devlet çarklarının her istenileni istendiği şekil ve hızda yapmayıp direnmesiydi. Diğer nedeni de gerekli ön çalışma ve hazırlığın bulunmamasıydı.

12 Eylül'den sonra bu çalışmalar için hazırlık, önce, ihtisas komisyonları diye adlandırılan 20-25 kişilik ekibe verilmişti. Bu ekip Milli Güvenlik Konseyi'nin karargâhı olacaktı. Başına da Orgeneral Haydar Saltık getirilmişti. İhtisas komisyonlarında çalışanlar, görevlerini, yasa değişiklikleri, öneriler yapmak veya hükümetten gelecek bir öneriyi gözden geçirip Konsey'e görüş sunmak, olarak gördüler. Ancak nelerin değiştirilmek istendiği, nasıl bir Türkiye oluşturulmasının amaçlandığı ilk aylarda belirgin değildi. Aralarında, karma ekonomiden, koyu devletçiliğe, kooperatifçilikten, Özal tipi serbest piyasa ekonomisine kadar çeşitli yöntemlerin Türkiye'yi kurtaracağına inanmış kişiler vardı.

Bu belirginsizlik içinde, ihtisas komisyonları kendilerine, önce oturacak bir yer aradılar. 15 Eylül 1980 günü de, artık boşalmış TBMM'ye yerleştiler. Ardından yaptıkları ilk iş de, Meclisin arşivlerini açtırıp o zamana kadar hazırlanmış ancak kanunlaşmamış yasa taslaklarını alıp incelemek oldu. Ne

yapabileceklerini ancak bu yoldan bulabileceklerdi.

20 Eylül günü, MGK üyeleriyle ihtisas komisyonunun daire başkanları ilk ortak toplantılarını yaptılar. Beklenen, MGK'nin komisyonları yönlendirmesi ve karargâha çalışmalarda ne istendiğinin direktifini vermesiydi. Senato binasındaki toplantı salonunda konuşmalar başladığında ilk söylenen söz **"Asker devreden çıkarılacak ve bu işi siz yapacaksınız"** oldu. Zira Ulusu hükümeti kurulana kadar, HÜKÜMET rolünü Genelkurmay üstlenmişti.

Genelkurmay, kuvvet komutanlıkları karargâhları, hatta ordu komutanlıkları karargâhlarınınileride politika oluşturulurken işin içine direkt olarak girip öneriler yapmalarının, değişiklikler getirmelerinin önüne geçilmesi şarttı. Evren **"Asker sıkıyönetimle uğraşmalı, politika oluşturmanın dışında kalmalıdır"** dedi. Tehlikeyi sezdiğinden dolayı, hemen bir emir hazırlattırıp, askeri karargâhların politika dışı tutulmasını emretmişti.

Ancak ihtisas komisyonları ne yapacaktı?

Toplantıda çok genel sözler ve kavramlar ortaya atıldı. Önümüzdeki dönem hakkında ne yapılması gerektiğini Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin şöyle açıkladı:

—... ATATÜRKÇÜLÜK. İdeolojiniz bu olmalıdır. Ülkedeki birlik ve beraberliği sağlayabilmenin tek yolu Atatürkçülüğü canlandırabilmektir. Mesela, Atatürk'ün Nutuk'unu bastırıp bütün okullara yollayalım ve zorunlu ders koyalım.

Genel yaklaşım buydu. Atatürkçülük sihirli bir değnek gibi görülüyordu. Ekonomide Atatürkçülük, Dışişlerinde Atatürkçülük.

Ancak Atatürkçülük neydi gerçekten...

Asker gibi somut verilere alışmış insan, böyle belirsiz kavramlar karşısında kalınca, ister istemez kendine göre yorumlar getirme eğilimine kayıveriyordu.

Toplantı bittiğinde ortaya Atatürkçülük kavramının dışında yeni bir politika çıkmadı.

Saltık, 20 Eylül günkü ilk toplantıdan sonra ihtisas komisyonlarını bir araya getirdi ve **"Dikkat edin, siz Konsey üyesi değilsiniz. Karar veren değilsiniz. Bu şekilde hareket etmeye kalkarsanız büyük hata işlersiniz"** uyarısını yaptı ve ilk direktifini verdi: **"Hukuk düzeninin nasıl kurulacağı öncelikli çalışmanız olsun."**

İhtisas komisyonları hükümet üyelerinin seçiminde de hiç söz sahibi olamamışlardı. Kendilerinden isimler istenmiş, ancak hükümete tamamen başka kişiler girmişti. Ulusu'ya da bu isimler dikte ettirilmişti.

İhtisas komisyonlarının ilk aylardaki büyük gücü, zaman içinde eridi. Bunun bir nedeni, Başbakan Ulusu'nun komisyonların değil, hükümetin ülkeyi yöneteceğini kabul ettirme mücadelesini vermesi ve sonunda da önemli oranda başarılı olmasıydı. Diğer nedeni de, Özal ve özel sektörün bir bölümünün, komisyonlardaki "karma ekonomi" yanlılarına karşı sürdürdükleri mücadele oldu.

Birinci yılın sonunda komisyonlarda yapılan bazı atamalar, bunların dokunulmaz olmadıklarını ortaya koydu.

Ulusu hükümeti ve atamayla oluşturulan Danışma Meclisi üç yıllık askeri yönetimin başarısına önemli bir katkıda bulunamayan iki organ olarak kaldılar ve MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ elindeki yetkileri sonuna kadar etkin biçimde kullandı. Daha önceki veya başka ülkelerdeki askeri yönetimlerin aksine, MGK'nin yetkilerinde hiçbir erozyon görülmediği gibi, müdahaleye karar verip gerçekleştiren komutanlar arasında da su yüzüne çıkan hiçbir sürtüşme de yoktu.

Bu dönemdeki en dikkat çekici gelişme, özel sektörün ağırlığının, hiçbir dönemde görülmedik oranda artmasıydı. Serbet piyasa düzeni çerçevesinde, özel sektör, susan politikacılar ve sendikalardan doğan boşluğu etkili biçimde ve zaman zaman da fazla ileri giderek doldurdu.

6 Kasım 1983 günü kısıtlı katılmalı genel seçimlerde Turgut Özal'ın Başkanlığındaki Anavatan Partisi'nin kurduğu ilk sivil yönetim görevi devralırken, Türkiye'nin görüntüsü epey değişmişti:

15 Ocak 1981 günü Evren Konya'daki bir konuşmasında, eski siyasilerin bundan böyle hiçbir çalışmaya alınmayacaklarını açıkladı. Yaklaşık sekiz ay önce, Evren'in konuştuğu Konya'nın merkezinde Demirel konuşmuş ve on binlerce insan tarafından, develer, koyunlar, inekler kesilerek karşılanıp, çılgınca alkışlanmıştı. Aynı develer, koyunlar, aynı binler tarafından bu defa Evren için kesildi ve konuşması çılgınca alkışlandı.

15 Ekim 1981: Bütün partiler feshedildi, mallarına el kondu.

23 Eylül 1982: TC tarihinin en uzun ve eski özgürlükleri, özellikle sol düşünceyi kısıtlayan yeni Anayasası, Danışma Meclisi'nde 120 kabul, 7 red ve 12 çekimser oyla kabul edildi.

6 Kasım 1982: Yeni Anayasa, yüzde 92 oyla kabul edildi. Aynı referandumda Kenan Evren Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en geniş yetkileriyle donatılmış Cumhurbaşkanlığı'na seçildi.

3 Haziran 1983: Parti ve seçim kanunları değiştirildi. Küçük partilerin Meclis'e girmesini güçleştiren, 27 Mayıs 1960 müdahalesi öncesinde geçerli olan çoğunluk sistemi geri getirildi.

Sendikalar, dernekler, basın yasaları, Anayasa'ya uygun biçimde değiştirildi ve kısıtlamalar getirildi.

DGM'ler kuruldu, Olağanüstü Hal Yasası çıktı, sıkıyönetim ve valilerin yetkileri büyük ölçüde genişletildi, gözaltında tutma süresi 90 güne çıkarıldı ve tüm cezalar artırıldı.

4 yıl içinde 178.565 kişi gözaltına alındı, 64.505 kişi tutuklandı, 41.727 kişi mahkûm oldu, 326 kişi idama mahkûm edildi ve bunlardan 25'inin kararı infaz edildi.

4 yıl sonunda 26 roketatar, 1 havan topu, 638 bin tabanca, 4 bin makineli tabanca, 48 bin tüfek, 7 bin makineli tüfek, 13 telsiz ve 6 milyon mermi ele geçirildi.

24 Ocak kararları çok daha etkin biçimde uygulandı.

Kalkınma hızı 15 yıllık ortalamaya göre yüzde 7'den, yüzde 2'ye düştü. İşsiz sayısı 1,5 milyon arttı. Adam başına düşen milli gelir 1300 dolardan, 1000 dolara indi. Eylül 1984'te dolar 400 Türk lirası düzeyine ulaştı.

Türkiye IMF'nin **"örnek ülkesi"** ilan edildi.

Batı hükümetleri, Türkiye'yi bölgenin en İSTİKRARLI ülkesi olarak tebrik ettiler. Artık NATO'nun Güney kanadının tampon ülkesi,eski rolünü daha güçlü biçimde oynayabilecekti.

12 Eylül müdahalesi ne 27 Mayıs, ne 12 Mart müdahalelerine benzer. Bu kez Türkiye'nin temel yapısı yeniden düzenlendi ve bir daha değiştirilememesi için de önlemler alındı.

12 Eylül'e nasıl geldik? Türk Ordusu neden on yılda bir yönetime müdahale eder oldu? Kendinde bu hakkı mı görüyor, yoksa başka çare kalmadığından mı müdahale ediyor? Bir Türk subayı, sivil yöneticileri ne gözle izler, ne hisseder? 12 Eylül'ün hazırlığı ne zaman başladı ve hangi aşamalardan geçerek gerçekleşti? Komutanlar, Cumhurbaşkanı Korutürk'ten bekledikleri desteği neden bulamadılar?

Batı dünyası Türkiye'de bir askeri darbeyi neden istiyordu? Gerçekleşmesi için ne gibi sinyaller yolladı?

Ecevit ile Erbakan ve Demirel arasındaki gizli görüşmeler ve pazarlıklarda neler konuşuldu? Siyasi liderler neden anlaşamadılar?

Asker nasıl bir Türkiye kurmak istedi?

Bu kitap Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin en önemli dönemlerinden birinin perdesini ilk defa açıyor.

M. Ali Birand, Türk basınında son yılların en önemli olaylarını inceleyip belge-kitap akımını yaratan yazardır.

1974 Kıbrıs harekâtını anlatan tek kitap olan 30 SICAK GÜN; harekât sonrasındaki (1975-79) uluslararası pazarlıklar, Türkiye-ABD gizli görüşmeleri ve ABD silah ambargosunu belgeleyen DİYET ve Türkiye ile Ortak Pazar arasında başlangıçtan bu yana müzakereleri tutanaklarıyla veren BİR PAZAR HİKÂYESİ, bu akımın öncüleridir.

1964 yılında Millîyet'te gazeteciliğe başlayan Birand, 1972'den beri NATO ve AET nin merkezi Brüksel'de Türk basınının batıdaki gözlemcisi olmuştur. Türkiye'yi yakından ilgilendiren en büyük olay ve konferansları izleyen Birand, son yıllarda hem NATO'da hem de Moskova'da aynı zamanda akredite olan, tek uluslararası gazetecidir.

Türkiye'nin stratejik, ekonomik ve politik sorunlarıyla ilgili olarak ABD, İngiltere, Fransa, İsveç, Almanya ve Beçika'da çeşitli konferans ve seminerlere konuşmacı olarak katılmıştır.

Avrupa Konseyi'nin "Yılın Gazetecisi" ödülü dahil olmak üzere, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nden beş birincilik ödülü kazanmıştır.

42 yaşında olan M.Ali Birand, evli ve bir çocuk babasıdır.

Fiyatı: 800 TL.